دافغانستان نومیالی

د ښوونې او کلتور وزارت
د نشراتو ریاست

لیکوال
عبدالرؤف بینوا

Ketabton.com

دافغانستان نومیالی

څلورم ټوک

عبدالرؤف بینوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وشمه کتاب شاه محمد
چاراهی صدارت تیلفون ۲۵۸۸۶
0006564

دافغانستان نومیالی

څلورم ټوک

۴۰۸ تنه

مؤلف

عبدالرؤف بینوا

۱۳۶۰

د اطلاعاتو او کلتور وزارت

د نشراتو ریاست

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: داکتاب د محمد هاشم بهرامي او محمد ابراهیم پیکارجو پەزیار او اهتمام چاپ شو.

(c) ketabtoh.com: The Digital Library

یادونه :

د گران افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ په زرینو پاڼو کی د دی قهرمان هیواد دپټمنو خلکو د حماسه جوړوونکو ویاړ و نو په څنګ کی د لطیفه هنر او نو بیلګی په ځلانده توروکښل شوی چی زمو ږ د ټولنی فرهنګی شتمنی یی لاپسی زیا ته کړ یـــه زموږ د ژیار ایستو نکو خلکو فرهنګی میراثو نه چی د هیواد د هنر او ادب د خا و ند انو په پا ملر نه د زما نی د نا خو الو څخه سا تـــل شوی او دورك کیدو څخه یی مخ نیوی شوی په رښتیا سره یی دخپلو خلکو په وړاندی ددی نه هیر یدونکی خدمت له لاری خپل ټولنیز رسا لت سرته ر سولی د ی په دی لـړ کی «دافغانستان نو میا لی» اثر د یادونی وړدی .

د(افغانستان نو میا لی) د محترم استاد عبدالرؤف بینوا اثر دی چـی لیکوال له دی لاری زموږ د ټولنـی دګڼ شمیر لیکوالو او ملی نومیالیو دپیژ ند نی په وسیله د قدر وړ ټولنیزه درنده دنده سر ته رسو لی ده .

دادی د افغانستان نو میا لـــی څلورم ټوك د دریو تیرو ټوکونو په څیر د یوی او زښتنا کی معنو ی پانګی په توګه نوی نسل ته وړاندی کیږی چی شکل او محتو ی دواړه یی د پاملر نی وړ ګڼل کیږی .

دغه ارزښتنا که اثر په داسی حال کی د نشر اتو د ریا ست په مرسته له چا پ څخه را ووت چی په قهرمان افغانستان کی د ثورملی اودمو کراتیك انقلاب اوددی ویاړلی انقلا ب د نوی بشپړ تیا یی پړ او پلو شود ګران هیواد ګوټ ـ ګوټ روښانه ګړی او د ټولنیز فر هنګ د لاودی لپـاره یی لاره او اره کړیده .

زه د هیواد د ټولو لیکوا لو اودهنر او ادب د خا وند انو لپا ره په دی سپیڅلی لاره کی کا میا بـــی غواړم او تردی زیاتو او چتو پوړیو ته د رسید واو د خپلی ټو لنی په وړاندی ددی ستر ټولنیز رسالت پـه سرته رسولو کی یی دلا ږ یالیتوبونو هیله کوم .

عبدالمجید سر بلند

دوزیرا نو د شورا مر ستیا ل اوداطلاعا تو او کلتور وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددی کتاب دنوسیالیو فهرست

نوم	مخ
باباجان اسیر	۱
باباجان هروی	۲
باباخان محمد مجزوب	۳
بابادل (ختك)	»
باباسنکو اندخویی	»
باباسیدگل دپکلی	۴
باباشوریده هروی	۵
باباعبدل دهکی غزنوی	»
باباعلیشاه هروی	٦
باباعلی هروی	٦
باباولی کندهاری	»
بابای برق	۱۸
بابا سرپلی	»
بابا(ظهر الدین محمد)	۱۹
بابر خان کاکړ	۴۱
بابك صاحب	۴۱
باب صاحب	۴۱
بابو	۴۲
بابوجان بابی	۴۲
بابوجان لغمانی	۴۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
باتکی کاکړ	۴۹
با جوړی	۴۹
باجوړی	۴۹
بادر	۵۰
بادشاه‌گل(حکیم)	۵۴
بادشاه میر	۵۵
بادو ابریدی	۵۵
باران آخوند	۵۶
باران پنگزی	۵۶
باران سنځرخیل	۵۶
بارپکشاه لودی	۵۷
بارح هروی	۵۹
بارع پوشنگی هروی	۵۹
بارك نیکه	۶۰
بارو	۶۱
بارو خان نورزی	۶۱
باره خان چپرهاری	۶۲
باره خوبابا	۶۴
بازارکاکړ	۶۴
بازبهادرسور	۶۵
بازتوخی	۶۶
بازجنگ خان	۶۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بازجوگیزی	٦٨
بازخان بنگښ	٧٢
بازخان ننگرهاری	٧٢
بازرخان خولخیل	٧٣
بازگل لغمانی	٧٣
بازگل (ملا)	٧٣
بازمحمد کاکړ	٧٤
بازمحمد کندهاری	٧٤
بازمحمد کندهاری	٧٥
باز (ملا)	٧٦
بازون خولخیل	٧٦
بازید	٧٧
بازیدخان افغان	٧٧
باسطی کابلی الاصل	٧٨
باشانی هروی	٧٨
باشنانی هروی	٧٨
باشهیدنیکه	٧٩
باصر حاکم شاه	٧٩
باطنی بلخی	٧٩
باعوف سیستانی	٨٠
باغون مسهخیل	٨١
باقر ذوالکمالین هروی	٨١

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
باقر شاه	۸۲
باقی بالله کابلی	۸۲
باقی بلخی	۸۴
باقی مجددی	۸۵
باقی هروی	۸۵
باکور او غانی	۸۶
بالخوازی نیکه	۸۶
بالون آخون	۸۶
بالیث طبری	۸۷
بانو بی بی	۸۹
بانو سیستانی	۹۰
بانو کشپ	۹۱
بانی خاخی	۹۱
باوری (آخوند)	۹۲
بایتگین زمین داوری	۹۲
یاتیگین غزنوی	۹۳
بایتو زبستی	۹۴
بایخان	۹۵
بای خان	۹۶
بای خان حافظه	۹۷
بایزید افغان	۹۷
بایزید پورانی هروی	۹۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بایزید پیر روشان	۹۹
بایزید دوری هروی	۱۴۴
بایزیدلودی	۱۴۵
بایسنغر میرزا	۱۴۶
بایسنغر میرزاعادلی	۱۵۲
بایقرا هروی	۱۵۲
بایی‌خان‌توخی	۱۵۳
ببرخان سواتی	۱۵۳
ببن شاهوخیل لودی	۱۵۴
ببوجانه	۱۵۵
ببون منگل	۱۵۶
ببی‌یا بیبنه	۱۵۷
بجلی چارسدی	۱۵۷
بخت‌خان‌جنرال	۱۵۸
بختك‌هلمندی	۱۶۲
بخت‌ناک‌خان‌ختک	۱۶۴
بدایعی بلخی	۱۶۶
بدخشی	۱۶۷
بدخشی	۱۶۹
بدرالدین غزنوی	۱۶۹
بدرالدین هروی	۱۷۰
بدرحاجب غزنوی	۱۷۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بدر طر خان بامیانی	۱۷۲
بدری غز نوی	۱۷۳
بدل خان	۱۷۳
بدل خان یابدی خان	۱۷۴
بدیع الدین جو ینی	۱۷۴
بدیع الز مان خر اسانی	۱۷۵
بدیع الز مان میر زا	۱۷۵
بدیع الز مان هر و ی	۱۷۷
بد یع اندجانی	۱۷۸
بدیع بلخی	۱۷۹
بدیعی سجز ی	۱۸۱
بدیع هروی	۱۸۵
بدیعی هر و ی	۱۸۶
بدیل ابو بکر هر و ی	۱۸۶
بر است	۱۸۷
بر اهیم	۱۸۸
بر ت نیکه	۱۸۹
بر خوردار پاشمو لی	۱۸۹
بر خو ر دار خان اخکز ی	۱۹۱
بر خو ر دار فر اهی	۱۹۲
بر کت خان	۱۹۲
بر م خر اسانی	۱۹۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
برمك بلخی	۱۹۳
برمکی	۱۹۴
بروردهٔ بلخی	۱۹۵
برها تکین	۱۹۶
برهان‌الدین	۱۹۶
برهان‌الدین ابولحسن غزنوی	۱۹۷
برهان الدین بلخی	۱۹۸
برهان الدین خاوند شاه بلخی	۱۹۹
برهان‌الدین عطاأله هروی	۱۹۹
برهان‌ادین لاغربدخشی	۲۰۱
برهان‌الدین محمود بلخی	۲۰۲
برهان‌الدین هروی	۲۰۳
برهان‌بلخی	۲۰۳
برهان‌خان	۲۰۴
بریانگرغزنوی	۲۰۷
بریم‌خان	۲۰۷
بریسکوسوسی‌جان	۲۰۸
بزرجمهر قاینی	۲۰۸
بزرگ خواجه بدخشی	۲۰۸
بزگرعلی محمد	۲۰۹
بزرگ (میا)	۲۰۹
بزم کابلی	۲۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بزمی خراسانی	۲۱۰
بزمی کندهاری	۲۱۱
یسالمی غزنوی	۲۱۲
بسام سیستان	۲۱۲
بسام کوردخارجی	۲۱۳
بستان بړیخ	۲۱۴
بستان خان پوپلزی	۲۱۷
بستی	۲۱۸
بستی	۲۱۸
بسطامی بلخی	۲۱۹
بسکی	۲۱۹
بسمچی هروی	۲۱۹
بسمل بدخشی	۲۲۰
بسمل جلال آبادی	۲۲۱
بسملی سبزواری	۲۲۳
بشار بستی	۲۲۳
بشارتخاری	۲۲۳
بشارت سنځرخیل	۲۳۰
بشارمرغزی	۲۳۱
بشاری پوشنگی	۲۳۳
بشیر بلخی	۲۳۳
بصیر سیستانی	۲۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بصیر مکرم	۲۳۴
بغراجق	۲۳۴
بغوی	۲۳۴
بغوی	۲۳۵
بقای بدخشی	۲۳۶
بقایی	۲۳۷
بقایی هروی	۲۳۷
بکتاش بلخی	۲۳۸
بکتغدی غزنوی	۲۳۹
بکتگین چوگانی	۲۴۰
بکتگین حاجب	۲۴۱
بکیر خراسانی	۲۴۱
بگل	۲۴۲
بگی خان بامیزی	۲۴۲
بلال بن ازهر سیستانی	۲۴۲
بلبل	۲۴۳
بلبل کابلی	۲۴۴
بلکاتگین غزنوی	۲۴۵
بلکایگینی غزنوی	۲۴۶
بلند خان سدوزی	۲۴۷
بلو خان	۲۴۸
بلوچ خان اچکزی	۲۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	سخ
بلوخ خان خدرزی	۲۴۹
بلوخ خان کاکړ	۲۴۹
بلو صوفی	۲۵۲
بله نسته قندهاری	۲۵۲
بم نیکه	۲۵۳
بنارس	۳۵۳
بنائی کابلی	۲۵۴
بنائی هروی	۲۵۴
بندر شاه	۲۶۰
بنگل خان کاکړ	۲۶۰
بنگی الینگاری	۲۶۵
بولعجب کابلی	۲۶۶
بو سعید کابلی	۲۶۷
بو علی شاه	۲۶۸
بو علی هروی	۲۶۹
بلوک نیکه	۲۶۹
بو لی بلند	۲۷۰
بهاء الدین بلخی	۲۷۰
بهالدین سام غوری	۲۷۱
بهاء لدین عمر هروی	۲۷۱
بهاولدین (ملا)	۲۷۴
بهاو الدین نوربخش	۲۷۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بهزاد کابلی	۳۱۴
بهزاد هروی	۳۱۵
بهشتي هروی	۳۳۶
بهکت بابا	۳۳۶
بهکهاری خان پرملی	۳۳۷
بهلول لودی	۳۳۷
بهلول نیکه	۳۶۶
بهیکن لودی	۳۶۶
بهیم	۳۶۶
بهیم پال	۳۶۷
بیاض دسوابی	۳۶۷
بیاض گل (قاضی)	۳۷۰
بیانی خراسانی	۳۷۱
بیاضی بلخي	۳۷۱
بیبک خراسانی	۳۷۱
بیبوبکوائی	۳۷۲
بیبو بلوخه	۳۷۴
بی بی ایمنه	۳۷۵
بی بی تاج	۳۷۵
بی بی زینب	۳۷۶
بی بی زینب هوتکی	۳۷۷
بی بی ستی	۳۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بی بی ستی هروی	۳۸۰
بی بی ستی کاسی	۳۸۱
بی بی شمسو روشانی	۳۸۱
بی بی صاحبه	۳۸۲
بی بی صاحبه بړیخه	۳۸۲
بی بی گله	۳۸۳
بی بی گله شنغری	//
بی بی گنجانی	۳۸۴
بی بی مبارکه	۳۸۳
بی بی مستو لودی	۳۸۵
بی بی میر کوهره	۳۸۸
بی بی نوره هروی	۳۸۸
بیټ نیکه	۳۸۹
بیخود هروی	۳۹۳
بیخود بلخی	۳۹۴
بیخود ی فراهی	۳۹۴
بیدار نیکه	۳۹۴
بیدل اشنغری	۳۹۵
بیدل بلخی	۴۰۳
بیدله هروی	۴۰۳
بیدلی لنگ هروی	۴۰۴
بیدلی هروی	۴۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بیدم افغان	۳۰۴
بیرام خان خانخانان بدخشی	۳۰۵
بیر بل	۳۰۸
بیر نگ پشاوری	//
بیقیدی بدخشی	۳۰۹
بی قیدی بلخی	۳۱۰
بیکر نیکه	//
بیکس(دسوابی)	//
بیکسی سجاو ندی غز نوی	۳۱۱
بیکسی هر وی	۳۱۲
بیگ محمد	//
بیک محمدلغمانی	۳۱۳
بیگی هر وی	۳۱۴
بی نشان پیښوری	//
بینوای بدخشی	۳۱۵
آدم	۳۱۶
آدم	//
آدم	//
آدین	۳۱۷
آزاد	//
آزادخان خټک	۳۱۸
آزادخان ساپی	۳۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
آزاد کوهاتی	۴۱۹
آزادگل (میا)	۴۲۰
آصف خان جندولی	۴۲۱
آفتاب پری (پیشوری)	۴۲۲
آنخون ختک	//
آیتی هروی	//
آبا	۴۲۳
ابابکر کندهاری	//
ابراهیم	۴۲۴
ابراهیم خیلیل	//
ابراهیم شاه کالو خانی	//
ابراهیم متی زی	۴۲۵
ابن یمین شنواری	//
ابواحمدبستی	۴۲۵
ابو بکر جاسی	۴۲۶
ابوبکرمحد بلخی	۴۲۶
ابویکرمیا	۴۲۶
ابو الحسن هراتی	۴۲۷
ابوعبداله محدبلخی	//
ابوعلی حسن بلخی	//
ابوعلیشاه (سید)	//
ابوعلی شقیق بلخی	۴۲۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
ابو علی عبدالله بلخی	۴۲۹
الفتح النبی غزنوی	//
ابو القاسم عبداله بلخی	۴۳۰
اتکړمولانا ـ یا ـ ارکړ مولانا	//
احسن	۴۳۱
احمد تراهی	۴۳۳
احمدتیراهی	۴۳۴
احمدجان مخلص	۴۳۵
احمد(ملا) الینگاری	۴۳۶
احمدجان (ملک)	۴۳۶
احمدجی	۴۳۷
حمدخان	»
احمدداودزی	»
احمد (شیخ)لودی	»
احمدغـوری	۴۳۸
احمد کندهاری	»
احمدگل تکړی	»
احمدگل سلیمانخیل	۴۳۹
احمد نور آهنگر	»
احمدی عبیدالله	۴۴۰
اختر محمدشینواری	۴۴۰
اختر (ملا)	۴۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
اکرام آخونزاده	۴۶۲
اکرم نیازی	۴۶۳
التفات‌خان	۴۶۳
الکونیکه	»
الهداد (شیخ)	۴۶۴
الهیار الیسه خیل	»
الهویردی	۴۶۵
الولالا	۴۶۵
الهداد (میا)	»
الهیارخان‌نواب	۴۶۶
الیاس (مولانا)	»
امام الدین (شیخ)	۴۶۷
امان ترین	۴۶۸
امان‌گرا تی	»
امامی هروی	۴۶۹
امیر اصلاخان جوانشیر	»
امیر خان ننگرهاری	۴۷۰
امیرخان هجری	۴۷۱
امیر خلیل هراتی	۴۷۴
امیر شاه کویتی	۴۷۵
امیر (ملا)	»

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
امیری هروی	۳۷۶
امین	۳۷۷
امین اله راجایی	»
انار	»
انارگل لغمانی	۳۷۸
انخرگل	۳۷۸
انعام خطاط	۳۸۰
انگوخان باسیزی	/
انمرغول خیل	۳۸۱
انورشاه (سید)	»
اورکزی روشانی	۳۸۲
اول خان رحمری	۳۸۳
اول گل ننگرهاری	»
اومی کتوازی	۳۸۴
ایاز لنډی	
ایوب خان	»

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب

۱۳۶۰- باباجان (امیر): دسلطان بدیع الزمان میرزا له امیرانو څخه و. په ۹۱۱ ه ق کال چې بدیع الزمان په کندهار کې و، محمدخان شیبانی پر میمنه او فاریاب باندې یرغل وکړ، نو دبدیع الزمان میرزا له خوا امیر باباجان دخواجه جلال الدین میر کې زوی چې په هغو سیمو کې او سید دمحمد قاسم میرزا او امیر شیرم جلایر په سلګرې دمحمدخان شیبانی دیرغلګر و دمخنیوی دپاره و روو ت، جګړه و نښتله، او زبکانو بری و موند اودبدیع الزمان درې سره امیران په جګړه کې وو ژل سول، او دهغو ولایتو داو سبدو نکو ژو ند ګډوډ سو، او ژیاتره فراره سول.

خواند میر په خپل کتاب «حبیب السیر» کې داپیښه داسې لیکي:

«دراو ایل سنه احدی عشر وتسعمائه که سلطان بدیع الزمان میرزا در ولایت قندهار تشریف داشت در ممالک بلخ وتوابع حاکمی صاحب وجود که بدارائی سپاهی و رعیت قیام تواند نمود نبود و محمدخان شیبانی که همواره همت عالی نهمتش بر سر انجام امور کشورستانی مقصور بود متعاقب و متواتر جنود جلادت مآثر بدینجانب جیحون میفرستاد تالوازم قتل و غارت و تخریب شهر و ولایت ظاهر میگردانیدند و در میدان خالی بچوگان اقتدار گوی مراد بهو آگاه مقصود دسی رسانیدند و در پائیز سنه مذکوره جمعی کثیر از آن لشکر برق اثر تاولایت میمنه و فاریاب تاخته بنهب و تاراج فرق عباد پرا داختند و اموال بسیار غنیمت گرفته رایت استیلاو تسلط بر افراختند و لدامیر ابو القاسم ارلات محمدقاسم میرزا ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

باتفاق امیر شیرم جلایر و امیر باباجان و لدخواجه جلال الدین میر کی که‌در آنحدود اقامت داشتند متوجه دفع آنجماعات گشتند و بین الجانبین غبار جنگ و شین ارتفاع یافته او زبکان راصورت ظفر و نصرت روی نمودو آن سه‌سردار بعز شهادت فایزشده لشکریان‌ایشان‌روی‌بصوب فرارآوردند...»

مأخذونه:

۱ــ حبیب‌السیر ــ د خیام‌د کتابتون‌خپرونه ــ م/۳۱۵مخ

۲ــ ددهخدالغتنامه ــ د«ب» ردیف ــ ۶۸مخ.

۱۳۶۱ــ بابا جان هروی ملاباباجان ددری‌ژبی‌شاعرو، په‌هرات کی اوسید، ښه‌طبع یې درلودله، او «عشرتی» تخلص کاوه،دامطلع دده‌دې:

روزفراق یار که باصد ندامت است

روزفراق نیست که‌روزقیامت است

مأخذونه:

۱ــ مجالس النفائس ــ دښاغلی علی‌اصغر حکمت په‌سمون ــ م۱۶۴مخ

۲ــ ددهخدالغتنامه ــ د«ب» ردیف او ــ ۶۸مخ

۱۳۶۲ــ باباحاجی هروی: دهرات دنهمی هجری پېړی له‌مصورانو څخه وچی‌دسلطان حسین‌بایقرا په‌دربار کی‌یې ژوند کاوه.

په‌انځورا و تصویر کښلو کی یې‌لوی‌لاس او پوخ قلم‌درلود، او په‌تول خراسان کی‌دنقش په‌طرح کی‌یې بې‌ساری و.

دده دژوند نورحالات په‌لاس رانغلل.

مأخذونه:

۱ــ دپښتو آریانا دائرة‌المعارف ــ م/۲۹۶مخ.

۲ــ صورتگران و خوشنویسان هرات‌درعصر تیموریان ــ ۱۰مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ د کابل مجله ـ ۶ کال ـ ۱۱ گڼه ـ ۷۲ مخ .

۱۳۶۳ـ بابا خان محمد مجذوب: دپروان دولایت د کوهستان په سیمه زېږېدلی دی، داسیر دوست محمدخان په وختو کی عسکر و، او دانگریزانو دتیری په مقابل کی یې په جگړه کی گډون درلود، او خنگه چی یی له زلمیتو به دصوفی گری خواته سیل درلود، نو هغه لاره یې پسی تینگه کړه خو چی دعمر په پای کی مجذوب بیت ته ورسید، اوعو اسو خلکوو رته زیاته عقیده درلوده له ۱۳۴۵ هـ ش کال د گلبهار په کلی کی سړ او په هغه کو ته کی ښخ کړه سو، چی ده ژوندپه کی کاوه .

ماخذ :

پښتو آریانا دایرة المعارف ـ ۴/۲۹۶ مخ.

۱۳۶۴ ـ بابادل (ختك) : دپښتو دنوسیالی او خوږ ژبی شاعر عبدالقادر خان ختك دخوشحال خان ختك دزوی لقب دی، چی د(۱۰۶۳ هـ ق) کال دذی الحجی دسیاشتی په پنځه ویشتمه زېږېدلی دی او دده پلار خوشحال خان ختك د«بابادل» په لقب داسی یادوی:

بنه زوی د«بابا دل» دی

تل دی ژوندی په جهان(۱)

(دعبدالقادر خان ختك دژوندنو رتفصیل دی ددې کتاب د«ع» په ردیف کی د«عبدالقادر ختك» ترعنوان لاندی ولوستل سی)

مأخذ :

دخوشحال ختك کلیات ـ دکندهار چاپ ـ ۹۵۱ مخ.

۱۶۳۵ـ بابا سنگو اندخویی: په اندخوی کی یو مجذوب درویش او سلنگ و، چی ځینی کراماتو نه ورته منسوب دی ـ مثلاً په ۷۸۲ هـ ق کال کی چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر تیمور گورگان دخراسان دنیولو په نیت ترآمو راپور یو وت نو په اند خوی کی یی د«باباسنکو» سره ولیدل، بابا سنکو دجذبی په حال کی د سینی یوه توته غوښه دامیر تیمور گورکان خوا ته ورغورځوله، امیر تیمور کار پر ښه فال ونیو، او ویل:

«خدای تعالی دمخکی سینه چی خراسان دی ساته راوباخښه» او هغسی هم سوه.

باباسنکو داو وسوه او خواتیا هجری قمری کال په شاو خوا کی په اندخوی کی سړ، او هملته ښخ دی.

مأخذونه:

۱ــ حبیب السیر ــ دتهران دخیام چاپ ــ ۳/۵۴۳ مخ.

۲ــ رجال حبیب السیر ــ ۶۳ مخ.

۳ــ دد هخدا لغتنامه د«ب» ردیف ــ ۷۰ مخ.

۴ــ از سعدی تاجامی ــ ۲۰۸ مخ.

۱۳۶۶ــ بابا سید گل دپکلی: دپښتوژبی اولسی شاعرو، اود (۱۲۰۰ هق) کال په شاو خوا کی دپیښور دسیمی د«پکلی» په «بپه» ځای کی او سید، عمر یی تر سلو کالو تیر سوی و.

دده اولسي بدلی تر او سه دخلکو په خولو کی جاری دی او په خپلو نظمو کی یی دامیر دوست محمد خان نوم د«گیدړ پور» دیوه مشهور خان «جمعدار» دنامه سره راوړی لکه چی وایی:

په گیدړ پور کی جمعدار چی تازه تل او سی
لکه امیر دوست محمد خان چی په کابل او سی
بل هر عاشق او معشوقی ته په بور جل او سی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بس که چی نن تری سیدگل سوی مخگر لا ړ شو

ددی پو ر تنی بدلی دسر بیت (کسر) دادی:

په ژ ړ اسرې ستر گې و لاړ یمه دلبر لاړ شو

لکه آفتاب په شغله پر دماز یگر لاړ شو

او بل بندی دا دی :

لکه آفتا ب په شغله پر د یار صو ر ت و ینم

ساهسي لو گی په سر ت لمبه په مخان قیامت وینم

دچاله خو ږه سی په ژړه د غم خنجر لا ړ شو

مأ خذ :

پښتانه شعرا — ۲/۴۵۷ مخ .

۱۶۳۷ـ بابا شوریده هروی : ددری ژ بی شاعر او په قصیده و یلو کی یی شهرت درلو د، داسیر علیشیر نو ایی په و ختو کی په هر ات کی او سید. ښه طبع یې در لو دله او تل دخو ش طبعانو سره سلگری و . دبو ډاتو ب په باب کی یی و یلی دی :

قدم شد چو ن کمان و عمر شد شست

جو انی همچو تیر از شست من جست

مأخذ:

مجالس النفائس —۸۶، ۲۶۰ مخونه .

۱۳۶۸ـ بابا عبدل دهکی غزنوی: د خپل و خت نومیالی رو حا نی عالم و، دغز نی ددهك د کلی شمال خوا ته ښخ دی او مزار یې د هغه مخای په خلکو کی شهرت لری— دژ و ندنو رحالات یې په لاس را نغله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مأخذ:

دآریانا پښتو دائرة المعارف—٥/٩٦٦ مخ .

١٣٦٩ـ بابا علیشاه هروی : دنهمی هجری پیړی له نو میالیو مشایخو څخه و ،دشاهرخ میرزا له و ختو دسلطان حسین میرزا تر و ختو په هرات کی اوسېد او خوارق عادات ځینی نقل سوی دی او عجیب او غریب کارونه یې ده ته منسوب کړی دی—او دشیخی سره یی په دری ژبه ښه شعر هم وایه .

مأخذ :

تاریخ نظم و نثر در ایران— ٣٢٨/١ مخ دسعیدنفیسی تألیف .

١٣٧٠ـ بابا علی هروی : د امیر علیشیر نوایی له لښکری نو میالیو سالار انو څخه و ، چی پر هرات باندی په دپر دیو دتېری په وخت کی د تېری کوونکو د مخنیوی د پاره دلښکر سره و راستول کېده .

مأخذونه:

١— حبیب السیر— ٢١٧/٤، ٢٢١، ٢٤٨ مخونه .

٢- ددهیدالغتنامه- ٧٦مخ د « ب » ردیف .

١٣٧١ـ باباولی کندهاری : سیدحسن ابدال مشهورپه«باباولی» د کندهار له نو میالیو روحانیونو ،ولیانو او ستر سیدانو څخه تېر سوی،چی د کندهار د ښار شمال لو یدیځی خواته شپږ کیلو متره لیری دار غنداو پر غاړه پر یوه غرگی باندی ښخ دی، په کندهار کی په ښه روحانیت او کراماتو شهرت لری او دپر خلك یې زیارت ته و رځی او ارادت و رته خرگندوی .

لو سړی دخراسان په سبز وار کی اوسېد،خو دگورگانی شاهرخ میرزا او ملکې گوهرشادبیگم په بلنه له سبز وار ه هرات ته راغی، او بیا هغه وخت چی شاهرخ د کندهار له لاری هندته تښی، دی یې هم دځانه سره رارهی کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوچی کندهار ته راورسېدل- دلته نو دوه روایته دی : یو روایت داسی دی چې: دشاهرخ میرزا پر باباولی صاحب نو ردسفر رپرونه، نه لو رپدهنو ځکه یې له هغه غځه هیله و کړه چې په کندهار کې پاته سی، او دی هم دارغنداو د«لنگر» په کلی میشته، او هغه وخت چې شاهرخ میرزا بیرته له هنده راو گرځېد، دی وفات سوی ودار وایت د مـ رحوم سیدمحسن آغا کندهاري دی چې په خپل منظوم کتاب «د کندهار دسیدانو مزارات» کې راوړی او داسی وایی:

د بابا صاحب بیان کړم
کرامات به یې عیان کړم

توفیق غواړم له سبحانه
دیز دان دپاک فیضانه

خلاصه داولیا دی
نقاوه دا صفیا دی

دبهگی دباغ بلبل دی
درسول دگلزار گل دی

دلاهوت داوج همای دی
دناسوت منزل یې ځای دی

لنگر داره لکه غر دی
پرآسمان دعزت نمردی

په عمده وکې عمده دی
دولیانو سرکرده دی

تمام تن یې په اذکار کې
داذکارو په انوار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورانی و، سرتر سره
صفا یی یې وه اظهره

سلسله یې رحمانی وه
طریقه یې حقانی وه

د ده نوم سید حسن و
په «سوزوار» کی یې وطن و

دحضرت رسول اولادو
د حضرت علی احفاد و

دحضرت حسین فرزند و
دا بدا لو ارجمند و

دده کسب زما وروره
دبراهیم ادهم له کوره

پادشاهان عظیم الشانه
خادمان دده وو، جانه

دشاهرخ پادشاه مخدوم و
د افتاب په دود معلوم و

چی تاریخ دنه صد یا ره
دهجرت تیرشوه هښیاره

شاهرخ شاه و یل زما پیره
زما نیت دی تر گشمیره

تا له ځانه سره بیا یم
ستا په دید سره زه پایم

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ و یل چی ای اسیره
رب د ی تانکړی دلگیره

په ځای چی دی گذ ر دی
زما هغه خواته سفر دی

قند هار ته رار هی شو
کل عالم په ده راضی شو

په جوفان کی راتی د له
په مزلو مزلو پخپله

شاهر خ شاه په ده شادان و
په زرو یی خادمان و

له هر اته رار و ان شه
قند هار په ده تابان شه

بادشاه و و یل نو ر بس د ی
زما دغه قد ر هوس د ی

هندوستا ن لیر ی وطن د ی
دغی خواته زما رفتن د ی

ته یې شیخ د غه دی ځا ی دی
زیاتی مه خه روی دخدای د ی

د سړو قول د ریاب دی
دریاب خه لار در ناب دی

ز هیر بده دی همبری بس ده
تمنا می یو په لس ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې دعاوی به کوې ته
فیوضات به رالېږی ته

ستا پرقول زما باوردی
مقصد دا قدر سفر دی

له اردو څخه جدا شه
په «لنگر» کی یې ماوا شه

ارغنداب یې کړ روښانه
لکه نمر هسې تابانه

عام و خاص تري فیض موندلی
و مقصود ته رسېدلی

ای زما د زړگی نوره
رب دی تا کاندی مسروره

خوشاهرخ له هندوستانه
شورا ستون ترخراسانه

دده روح و پرواز کړی
وجنان ته رسېدلی

گوره خو دبه‌مری انسان و
چی عاجزه هم ناتوان و

قدسیان تو له مسروره
احبا تو له یې نوره

نور یې ښخ کړ پرغره باندی
کاعالم شو تر ده لاندی

پادشاه هان تول زماورو ره
تل راځی دده ترگوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتباس يې دانوار کړی
مقاصدو ته انبار کړی

تول رواشی دم تر دمه
يقين ټينګ کړه اې همدمه

کرامات يې تر حد تېر دی
څو يې نمايم لاسی هېر دی

فيوضات يې نمايان دی
تاثيرات يې صدچندان دی

ښه مسجد عمارتونه
رنګارنګ ښايسته ګلونه

فواري ،حوض و اشجار دی
چهارجوی او قاف بسيار دی

دغه ټوله شاهرخی دی
شاهرخی و فرخی دی

په سيرو کی بيان دی
ښه واضح او ښه عيان دی (۱)

بل روايت دادی چی باباولی صاحب دشاهرخ ميرزا سره هند ته ولاړ، او چی بيرته له هنده راستون سو، نو کندهار يی د اوسېد ودپاره خوښ کی او دلته پاته سو، دا روايت د محمد معصوم نامی دی چی خپل ځان دحسن ابدال اولادې ته منسوبوی او په خپل کتاب «تاريخ سند» کی ليکی :

«ايشان از سادات صحيح النسب سبزوارند ، و در ابتدا حال که ايشان را ذوق دست داده سفر حجاز اختيار نمودند و بزيارت حرمين شريفين و ارض مقدس

---

(۱) د کندهار د سيدانو مزارات ـ قلمی . ۲ مخ د پښتو څېړنو د بين المللی مرکز په کتابتون کی خوندی . خو مأخذ يې نه دی ښوولی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرف شده چندسال درآن نواحی گذرانیدند، و در زمان سلطنت میرزا شاهرخ ولدارشد حضرت صاحب قرانی ازدیار روم و حجاز مراجعت نموده به سبزوار تشریف آوردند و شاه رخ میرزا نسبت ارادت و حسن عقیدت که به بابا حسن ابدال داشته درسفر هندبابارا تکلیف نموده باخود بردند و در حین مراجعت در موضع لنگر قندهار رحل اقامت انداخته با مریدان و معتقدان خود اظهار نمود که ازین زمین بوی محبتی بمشام من میرسد تا آخر عمر درآن منزل گذرانیده همانجا آسوده اند خوارق ایشان بسیار است ...

و در پیش استانهٔ ایشان گنبدی است رفیع مخروطی شکل که ازسنگهای ناتراشیکه هریک بوزن پنج من قندهار بوده باشد، بی گچ وآهک و گل ساخته اند میگویند که چله خانه باباحسن بوده است (۱)

د محمد معصوم نامی دار وایت و «گلزار قندهار» د کتاب مؤلف شیخ محمد حسن مولوی قندهاری هم تائیدوی او دباباولی د مزار په باب څه نور مطالب هم زیاتوی، او هم دباباولی له خولې څوخبری لری چی دلته یې کتې ستړا اخلو دی لیکی:

«سرحلقهٔ سالکان طریق حق جوئی و پای بند شریعت غرای محمد (صلعم) باباولی رضوان اله علیه اسم مبارکش سیدحسن ابدال از سبزوار خراسان است که باستدعای شاهرخ میرزای گورگانی ملکهٔ مکرمه گوهرشاد بیگم بانی مسجد جامع معروف مشهد مقدس از سبزوار بهرات تشریف آورده و از انجا بقندهار عرو رودارزانی سفری در هند تشریف برده اند بهرجائیکه چندفرصتی بیتوته نموده اندو مشغول عبادت شده اند همان موضع شرف و نور انیتی بهم رسانیده و بعداز هند تشریف بردنش زیارت گاه عمومی شده باسم «باباولی» .

زمانیکه از هند قندهار آمده اند قریهٔ لنگر از جملهٔ قرای جلگه رود ارغنداب را برای عبادت وریاضت حقهٔ خود انتخاب نموده و میدانستند که مزارمبارکش باید در قندهار محل فیض رسانی اهل آن ولاباشد، کرامات متواترازان جناب ظهورو بروز نموده تل بلندخاکی مشهور به تپهٔ امیرر انقب کنده سردابی برای آرام گاه

---

(۱) تاریخ سند ۱۳۳ - مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدن مبارک خوددرست نموده، و وصیت نموده که: «در وقتی که از دنیا رفتم بعداز غسل و کفن قبای سبزم را بربدنم بپوشانید و سرار وی سریری که دایما خواب میشدم بخوابانید و عصای سبز که سرعصانقره کارشده پهلویم بگذارید و برای سرداب دری کوچکی قراربدهیدبدنم خاک نمیشود غسل جمعه شرعی اترک نکرده ام، حافظ قرآن شریفم و در قضاوت عدالت محض نموده ام ، لحاظ احدی را نکرده ام و این هرسه صفت سبب سلامتی بدن بی روح میشود » همان طور به وصیت عمل نموده اند و مدت یکصدسال جمیع مردم از زیارت بدن مبارکش استفاضه نموده اند وبعدبواسطهٔ رفتار غیرمشروعی که درسرداب مذکور واقع شده در بسته و در نتیجه باتل یکی شده صورت قبرمبارک و لوح بزرگ تاریخی که حالا بالای سطح تپهٔ امیر زیارتگاه عمومی است محاذی سریربدن آن جناب بام سرداب شمرده میشود، و آن جناب حسینی نسب و به پشت یازدهم به حضرت سیدالساجدین امام علی بن الحسین منتهی میشود» (۱)

په «گلزارقندهار» کی داهم لیکلی سوی دی چی دحضرت باباولی در یاضت او عبادت دری ځایه مشهورو ، یوپه خپله دباباولی په کلی کی هغه زیرزمینی چی اوس ددی ؤبرهم هلته دی، اوبل د «لنگر» په کلی کی، اودر بیم چی دبرخاص ځای و ،اوحتی دده مریدان او خپل منسوبین یی لاهم نه سو، و رتلای اوهغه دجبه دارپه کلی کی دده یوخالصه باغ و (۲)

اوهم زیاتوی چی: جناب باباولی سیدحسن حسینی از علمای متبحر و خاصه درعلم اخلاق یگانهٔ عصرخود بوده ...

و از بس در هدایت و ارشاد خلق نظربلند و جدو جهدی زیاد داشت در هندو قندهار نفوس زیادی از بودائی هاو برهمن های هنود و آتش پرست هارامسلمان نمود ،و نفوذ کلمه او خیلی ممتاز بود

---

(۱) گلزار قندهار ـ طبع مطبعه ـ النعمان النجف الاشرف ـ ۹ مخ

(۲) گلزارقندهار ـ ۱۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علمای رسمی طوایف مذکور را با استدلال و مناظره و مرتاضین شان را که از راه ریاضت نفس کمالی درعلوم غریبه و نیرنجات و تسخیرات وسایر علوم غریبه بدست آورده بودند از همان طریق راه را - بر ایشان سد نموده و کمالات دام غرور آنهارا خنثی نموده غالب آنهار ابشرف دین اسلام مشرف می نمودند. (۱) باباولی صاحب په (۹۲۰ هـ ق) کال کی مړدی اودده پر قبر یوه لوحه ولاړه ده چی پر دواړو خواو یی دده په باب لیکنی سته ، پرلومړی مخ یی دباندی خواته لیکلی سوی دی :

«هو الحی القایم القیوم سبحان الملک الحی الذی لا یموت له الحکم وله الحمد وله الکبریا والجبروت .بر لوح ضمیر زائران روضه ادراک و خاطر خطیرعاکفان خطهٔ خاک ظاهر و پیداو روشن وهویداخواهدبود که خلاصی ازمضایق ایام و رستگاری ازمزلت اقدام بزیارت ارباب قبور و استعانت ازاصحاب حضور منوط و مربوط است چنانچه کلام خجسته فرجام حضرت رسالت پناه علیه من الصلواة افضلاو من التحیات اکملها خبرازاین معنی میدهد (اذا تحیرتم فی الامور فاستیعنوا من اهل القبور) کاشف این حکایت وشاهد این روایت است اسعاف حاجات وانجاع مهمات زائرین این مشهد مقدس ومتعکفان مرقد منور است اعنی مرقد سلطان الطریقة و برهان الحقیقته قطب فلک الهدایت مرکز دایره ولایت مهبط انوار الهی ، مظهر اسرار

---

(۱) گلزار قندهار ـــ ۴۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نا متنا هی ، قد و ة الـو اصلین، ز بد الکا ة شفبن، سر حلقهٔ ارباب و جد وحال ،با با حسن ابدال نور الله مرقده عطر مشهده که درعالم طریقت کسوت وخرقه از حضرت سلطان الاولیا ،وبرهان الاتقیا ...فی العالم سلطان ابراهیم ادهم داشته اند وبه نیل سعادات و رفع درجات فایزوفایق.. .و مجذوب سالک بوده اند وخوارق عادات از خدمت ایشان بظهور می انجامیده چنانچه درافواه والسنه جاری است و ارباب ملک وملت واصحاب دین و دولت روی نیاز وابتهال بدین درگاه که کعبه آمال وامالی این دیار است آورد ، مقصود می یابند .

چون کعبهٔ قبلهٔ حاجات خلق گردید ، نهند روی بدرگاهت از دیار بعید وحضرت خاقان مرحوم مغفور شاه رخ میرزا از روی اخلاص وارادت درین مقام ملاقات کرده آنچه از خدمت باباشنیده بودند بر ری العین مشاهده آمد و این موضع که موسوم است بقریه « لنگر » برسم ذکات وقف حضرت بابا فرموده ازمالیه وکل تکالیف معاف و مسلم داشته اند ودرزمان حضرت سلطان ومشارالیه بفحوای مصدوقه (المومنون لایموتون بل ینتقلون الی) از دار فنا به دار بقا رحلت فرمودند وچون زمان سلطنت منتقل بحضرت سلطان مرحوم مغفور رابو الغازی سلطان حسین بهادر گشت اهل بغی وعناد در بلادسر بفتنه بر آورده وگردن کشی آغاز کرده بودند ،ورعایا متضرر ومتفرق گشته از اوطان خود جدا می‌شدند هر چند که فرزندان کامگار و مردان نامدار می فرستادند این دیار قراری پیدانمی کرد ، برین تقدیرحضرت امیر کبیر عالم گیرالمئویدمن السما المظفر علی الاعدا افتخار الاعاظم الامیر المرحوم المغفور

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر شجاع الدولته والدین ذو النون بهادر بر د الله مضجعه رادرین ولاز ولایت ما ورا النهر.... شان اتفاق افتاد ودر اهل شر وفسا ددفع و... عالی‌بنام مبارک حضرت مشا رالیه شرف صدور یافت آنحضرت با برادران نامدار وفرزندان کامگار وچندی از خاصان وارداین حدود گشتندبعونعنایت الهی‌و یاری دولت نامتناهی،بضرب‌تیغ‌آبدار این‌دیار را ازشر مفسدان باغی‌پاک وصافی گردانید دران... از کنارآب سند تاخط کابل و ازبلخ تاناحیت دارالسلطنه هرات وازسرحد سیستان تادامن... درقبضه تصرف پادشاهانه درآورده لوای عدالت وشفقت دراین اقلیم ...سلطان غازی سلطان محمود سبکتگین نور الله مرقده ازصفحه خاطر جهانیان واهل زمان محو هستی گردیده »(١)

دډبر ینې لوحې پر دوهم مخ دا لیکنه سته :

«وبحمد الله تعالی که این دولت ابد پیوند ولدار جمند عالیحضرت مشا رالیه وهو حضرت امیر روشن رای ما فی ضمیر عالیجا مملک پناه عدالت دستگاه النیر الفلک الارتفا مبارزالدولته والدین شاه شجاع خلد الله دولته الی یوم الدین اهل این دیار و بلاد.:: بفراغ دل وحضور روزگار میگذرانند واوقات برسرمی برند ظل خلیل مرحمت و عاطفت این حضرت الی یوم التناد برسرسکان... عباد آفاق گیر باد وهذا.... فاصلاح

---

(١) دکندهار رمشاهیر - ١١٦ مخ ـــ هغه ځایونه چې تکی ایښوول سوی دی اصل توری یې نه ویل کیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الاصناف مشار الیه ... کافه رعایاو بُر ایا ابنیه عالیه معروف و معطوف است ارکان و اعیان حضرت ... مساعی جمیله بظهور رسی رسانندد راین ایام خجسته فر جام توفیق رفیق حال فر خنده حال حضرت کوکلتاش مشار الیه و هو جناب رفعت ماآب امارت پناه شجاعت دستگاه امیر عاقل کامل عادل باذل امیر ناصر الدین فاضل ایددولته بر لوح عرش فر سای ... عالی ... توفیق یافت والحمدالله علی التوفیق (۱)

لکاتبه :

میر فاضل یادگاری ماند در عالم ز خیر باد باقی دولت او تاجهان فانی است

چونکه در ماه ربیع الثانی شدا تمام او سال تاریخش همین ماهی ربیع الثانی است

و تاریخ سند نو سیالی مولف محمد معصوم ماسی خپل ځان د همدي بابا ولی صاحب اولادی ته منسوبوی او د خپل کتاب په مقدمه کی لیکی : « اما بعد راقم این صحیفه محمد معصوم المتخلص به نامی» بن سید ...صفائی الحسینی الترمزی اصلا و البکری مسکناو مدفناو المنتسب الی سید شیر قلندر بن حسن ابدال السبز واری مولد او االقندهاری موطنا و مر قداً »

ماخذ ونه :

۱- تاریخ سند ۱۳۳مخ

۲- دکندهار دسید انو مزارت -قلمی -۲۰مخ

۳- گلزار قندهار دبغداد چاپ ۱۹۰۹مخونه

۴- دکندهار مشاهیر -دباغلی زلمی لیکنه -۱۱۳مخ تر ۱۱۸مخ پوری

---

(۱) دکندهار مشاهیر-۱۱۸مخ -تپش ځایونه چی تکی ایښوول بسوی اصل توری نه لوستل کیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- آریانا مجله -۷۰ گڼه -۲۰مخ د ۱۳۲۷ کال دلړم دمیاشتی -

۱۳۷۲- بابای برق : داسیر عبدالرحمن خان دو ختو دسر کاری شاطرانو مشرواوخنګه چی دیر ګړندی و ، نو ځکه یی « بابای برق» باله وایي چی یو وخت دآس په سپرلی په دروشپو کی له هراته کابل ته ور سید په دې تو ګه چی له هراته تر کابله په هرپړاو کی یو یوایدک آس و رته ولاړو ،چی ده په هر پړاو کی آس الیشاوه .

داسیر حبیب الله خان په و ختو کی هم دپړو اکاو اختیارخاوندو، حتی وایی چی دغړ غړه کولو صلاحیت یې هم درلو د،او دکابل په ښار کی زاړه ګمرک ته نژدی یو ه غړ غړه خاص دده په نامه ولاړه و ه ، اوداسیرحبیب الله خان په و ختو کی هم د سرکاری شاطرانو مشر و.

ماخذ :

دانیس ورځپانه -۱۳۴۳ کال د کب ۲۸ نیټه -

دښاغلی محمد صادق دستر ګو لیدلی حال .

۱۳۷۳- بابا سرپلی : میر بابر ددری ژ بی شاعر او د سر پل له سا داتو څخه و ، او د ا بیتو نه دده دی :

بشام غمت د و دآهی که دارم
از آنست رو زسیاهی که دارم

بد عوی عشقت چنا ن سر بلند م
که بر عر ش شاید کلاهی که دارم

ز بید اد خو بان بد اد د لم رس
تو ئی در جهان پادشاهی که دارم

طر یق و فا پیشه کر دم چو «بابر»
همین استسوی تو راهی که دارم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د میرچو چکۍ علمي ورورو

مأخذ ونه:

۱ـ مجمع الفضلا ـ خطي ـ ۳۴۳ مخ

۲ـ تاریخ افغانستان

درعصر گورگانی هند ـ ۲۲۷

۱۳۷٤ـ بابر (ظهرالدین محمد) (۱):

ظهیرالدین محمد بابر د عمرشیخ زوی، د سلطان ابوسعید میرزا انمسی، د محمد میرزا کړوسی، د میرانشاه کوسی او د امیر تیمور کودی د کابلستان او هندوستان او خراسان له ډیرو نو سیالیو پاچیانو څخه تیر سوی دی چې د (۸۸۸ هـ ق ـ ۱۴۸۳) کال د محرم د میاشتې په شپږمه او د فروري په ۱۴ د ساوراالهنر په فرغانه کې زیږېدلی او د (۹۳۷ هـ ق) کال د رد یمې خور (جمادی الاولی) په پنځمه د دوشنبې په ورځ په هند کې د جمناد سیندپر غاړه په «باغ زرافشان» کې سړ او همهلته ښخ کړه سو ـ خو په (۹۴۷ هـ ق.

۱۵۳۰ م کال د بابر د دوصیت سر د سم د بابر یو سفری ماند یني بې بو مبارکې د ده ډیری له هغه ځای څخه کابل ته راووړ او د کابل د شیر دروازه د غره نویدیځې لمنې په هغه باغ کې یې ښخ کې چې تراوسه دده په نامه د «بابر باغ یا دیږی» او هغه وخت یې په قدمگاه شهرت درلود.

---

(۱) د ظهیر الدین محمد بابر دژوند دی پښتو زیاتره برخه د پوهاند عبدالحی حبیبي له هغه کتابه په پښتو را اړولی سوی ده چې په (۱۳۵۱ هـ ش) کال دنو سوړی پوهاندله خو ادظهر الدین محمد بابر شاپه نامه په دری ژبه لیکل سوی وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبابرمور«قتلق نگارخانم »نو سیدله اود مغولستان سوردوا کمن یونس خان لور وه،اوبابرد مور له خوا په پنځلسواو سطو چنگیز خا ن تهٔ رسید ه .

د با بر د نیکه سلطا ن ا بو سعید میر ز ا د پا چیی ا ر تو ر ا لیی له آ ذر با یجا ن څخه د هندو ستان ترسرحد و ا و بیا له مکر ا ن څخه د تاتار تر ریگستان ر سید ه نوپه (۸۷۳ ه ق = ۱۴۶۸ م) کال چی دبابر نیکه ابوسعید میر ز ا ه پسو د ده د پاچهی هیواددده دز اسنوترمخ و ویشه سومشرز وی یی سلطان احمدمیرز ادسمرقند او بخاراا و کمن سواود استرآبا دسیمه سلطان محمود میزاو اخیستله او کابل او غزنی دالغ بیگ برخه سواود کندهاراو گرمسیردوا کمنی وا- گی سلطان ه رادمیرزا په لاس کی واخسیتلی اودفرغانه حکومت د بابر پلارته چی دسلطان ابوسعیدمیرزاخلورم زوی وپاته سواوبابرپه همدغه فرعانه کی وز یریداود حپل پلار ترسیوری لاندی دیوه شهزاده په توگه وروزل سواود پلارپرروزلوسربیره دده په روزنه کی دده د پلارددر بارنوسیالیوپوهانوهم لوی لاس در لودچی له هغی جملی څخه پخپله بابر دشیخ« سزیدبیگ »اوباباقلی بیگ اوخدای بیردی بیگ نوسونه اخلی او د هغوعالمانو له ډنځه چی بابرورته عقیده در لو دله او ځان یی د هغه شاگرد باله یوهم خواجه قاضی مولانا عبدالله دسلطا ن احمدقاضی زوی و چی بابریی داسی ستایی« اوستاد وپیرمن خواجه مولانای قاضی باشد ... نسب او ازطر ف پدربشیخ برهان الدین قلیچ فتهی سی شودوازجانب مادر بسطان ایلک ساضی میرشد در ولایت فرغانه این طبقه مقتداو شیخ الاسلام وقاضی شده اندمرید خواجه عبیدالله بود ازایشان تربیت یافته بود درولی بودن خواجه قاضی سراهیچ شکی نیست عجب کسی بود ترسیدن درواصلا نبود...این صفت هم دلیل ولایت است(۱) دبابرپلار عمر شیخ میر زاچی ۸۹۹ ه ق =۱۴۹۴) کال دروژی څلرسه اودجون نهمه ددوشنبی ورح دآخشی په کا لا کی

---

(۱) بابرنامه ۳۵مخ دظهیرالدین محمدبابرشاه دپوهاندحبیبی دتالیف برحواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په داسی حال کی چی کوتری یی الوز ولی د یوی ودانی له پاسه خندق ته و لوید او د پسو نودفر غانی ددر بار اسیرا نو زلمی د و ولس کلن شهزاده بابر د هغه ځای د پا چهه پر تخت کښینا وه. په د غه و خت کی د ده آکا سلطان احمد میرزا د سمرقند حکمران و او د ماما یی سلطان محمود میرزا قندو زاو بدخشان کی حکومت کاو ه چی د ادواړه د بابر سعاندان و و خوده ئی په مقابل کی تینگ مقاومت و کاوه او د خپل پلار د د ربار د ځینو اسیرانو او د خورو په سلا تر یی د (۹۰۳ ه ق) کال (۱۴۹۷ م) کال چه لو ری خورنو سبر له خپل کاکا سلطان احمد میرزا ځخه سمرقند و نیو سگر ځنگه چی د ده ور ور جها نگیر مرزا «دا ند سان» نیو لو ته و پا ر ا وه نو با بر سلو و ر ځو حکومت و روسته د رجب میاشت سمرقند پر یښووه او د اند جان خواته و خوځید خو هغه ښار هم د بابر تر و ر رسید و د سخه سقوط و کی او د ده طرفداران لکه سولالان اقاضی او نور ورل سو بابر چی د خپل پلار پا یتخت او سمرقند او اندجان بایلل نو تر ډیری سودی پوری لالها نده گرځیده خوچی تاشکند ته ولاړ او وا ته سوه تنه یی پرځان را تول کړه پر فرغانه یی یرغل و کی او بیا د اندجان ځانته و غوښتله او د (۹۰۵ ه ق کال د ذیقعدی په میاشت یی د خپل ور ور په سلگری د سمرقند د نیولو تکل و کی او یه (۹۰۶ ه ق ۱۵۰۰ م) کال یی هغه ښار له شیبانی خان ځخه و نیوه د ی پخلپه وایی «من جوان نزده ساله ور - ئیب من شیبانی خان مرد پر تجربه و پیر کار دیده یی بود با وجود این هم بیاری د وست و چهل تن شبانه بر سمرقند تا خیتم و ازراه پل سغاك بر حصار بر آمده و شهر را گرفتیم و شیبانی خان با هفت و هشت هزار سواریکه داشت هزیمت یافت و بسوی بخارا پس نشست»

بیا هم شیبانی خان پر آرا سه نه کښینوست د بابر د هغه د ساسره چی د تاشکند حکمران و د پرجنگو نه و کړه خوچی د (۹۰۸ هق=۱۵۰۳ م) کال ذ د والحجی او جون په میان شت یی تاشکند د بابر او د بابر له ساسلطان محمود ځخه و نیو. (۹۰۹ ه - ق = ۱۵۰۴ م) کال بابر بیا لالهانده گرځیده، او د ځان د پاره د دیو ه تاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې په‌لټون کړو،څوچې د(۹۱۰ هـ ق = ۱۵۰۴م) کال په‌محرم او جون او جون کې له فرغانې څخه دخراسان په‌نیت د حصارو لایت ته‌راغې او په‌دې وخت کې دده سره تر دروسو تنو زیات کسان و رسره نه‌وو،چې هغه هم زیاتره‌پلې وو، چاروغې یې‌په پښو او لکړې یې په لاسو کې وې، او یوازې دوې خیمې یې‌درلودلې، په‌داسې حال کې تر مذته‌نژدې د آسو دسیند د«یوتاج» له‌گودره دافغانستان خاورې ته‌راپورېوتې، او د «کهمرد» او «باسیان» سیمو ته‌راغې چې‌دلته دباقې زوی احمدقاسم د خسرو شاه خورېې واکمن و.

بابرچې یو داعیه غوښتونکې او فعال سړی‌و، په کندز او ایبک او دوشې او آجرکې‌یې دخسرو شاه لښکریان او نورخلك ځانته جلب کې او د(۹۱۰ هـ ق) کال په‌لوسړی خورداندراب تراوبو پوریوت او په‌دوشې کې کښته سو،او دخسرو شاه‌ټول خلك او لښکر بابر ته‌اېل سول او خسرو شاه ددهانهٔ غوری له‌لاری خراسان ته‌ولاړ،او د ده ټولې پیسې او وسلې د بابر په‌لاس ورغلې او بیانو ترهندوکش راواوښت او ددو همې خورد سیاشتې په‌پای کې یې دکابل ښارونیوه.

خراسان او عراق او چین او روم اوهند ترمنځ لوی‌تجارتي مرکز و، اولکه‌پخپله چې‌بابرلیکې دکابل مالیات دلغمان سره هغه‌وخت اته سوه‌زر شاهرخې وې.

په(۹۱۱ هـ ق =۱۵۰۶م) کال یې‌دغزنې اوگردیز او کوهاټ او بنو او تهل اودگومل ددرې نیولو ته ملاوتړله او خپل ورورجهانگیرمیرزا یې دغزنې حکومت ته‌وگماره.

دکابل او نورو پورتینو سیمو ترنیولو وروسته د(۹۱۲ هـ ق) کال‌دمحرمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌سیاشت دشیبانی‌خان‌له‌حملو څخه‌دهرات‌دژغورلو په‌نیت‌دغوربند او شیبر او بامیان له‌لاری‌هغی‌خواته‌و خو ځیداو ځان یی‌په‌بادغیس کی‌دهرات‌تیموری شهزاگانو ته‌چی‌دشیبانی‌خان‌دحملو دوخنیوی دپاره‌دسر غاب دسیندپر غاړ دسره راغونډ سوی‌و وو،و رساوه،او دخلرمی خو رپه‌شپږمه ددوشنبی په ورځ د «گل باغان» په‌سیمه کی‌ورسره‌یو ځای سو ،چی بیا دبدیع الزمان‌په‌بلنه هرات ته ولاړ ..

خو په کابل کی دده تر تگ و روسته محمد حسین میرزادوغلت او د ننگرهار حاکم سلطان‌سنجر پر لاس‌یو څه مغولان چی‌په کابل کی‌پاته وو، دځانو سره ملگری کړه او دبابر داکازوی خان میرزایی دکابل په‌پاچهی وتاکه او دبابر طرفداران لکه ملابابای‌ساغرچی او خلیفه محب‌علی‌قورچی او احمد یوسف او احمدقاسم یی دکابل په‌کوټ کی کلاپند کړل. بابرچی ددی‌پیښی خبر په‌هرات و او رېدنو د (۹۱۲ هـ ق) کال دبرات دمیاشتی په او ومه د باد غیس او غرجستان او چخچران او یکه‌او لانگ او بامیان او غوربند له‌لاری بیرته د کابل پر خوارارهی سو، او دژمی په‌ډېرو سختیو کی‌یی ځان کابل ته‌راو رساوه، او داښاریی د کوچنی اختر په میاشت بیا ونیو خان میرزایی کندهار او محمدحسین میرزا دوغلت یی دفرا اوسیستان خواته پر ښوول چی ولاړسی .

بابر تر هغه و روسته‌دخپلو عسکر و داعاشی‌اوخپل‌مصرف دپاره‌په(۹۱۳ هـ ق =۱۵۰۷م) کال غلجی او موسند قبائل چورکړه ،سل‌زره‌پسو نه ځینی بوتلل او دکټوازترحدودو پسی ورسید ،او هغد بندیان چی‌په‌دی چور اوچپاوی کی په لاس ورغلل ټول یی ووژل او د هغو له‌سرو څخه یی کله منارجوړکی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې د(۹۱۳ هـ ق) کال د محرم په میاشت شیبانی خان هرات و نیو او له هغه ځایه دفراه او ګرسیر خواته پر مخ راغی نو بابر د هغه د ځنګیوی دپاره دغزنی او کلات له لاری د کندهار او زمینداور خواته وخوځید د کندهار ښارئی ونیواود کندهار حکمران شاه بیګ دشال او مستونګ خواته او دهغه ورور محمد مقیم دزمینداو رلو رته و تښتیدل.

بابر د کندهار ښار خپل و رو رنا صر میرزا ته و سپاره او پخپله دډیر و ولجو سره د کابل خواته رار هی سو — خو تر څو میاشتو وروسته شاه بیګ او محمد مقیم دشیبانی خان په سلاښ بیر ته کندهار و نیو او دبابر و رو رنا صر میرزا د کابل خواته و تښتید. شیبانی خان کندهار شاه بیګ او محمد مقیم ته چې دو اړه دذ وا لنو ن ارغون زامن وو، و سپاره او پخپله هرات ته و لاړ چې په دې وخت کې محمد مقیم و سړاو کندهار یو ازی شاه بیګ ته پاته سو.

د(۹۱۳ هـ ق =۱۵۰۷م) کال په دریمه خو رجمادی الاولی) کې بابر د خو رد کابل له لاری دافغانستان په ختیځ کې دننګر هار آدینه پو رته و خو ځید لغمان او ننګر هار او کو نړ یې و نیول او عبد الرزاق میرزا ته یې و سپارل، او پخپله یې د(۹۱۴ هـ ق =۱۵۰۸م) کال دمی په میاشت د مو سند و پر قبیلې یرغل و کړ. په دې وخت کې که څه هم دعبدالرزاق میرزا په پارو نه په کابل کې دبابر پر خلاف یو ه دسیسه منځ ته راغله، خو با بر هغه له منځه یو و ړه او عبدالرزاق میرزا هم و وژل سو.

بابر په(۹۱۵ هـ ق =۱۵۰۹م) کال بدخشان هم دخپل اکا دزوی خان میرزا په واسطه تر خپل واک لاندی کړی، او دهغه ځای حکومت خپل همدی ،دا کا زوی ته و سپاره چې تر (۹۲۷ هـ ق =۱۵۲۰م) کال پوری هلته حکمران و، او په دعه کال همهلته مړ سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(۹۱۶ھ ق - ۱۵۱۰م) کال دبرات په ۲۶ او ددسمبر په دوهمه د جمعې په ورځ چې شیبانی خان په سرو کی دصفو یانو دلښکر سره په یو دلو یه او سختې جګړه دلسو زرو او زبکو سره وو ژل سو، نو خان میرزا له بدخشانه بابر ته ولیکله او هغه یی دفرغانه دنیو لو دپاره تشویق کی، بابر هم فرصت غنیمت وګانه او دهمهغه کال د کوچنی اختر په میاشت تر هندو کش و رو او وښت او کند ز ته ورسید، له شاه اسماعیل صفوی څخه یی مرسئه واخیستله او له بدخشانه دخان میرزا عسکری سلاتر هم ورته ورسید نو دشپیتو زرو عسکرو سره د آمو تر سیند ورپورې وت او دحصار(او سنی تاجیکستان) سیمی یې ونیولې، او د (۹۱۷ھ ق - ۱۵۱۱م) کال په رجب او اکتوبر کی یې د سمرقند ښار هم د دربیم ځل دپاره ونیو؛ او له هغه ځایه ئې خپل ورور ناصر میرزا د کابل په حکومت وګماره، خو په(۹۱۸ھ ق - ۱۵۱۲م) کال عبیدالله خان او زبك بابر ته ساته ورکړه او دهغه کال دروژی په دریمه او دلو سبر په ۱۲ د آمو تر سیند بیرته د افغانستان خاوری ته راپورې وت او په (۹۲۰ھ ق - ۱۵۱۴م) کال کابل ته راورسید.

په (۹۲۲ھ ق - ۱۵۱۵م) کال بابر له کابله دکندهار نیولو ته سلاوتر او په (۹۲۳ھ ق - ۱۵۱۶م) کال یې هغه ښار ونیو.

په(۹۲۵ھ ق - ۱۵۱۹م) کال بابر دهندوستان خواته لښکری وایستلی - دی په خپله په بابر نامه کی لیکی چې:

«در تاریخ ۹۱۰ که ولایت کابل مسخر شد از ان تاریخ تاحال همیشه هوس هندوستان کرده می شد. گاهی از جهت سستی رائی امرا، گاهی از همتائی برادران، یورش هندوستان میسر وسمالك او مسخر نمی شد. آخر اینچنین موانع نماند»

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابر (دده په خپل قول) تر پنځولښکر کښېوو رو سته د ډهلی پر نیو لو بر یالی سو ،خو دده دلو سړی لښکر کښې دنېټی په باب ده و رخا نو نظر سره تو پیر لری

دا کبر ددر بار دسو رخ ابو الفضل علامی په قول دبابر لو سړی لښکر کښې دهندخو اته د(۹۱۰ ه ق) کال په برا ت کی، او د و همه لښکر کښې یې د (۹۱۳ ه ق) کال په در بیمه خو ر،او در بیمه لښکر کښې د (۹۲۵ ه ق) کا ل دمحر م په اول کی و ه— خو محمدقاسم فر شته پر هندو ستا ن با ندی د بابر لو سړی حمله د(۹۲۵ ه ق) کال په سر کی،او دو همه حمله د (۹۲۵ ه ق) کال په پای،او در بیمه حمله په(۹۲٦ ه ق) کال کړ گنمی، او دخلر م او پنځم پر غل دنېټی په باب دنو مو رو دو اړو سؤ رخینو نظر یو شان د ی.

خو پخپله بابرلیکی چی دده لو سړی پر ځل د(۹۲۵ ه ق =۱۵۱۹م) د محر م په او له او دجنو ری په در بیمه ددو شنبی په و رځ و ،چی دبر کو نړ او جندول له لاری باجو ړ ته و لاړ او دپښتنو د دلازا ک دقبیلی سر ه تر سختی جگړی و رو سته یې دمحر م په پنځمه د باجو ړ ته پنگه کلاو نیو له، دری ز ره تنه د کلاسا تو نکی یې وو ژ ل او ډیر یې هم بندیان کړه، دو ژ لیو سر و نه یې کابل او بدخشان او بلخ ته و استو ل او هم یې هلته پر یوې غو نډی با ندی کله سنار جو ړ کی.

دمحر م په ۴ یې دباجو ړ و اکوالی خپل یو اسیر خو اجه کلان ته و سپار له او دی پخپله دسو ات خو ا ته ر ه ی سو.

څنگه چی دسو ا ت سیمه ز یاتره دیو سفز یو پښتنو په لاس کړ و ه او سشر یې هم دملك سلیمان شاه زوی شاه منصو ر و ،نو ځکه با برو غو ښتله چی دیو سفز و سره خپښی و کړی او بیا دیو سفز و ددو ستی له لا ری دهندو ستا ن خو ا ته د خپل لښکر لار پر انیزی، هغه و ،چی دشاه منصو ر لو ر «بی بی سبا ر که» یې ځان ته و غو ښتله او په دی توگه یې یو سفزی قبیله دځا ن سلگری کړه،او دهمدی کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

دصفری پهشپاړسمه او دفروری په او وهلسمه دپنجشنبی پهورځ د سندتر «نیلاب» سیند پوریووت او د لرمړی ځل دپاره یې دهند پهخاوره کې پل کېښود، او دپنجاب د «بهیره» ولایت یې او نیو، او دخلورسو وزروشاهر خی(چی تقریبا شل زرهستر لنګ پونه کېدل) پهمقابل کی یې دهغهځای خلکو تهاسان ورکی او دلومړی خورپهپنځمهددوشنبی پهورځ یې دبهیره ولایت هندو بیګ ته، او دچناب ولایت یې حسین اکز اکتهوسپارهاوپخپلهدلومړی خور پهپوولسمهاو دمارچ پهدیادلسمهدیکشنبی پهورځ لهبهیرهوخهد کابل خواته راروهی سو،او دپیښور،خیبر او گندمک لهلاری دلومړی خورپهاو لهچی داپریل هملومړی نیټهوهدجمعی پهورځ د کابل ارګ ته داور سیدهاو پهعیش و نوش بوخت سو،خو یو میاشت و دو ستهد هندوستان پښتانهاو دبهیره دولایت زیندادان سرهیوځای سو لاو دابرګمارلی حکمران هندو بیګ یې لههغهځایه وشارهاو بابر تهیې ځان راورساوه،او هم دپیښور دسیمو یو سفری حی د کابل دسیندپرعاره پراتهوو،بابر تهپورته سوه،ځکه نو بابر وروستهتر هغهحی دګردیز پښتانه یې وځپل،دپرآیوو ژل او دهغو دسرو سرو خخهیې کلهمنارو دراوهد (۹۲۹ ه ق ـ ۱۵۲۰ م) کالدروژی په دیرلسمهاو د سپتمبر پهاتمهدخیبر لهلاری د پیښور راولاهورخواته .وخو ځیدهاشغر یې دپری علیشره نیو او غوبتهیې چی پرمخ ولاړسی مګر پهدې وخت کی ورتهخبر راو رسیدهچی سلطانسعیدخان لهکاشغرهدبدخشانخواته راځی نو بیرته کابل تهراوګرځیداو دخپل ورور نمسی دیر زامحمدسلطانو پس دهنصور زوی یې دخلورو زروسپروسرهدلاهور خواته ولیږهاو پخپله دکوچنی اختر دمیاشتی په پای کی او داکتوبر پهشلمه کابل تهراورسیده !

خو خنګهچی پهلاره کی دسلطانسعیدپهبیرتهګرځیدو خبرسو،نو دهندرخیلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو پر تېر يې چې د خپلې آزادۍ د ساتلو د پاره باچېد لې وو، يرغل وکړي او هغه يې چور کړه.

د (۹۲۶ هـ ق ۱۵۲۰ م) کال په پای کې بيا د پښتو رله لارې د پنجاب خوا ته رهي سو، د سند تر سيند پورې وو ت، او په بهيره کې يې هغو کسانو ته در نه سزا ورکړه چې د بابر کارداران يې له هغه ځا يه شړلي وو، او هم يې د سيد پور د سيمې خاك چې دده په مقابل کې يې لاسونه وسلو ته وروړي وو، قتل عام کړه، مالونه يې ولوټل او ښځې يې بندياني کړې. په دې وخت کې بابر ته خبر ورسېد چې د کندهار حکمران شاه بيګ ارغوني د بابر پر متصرفه سيمو تېرې کړې، غزني او کابل ته يې خطر پيدا کړی دی، ځکه نو بابر بيرته کابل ته راغی، او څنګه چې په دغه وخت کې د بدخشان واکوال خان سيرزا د پرسو، نو بابر په (۹۲۷ هـ ق) کال خپل مشر زوی همايون د بدخشان واکوال وټاکه او پخپله د کندهار خواته وخوځېد، شاه بيګ يې په کندهار کلا بند کې، شاه بيګ له صفوي شهزاده طهماسب څخه چې د اسير خان له خوا يې په خراسان حکومت کاوه سر سته وغوښتله اسير خان هم بابر ته د کندهار پر ښوولو پيغام راولېږه خو بابر ونه مانه او شاه بيګ مجبور سو چې بابر ته شيخ ابو سعيد پورانی هروی په ننواته د روغې د پاره ولېږي بابر هم روغه ومنله او پر دې يې روغه وکړه چې په راتلونکي کال کې به کندهار بابر ته سپاري.

هغه وخت چې د (۹۲۸ هـ ق = ۱۵۲۲ م) کال د کوچنی اختر د مياشتې په ۳ او دسپتمبر په او له شاه بيګ د کندهار د بار کلي د حبيب السير د مؤلف خواندمير د کړوسي مير غياث الدين په لاس د بابر د بار ته والستولې او پخپله د شال (کوټې) ولايت ته ولاړ او په سيوی کې کښېنوست. او بابر د کندهار واکو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

الی خپل زوی کامران ته وسپارله او دبابر دواکمنی لمنه تر هلمنده پوری ورسیدپه (۹۳۰ ه ق - ۱۵۲۳ م) کال بابر خلرم وار دهند خوا ته لښکر و یوست پر لاهور یې یرغل و کړ، که څه هم دپنجاب واکوا لو او مقتدرو پښتنو لکه بهار خان او سبارک خان لودی او بکمن خان لوانی د لاهور په شپږ کروهی کی دبابر سره جګړه و کړه، خو دپښتنو شرانو دبی اتفاقی پهسبب بابر و رباندی بری و موند، لاهور یې ونیو او و یې سوځاوه، خو و رځی و روسته یې دیبالپور هم ونیو او خلک یې قتل عام کړه - لاهور یې میر عبدالعزیز او سیالکوت یې خسرو کلتاش او د دیبالپور یې باباقشقه مغول او کلانور یې محمدعلی تاجیک ته ورسپارل، او پخپله د کابل خوا ته رارهی سو. پهدې سفر کی بابر ته سرهنده پرمخ ولاړ.

د (۹۳۲ ه ق - ۱۵۲۵ م) کال دصفری پهاو له او دنومبر په او وهلسمه بابر پنځم و ار له کابله دهند دنیولو پهغرض و خوځید - کابل او کندهار یې خپل زوی شهزاده کامران ته پرښود، او پخپله د خیبر او پیښور له لاری دلومړی خور پهاو له د دسمبر په شپاړسمه دشنبی پهورځ دسند تر سیند پورې یو وت او دلومړی خور پهخوار لسم دجمعی پهورځ یې د «چناب» دسیند په ختیځه خوا کی سیالکوت او بیایې د «ماوت» کلاونیو له او دلودی دولت خان دزوی غازی خان تول مالونه او خزانې او لو یه کتابخانه یې ضبط کړه، او بیایې دلاهور او سرهند تر سنځ کلاوی هم ونیولی، او دهمغه کال درجب او اپریل پهسیاشتو کی پانی پت ته ورسید، او دسلطان ابراهیم لودی سره تر یوه ډیر خونړی جنګ و روسته چی سلطان ابراهیم پهمغه جنګ کی دنژدې پنځو سو زړو افغانی جګړنو سره و وژل سو، بابر بری و موند او د (۹۳۲ ه ق) کال درجب پهدو ولسمه دسه شنبی پهورځ دډهلی پر تخت کښینوست او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دگورګانی سلطنت بنسټ یې په هند کی کښېښود، او بابر د هند د شهنشاه په حیث و پېژانده سو.

د بابر شهنشاهی تر بنګاله پوری وغځېدله او په هند کی یې هرلو ر فتوحات و کړه (چی د هغو فتوحاتو او په هند کی د بابر د نو رو کارنامو مفصلی یادونی په هغو مأخذو کی را او ړه سوی دی چی په دې کتاب کی د بابر د ژوند پېښو په پای کی ښو ولی سوی دی، محترم علاقه لرونکی هغوته مراجعه کولای سی دلته یو ازی هغه څه را اخلو چی په افغانستان پوری اړه ولری او هغه داچی:)

بابر د هند د شهنشاهی د چارو ترسنبالو لو و روسته چی د هند په «اګره» کی ټاټوبی و نښو، نو بیا یې افغانستان ته توجه را وښتله او افغانستان ته یې د اوږد افغانستان خپل د ربار نو میالی امیر ان را او استول، چی یوله هغو څخه د ده پر باوری او لوی سپه دار «خواجه کلان» و، چی د بابر له خوا د غزنی او ګردیز په وا کویی او حکومت و ټا کل سو، او هغه هم ترهغه و روسته چی د ډهلی دیوی و دانی پر دیواله یې په دری ژبه دا بیت و لیکه چی.

اګر بخیر و سلامت ګذارسند کنم سیاه روی شوم ګرهوای هند کنم د (۹۳۲ هـ ق) کال د ذیحجه د میاشتی په شلمه د پنجشنبی په ورځ له ډهلی څخه د کابل خواته ر اوخوځېد.

همدار از بابرد (۹۳۳ هق) کال د رجب په نهمه خپل زوی شهزاده همایون د کابل او بدخشان په حکمرانی وټا کله، چی همایون بیا په (۹۳۳ هـق) کال په بدخشان کی سلطان ویس د خان ملګری کی او د خلوبښت زر و تنوسره د سمرقند خوا ته و ځوځېد، خوځنګه چی په هند کی لا د بابر په مخ کی مشکلات و و، نو همایون ته یی فرمان و لیږه چی د ماوراءالنهرد حکمرانا نو سره روغه و کړی، هغه و چی همایون یو کال و روسته د بدخشا ن حکومت خپل یوه خپښ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه سلطان ولیس نومیده وسپاره اوپه خپل د کابل د لاری با بر ته ورغی په کندهار کی هم دبابر له خواشهزاده کامران وا کول وچی بیامی کندهار خپل ورو رشهزاده عسکری ته وسپاره .

بابردو دانیوپه و دانولواو دباغوپه جوړ و لو کی به ذوق در لود، دپرو ان دلستالف دباغ دو یالو کښل او دخیا بانو سمول دده په وخت کی سوی دی. که خه هم د استالف باغ ترده دمخه «الغ بیگ میرزا له خلکو خخه غصب کړی و ، خوبابر خلکو نه دهغه باغ بیه و ر کړه لبته یی یکښی و ئیستل او خیا بانونه یی سم کړه .

همدا رنگه یی دخراجه سیاران په سیمه کی ښیوه غو نبی یوه گردی صفه جوړه کړې او دهغه ځای له چینوخخه یی یوه نوې ویاله ایستلې وه، چی د ایستلونیته یی د «جری خیش» له کلماتوخخه د (۹۲۵ هـ ق) کال را و تلی دی.

بابر په کابل کی دآلوبالو دنیالگیو ایښودل تصمیم کړه اودهند وستان ترنیولو و روسته یی دخراجه کلان په وسیله دغزنی د سلطان بند دبیاو دانولو دپاره دپر ز ر را و لیږل .

سر بیره پردی بابر پخپله بابرنامه کی ددې باغونومونه یا دوی چی دده وخت کی و دان او دسیل ځایونه و و :

باغ نورو زی، بو ستان سرای، چها ر باغ ، باغ بهشت ، باغ بننشه ، باغ نور ، باغ گل کنه، باغ خلوت ، باغ صورت خا نه، باغ حبد ر نقی .

دعبدالحمید لاهوری په قول بابر په کابل کی خونور باغونه هم دشهرآرا، چار باغ، جلوخانه، او ر ته باغ ، باغ صورت ، باغ مهتاب ، باغ آهوخانه او سه با غچه جوړ کړی اودیوالونه یی پر را گر خولی و و . په کابل کی دبابر دوخت له ود ا ینو خخه یوهم تخت بابر دی چی د کابل درودمجرا پر جنو بی غره باندی یی دصنفي په شکل جوړ کړی دی او هلته یو گر دی حوض هم دشر بود پاره کینلی و

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هندي دوه منه شراب يې نيول او هلته کتيبه هم سته چې پرهغې باندې ليکې سوې دې:
تختگاه پادشاه عالم پناه ظهيرالدين محمد بابر ابن عمر شيخ کورکان خلي الله ملکه
في سنه ۹۱۳ هـ» دبابر کړوسي نورالدين جهانگير ليکي چې: دې دبر يني صفي
به تخت شاه شهرت د رلود او بابر پر هغې وکښېنا ستې او شراب يې چښل.
او هم جهانگير وا يي چې دشهر آرا باغ ،دبابر ترور شهر بانو بيگم و دان
کړې و چې دجهانگير له خوا بيا جهان آرا و باله سو .

په کابل کې بله ودانې چې د بابر په وختو کې ودانه او د استوگنې
ځای و د ارک کلا (قلعه ارک) وه چې اوس يې بالاحصار بولي بابر
داو دانې ستايي اوليکي چې د ا عجيب ارک پر يوه لوړه پروت دې
چې ديره ښه هوا لري اولاندې يې داو بو يو لوی ډنډ (کول) او د ر
وخو او ته يې سمسوره شنيلې دې او د شمال لور ته يې کوزونه دي
او ملا طالب سمايي ددې ارک په ستاينه کې بديع الزمان ميرزا ته دا بيتو يلي و :

بخور د ر ارک کابل سې بگزد ان کا سته يې د رې
که هم کوه است وهم د ريا وهم شهر است وهم صحرا
د بابرد وقت بل مشهور بن د ننگرهار

بهسود وته نږدې باغ صفا و ،چې د شاهجهان تروختو يې هم شهرت درلود،
اوابوالفضل دا باغ داسې ستايي آنر ابهار چمن آرايش طرب افزای خوا طروصفا بخش
رنگاستان بوا واطن توان گفت که نزد يک جلال آباد بود (۱) اودعبد الحميد
په قول د صفا باغ له بگرا سې څخه پر سمه لټ ر ۳۲ کر وليرې وه،
باغ و ده پرصفا او رنگين (۲) چې هم د ا اوس دجلال آباد لو يديزې

(۱) اکبر نامه -۳ / ۳۲۱ مخ د پوهاند حبيبي په حوا له
(۲) پادشاه نامه -۲/۶۰۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو اته‌شل کیلومتره‌لری دوری رود په او لسوالی کی‌دباغ صفاپه نامه یو کلی سته او د باغ صفا د وعبت کارند وی دی‌وچهارباغ صفا هم په هغو حد ود دو کی پر[پ ب دی (۱) همدا رنگه په دی نامه دپنجاب په‌ایالت کی‌د بهیر؟ نومی ځای ځخه لس کر وه لیری د بهیر ه او جود د غره تر منځ د چینپرغاړه د با بر له خو ا یو بن جو ړ سوی دوفاباغ : په ۹۱۳هق - ۵۰۸ هم کال بابر له کابل ځخه د جنوب خو ا ته د یا ر لس فر سنگه لیری پر یو ه لو ړه با ندی یو جو ر کړی واچی رودآی په منځ کی بهیده او دبن په منځ کی یوه غوندی وه چی بابر هغه خبابانانو نه ا وحو ضو نه جو ر کړی وو او دنار یرنج او انارو و نی یی کښینو لی و ی د ا بن د سپین غر ه په لمنه کی و ، خو و اوده هلته‌نه‌او ر ید له، او ځنگه چی د کا بل ا ونگر هار دلا ری پر سر و نوبا بر به‌دی‌بن‌ته‌و رتی‌او د۹۳۲هق -۵۲۵ ام کال د صفر په ۱۷ چی بابر دخپل و روستی جنگ د پاره دهند دفتح په نیت هغی خوا ته تی دغه بن ته‌ورغلی او هلته میشته سوی و(۲) او ا کبر هم په (۹۹۸ه ق ۱۵۸۹م) کال کابل ته‌دتگ پر وخت ځه سو د ه په باغ وفا کی پا ته سوی او د هغه شاوخو اته یی بنکار کړی و (۳) لـکه بابر چی لیکی د وفا باغ ، د جوی شاهی اوگند مکۀ تر منځ پر و ت و، ا و د کابل لار له باغ‌وفاځخه د سلطانیپو ر خوا ته تله .

---

(۱) بابر نامه - ۲۳۸،۱۳۲مخو نه

(۲)اکبر نامه -۱/۹۳مخ

(۳) " " ۵۷۰/۲ "

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابر لیکی چی : بسیار بصفا باغی واقع شده، هر کس بچشم خریداری ببیند خواهد دانست که‌چطور جاسیست صفا ولطاف آن بی نظیراست (۱) ابو الفضل هم وباغ وفاً موقعیت د گندهک او کوشکک ترمنځ ښیی .

او اوس‌داځای دجلال آباد لویدیځ پلوته لس کروه لیری د«باغوانی »د کلی سره پروت دی ، او د بابر « آدینه پور» هم دلته و ، اوابوا لفضل لیکی چی : «باغ وفانزدیک آدینه پور از آثار بابر است»

په کندهار کی هم دسر پوزي

دغره پر څو که«چهل زینه» دبابر په‌امر و دانه سوی‌ده چی‌محمد معصوم یې پخپل کتاب تاریخ سند کی‌د«عمارت‌پیش‌طاق» په‌نامه یادوی او لیکی :

«بفرمودهٔ بابر پادشاه در کوهیکه سو سوم‌به‌سر پوزه‌است‌از سنگ بریده‌اند وآن طاقیست در غایت ارتفاع و در مدت نه‌سال هشتاد نفر سنگتراش هر روز در انجا کار کرده با تمام رسانیده‌اند — الحق جای نفیس و فرح فزا است و در آنجا کتابه یی بنام بابر پادشاه و میرزا کامران و میرزا عسکری و میرزا هندال که صاحب اهتمام‌بوده اند نوشته اند»

خو پخپله‌بابر یوازی‌دو نی‌لیکی‌چی:«در بینی‌گاه کوه‌قندهار عمارتی‌ساخته‌ام» دچهل زینې و دانی په (۹۳۰ هـ ق) کال سوې او په (۹۵۳ هـ ق) پای ته رسیدلی ده، او په (۱۰۰۳ هـ ق) کال‌چی داکبر پاچانظامی منصبدار میرمعصوم کندهاری کندهار ته‌راغی نوپه‌څلور کاله کی یې دبهکر د ډبرو تو ږو نکو

---

(۱) بابرنامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په واسطه یوه بله کتیبه دهما یون او اکبر په نامه هم دچهل زینې پر پخوانی کتیبه زیاته کړه او داکبر دشهنشاهی دټولوښار و او ولایاتو نومونه یې هلته ولیکل .

په دې توګه بابر په افغانستان کې ډېر ځایونه و دان او ډېر باغونه جوړ کړل چې له هغو څخه دافغانستان سره دبابر زیاته علاقه او مینه څرګندیږی او او دده دزیاتی مینی یو څرګند دلیل دادی چې ده دهرې ینی پر وخت وصیت وکی چې دده مړی دی کابل ته یووړه سی اوهلته دی ښخ کړه سي، هغه و ،چې دبابر داوصیت دده ننګیالی پښتنی ساندینی یو سفزی «بی بی سبار کی» پر ځای کړ، اودده مړی یې کابل ته راووړه او دلته دشیردرو ازه دغره په لوډیځه لمنه » کی ښخ کی چې هغه وخت یې په «قدمګاه» شهرت درلوداو او مې یې «دبابر باغ بولی .

عبدالحمید لاهوری داهم لیکی چې بابر وصیت کړی و، چې دده پر قبر دی ودانی نه جوړیږی، ځکه نو لوسړی دده قبر ډېر ساده و، خو په (۱۰۱۶ هـ ق) کال د جهانګیر پاچا په امر یې د سپینو سرمرو یا شناخته (لوحه) پر قبرو درو له سوه چې یو نیم متر یې لوړو الی او نیم متر یې پسو ردی او پر یوه سخ یې په ډېر ښکلی نستعلیق خطلیکی سوی دی:

لوسړی لیکه : یاسبحان یاملك یافتاح یاعدل یاقوس

۲ الله اکبر

۳ــ لااله الله محمدرسول الله

۴ــ پادشاهی کز جبینش تافتی نور الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- آن‌ظهر الدین محمد بو دبابر پادشاه

۶- باشکوه ودولت و اقبال و عدل و دادو دین .

۷- داشت از توفیق و فیض و فتح و فیروزی سپاه

۸- عالم اجسام رابگرفت و شد روشن روان

۹- بهر فتح عالم ارواح چون نور نگاه

۱۰- : شد چوفرد و سش‌مکان ،رضوان زمن تاریخ جست

۱۱-:گفتمش«فردو من‌دایم جای بابرپادشاه» -۹۳۷ هـ

د شناختی پربل‌مخ لیکلی سوی دی :

۱-لیکه: یاالله یانور یافیاض‌یاغفار یا رحیم

۲-«: یاارحم‌الراحمین

۳-«:از فیض‌عنایت بیغایت الهی

۴-«: وقتی که بزیارت‌روضهٔ‌منورهٔ

۵-:حضرت‌فردوس مکانی

۶-«: ظهیرالدین محمد بابرشاه

۷-:« غازی انوالمظفر نور دین محمد

۸-«:جهانگیر پادشاه ابن حضرت

۹-«: عرش‌آشیانی جلال‌الدین محمد

۱۰-«: اکبرپادشاه غازی کامجو گردیدند

۱۱-«:این لوح‌فرمودندسنه ۲جلوس .

۱۲-«: جهانگیری مطابق ۱۰۱۶ هجری دبابرپه هدیره کی‌دده دکورنی‌داقبر ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم‌ستیه :

۱-دبابردنمسي دهمایون دزوی‌محمد حکیم قبرچي د(۹۶۰ هق)

کال‌ددر بمی خور په ۱۵ ز پرېدلی او د(۹۹۳ هق) کال دبرات په اوله دجمعې په ورځ سړاو دبابردقبرښی‌خواته ښخ دی .

۲-دبابر دزوی‌هندال قبر، چی‌د(۹۵۸ هق) کال دذیقعدی‌په ۲۱ په‌چرهار کی وژل‌سوی او دبابردقبر کیښی خواته ښخ دی

۳-درقیه‌سلطان‌بیگم قبر،چی‌دمیرزا هندال‌لوراو دجلال‌الدین‌اکبر پاچاماندینه وه‌اوپه (۱۰۳۵ هق) کال دهندپه‌اکبرآباد کی سره سوې‌وه اوسړی یې کابل‌ته راوړسوی اودباغ په‌پنځلسمه‌سرتبه کی ښخه‌ده، او دجهانگیر پاچاپه امردسرمر وچپوتره و رباندی جوړه سوې‌ده .

عبدالحمیدلاهوری‌په‌خپل کتاب«پادشاه‌نامه» کی لیکی دبابرباغ پنځه سوه گزه اوږدو، اوپنځلس‌سرتبی‌یی‌درلودلی‌چه دهری‌سرتبی‌لوړوالی دپرش‌گزه‌و،او دشاهجهان په وختو کی هم‌دې‌باغ ډېرښه رونق‌درلود، یوواریې‌پنځلس‌زره‌روپی‌او بیابې‌دخپل جلجیوس‌په‌نولسم کال‌په (۱۰۵۶ هق) کی‌دوه‌لکه‌اوپنځوس‌زره‌روپی‌دبابرپه‌روضې اودکابل‌په نورو باغوخرخی کړی چی دهغوله جملې‌څخه یې دبابرترقبرپه‌لاندی سرتبه کی یوکوچنی مسجد دسرسرو له ډېرو څخه په دوه کاله کی‌دخلوښتو زرو زرو پیوپه مصرف ودادن کی‌ء، اوهم یې‌په‌دې باغ کی‌دوو لس‌آښا رونه دډنډ و سره دکابل له سرسرو ډېرو څخه جوړ کړه .

دبابرشخصیت‌اودده‌علمی‌اوادبی‌استعداد:

دسور خانوپه اتفاق‌بابردلوړ شخصیت ښښتن او دعلمی او ادبی‌استعداد خاوندو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دهدیخاله زوی میرزا حیدر دو غلات د کاشغراو کشمیر حکمران دبابر شخصیت داسی ستا یی .

«پادشاهی بود بانواع فضایل آراسته بخصایل حمیده پیراسته، از ین همه خصلت شجاعت و مروت او غالب بود .در شعرترکی بعد از میر علی شیر کس مقدا راو نگفته ـ دیوانی دارد ترکی در غایت عذو بت و «مبین» نام نظمی ساخته در فقه بغایت رسالهٔ مفید است و مقبول خلایق، و عروض ترکی نوشته که پیش از وی کسی عروض ترکی را بآن لطافت ننوشته و رسالهٔ والدیهٔ حضرت ایشان (دلیکونکی خواجه عبیدالـلـه احرار دی)نظم کـرده و قا یعی که تام تـا ریخ تزک (دارد) در غایت سلاست و روانی و عبارت پاکیزه منقح قریب الفهم..

بفضایل او پیش از وی در دودمان او غالباً کس نگذشته است و واقعات غریبه و جنگهای عجیبه دست داده که بتحقیق از ابنای او کس را دست نداده .... »

دموسیقی پهعلم او په شعراو انشاءاو املاء کی یې ساری نه درلود، د خپلو پاچهی پیښی یې په ترکی ژبه ولیکلې چی د بیرم خان زوی عبدالرحیم خان خانان بیا هغه داکبرپاچا په وخت کی په پارسی ژبه راوا ړولې .

د فرشته په قول بابریو عیاش اوسی پرست سړی هم و ، خوسره له هغه په حنفی فقه هم خبرو ، روژه یې نیوله او نمونځ یې کاوه .

په شعر کی یې ناز که او بدیعه طبع درلودله، اوهم یی یوډول خط اختراع کړی و ، چی «بابری خط» یې باله او پخپله بابرد (۹۱۰ هق) کال په پیښو کی یوه دا خبره هم لیکی چی ده داخط په کابل کی اختراع کړی دی او ددې خط په باب تفصیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دخط نمونه یی د پوهاند حبیبی د «ظهیرالدین محمد بابر شاه» د کتاب په ۷۵ مخ کی تر ۷۸ مخ پوری راغلی دی .

دبابر مشهور تالیفات دادی :

۱-بابرنامه : چی دتزک بابری-یا- واقعات بابری په نامه هم یادیږی ، او په انگریزی ، المانی ، او فرانسوی ژ بوهم ترجمه سوې ده .

داکتاب بابرپه تورکی ژ به لیکلی او ددرو تنوله خوابیل بیل په پارسی اړول سوی دی .لومړی ترجمه دعبدالرحیم خان خانان له خوا په (۹۹۸ هق) کال،او دو همه ترجمه دشیخ زین الدین خوافی وفائی له خواچی(په ۹۴۰ هق کال کی سړ دی)او دریمه ترجمه دمیرزا پاینده حسن غزنوی له خواپه (۹۹۴ هق کال کی)

۲-دعروض رساله: داساله بابر دترکی اشعارو پر اروض په (۹۳۳ هق) کال کی لیکلی ده .

۳-دبابر دیوان: دبابردترکی اشعار و دیوان دی چی پارسی اشعار یې هم پکښی سته او په (۹۲۶ هق) کال ترتیب سوی دی .

۴- مبین: داکتاب بابردحنفی فقه په مسائلو کی په ترکی ژ به منظوم کړی او نظم یې د(رمل مسدس محذوف) په بحر کی دی او په(۹۲۸ هق) کال پای ته رسیدلی دی چی یوفصل (کتاب الزکوة)یې په (۱۹۶۰م) کال کی داوزبکستان دعلومو داکادیمی داقتصاد دموسسی په مجموعه کی خپور سوی دی ۵-دو الدیه درسالی نظم: دارساله چه دخواجه ناصرالدین عبیداله احرار تألیف وپه(۹۳۵ هق) کال بابر په ترکی ژ به نظم کړی ؤبابر په ترکی ژ بی تر بیره په پارسی هم بنه شعرو ایه داخلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریزه‌دده ده

درو یشانر اگر چه‌نه از خو شیا نم

لیک ا ز دل و جان معتقدا یشانم

دو راست‌مگوی‌شاهی‌ازدرویشی‌شاهیم

ولی بندهٔدرویشانم داسطلع هم دده ده هلاک میکندم فرقت‌تو دانستم

وگربه رفتن از این شهر می‌توانستم

وایی‌چه‌به کابل کی‌یی‌دتخت‌شاه‌ددبرین حوض برخنه دابیت کیند لی‌و :

نورو ز نوبها ی‌وسی ودلبری‌خوشست

بابربعیش کوش که عالم د و باره نیست

مأخـــذ و نه :

۱ـ ظهیرالدین محمد بابرشاه ـ دپوهاندحبیبی تألیف ـ دکتاب‌له‌ز یاتری برخی خخه استفاده سوي ده .

۲ـ بابرنامه ـ پارسی ترجمه ـ دیمبی چاپ ـ ۲ مخ او نور مخونه .

۳ـ اکبرنامه ـ ۸۶/۱مخ او نور مخونه

۴ـ منتخب اللباب ـ ۲۱/۱ «

۵ـ تاریخ‌فرشته ـ ۱۹۳/۱« او نور مخونه

۶ـ مفتاح التواریخ ـ ۱۵۶«

۷ـ طبقات اکبری ـ ۲۷/۱« او نور مخونه

۸ـ تاریخ افغانستان درعصرگورگانی‌هند ـ له‌دو هم مخ خخه‌تر۳۳مخ پوری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۷۵-بابرخان کاکړ : دلسمی هجری پېړی په سر کی د پښتو ژبی لیکوال،او د«غرغښت نامې» د ناظم دوست محمد کاکړ پلار و ،چی پخپله دوست محمد کاکړ په خپل کتاب کی لیکلی دی :«چی زما پلار بابر خان هم یو کتاب په شعر کښلی و ، چی نوم یې و «تذکرهٔ غرغښت» او هغه وخت چی بابر خان وفات سو ، او زه پر کور نه وم، نو هغه کتاب ورک سوی و ، او چاضایع کړی، زه چی راغلم دخپل پلار په ماتم هسی و یر جن نسوم،لکه چی کتاب ورک سوی و.ماخو دهغه کتاب خبری او ریدلی او په وارو وارو ویلی وی ، او هم سی یو څه له هغو څخه په یادوې ، نو ما پرخدای توکل وکا، او هغه قصې او روایات سی بیا په شعر وویل ،خدای تعالی دی زما پلار سعی مشکوره کا »

مأخذ :

پټه خزانه -د کابل لوسړی چاپ -۸۷ مخ

۱۳۷۶- بابك صاحب: دخپل وخت یوروحانی سړی او په ختیه بنادیزی سیدو ، او کو یتې دگلستان دعنایت کاریز ته نژدې په غره کی ښخ دی عالم خلک زیاته عقیده ورته لری او زیارت ته ورځی

مأخذ :

مزارات-دسیال کاکړ لیکنه ۲۶ مخ

۱۳۷۷ باب صاحب: نوم یې بلا محمدجان-یا-میر محمدجان اومشهور په بابك صاحب د خپل وخت نوسیالی روحانی عالم و، دپرسریدان یی درلودل چی تر اوسه یې هم زیارت شهرت لری او دپر عوام یې زیارت ته ورځی.

دې په ختیه سیدو ، په فقه، حدیث او تصوف کې یې لوی لاس درلود، د پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

متشرع، زاهد او پرهیزگار سړی و، ژوندي زیاتره دخدای په عبادت تېر او او په طریقت کی د نقشبندی سلسلی پیرو و، په ۱۲۳۵ هـ کال د کندهار په پهسین بولدک کی مړ او هم هملته ښخ دی- لنګر یې تر او سه چلیږی.

مأخذ:

د کندهار مشاهیر-۳۱۸ مخ.

۱۳۷۸-بابو: دباز یدزوی د پښتنو د بابوزوی دقبیلې مشرنیکه و، په قبیله سیدو، سر سرداری، ګلوګرام، کوکړی، بټو ده سپل باڼې، شیر اتر پ، او سلام پور سیمو وکی اوسی

مأخذ:

حواشی-تواریخ حافظ رحمت خانی- پهار دو ۶۳۵ مخ.

۱۳۷۹-بابو جان بابی: د کرم خان زوی د هوتکو د دورې د پښتو ژبی نو میالی شاعر، او د ملی قائد میرو یس نیکه ننګیالی ملګری و. د زابل د اتغر په سیمه کی اوسیده و د هغه وخت د آزادی ساتلو په ډیروجګلو وکی یې برخه اخیستی و.

هغه وخت چی میرو یس نیکه د صفوی دولت د تیری په مقابل کی ملاو تړله، او په کندهار کی د صفوی دولت ارمنی ظالم حکمران ګرګین وو اژه کېده بابوجان بابی د خپلو جنګیالیو زلمیانو سره د «ماشور» د کلی له خوا د کندهار پر زاړه ښار یرغل وکی ء او ښار یې د ګرګین له ستجا و زو جګړ نو خخته و نیو، او بیا د میرو یس نیکه له خوا د کلات (زابل) د سیمی حکمران و تاکل سو.

د میرو یس نیکه تر سړینی و روسته هغه وخت چی شاه محمود هوتک د اصفهان لور ته لښکرویو ست بابوجان بابی د دوو زروتنو جګړ نو سره د کندهار ښار ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغی او د شاه محمود دلښکر سره یو ځای سو.

د پټی خزانې مؤلف محمود هوتک لیکی چی: «په کال (۱۱۳۳) سته هجری، چی شاه محمود پادشاه د پادشاه دوران شاه حسین و رو رلښکر و کاوه او اصفهان ته یې دیرغل عزیمت و کا، بابوجان بابی سره له خپلو غښتلو ځوانانو، چی درې زره تنه هوتک و، او توخی او ترکی او ځینی آکا خیل راغلل کندهار ته او د شاه محمود سره و لاړل اصفهان ته، په جنګو کی بابوجان بابی هسی مړانه و کا، چی رستم دوران یې هیر کا».

د تاریخ سلطانی مؤلف سلطان محمد لیکی چی: بابوجان بابی په ایران کی د شاه محمود هوتک او شاه اشرف هوتک د استیلا په وخت کی دلار و بندر حاکم و، او په ایران کی د هوتکو د شهنشاهی تر ختمید و و روسته بابوجان بابی کندهار ته راغی، او هغه وخت چی نادر شاه افشار له هراته د کندهار پر خوا یرغل راوړ، او امام ویردی بیګ د کرمان حکمران یې د ګرشک او بست د کلا نیولو ته وګماره، نو بابوجان بابی د شاه حسین هوتک په امر د پښتنو جنګیالیو سره د هغه د مقابلې ته ور وو ت او د ویردی بیګ لښکر ته یې ماتې ورکړه.

بابوجان په پښتو ژبه خواږه شعر و نه هم ویل، او په (۱۱۲۹ هـ) کال یې د «شهاو ګلان» قصه په پښتو نظم کړه، او هغه یی «قصص العاشقین» په نامه یې و بلله، او په هغه قصه کی د عشق داسی ستاینه کوی:

عشق یو هستی تور یالی دی　　چی پر هر ځای یې بری دی

د عشق او رهسی سوزان دی

چی سوځلی یې جهان دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه بې‌عشقه کله زړه دی
چې بې‌عشقه زړه دسړه دی
نه‌دی عشق په یوه رنګ
کله صلح ، ګهی جنګ
پښتانه کاندی ستل
چې دی خوږ ترشات ، عسل
چې «بې‌عشقه سر کډو دی.»
تش بې مغزه یو لادو دی
زړه بې عشقه په کار نه دی
هم هر زړه سز او ار نه دی
چې د عشق و کا خبری
کړی په غوږ د اسر غلری
دپاکانو عشق سزادی
اسانت دا ، دسو لادی

مأخذ ونه :

۱-پټه خزانه -۱۳۳ مخ ۲-تاریخ سلطانی -۸۵ مخ
۳-جهانکشای نادر-۱۲۱ مخ. ۴-دپښتو آریانا دایرة المعارف ۴/۳۰۴.

۱۳۸۰- بابو جان لغماني: دپښتو ژبې نوميالی شاعر و، چې داشغار و بشپړ دیوان بې‌درلود او دده ددیوان یو ه بر خه مشتر را و رتې په خپل کتاب «ګلشن روه» کې را اخیستې ده، او جارج را و رتې لو سړی سړی دی چې دبابو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جان د اصل او نسب په باب یې د پښتو گرامر دمقدمې په دری دپرشم مخ کی لیکلی دی :

«بابو جان دبلو رستان (۱) لهسیا ه پو شو کافرو خخه و مسلمان سواو دخپل علم او لیاقت له امله یې پهمسلمانانو کی ښه نو م و گاټه -بابوجان په یو سفرو ښخ دی او خلک یې زیارت تهو رځی».

قاضی میراحمد شاه رضوانی (۱۲۷۹-۱۳۵۳ هق) پهخپل کتاب « شکرستان افغانی » کی دراو تی دغه خبری رانقل کړی او دایی هم پر اضافه کړی دی چی :

«بابو جان لهتورو کافر و خخهیوه ملایو سفز یو ته را وستلی و، پخپله بابو جان د لغمان و»

«پهو رکهخزانه» کی دراو رتی دغی خبری تهچی بابو جان په اول کی سیاه پو ش کافرو ،د شک پهسترگه کتل سوی دی ، ددغه کتاب دلو سری ټوک په ۱۳۳ مخ کی کښلی دی:

«نهشی و یل کیدای چی داسعاو سات راو رتی له کومه راو ړی د ی ، لیکن تر کومه چی دبابو جان او سرو کافر و تعلق دی، نو که بابو جان پهر ښتیا دبلو رستان سور کافر و ، نو داخبره دعقل او قیاس نهلری ده چی د بلورستان یو سړی چی پښتو دهغه سور نی ژ به نهوی دو سره ژ ر دی پکښی کمال تهو رسی او بیاشاعری دی پکښی هم و کړی ، او بیاپه هغه زمانه کی- البته داکیدای شی چی دبابو جان پلار نیکه پهپه اسلام تر مشرف کیدو نه پس چیرته دپښتنو علاقې تهر اغلی وی او بابو جان هلته پیداشوی وی . بابو جان کهمسلمانشوی و

---

(۱) بلورستان د کونړاو الینگار ددرو شمال ته پرو ت دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ر نو کم اژ کم پهداسی عصر کښی بهوی چی د کلتر او اسلام تر منځ دښه او بد فرق بهیې کولای شو، دښه او بدو دا فرق کم از کم انسان ددېر شو کلونو پهعمر کی کولای شی ددېرشو کالو یو سړی چی پهیوه غیرهژ ښ کی شاعری وکوی همه فرق دبابوجان په شاعری کی نه محسوسیږی»

پوهاند عبدالشکور رشاد د«گلشن روه» پهسربزه کی چی پهه ۳۵۶ مهش کال په کابل کی چاپ سوی لیکی چی: «باغلی همیش خلیل خو پهپښتو ژ به کی دبابو جان بشپړی او صحیح افادی او بیا د شاعری تر عهدی پهمهه توگه سره و تلو دې تهارا یستلی دی چی درا و رتې خبره و نهمنی او یاد سمون کوم ضعیف تاویل ولټوی.

دگر زه وایم چی دبابو جان پهعربی، پارسی او هندکو ژ بو پوره او صحیح پوهېدل هم درا و رتی خبره ماتوی او ددې ادعا شواهد دبابو جان په کتاب کی ډېردی»

پوهاند رشاد لیکی چی: بابوجان دفکر و ذکر او سلوک و عرفان لهمخی د ډېر بابا«سیدعلی غواص ترمذی»(۹۰۸-۹۹۱ هق) دمسلک او مشرب پیرو دی.

دبابو جان دژوندانه دزمانې پهباب دپښتانه شعرا دلو سړی توک پهمقدمه کی لوی اوستاد پوهاندحبیبی لیکلی دی چی باباجان تر (۱۰۵۰ هق) وروسته ژوندی و،او همیش خلیل دور کی خوانې مؤلف یې دمیرزاخان او رمړچې په(۱۰۴۰ هق) کال سړدی او ددولت لوانی (۱۰۶۸ هق) دزمانی زمانی شاعر بولی.

پوهاند رشاد لیکی چی: دبابوجان دشعارو پهمجموعه کی پهداور

(c) ketabton.com: The Digital Library

نګز یې جالمګیر (۱۰۶۸-۱۱۱۸ھ ق) ستاینه د اسې چې بابو جان تر ۱۰۶۸ھ ق کال وروسته هم څه مو ده ژوندی و.

دبابو جان دنظمو نو مجموعه په بشپړ دول تر اوسه نه ده چاپ سو خو خطي نسخې یې ډیرې دي. د لندن په انډیا آفس لائبریري کې یې یوه نسخه سته چې د لوی احمد شاه بابا د بابا چائي په خورلسم کال (۱۱۷۴ھ ق) کښل سوې ده او راپور درضا لائبریري نسخه د انډیا آفس لایبریري تر نسخې یو کال وروسته (په ۱۱۷۵ھ ق) کې لیکلې سوې ده. دبابو جان سر یانی قصیده په ۱۸۴۷ کال د پرې پر وفمبر دوون په پښتو سنځبانو کې له ۳۷۴ مخ څخه تر ۳۸۴ مخ پورې چاپ سوې ده، او زاورتې د ګلشن روه په پښتو سنځو کې دبابو جان د کتاب یوه برخه را اخیستې ده خو د نشر ګمان یې پر کړې دی. حال داچې دیو هانه رشاد په نظر نظم دی په هر حال د بابو جان د کلا وی نمونې دادی:

-۱-

سینه ستا کړه د دنیا مینې لتاره
د زړه مینه دی تماه پسې لاره

د دنیا له مینې هسې مبدل شوی
څه دروغ الابلادی کړه په غاره

محرمان مستحقان دی نامحروم کړه
دحرام پوښتنه نکړی هر څه نغاره

هغه سال به دی بلاشی سیاه سرخه
لکه خوګ خمز پرپاتګه وو زی له باله

تابه بیاسو سی په دو سره ډیر عالم کې
ستا بشر به به سو سو نو کړی لتاره

په مکرو نو به دې اخلې یو تر بله
هیڅ ذره به دی پرې نه دی پې ګذاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دنیادی همه‌واره سره یاسپین وی — هره تنگه به‌دی داغ کاندی له ناره
په صورت به دی داغو نه کاله او ره — په عذاب به دی بشره کا گرفتاره
انبیا له بخیلا نو روی گردان دی — عرض به‌نه کا د ظالم بخیل دپاره
د بخیل په باب راغلی آیاتونه — عذابونه‌به ډیر سخت کاندی‌دو باره
د باوجان په بیانو نو باور نکا — دهوچی بر خه شوی‌ده له ناره
(۲)دحاتم نوم به جاری وی تر قیامته — دازل بخره یی وه له سخا وته
حاجتمن به نا اسیده تر ینه تلو — ورکول یی‌وبی‌اجره بی سنته دسوالی
زړه به یی روغ په سر حباکړ — کایل نمه و فقیرانو له خدمته
هرسوالی‌چی به‌دده په‌ورحاضرشو — غه رنځور به فارغ روغ شو له
زحمته‌په ښارونونی نوم‌ولاړ دسخاوت شو — پادشاهان یې په غصه شو شهرته
همت د خدای له خزانو دی‌باوجانه — همتناک دی خپتن نه کا بی همته

ماخذونه :

۱ـ پښتانه شعرا ـ ۱/۱۹،۱۹،۲۱ مخونه

۲ـ د گلشن روه سر یزه،

کابل چاپ ـ دپوهاندرشاد لیکنه له ۴۱ مخ خخه تر ۴۷ پوری

۳ـ شکرستان افغانی ـ ۴۴ مخ دلاهور چاپ

۴ـ ورکه خزانه ـ ۱/۴۱۴

۵ـ پښتو آریانا دائره المعارف ـ ۴/۳۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸۱-به تکی کاکړ :

دانگر نر انو د استعمار دزمانی یو مبارزاو ننگیالی پښتون و ، چی د کاکړ وستان دبو ری دسیمی د«میر ان» په کلی کی اوسید .

ډیری مجادلې یې کړی اوپه کاکړی غاړو کی ستایلی سوی دی ،لکه چی وا یی :

د با تکی بیړی چلیږی
نا خو پرزی ولاړیږی

انگر یز ستړی سوی په پښتو نسی با تکی په جهاز و

ما خذ :

کاکړی - د سیال کاکړ رساله - ۴۸ مخ

۱۳۸۲-باجو ړی :

پښتو ژبی شاعر و ، او د پښتو نخواد سوات په سیمه کی اوسید ، د سوچیګری کسب یې کاوه او د یوان بی نظیر په نامه یې د پښتو اشعارو یو دیوان درلود او هم یې یو بل اثر د بهار مدینه په نامه چاپ سوی دی دا بیت دده دی :

باجوړی چی د افسوس غزلی وایې په فریاد دیې د اسمان لمنی سر کړی

ما خذ :

فرهنگ زبان واد بیات پښتو - ٦٥ مخ

۱۳۸۳ -باجوړی :

اصل تو م یې معلوم نه سو خو د حبیب الله رفیع دا لیکنی سره سم یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر مند شاعر ه وه چی د(۱۳۰۰ ه ق) په شلو خو اکی مې په
په پښتو رکی ژوند کاوه او په شعر کی د پښتو زدنو روزمشهور
شاعر دادبی سبک پیروه
ددی دیوی بدلی سر دادی :

سه کوه و ړ و کیه ! هو سره ظلم بې نیازی
داظلم اوستم به خیری ستانشی رو زی او دپای بیت بی دادی:

چاری د نقدیر شوی باجوړی و ته را پښی نن
چیر ته باجو را و پښو رو اپوزی

ماخذ :

کابل مجله - ۱۳۵٦ ه ش

۱۳۸٤ -بادر :

پښتو ژبی اولسی شاعر و ، او دده بوچار بیته ډار مستتر په خپل کتاب
دپښتو نخواد شعر هار وبها رکی راوړی ده ، اوله هغی خخه خرگند
یری چی بادر په داسی اولسی شعر جوړولو کی لوی لدس د رلود .
په دی چاربیته کی بی دډیری فقیر بابا یاد کړی دی اوډیری خودیو سفرو په سیمه
کی د سیاگانو ډیر مشهور کلی دی ، نوداسی اتکل کیدای سی چی دی هم دیو وسفرو د سیمی
و ، اوداچار بیته یی سوال او حواب په ترئیب ویلی د :

بیگا دی یم و هلی محبو با په کتار
و درسته شپه شو گیرو در ته ناست یمه پر کاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیگا دی یم و هلی محبوبا شوم زحمتی
اوس گرزم تهمتی
نری نری فریاد کړی زما زړه لکه توتی
شوم په سر و لنبو ستی
په هرځای کی زما شوردی
ستا د تو روستر گو په ما بیا راغله قاتی
چی دی واغوست بنا تی
شاه او زبل دی په مخ خوردی
بی هوشه لیونی شوم مدام گرځم په میرو
شوم خوراک دمنز رو نری رنځ می شه ترکاله
بیگاد یم و هلی ....
نری رنځ خودی زیاتیږی خله گرځي پر بیابان
چیری و به کړی ارمان راشه کښینه په پالنگ
له خیاله می زنگیږی په سینه باندی زلفان
په جبین باندی مهر ان
لکه ته می شوي ملنگ
پرا ته می په د لبار کی ستا په شان ډیر ملنگان
شه زلمی د قبرستان
دی ولاړ زما په خنگ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دادامی نامسلم دی ورته کښېنه په زارو
عمر تېر که په خوارو
آخر دربه مې کړی تاله
ېګادی یم وهلی ...

که دادادی نامسلم دی نه یم زړی د خونی کار
زړګی مې دی پرهار
مدام خاخی تر ښه وینی
کوړلی ښاسا رانویم زبروت وستا په دلبار
چړاو دی په سازار
روغ به نشم گل رنګینی
له دره خو دی نه لحم که سی وو سپګی په نار
نه سرپرم په گفتار
په مجلس د ناز نینی
سترگی دی چغمغ خوله دی تو پګک ډک له چرو
شین خال دی په ابرو
سپینه خوله دی راکړه ساله
ېګادی یم وهلی...

سترگی سی چغمغ خوله سی تو پګک وکړه تری پام
چی را نه شی ساښام
ښه یوا نه شی دگور

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله سی خور کړی دی دتورو څنو دام
چری ته به شي بدنا م
بل ستی به شي په او ر
داتاله سی ساتلي نری ژ به خوله ایغام
در کو م به یې شا سدام
په تا وشه ظلم زو ر
راغلی سی وطن له سسافر دجز یر و
ژ و ند ی شخ په اد یرو
خو ک یې نشته دفی الحاله
بیگادی یم و هلی....

راغلی یم دیدن له سسا فر دبل وطن
په سطلب ستا دد یـد ن
بیلتانه سی کړه سلاسا ته
«دډیری» فقیر بابا راو رسیږي په چستن
ز سا نه کیږ ی ر فتن
د ا سوال کو م و تاته
جلی راغیء ستاله غمه په ساو خت دځنکدن
نه به روغ شم په بد ن
نه به خلاص شم له پسا ته
«بادرشو» قلندر پی پسی تیپ ځی د سورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شا ن يې نشته د مسر و
نن به ځمې د کلا خو اله
بيګادی يم و هلی ..

مأخذو نه :

١-پښتانه شعراء -٢ر٥٩٣ مخ ٢-د پښتنو خوا د شعرهار و بهار-١٠٢ مخ د کابل چاپ

١٣٨٥-بادشاه ګل (حکيم): حکيم بادشاه ګل د حاجی فيض ګل زوی په ختهنيازی يو نانی طبيب او د پښتو ژ بی شاعرو .

«په (١٨٨٤م) کال د پيښور په ښار کی ز پر پدلی،او د ينی علو م يې د کوهستان دملاصاحب خخه لوستلی و و ، په يونانی طب او حکمت هم پوهيده .

لو مړی په پيښور کی د «انجمن بزم پښتو» سکريترا و بيا د هغه انجمن ر ئيس و تا کل سو ، او دژ وند په پای کی په يو نانی طب بوخت و ،او په (١٩٥٠م) کال کی مړ سو .

دده اشعار و عشقی او اجتماعی بنه درلود،او خو ادبی آثار يې هم چاپ سوی چی مشهوره يې دادی :

١-او غړن د عشق

٢-فراق نيازی

سوز نيازی

او دابيت دده دی :

په ديرخيال چی د رومی دا ګلعذار خو ګ دي ، سر و قد غنچه د هن پرپوار خو ګ دی

ماخذ :

فرهنګ زبان و ادبيات پښتو-٦٦ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸٦-بادشاه میر : د پښتو اولسي شاعر وا و پر اولسي او زانو يې شعرو نه ويل .

په (۱۲۹۸ هـ ش) کال د پکتيا د خوست د سيمې د ديا نور اسماعيل خېل په کلي کې زيږيدلی و دده اشعار ور په عوامو کې ښه شهرت او مقبوليت درلود او په (۱۳۳۸ هـ ش) کال کې مړ دی - دا بيت د ده دی .

خه خو به درته پا يم بې ديدنه شپې گلو نه دی
دپر و بېتورو سپينې ليچې با لښتو نه دی

ما خذ

فرهنگ زبان واد بيات پښتو -٦٦ مخ

۱۳۸۷-با دوا پر يدی : د پښتو ژبې اولسي شاعرو ، او شعرو نه يې پراولسي وزنو ويل .

دننگر ها ر په په گردی کېخ کې او سيدا وچو پانی يې کو له .
دده ژوند (۱۲۵۰ هـ ق) کال په شاوخوا کې اتکل کيدای سی او په (۱۲۵٦ هـ ق) کال د يوی دلی غلوله لاسه و و ژل سو ، او دز کندن په حال کې يې هم لحيني بيتونه ويلی وو چې په عوامو کې د پر شهرت لری او يوه توته يې د ده :

نصيب سی نه و د محبت دغوا او رگو کې با د و يې مړ کړ
و ينه سی گر ځی د بدن تو لو رگو کې با د و يې مړ کړ

ما خذ :

فرهنگ زبان واد بيات پښتو -٦٦ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸۸-باران آخوند:

ملا باران آخوند په ختیه خوستی د کوټي په پښتنو کی د ښه نامه خاوندوسزاريي، په کچلاغ پوری دی، ښځی بیخی دیری ورځی. دغه زیارت دعوامو په عقیده د کوشینانو د دیو لړ ناروغیو دپاره ښه بلل کیږی.

أخذ:

مزارات - دښاغلی سیال کاکړ لیکنه - ۱٦ مخ

۱۳۸۹- باران یلکزی:

دپښین د بازارگی دایکلمز یو دکلی اوسیدونکی په ختیه تورتر ین ایکلزی پښتون دخپل وخت له نومیالیو غازیانو اوسبارزانو څخه و چی په (۱۸۴۲م) کی دانگیریز دجنرال ایگلینند دپوج سره په مړانه و وجنگید، اودملی مبارزینو په کتار ولاړو.

مأخذ:

پښتو او پښتانه په سهیلی پښتونخوا کی دپروفیسر سیال کاکړ لیکنه -۴۰۴ مخ

۱۳۹۰- باران سنځرخیل:

دکاکړستان دبوری دروسانی سیمی دختکی نوسی کلی اوسیدونکی په ختیه سنځرخیل کاکړ دپرنگیانو د استعمارزسانی یو ننگیالی او نومیالی پښتون وا وپه کاکړی غاړو کی یې ستاینه سوی ده چی وایي

باران سړ سهترزسیردي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بارن سر مهتر زهیر دی
نن پر گرد سر مه خیل ویر دی
تو ر په کو ته کی دی بندی
ا و س په بیتو گر ځی ژو بی
مأخذ
کا کړی دسیا ل کا کړ -۴۳ مخ

۱۳۹۱- بار بکشا ه لودی:

شهز اده مبارک خان مشهو ر په (بار بکشاه) د سلطان بهلو ل لو د ی زوی و سو ریې بی بی شمسی ،یا بی بی‌شمسیه ، یابی‌بی‌شمسو،نو ،یدله او ،اما یې قطب خا ن لو د ی و.

په (۸۸۴ھ ق) کال چی دده پلا ر سلطان بهلو ل جو شپو ر و ینو نو مبارک خان یې دهغه ځا ی پر تخت کښینا و ه ، ختیز ی سیمی یې و رو سپارلې او د باربکشاه ، خطاب یې و ر کی چی تر هغه ورو سته په‌همدی خطاب مشهو ر سو ،او تر (۸۹۸ھ ق) کا ل پو ری چی د سلطا ن سکند ر زما نه وه با ر بکشا ه پر شر قی تخت ناست و با ربکشاه په ډ یر وجگر و کی د خپل پلار سلطان بهلو ل دلښکر و مشر و ا و هم د وسلطا ن بهلو ل مشر زوی گنلی سو ی دی ځکه نو د سلطان بهلو ل د سړ ینی پر و خت ځینو پښتنو امیرا نو دی دولیعهد ی دپار ه‌تر نظام خا ن ،خو ښاوه او په (۸۷۶ھ ق) کا ل چی سلطا ن بهلو ل دملتان دپناه و رو ړی پاچا شیخ یو سف ، په سر سته د پنجاب حا کم تاتار خان پر ملتان دبر ید دپاره وگماره دلښگر مشر توب یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

با ربکشاه ،ته وسپاره ، خو د سلطان بهلو ل تر سر ینی و روسته دلمر ختیز و سمیو

جاگیرداران با ربکشاه ته پو رته سو ل او ځینو امیر انو ر داد سلطا ن سکند ر تحریک وبا له ا و باربکشاه یې دسلطان سکندر مخالفت ته وپا راوه نو سلطا ن سکند رهم د (۸۹۵ ه ق) کا ل په پای کی د لمرختیز- و سیمو وا ک خپلو غښتلوامیر انوته وسپاره اودجونپور په در بارکی یې هم خپل معتمدان وگمارل سگر با ربکشاه د اونه زغملای سو ای او ډ یر ژرسلطان سکندرته پو ر ته سود « پټیالې حا کم عیسی خان اودبهر ایچ حا کم شیخ محمد پر ملی کا لا یهار هم و رسر ه مله سو ل عیسی خان د سلطا ن بهلو ل تر بو ر اوشیخ محمد پرملی دسلطان بهلو ل تربور اوشیخ محد پرملی دسلطا ن بهلول خو ر یې و . سلطان سکندرچی خبر سو نو هغه آن یې دلو انی اسماعیل خان په مشری یو تکړه لښکرجونپورته ولیزه او پخپله دیوه لوی لښکرسر ه د پټیالې خواته وځید،دعیسی- خان لښکر یې مات کی او پخپله عیسی خان یې و بادخبه د پټیالې حکو مت یې سلطان رای کهین ته وسپاره او تر هغه و روسته یې لوانی اسماعیل خان درو غی د پاره باربکشا ه ته و لیږ ه خو نا کامه راستو ن سو ، نو سلطان سکندرد جو نپو ر لو ر ته لښکری و لیږ د ولی له هغی خو ا با ربکشا ه هم دخپلو فو ځو او دشیخ محمد کالا یار دفو ځو سر ه مخ پر قنو ج روان سو قنوج ته نژ دی د وا ړه لښکری سر ه مخا مخ سوی جنگ و نښت ،د جو نپو ر لښکر و ماته و کړه او باربکشاه بدیون ته وتښتید ، سلطان تر شابه پسی واو هلته یې کلابند کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

باربکشاه مجبور سوچې وسله کښېږ دی سلطان چې پر خپل ورور بار بکشاه بری وموند بیر ته یې خوشاله یې کی ، د یر ونازاوه جونپور ته یې بوت او بیر ته یې د جونپور اولمر ختیز وسیمو واک ده ته پر پېښود خو په دربار کی یې خپل معتمدان ورسره وو گمارل .

مأخذونه :

۱- لودی پښتانه

دپوهاند رشادتالیف - ۱۱۴مخ اونورمخونه .

۲- تاریخ فرشته - ۲/ ۳۲۶

۳- سیر المتاخرین - ۱۴۷

۴- خورشید جهان - ۷۹ مخ.

۵- تاریخ فرشته - ۱۷۹/۱ مخ

۶- مخزن افغانی - قلمی - ۱۲۰ مخ

۱۳۹۲ بارح هروی :

احمد دبارح زوی د هرات له نو سیالیو محد ثینو خخه وچی د پلار په نامه یاد یده .

مأخذونه :

۱- د د هخد الغتنامه (ب) ۲۹۳ مخ

۲- منتهی الارب

۱۳۹۳ - بارع پوشنگی هروی: د خپل وخت له نو سیالیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهانو او فاضلانو څخه و، او د« طرائف الطرف » کتاب دده تألیف دی .

ددهغه دا په لغتنامه کی دانوم دوه واره راغلی دی ، یوو ارد«بارع پوشنجی» او بل وارد«بارع هروی» پهنامه خوخنگه چی په معجم الأدبا کی دا دواړه نومونه پهیوه مخ کی راغلی دی نو داسی اتکل کیدای سی چی دادوا ړه یو سړی دی ، ځکه چی پوشنج هم پههرات کی دی او نوم هم یودی .

مأخذونه :

۱-معجم الادبا-۲/۳۴۱مخ ۲-لغتنامه (ب) -۳۰۳مخ .

۱۳۹٤ -بارک نیکه : د بارکزو د تیرلوسړی نیکه ، او د سړ بن د ابد الیوشاخ ته منسوب دی چی د کندهار لهجنوبه ترفراه پوری اوسی،او دافغانستان د«محمدزی» طایفه دهمدې بارک او لا دده.

بارک نیکه د(۷٦۰ه) په شاوخوا کی ژوند کاوه چی دنسب سلسله یې سړ بن ته داسی رسیږی :

بارک دسلیمان (زیرک-۷۵۰ه) زوی، زیرک د عیسی زوی ،عیسی درجړ زوی جړداو دل -یاابدال زوی (چی ابدالیان یې اولاده دهاود ۴۴۰ ه پهشاوخوا کی یې ژوند اتکلسوی دی) او او دل دترین زوی (چی د ۳۵۰ه په شاوخوا کی ژوندی و) او ترین دشرخبون زوی (چی ژوندیې ده ۳۰۰هپه شاوخوا کی اتکلولی سوی دی) اوشرخبون د سړبن زوی و.

مأخذونه :

۱-حیات افغانی -۳۲۹مخ

۲-دنوای معارک تعلیقات د کراچی چاپ -۷۹۰-۷۹۴ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۹۵ ـ بارو : دتولرـباـتـوران زوی او د باباغلځی نمسی دغلځیو پښتنو له نوسیالیو نیکه گانو څخه و. دده نیکه «باباغلځی» د غلځیو پښتنو لوسړی نیکه و، چی غلځی پښتانه و رته منسوب دی، او دبا روزوی «بابا هوتک» بیاد هوتکو دتبر لوسړی نیکه و، چی د هوتکو تبر د ده او لاده ده.

مأخذونه :

۱ـحیات افغانی ـ ۲۵٦ مخ .

۲ـخورشید جهان ـ ۲۱۰ مخ .

۳ـپټه خزانه ـ ۷ مخ.

۱۳۹٦ بارو خان نورزی : داحمدشاه بابادوختونو سیالی خان او زړور مجاهدو، چی داحمد شاه بابا سره دبلوچستان او هند وستان په لویوجګړو کی ملګری و او د «عمله باشی سرکار خاصهٔ شریفه» منصب یې درلود، او د «تاریخ احمدشاهی» مؤلف یې داحمدشاه په جګړو کی څو ځایه نوم یاد کړی دی، مثلاً یو ځای لیکی: «حسب الفرمان قضاجریان خان جان خان وزیر پادشاه تائید سپاه تیمورشاه و انزله خان نسقچی باشی و بارو خان نورزی و جمع دیگراز خوانین اخلاص شعار بافوجی ازعساکر نصرت مآثر بطریق سرعت ایلغار کرده خود رابشاه ولی خان وزیر رسانیدند.» بل ځای لیکی: «د روقتی که فرمان ده بحرو بر تماشای آن معرکهٔ فیروزی وفرسی فرمود بارو خان عمله باشی سرکار خاصهٔ شریفه که از برای استخبار احوال هر طرف ترددبمیدان میکرد و دسته های افواج ظفرنمون را بهر جانب که ضرو رمیشد بموجب حکم همایون بجنگ می برد آمده عرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمود که از طرف کفار زور بر سمت سیمنه بسیار است اعلیحضرت قدر قدرت امیر خان چنداول باشی که سرکرده ایل جوا نشیر و در صغر سن جنگ آور بیهمال وفایق بر سعر که آرایان کهن است بادسته چندا ولان امر باطفای نائرهٔ شورش کافران نموده مقرر فرمودند که .... »

مأخذ :

تاریخ احمدشاهی ـ د محمود الحسینی المنشی تألیف د سسکو چاپ ۷۸۰/۲ او نور مخونه .

۱۳۹۷ـ باره خان چپرهاری : د پښتو ژبې او لسی شاعر، او د ننګرهار په چپرها کی اوسېد ـ ده هم پر اولسی وزن او هم پر عروضی وزن شعر ونه ویل . داسی اټکل سوی دی چی باره خان د (۱۳۰۰ هق) په شاو خوا کی ژوندی و. دده له وینا څخه ښکاری چی علمی زده کړه یې لکه څنګه چی یې زړه غوښته نه وه کړې ځکه چی په یوه شعر کی وایی :

کاشکی و رو کتوبه ! په سایو ځلی راغلی وی ساخولړو ډېر سبق په خپل عمر ویلی وی
زړه سی شوه سپینه غاښ می وواته کندامن شوسه نه به وه داسی که سی پند د چاسنلی وی

تش شعر به څه کړم چی دنور و پیروی کوم

نوی کور (۱) به ما لکه « توکل » ځان ته سوندلی وی دده د اشعارو د رې نوری نمونې دادی : (۱)

ستا غمو نو لپونی لکه مجنون کړم
بې له تا به لیلی نور څنګه ژوندون کړم

---

(۱) کور دلته دوزن او بحر په معنا استعمال سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاپه‌داسی غشی نه یم سوری کړی چی‌علاج یې‌په دواد افلا طون کړم
ستاسودا را باندی هسی شوه غالبه د آهو په څېر حیا ت په سپېر تون کړم
دغه‌پېتی‌دی‌تر داسی‌حده دروند دی چی‌یې ژو ندی‌په‌ځمکه‌ښخ لکه‌قارون کړم
باره خانه! داشنا غمو نه ډېر شو چی‌اخته‌یې‌په‌خپل غم‌اوجگر خون کړم

(۲)

سترگی دی ډکی‌تمانچې‌دی‌بانه‌غشی‌لرې
که‌یو خطا شی‌په کمان راته‌دو یم‌سوروې
زه به‌دستا کمه نادو ده زړه ته‌ونیسمه
په‌غرغره سی‌دسنصو رغو ندی دایم سوروې
په‌دوه خالو دی لاځما دقتل سو ده نشی
زساد قصده لاپه دې دو اړو دریم سوروې
دخدای دپاره په‌خپل لاس سې خون بوئلی‌درته
رقیب و لاړدی ساپه د اردل وجانم سورو ی
دباره خان و یل که هر خوسره‌ساده‌ښکاریږی
ساده غزله ته‌په زخم ښه سلهم سوروې

-۳-

چاربیته

په‌سرو لبانو دی پیزو ان و هی تا لو نه کنه
زلفی جا لو نه کنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترگی دی توری جلی زلفی سمسوری جلی
ستاپه تندی کی عجب خوند که شنه خالو نه کنه
زلفی جالو نه کنه
وخت دبهار دی جلی وطن گلزار دی جلی
راځه چی دوا ره دباغچو و کړو سیلو نه کنه
زلفی جالو نه کنه
بې تاسی تاب کله وی په سا کی آب کله وی
ساپه شاکړی ستا غمو نه غرو نه غرو نه کنه
زلفی جالو نه کنه
د باره خان خبری درو مرجان خبری
زساد شعرنه قربان شه نور شعرو نه کنه
زلفی جالو نه کنه

مأخذ :

پښتا نه شعرا -۲/۶۴۴ مخ.

۱۳۹۸ -باره خوبابا : نوم یې سلک باره خان دسو سی بائی زی زوی دبائیزو دقبیلې یو نو سیالی شیخ و چی د کلپانی استیش په سیمه کی د کلپانی درود پر ختیځه غاړه ښخ دی او زیارت یې د «باره خو بابا» په نامه یادیږی.

مأخذ :

حو اشی -تواریخ حافظ رحمت خانی-په ارد و، ۶۳۸ مخ.

۱۳۹۹-بازار کاکړ : حاجی بازار کاکړ دبلو ځستان د «روب» دسیمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوا سی شاعرو» او په پښتو ژبه‌یې پر او لسی او زانو شعرو نه و یل .

دی په(۱۹۷۰م)کال کی مـړ دی .

مأ خذ :

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۶۸ مخ د کسي لمـنی پښتانـه‌لیکو ال‌د د و هم ټو ک په حوا له .

۱٤۰۰ ـ **باز :** د پښتو نخوا د «پکلی »دسیمی نو سیالی‌او لسی‌شاعر و ،چی دهغی سیمی دذو ق د خاوند انو او س هم دده شعرو نه په یاد دی .

دی د(۱۳۱۰هش) کال په‌شا و خوا کی مړ دی .

مأ خذ :

فر هنگ زبان و ادبیات‌پښتو -۶۷مخ .

۱٤۰۱ ـ **بازبهادر سور:** با یزید د شجا عت خا ن سور زو ی‌مشهو ر په سجاول خان دهند په سالوه کی د شیر شاه سوری له‌خو اسپه‌سالار و .

په ۹۶۲ هـ کال کی د پلار پر ځای کښېنو ست اوپـه ۹۶۳هـ کال کی یې خطبه په‌خپل نامه و و یله او ټو له سالوه یې تر لامن لاندی کړه ،خو په پا ی کی په عیا شي بو خت سو ، ا و څنگه چې یې د مو سیقی پـه فـن کـی لـوی لاس در لـو د او داستادی مقام ته‌رسیدلی‌و ، نو خپل ټو ل همت‌یـې هغی خو اته وگماره ، او پر یوې پکلی سندر غاړی‌چی« رو پـښتی »نو سیدله سین سو ، او د هغې په‌سینه کې‌یې ډېر شعرو نه و یلی او د ددوی دسیمی‌داستا نو نو په هند کی شهرت د رلو د .

په ۹۶۸ هـ کال چی ادهم‌خان کو که د نورو امپرانو سره داکبر پا چـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په و ختو کی دسالوه نیو لو ته وگمارل سو ، نو بازبها در د سار نکپور په‌دوه کروهی کی و رسره و جنگېد خو سا ت سو ، مگر څه سو ده و رو سته یې‌بیرته سالوه و نیو له.

دی په‌اجین کی‌دده دمعشوقې «رو پ‌ستی» تر څنگه پر یوې غو نډی ښخ دی.

مأخذ :

مأثر الامرا ۱/۳۸۷ مخ

۱۴۰۲ - باز توخی: : سلاباز تو خی دهوتکوددو رې دپښتو ژ بی نو سیالی اوبدیهه و یو نکی شاعرو، په ۱۱۴۱ هق کال دزابل د«اتغر» په‌سیمه کی‌اوسېد. دهغه و خت‌ستداو له علو م یې‌په هندو ستان کی‌لو ستلی و و ، او په تېره یې‌بیا په فقه کی‌لوی لاس در لو د او دمنطقو او حکمت تدر یس یې‌هم کاوه .

د پټی خز انی مؤلف محمد هو تک یې نژ دې سلگری او همرازو ، او هغه دده په باب کی داسی لیکی :

«سلاباز تو خی په‌اتغر کی او سی او په اصناف داشعارو کی‌ادستادی ، غزل او رباعی و ایی او دشاعرانو انبازدی ، او زما چی محمدهوتک یم همرازدی کله‌چی قندهار ته را سی، زسو ږ مجلس په‌تو دو ی او یاران دده له لطافته‌د طبع مخنون، سلاباز سبادی دعلو سو لو لو ستی، او په فقه شریف کی‌تیار دی، کله منطق او حکمت لو لی او خپلو شاگردانو ته یې درس و ر کوی ، دمخه په ابتدأ دځوا نی‌تللی‌و ، او په هند و ستا ن یې‌له‌استادانو لو ست کړی »

بیانو د«لطیفه»تر عنو ان لاندی‌دده یو ه ټو که‌چی‌دده دطبع ظر افت او بدیهه و یل ښه ځینې څر گند یبزې‌د اسی‌را و ړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لطیفه

«کله له کلاته ملاباز راغی ءاو په قند هار کی زمامبلمه سو ، دستی ماچرگ حلال کا، او طعام سی تیار، چی دستر خوان راغی ملاباز هسی شعر وو ایه:

پر کورو یې رسې کر زی د با ز بر خه یو چیچی دی

د با ز ښکا روی د غر خنو او س سی بس ها سپینکی و ری دی

ماژ ر هغه سپین و ری هم حلال کا، او دسپامه سپلمستیاته سی پوخ کا»

ملا باز پر او لسی و زن شعر و نه و یل، چی یوه بدله یې داده :

راسه پر خنگ، راسه لیلی، ته سی نیردې سه له د ل

یمه ز خمی چی سی و نه نجتې په خوږ زړه سنگو ل

راسه پر خنگ ،راسه لیلی، و لی له ما کړې بیلتون

داستا له غمه سی زړ کی دی ، په سر و و ینو گلکون

که هر خو تښتم نه پر یږ دی سی ستا د عشق شو ا خو ن

زه نه خلاصیږ م له غمازم په لږدنه په تلل

راسه پر خنگ، راسه لیلی، چی دی په زړه کم سلهم

داستا په عشق کی سی تر شا کا ددنیا و اړه غم

حساب کتاب سجلس سی و اړه کاستا سینی بر هم

لارو رته نسته چی دی کښینو م درون په کو گل

راسه پر خنگ ،راسه لیلی، چی دی په زړه کم پو ری

کجل درو اخله دو اړی ستر گی به دی زه کم تو ری

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیدل به ستاد سخ کوم ، اند یبژئي به نه کم نو ری
په کارسی نه دی ستا بي مخه د جنت زیرگل

راسه پرخنگ ، راسه لیلی، چی سره و کړو خواله
پرتا سین یم بي له تا سی نسته هیڅ اند ښینه
زه دغرو «باز»وم ، تابندی کړ سه قفس کی پرخه؟
یو وارمی خلاص که، چی بیاز ده کړم دو زرخپرو ل

مأخذ :

پټه خزانه -٥٠١سخ .

١٤٠٣- باز جنگ خان :

دلوی احمد شاه بابا له خوا د پنجاب دخلو رو ولایاتو حکمران و، چی د « تاریخ احمد شاهی » مؤلف یي ښو ځایه یا دو نه کړی ده او د دهلی دپاچادو زیر غازی الدین او دجیو نسیک سره یي دهغه جگړي او مبارزلیکلی دی .

مأخذ:

تاریخ احمدشاهی-دمحمود الحسینی المنشی تالیف-دمسکوچاپ ١/٥٦١ر٦٠١سخ.

١٤٠٤ - بازجو گیزی :

باز خان د محمد نور زوی ، د مرغی لمسی او د اسحاق کړوسی په ختیه جوگیزی کاکړ او په جوگیزو کی علی زی سنځر خیل د کاکړ - ستان د«غوتی» نومی کلی او سیدو نکی له هغو مبارزانو څخه و ،چی د پرنگی نو کری (میجری) یي پر ښمو و له او د پرنگی استعمارچیانو داستعمار پر ضدیي ملاو تړله، افغانستان ته رافراره سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت چې په ټول له پښتونخوا کې دافغانستان داستقلال په باب د پرنګیانو پر ضد مبارزې پیل سوی نو بازجوګیزی هم په (۱۹۱۹ع) کال دانګریز انو سره په سړانه و جنګید.

پروفیسر سیال کاکړ لیکي چې :

«په دغه شپو کې د کلاسیف الله تحصیلدار یا په بله ژبه ولسوول سردار جعفر خان محمد زیو، هغه دو رو رګډوی پر اساس بازجوګیزی ته یو خو میاشتې وړاندې لاخپل تیاو رکړی وه، چې غو رځه پرنګیان دیو ژنې

بازپه ځان پورې تیاری یې و نیوله، خپله اسپه یې نه وه پریوه بله اسپه سپو رسو، څه وخت چې ښرن ته ورسید، نو له روه پر خپله اسپه سپو رسو، خو له بده سوه، داسپې شاشئې نه و، او له بلې خوا په بازجوګیزی پسې دانګریز انو رساله وه په دغه مابین کې اسپې سلې مبارزتس کې، چې په نتیجه کې د هغه اد و مغوتمات سو ـ په دې باب فولکلوري اشعار جوړ سوي چې دبیلګې په توګه دلته وړاندې کیږي:

بازدنه یو وړ ترتا که (۱)

پښې دې ساتې سه بو را که

پښې دې ساتې سه ځار پایه

«باز» دې نه یو وړ ترځایه

څو وخت چې دبازجوګیزی ورون مات، سونو رساله بیرته وګرځیده، البته دغلیم له خوا یو چاتیکري و رواهه

۱ـ تا ک تګ دو یش په معنا .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سندې مه و اهه راسه - خپل ارمان پورته »

د دې خبرې په اورېدلو سره د بازجڼ بات انقلابي سو، تو پنگچې ته يې لاس کې، چې په نتيجه کې يو سيك سردار او دوې اسپې مړې سوې، او بازجو گيزې پخپله په همدغه وار پخپل کلي پورې پر کمکي ډگر باندې په (۱۹۱۹ع) کال کې د پرنگيانو دلاسه په حق ورسېد.

بازيې مړ کې سره غرمه ده

پر روب پنډه سليشه ده

د پښتنو دملي استقلال مبارز عسکر بازجو گيزې پس له مړينې د «خوسنوب» په اديره کې خاورو ته وسپارل سو.

په پای کې د پټيالي فرزند بازخان جو گيزې په باب يو شمير فولکلوري غاړې چې ما د خلکو له خولو څخه راټولې کړې او دلته د کتاب پاڼو ته سپارل کيږي:

پر شرع دنبي -

«باز» و «شيرک» و زنې گورکې

بازيې مړ کې سيك په زورکې

سپين شيرک به ولاړ نورکې

بازيې مړ کې په سيکان

زرغون يايي ورورمه دې ديوا

چې د بازپر وينو ورسي .

په پټ «سخ ساندخان» ترسي (۱)

---

(۱) تپرسي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

باز یی مړ کی لا سې پرې دی
جنګ پر غاړه د و یلې دی

بازتپی دی و رو ن یې پرې دی
جنګ پر غاړه د لو ړې دی

و رسی راله دسیک سکانه
او س لنډی (۲) کاړه با زخانه

باز دنه و رلی (۳) ته ځایه
پښې دی ساتی سه چار پایه

دچرګی (۴) کو لمې دپرې کې
بازه لاندی رسا لې کې

و ردنه و ړی ته توپکه
پښې دی و لو ړه چابکه

غاښی سپین خو نکې سرې
دباز په رنګ نسته جو ړې

با زه وله تو پنچی
دو تر دو او ښتئی ا و س مرې

بازیې مړ کی عمی (۱) کښېنه
ا سپل را و ړه دروا زې له

---

(۲) تو پنګچه .

(۳) و رو ړی .

(۴) اسپه .

(۱) دباز خان دما ندینې نو م و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خود بې زاړی ناو کی
تر بازدسر و و زی گو لی»

مأخذ:

پښتو او پښتانه په‌سهیلی‌پښتو نخوا کی د پر و فیسرسیال کا کړ اثر—۲۴۷ مخ.

۱۴۰۵ ـ باز خان بنگښ :

بازمحمد مشهور په « بازخان » د سردارمحمد مظفر زوی ،پـه‌ختیه بنگښ د پښتو ژ بی شاعر و ، چی‌په (۱۸۴۰ ه ش) کال په تیرا کی زیږ یدلی او په (۱۹۱۷م) کال په هنگو کی مړ دی .

دی‌مجاهد شاعر و ،او په جهاد کی یې‌برخه اخیستی‌و ه،داشعار و یو دیو ان یې درلو د او دشعر و نو یوه مجمو عه یې‌او س هم سته— دابیت دده دی:

بازخان هیخ‌سیالی دشعر له چانه کا
دی تابع د شاعری له رحمن راغی

مأخذ:

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو—۶۹مخ.

۱۴۰۶ ـ باز خان ننگر هاری :

د پښتو ژ بی او لسی شاعر و ، شعر و نه یې د او لسی آهنگو سـره سم و یل، او تر(۱۳۳۰ ه ق) کال دمخه دننگر هار په سیمو کی ا و سید .

دیوې بدلی دوه بیتو نه‌یې‌دادی :

زخمی‌سی‌دزړه سر دی بانه د شاه شتی دی‌نا
اغو ستی یې‌رنگین دی زلفان یې گو ړگو تی دی‌نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بند کی دسو زی دی چا پیر ځینی څو کی دی نا
باز خان پسی ز هیر دی خو انی یې خاو ری کیږی نا

مأخذ:

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو — ۶۹ مخ.

۱۴۰۷ - باز ر خان ځول خیل:

دسهیلی پښتو نخو ادسر انیودخول خیلو دتپر یو نو سیالی غازی و ،چی د«و لوست» په کلی کی اوسیداود پرنگیانو په استعماری دوره کی ئي په سلی سبارزو کی برخه اخیستلی

مأخذ:

پښتو او پښتا نه — دسیال کاکړ — ۱/۳۸۲ مخ.

۱۴۰۸ - باز گل لغمانی : د پښتو ژ بی شا عرا و د شیخ ا حمد خا ن (۱۲۰۰ ه ق) شا گر دو ، د لغما ن په سیمو کی او سیداو پرا و لسی و ز نو یې شعر و نه و یل . شیخ احمدخان یې دخپلو شا گر دانو په کی ډله داسي یادوی :

بل سی باز گل دی چی سدام کی چپاو و نه
په زړه سی او ری ستا غمو نه اسبار و نه

مأخذ:

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو — ۶۹ مخ.

۱۴۰۹ - بازگل (ملا): ملا بازگل اخو نز اده ددینی علو سو عالم او د یونانی طب طبیب او د پښتو ژ بی نو سیا لی ناظم و .

ددیر لسمی هجری پیړی په سر کی په پښتنو نخو ا کی او سید، اویو کتاب ئي په پخو انی طب کی دشافع الاسر اض په نامه په پښتو نظم کړی و ، چی د پای دو ه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیته یې دا دی :

دانسخه شو له تما مه

در ته و ایم نیک فرجامه

له دسته د« بازگل »

په همزو کی دی گل

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو—٦٩ مخ .

١٤١٠ -باز محمد کاکړ : د پښتو ژبی اعر او په ختیه سر دانزی کاکړو، د کندهار د ښار د پو پلزو په کوخه کی اوسید .

دینی علوم یې لوستی وو، او د قرائت په علم کی ښه معلومات در لودل، او په (١٣٠٦ هـ ش) کال یې یوه رساله د تجوید په علم کی ولیکله .

دده شعر و نه د کندهار په خپرو نو کی خپاره سوی او دا بیت دده دی :

هر صنعت یې نا تمام دی له بیا نه

ځکه نن باز محمد خو بس په اختصار دی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو — ٦٨مخ.

١٤١١ - باز محمد کندهاری : د پښتو ژبی شاعر او په خطاطی کی د نوسیالی خطاط غلام جیلانی پیښور ی شاگرد و .

په کندهار کی زیږیدلی خو په پیښور کی اوسید ، اوددیر لسمی هجری پیړی د پای له شاعرانو خخه گڼل کیږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بیت دده دی:

سره لمبه ده په بازار کی چی بلیږی

هر سړی چی و رنژدې شي دی سو ځیږی.

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو — ۶۸ مخ .

۱۴۱۲ - **باز محمد کند هاری** : دپښتوژبی شاعر اوخطاطو،له کندهاره بنوته او له هغه ځایه بیا پیښور ته تللی و — دخوشنو یسی زده کړه یې د پیښور په ښار کی له سو لانا غلام جیلانی ښخه کړې وه،او په ۱۲۸۷ هـ ق کال یې د پیښور په مطبع مصطفی کی کتابت کاوه اوخو کتابه دده په خط په ډیرین چاپ طبع سوی دی .

څه و خت بمبئی ته هم تللی و ،او هلته یی پښتو کتابو نه دچاپ دپاره لیکل .

ده په پښتو شعر هم و ایه ، داشعر دده دی:

سره لنبه ده په بازار کی چی بلیږی

هر سړی چی و رنز دې شی دی سو زیږی

دیرعالم به ور سره اور ته را ارتاو کړی

د هغو په زړه کی سرې لنبی بلیږی

هرسړی چی زه پوښتم دی راته ژاړی

او شهره یې و رځ په و رځ پسی زیاتیږی

په دی و خت کی اوس خبری په پیسو شوې

بې پیسو جواب وچا ته نه ردیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوهغه چې بیا کم ذات وی په دنیا کې
چې پیسه په لاس و رځی په هوا کیږی
باز محمده که ایمان دی سلامت شی
په عقبې بدی هم دی یو په کا ریزی

مأخذ:

تېر هېر شاعران — م . ۲ مخ .

۱٤۱۳ - باز (ملا):

ملاباز په ختیه سالارزی د پښتو نخوا په « جندول » سیمه کی اوسید ، او د پښتو ژبی اولسی شاعر و ، او په اولسی اوزانو یې شعرونه ویل . ددینی علوم و په سبادیو هم پوهیده او په عوامو کی یې په «باز ملا» شهرت درلود ، او د (۱۳۱٥ هـ ش) کال په شاوخوا کی مړ دی ، دایې دیوې بدلی سردی

یا ها رستا د گردن دی
یا سر دی یا بر یښنا ده
یا تو ره د پولاد و
یا ستر گه د لیلا ده

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو — ٦٧ مخ.

۱٤۱٤- بازون خول خپل: ملابازون په ختیه خول خپل د رانی دسهیلی پښتونخوا د غل کوټ نومی اوسیدونکی د خپل وخت د بارز شخصیت تېر سوی دی. څه وخت چی پرنگیانو سرتضی خان اوبه خپل غازی په خند کیو وخوړ ، نو د رانیو مشرتوب د ملا بازون خول خپل ته وسپارل سو- دا هغه ورځی وې چی د پر-

(c) ketabton.com: The Digital Library

نگیانو یرغلگرو د«در از نده »سیمه ترخپلو استعما ری چمبولاندی ر او ستلې و ه.
سلاباز و ن دسرتضی خان سلی سنگر«خوږ بینی »ته و لاړ، او دمرانیوشا ز لمیان
یې سره ر ایوځای کړه ،خوله بده سرغه پرنگیانو دشپې دسلی سجا هدینوپرسنگرر او
گرځېدل او سلاباز و ن یې و نیو ، او په و لبسی سند ر و کی د ا سی یا دسو:
سرې سترگی د با زدی لنډی ځنی له غو ږوسره رالئی سپین با زون لکه زسری له ځنځیروسره
بیا و ر و سته پرنگیا نو سلا با ز و ن او یوشمېرنور سرانی سجا هدین د« خوږ»
کلاته بوتلل او هلته یې بندیان کړ ل .

سأ خـــذ

پښتو او پښتانه دسیال کا کړ ـ۱ـ۳۷۴سخ

۱٤۱٥ ـ بازید :

د پښتنو دبائی ز ی قبیلی لوسړی نیکه و چی دری ز امن بیتون سهیل سلیمان
او بابو» یې در لودل ، او ددې در و سر وز امنو په نوسوبېل بېل خپلو نه شهر ت لری.

ســأخـذ: حواشی ـ تواریخ حافظ ر حمت خانی ـ په اردو ٦۳۰ سخ

۱٤۱٦ـ باز ید خان افغان :

د سلمان خان زوی په هندستان کی له نو سیالیو ا فغا نا نو څخه ؤ ده په ۹۸۰ ه ق
کال کی د پلار تر سړینی ور و سته د هند د«بهار» دحکو مت و ا گی په لاس
کی و اخیستلی او په پا ی کی دیو بل افغان په لاس چی دده سخالف ؤ ،و و ژ ل سو

ســاخذ و نــه:

۱ـتار یخ بهار ـ ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۵، ۱۹۴، ۱۹۷ سخونه

۲ـدهند په تار یخ او مدنیت کی دافغانانو برخه(خطی) ـ ۸٦ سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤۱۷- باسطی کابلی الاصل:

بنده علی خان باسطی چی سوریې د شیرافگن خان کابلی لوروه په هند کی او سیداو ددری ژبی شاعرو. خنگه چی دده پلار د کابل له غتانو خخه و، نوده هم لوسړی «شیرافگن» تخلص کاوه- خوو روسته چی د لکهنو په بنار کی دشیخ عبدالباسط سریدسو، نوخپل تخلص یې په «باسطی» واړاوه، اود «تذکرهٔ باسطی» په نامه یې یوه تذکره هم وایکله، اوپه شعرکی دشیخ محمد علی حزین لاهیجی له شاگردانو خخه گڼل کیده، او دادوه بیته دده دی:

آن گلرخ شوخ دلستان را آرید — و آن لاله عذار نوجوانرا آرید

یا در قدم او برسانید سرا — یابر سرم آن سرو روان راآرید

مأخذ:

۱-ددهخدالغتنامه (ب) ۳۲۳ مخ — ۲-قاموس الاعلام ترکی- ۲/۱۱۹۷«

۱٤۱۸ - باشانی هروی:

ابوسعید ابراهیم دطهمان خراسانی زوی دهرات دباشان دکلی و او د تابعانو یوه ډله یی لیدلې وه چی یو له هغو خخه عمر و بن دینا رو او په (۳٦ه ق) کال په مکه کی سړ دی.

مأخذ:

ددهخدالغتنامه (ب). ۳۳ مخ

۱۳۱۹- باشنانی هروی:

ابوعبدالله محمد داحمد زوی د عبدالله باشنانی نمسی دخپل وخت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

سفسر انو خخه و ، اود هر ا ت د با شنا ن کلی ته منسو ب د ی خو
دا«باشنا ن ښا یـی په په اصل کی باشا ن» وی .

ما خذ :

ددهخد الغتنامه (ب)۳۶م مخ

۱٤۲۰ ـ باشهید نیکه :

په ختیه ملا زی سنحرخیل کاکړ ر و حانی سړی و چی د کا کړستا ن د «هرنائی »په سیمه کی د خو کا لی په هد یر ه کی ښخ د ی ،ا و خا ص و عام یې زیارت ته و رځی

مأ خذ

مز ارت دښاغلی سیال کاکړ لیکنه ـ ۵۸ مخ

۱٤۲۱ ـ باصر حاکم شاه : دگلزار زوی دپښتو ژ بی شاعر و چی په شعر کی یې باصر ، تخلص کاوه په (۱۹۱۹م) کال په (لو ارگی) کی زیږ ـ ید لی او په (۱۹۵۰م) کال کی مړ د ی .

په شعر کی یې رو انه طبعه د رلو د له هم یې پر کلا سیک طر ز او هم یې پر او لسی او ز ا نو شعر و نه و یل ـ دده دیو ې پسر لنی بدلی سر دادی

نن بیا په گلستان پسر لی شو لو خندان نن بیا په گلستا ن .

ما خذ :

فر هنگ زبان وا دبیات پښتو ـ ۷۰مخ

۱٤۲۲ـباطنی بلخی :

ددری ژ بی شاعر و ،په بلخ کی ا و سید .

اسیر علیشیر نو ایی په مجالس النفاس کی لیکی چی باطنی ساده او فقیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سړی و حج ته هم تللی و دابیت دده دی :

بسکه داری تنگ دل ای غنچه خندان در ا

جان ز دل آمد بتنگ و دل گرفت از جان در ا

ماخذونه

۱ ـ دجفنا الس یس ـ ۲۵۶،۸۲ مخونه

۲ـ دد هخدالغتنامه (ب) ـ ۴۴۶ مخ

۳ـ قامو س الاعلا م تر کی ـ ۱۱۹۹/۲

۴ـ صبح گلشن ـ ۵۰ مخ

۱۴۲۳ ـ باعوف (۱) سیستا نی:

دعبدالرحمن زوی ا و دبز یع نمسی دسیستان دخو ا رجو نو سیا لی مشر و چی د(۲۱۵ هق) کال په خلار مه خو ر (جما دی الا خر) کی چی دخو ارجو بل مشر ابو اسحاق دخو ا رجو له منځه و تښتید نو خو ارجو داباعو ف سر ه بیعت و کی ـ ده هم دسیستان دخپلواکی دساتنی دپاره دعوبودعمالوسره سخت جنگو نه و کړ ه .

ماخذ

تاریخ سیستان ـ ۱۸۰،۱۸۲،۱۸۳ مخو نـه .

---

(۱) دانو م یو ځای اباعو ف ،هم لیکلی سو ی دی،خو نو ر ځایو نه دباعو ف په شکل راغلی ،مگر ملک الشعر ابهار دتاریخ سیستان د کتاب په فهر ست کی ابو عو ف ، راو ړی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۲۴ـ باغون مسه خیل:

د کاګړ و د مسه خیلو یو پیاوړی نو میالی و ، چی د بو ری د تلسیل سیه خیل د سیر دازی په کلی کی اوسیدد پلار نو م یې زدون واو د هغه ځای په پښتنی ، غاړو کی یادسوی . دی چی وایې :

نا صر ی یتکـی تر سر با غون د ګړ د مسه خپل سر

توپک نه دی ګنج مشین دی خانه و زنی د باغون دی ،

ماخذ :

پښیواو پښتانه د سیال کا کړ ۱ ـ م ۳۱ ، خ

۱۴۲۵ـ باقر ذوالکمالین هروی:

د سیر علی هر وی پلار او د نهمی هجری پیړی له نو میالیو پو هانو څخه و ، چی د ابو القاسم رفیعی بهر آبادی د «خط وخطاطان» د مؤلف په قول یې په عقلیه او فضلیه علو مو کی ساری نه در لو د ، او د فضل او کمال پر آسمان یو ځلیدو نکی ستو ری و . د ښه خط په لیکلو کی د خپل و خت له استاذانو څخه پلل کیدو او په تیره یې یا د خط په قوانینو او ضو ابطو کی لوی لاس د یلو د .

د یو کتاب د خو اجه نصیر الد ین طوسی د هغی شر حی په ر د کی لیکلی دی چی هغه د شیخ الـرئیس ابو علی سینا پر اشارات لیکلی وه .

یو و خت له هر اته هندو ستان ته و لاړ او هلته د لا هو ر حکمر ان جیپال چی د ده په کمالاتو او فضایلو خبر سو ، نو یې ډیر و ناز او ه ، او ځینی و غو ښتل چی یو ه ښکلی موقع ورته و لیکی ، ده هم و سئله او ډیر ه ښکلی ا و نفیسه موقع ورته ترتیب ا او بشپړ جیپال ته یې و ر اندی کړ ه ، جیپال یې په لیدو خوراډیر خوشال سو ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خلو رزره طلا وی یې و رو بخښلی ، خو د ده لو ړ همت هغه صله و نه منله، اوپه اوو ه اتیا کلنی کی ړ سو .

ماخذ:

۱ — پیدایش خط و خطاطان دحاجی دیر ز اعبدالمحمدخان ایر انی تألیف — ۱۳۵ ، خ .

۲ — خطو خطاطان — دابو القاسم رفیعی دهر آبادی تألیف — ۱۲۳ ، خ .

۱٤۲٦ — باقر شاه — د پښتوژ بی غز ل ویو نکی شاعر او د دطیع الله پیر ه خیل معا صرو ، د (۱۲۰۰ ه ش) پهشاوخوا کی یی ژوند کاوه.

دأخذ :

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو — ۷۰ ، خ .

۱٤۲۷ — باقی بالله کابلی: خواجه باقی با لله کابلی دلسمی هجری پیړی له نوه یالیو پو هانو او روحانیو نو څخه و ، چی په (۹۷۱ ه ق) کال دقاضی عبدالسلام له صلبه په کابل کی ز یږ یدلی دی چی و ر وسته په طریقت کی دنقشبندی سلسلی له ستر و ز برگانو څخه سو ، او دحضرت دمجدد پیر و .

دی د ۱۰۱۲ هق کال دخلر دی خورپه ۲٦ د دوشنبی په ورځ دپراود هند په دهلی کی ښخ دی دخز ینة الاصفیا مؤلف مفتی غلام سر و ر لاهوری لیکی چی:

«خو اجه دمحمدباقی نقشبندی از بز رگا ن و قت و دمقتدای زمانه واما مان عهدخو د بو د بکمالات ظا هری و باطنی آر استه و بجذب و عشق ومحبت پیراسته و بز هدو تقوی معر و ف و باو صاف کر یمه دو صو ف و نسبت او یسی بخو اجه بهاءالدین نقشبند و نسبت ظا هر بخو اجه امگنگی داشت و از رو حانیت خو اجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبیدالله احرار فایدهٔ و افر گرفت— د راوا یل از کابل بسمرقند رفت و بعد تحصیل علوم ظاهر کسب علوم باطنی از خواجه ا ،گنگی نمود و صاحب تصانیف و تو الـیف شد» .

دده په علمی آثارو کی «سلسلة الاحرار» کتاب شهرت لری او سر بیره پر هغه خواجه باقی بالله په دری ژ به شعر و نه هم و یل، خو شعر و نه یی زیاتره عرفانی او تصوفی بنه لری چی خو بیته یی د خزینة الاصفیا مؤلف د «روضة السلام» له کتابه را اخیستی او هغه دادی:

د ن نه همینم که و جو د د ن است
جای دگر رقص و جو د د ن است
نقطهٔ محرا ب جما عت منم
د ا نهٔ سیرا ب ز را عت منم
ابروی چشمانی من دلکش است
قطرهٔ نیسا نی د ن آ تش ا ست
عقل نمك ز یر کباب د ن ا ست
خون جگر نام شراب د ن ا ست
شخا مه کلید سر ا نگت من
گنج دو عالم همه در پشت من

همدا را ز مفتی غلام سرور د خزینة الاصفیا مؤلف دده د سر بنی نیته په سو بیو کی داسی راوړی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چو باقی راهی سلك بقشد
باهل د هر گفت هذا فرا قی
ندا آمد ز هاتف وقت ترحیل
بجا ی سلك باقی رفت با قی

۱۰۱۲ھ

یادا:

چو شد از عالم فانی مقیم جنت و الا
معلی خواجه عالی شه دارالبقا باقی
بخوان قطب زمان مخدوم باقی
سال ترحیلش اگر طلب زمن شد
والی دارالبقا باقی

مأخذونه:

۱- خزینة الاصفیا ۶۰۵ مخ.
۲- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند ۲۲۵ مخ
۳- مکتوبات حضرت مجدد لومړی ټوك.

۱۴۲۸ باقی بلخی : په بلخ کی د دری ژبی شاعر و ،دا بیت دده دی:

چو او را تکیه بر دیوار دیدم مردم از حسرت
که این فرسوده قالب خشت آن دیوار بایستی

مأخذونه:

۱- د د هخدا لغتنامه-د«ب» ردیف-۵۰۸ مخ.
۲- قاموس الاعلام ترکی- ۱۲۰۳/۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤۲۹- باقی مجددی:

حضرت میاعبدالباقی مجددی ددری ژبی نه شاعر و، د سراج الاخبار داووم کال په ۱۷ گڼه اونهم مخ کی د ده یوه غزل دلندی یادو نی سره داسی چاپ سوی د ه:

«از طبع جناب صاحب کامل ولبیب فاضل وادیب آگاه دل، رحیق مکدهٔ فیوضات مجددی راساقی، جناب حضرت میا عبدالباقی صاحب مرحوم.

دوش از کوی خرابات آن شهی قدست رفت

از پی آن دلربا دیدم که دل از دست رفت سینه شد اماجگاه ناوک مژگان یار

گفتم ای جان صرفه کن گفتا که تیر از شست رفت

تکیه بر طول امل داری نمیدانی مگر

بر نفس وابسته هستی تا که گفتی هست رفت

می توان فهمید مضمون کلام از عکس اصل

بهر تحقیق همین معنی نگین بنشست رفت «باقیا» قید تعلق سنگ راسالک است

مرغ زیرک چون زدام و دانه فارغ جست رفت

مأخذ: سراج الاخبار پورته یادهسوی گڼه

۱٤۳۰- باقی هروی: ددری ژبی له شاعرانو څخه و، او په هرات کی اوسید دابیت دده دی:

ما و سخن از کشتن من میکند من بهمین خوش که سخن می کند

مأخذونه:

۱- ددهخدا لغتنامه

د «ب» ردیف- ۱۰۵ مخ

۲- قاموس الاعلام ترکی- ۲/۲۰۴۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٤٣١- باکور اوغانی: د کرمان دسیمی د یوافغان امیرنوم دی چی د شاه شجاع مظفری له خوا د خواجه مجدالدین قاقم په سلگری ددو و زرو سپرو سره د شاه شجاع مظفری د زوی ملاتړ ته چی په کرمان کی والی و، استولی سوی و.

دا نوم په حبیب السیر کی «امیر تاکور اوغانی» لیکلی سوی دی او د تاریخ کرمان مؤلف بیا لیکی چی دا امیر باکور اوغانی د «سیورغتمش» دا کا زوی او د کرمان دسیمی یو اوغان امیر و.

مأخذونه:

١- د دهخدا لغتنامه (ب) - ٥١٩ مخ ٢- تاریخ کرمان ٢٠ مخ

٣- تاریخ عصر حافظ - ٢١٣ مخ

١٤٣٢- بالخوازی نیکه: د کاکړ ستان د «هرنایی» دسیمی یو روحانی نیکه و، چی د «پی» نومی کلی په هدیره کی ښخ دی.

په ختیه «پیښی» و، او په خلکو کی یې په ښه سر یتوب زیات شهرت درلود، چی حتی د کاکړو په یوه غاړه کی یې هم ستاینه سوې ده، چی وایی:

ورسپری بالخوازی.

کوتان خلاص کړ له پیشی

مأخذ:

وزارت - د سیال کاکړ لیکنه - ٥٠٩ مخ.

١٤٣٣- بالون اخون: د بازید زوی د پښتنو د خضرزی قبیلی د مشر لار ښوونکی او د خپل وخت نوسیانی له زبرگانو او شیخانو څخه و.

د خضرزی قبیله د سوات له سیمی څخه د پښتنو نور و سیمو ته خپره سوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبا لو ل اخو ن دری ز امن پاته سوی چی دري سره رو حاتی عا لمان و و ،مشر زوی یی ملا ایمل په «اگاری چمله» نو مي ځای کی دشیخ ملی ددفتر دو یش په اساس پر خپله بر خه مخکه او سید، او همهلته مړاو ښخ دی، او دوهم زوی « کیمل » یي په کالـو خان نو مي ځای کی میشته و، او همهلته مړ دی ، دریم زوی « کلو» ،یي چی په « کا لا با با» مشهـو رو په «شـیـوه» کی ښخ دی ځنگه چی دبالو ل لقب اخو ن و نو ځکه د ده او لا د ه اخو نز ادگا نو ، په نامه یادیږی . داخون بالول یو و رو رشیخ حق نومید.

سـا خـذ :

حو ا شی ـ تو اریخ حـا فظ رحمت خانی ـ په اردو ۶۲۱ مخ

۱٤۳٤ ـ بالیث طبری :

عوفی په خپل کتاب «لباب الالباب» کی دابواللیث طبری په نامه دی دآل سبکتگین دشاعرانو په دشاعرانونه ډله کی یاد کړی دی خونورپی هیڅ ده ددژوندحالات نه دی راو ړی، یوازی یي دده د وبیته ضبط کړی دی اوهم ځینی نورپیتونه یي په مجمع الفصحا اوترجمان البلاغه کی راوړه سوی او هغه دادی:

سنگر معروف شـد بمعرفت تو

هیچ نباشی زکا رسنگرسنگر

گو یی من ر ب ایمنم که رب رحمیست

خواب تو بینی همی و هم تومعبر

چیست این باژگو نه طبع فلک

گاه دیو یست زشت وگاه ملک

(c) ketabton.com: The Digital Library

زبس این پرگزافه قسمت او
ازحقیقت دلم کشیده بشک

بی‌خبر زونشسته تکیه‌زده
زیر دیبای زرش وخز و فتک
با خبر را ازو بخورد وبخواب
زبرش آشتی است وزیرخنگ
گویی اردهر کرده داد و کند
اینچنین دادگی بود ویحک
درک الاسفل است جای امید
بعرج مردکی برسد زدرک
نیک بختی چوآب ومن سمکم
اوزمن دورچون سما زسمک
دیر یابست تا کی این گله زو
بجهان دم مزن زلی وزلک
فلک ازطبع بر نگردد و تو
بی تکلف گله مکن زفلک

دلم میان دو زلفت نهان شدای مهروی
زبهر آنکه زچشمت همی بپرهیزد
نبینی آنکه چوتوزلف رابشانه زنی
سردوزلف تودرشانه می درآویزد

(c) ketabton.com: The Digital Library

دل منست که باشانه کارزار کند
درآن میان که ازوباد مشک می ریزد

همی بترسد کاورابرون برد زمیان
چودید چشمت زورستخیزبرخیزد

ازآن قبل همه شب مستمند توبولیث
بهای های همی خون زدیدگان ریزد

وگر بخسبد یک چشم زخم وقت سحر
نسیم زلف تو آن خفته را بر انگیزد

وگر ببیند غماز غمزهٔ تو دلم
هلاک جان بود ارجان ازو بنگریزد

مأخذونه:

۱-لباب الالباب-۶۶،۲ مخ

۲-تاریخ ادبیات درایران-۱/۵۹۸مخ

مجمع الفصحا-۱/۸۲ مخ

۴-ترجمان البلاغه-۳۹مخ

۱۴۳۵ -بانو بی بی :

دبلو خستان د کلات دمشر میر احمد خان لو راو دمیر ابراهیم خان نو شیر وانی نو میالی او ننگیالی ماندینه وه .

هغه وخت چې د دی پلار د باوروز یو د قبیلې سره او ولسمه جګړه کوله نو دی میرمنی هم دنارینه کالی اغوستی او دجګړې په ډګر کی د نارینه په څیر او ږه پر اوژه و رسره جنګیدله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر خپل پلار هم ډیره گرانه وه او ددی بی مشوری یې هیڅ کار نه کاو. او هم ددی میر سنی دمشوری بر کت و،چی میر احمد خان دبارو زیو سره په اوو لسمی جگړه کی بر یالی سو ،او د بارو زیو دقبیلې دلښکر سر دار سر زا خان کلات ته دمیر احمد خان دلیدو دپاره ورغی او معافی یې غیښتی وغو ښتله اولوړه یې ورسره وکړه .

ماخذ :

هماری جدوجهد په اردو دعبد الرحمن غور لیکنه ۱۶ مخ

۱۴۳۶ ـ بانو سیستانی :

دسیستان دنو میالی امیر خلف بن احمد اناوه چی خلف ددې نو میالی میر سنی نامه ته منسوب واو «خلف باند» یی هم بالـه داخلف دعمر وبن لیث دلور نمسی و، که څه هم دابشن اثیر په روایت غیښو دده نسبت دیعقوب نمسی ته هم کړی دی او بد یع همدانی بیا په لامیه قصیده کی خلف دوارو پاچهانو یعنی یعقوب او عمر ولیث ته منسوب کړی او سو لا نا معین الدین اسفزاری بیا پخپل کتاب تاریخ هرات کی د خلف نسبت داسی راوړی : خلف بن احمد بن محمد بن خلف بن ابی جعفر بن لیث بن فرقد بن سلمیان دسیستان په تاریخ کی راغلی دی چی بانو دمحمد بن عمر ولو روه او محمد بن خلف ته یې ور کړی وه او د امیر بو جعفر سو روه او خلف بن احمد چی خلف بانو بو لی خپلی دې اناته منسوب دی .

خو پر چهار مقاله باندی د قزوینی په تعلیقاتو کی دابانو دعمر وبن

(c) ketabton.com: The Digital Library

الليث صفاری لو ر بللې سوی ده .

ما خذ و نه :

ا- تاریخ سیستان - ۲۷۵ مخ

۲- چهار مقاله نظامی ۱۷۷ مخ

۳- ددهخدا لغتنامه (ب) ۶۰۲ مخ

۴- حبیب السیر - ۳۵۱/۲مخ

۱۴۳۷- بانو گشپ:

دسیستان او زابل دنا ستو او تاریخی پهلوان «رستم» لو روه چی په پهلوانی او چالاکی کی یې په نا ر ینه و کی هم ساری نه درلو د. دی پیغلی ډیرلوی لوی واکمن غو ښتونکی درلو د ل لکه دچین فغفور او قیصر او خاقان او دایران کاوس شاه او د هغه خپلوان او نور زړه وران او رستم ته یې سر کې را لیږلی خو رستم د د وی له سنځه د گو درز «کشو ادکان» زوی «گیو» خو ښ کی او خپله او ر یې هغه ته ور کړه .

ددی زړه وری سیر سنی په باب کی یو مشهور داستان د«بانو گشپ نامه» په نا مه سته چی ظاهراً دهغه لیکنه په پنځه هجری پیړی پو ری اړه لری

ما خذ :

تاریخ ادبیات در ایران ۳۶۴/۲مخ

۱۴۳۸ - بانی ځاځی :

دپښتو ژبی اولسی شاعر او دپکتیا د ولایت دځاځیو په گل غو ندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی اوسید اودځا ځیو دتبر په لیو نی ،طایفې پو ری اړه درلو دله .
په (۱۲۵۷هش) کال زیږ یدلی اوپه (۱۳۴۷ه ش) کا ل کی مړ دی .
دادده دیوی اولسی بدلی کسر دی :

تا چی ماته کړی څه شیرین گفتا ردی نا یو ځلی راشه صنم زړه نا قرار دی نا

ماخذ :

فر هنگ زبان وادبیات پښتو - ۷۰ مخ

۱۴۳۹ - باوری(اخو ند)

دپښتو ژ بی مجلسی شاعر و ، دپښتو نخوا دسو ا بی دتحصیل په « پنج پیر » نو سی محله کی اوسید ، د(۱۳۰۵هش) کال په شاو خو ا کی مړ دی او دده شعر و نه دذوق دخاو ند انو په یاددی ،د ابیت دده دی :

په مخ باندی دی توری زلفی ا و یز اند ی
گلاب دپر خی د کګدی پکی ایښی اثر ی دی

ما خذ :

فر هنگ زبان وادبیات پښتو - ۷۱ مخ

۱۴۴۰- با یتگین زمینداوری:

دسلطان محمو د غز نوی له خو ا دهیلمندپه زمینداور کی والی و ،په (۴۰۱هق) کا ل چی سلطا ن محمود غز نو ی دغو رخو اته ولا رخپل دوه زامن امیر مسعو داو امیر محمداو خپل و رو رامیر یو سف یې په زمینداو ر کی د همد ی با یتگین په کو رکی پر پښوو ل چی د و ا ره شهزاد- گان خو رلس کلن اویو سف او و لس کلنو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو الفضل بیهقی لیکی چی :

«وایشان راآنجابدان سبب ساند که زمین داور را سبا رک داشتی ، که نخست ولایت که امیرعادل سبکتگین پدر ش رضی الله عنه وی را دادآن ناحیت بود «۱»

او هم لیکی چی زمینداوری بایتگین پرسلطان محمود ډیرگران واوهغه وقت چی سلطان محمود پر سیستان یرغل وکی او سیستانی «خلف» تهپي ساته ورکړه همد ابا یتگین ورسره و ، او تر هغه بری وروسته بایتگین یو سل او دیر ش نر او بنځی طاوسان له سیستانه زمینداورته راوړه - وایی چی هغو طاوسانو به د کورو په گنبدو کی هگی اچولی او چوچیانه به پی ایستل و شهزاده مسعود او شهزاده امیر محمد چی هلکان وو ، پرپا سو به په طاوسانو پسی ځغاستل .

بیهقی لیکی چی زمینداوری بایتگین یوه ډیره پارسا او کاریگره سړی درلوده چی دسلطان مسعود شهزادگی په وخت کی پی دهغه سلطان ډیر خدمت کړی و ، او چی سلطان مسعود پاچا سو ، نو دهغی سړی پی دخپلی دورې شان احترام کاوه ، او هغی سړی به هم سلطان مسعود ته دده د کوچینوالی کیسی کولی او د سلطان مسعود به هم ډیری خوښیدلی ،

مأخذ

تاریخ بیهقی - ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳ مخونه

۱۴۴۱ بایتگین غزنوی :

دسلطان محمود غزنوی ددربار دمشر دبیرابو نصر مشکان یو زړور او باتدبیر سړی وچی ابو الفضل بیهقی یی داسی ستایی :

«۱» تاریخ بیهقی - ۱۱۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

«این بایتگین بجای استسردی جلدو کاری و سوار بشوار نیدن همه‌سلاحها استاد، چنانکه همبازندارد به بازی گوی واسروزسنه احدی و خمسین واربعمائه که تاریخ را بدین جای رسانیدم خدمت خداوندسلطان بزرگ ابوالمظفر ابراهیم انا رالله برهانه میکند خدمتی خاص‌تر و آن خدمت چوگان و سلاح و نیزه و تیر انداختن‌و دیگر ریاضتهاست و آخر فرو شکوه و خشنودی استادم وی را دریافت تاچنین پایهٔ بزرگ‌وی را دریافته آمد.»

همدابایتگین وچی د سلطان مسعود غزنوی په‌وختو کی یې د کندوز «مشهور راو غښتلی باغی علی کندوزی» یې په گوزگانان کی‌له غره خخه را-کښته کی‌او سلطان‌مسعود ته یې‌راووست(ددې کتاب‌د«ع»په‌ردیف کی‌دی د «علی کندوزی نامه‌ته او یادتاریخ بیهقی ٥٦١ مخ‌ته‌رجوع وسی)

مأخذ:

تاریخ بیهقی-٥٦١،٥٦٢ مخونه.

١٤٤٢ بایتوزبستی:

د سلطان محمود غزنوی د پلار سبکتگین په وختو کی د بست له‌نو میالیو مشرانو خخه‌و، او د بست‌امیر طغان ته‌پورته سو،امیر طغان یې وشاره او دبست دخپلواک والی په‌توگه یې دهغه ولایت دچارو واگی‌په لاس کی ونیولی، او دده ملگرو او طرفدارانو ته بایتوزیان وو بل‌سوه.

امیرطغان‌غزنی‌ته‌ولاړ،سبکتگین‌ته‌یې‌پناه‌وروړه اوله‌هغه‌خخه‌یې‌په‌دی شرطوه‌رسته وغوښتله‌چی که‌سبکتگین‌دبست‌په‌نیولو کی‌دده‌سره مرسته‌وکړی‌اوبست‌ونیسی‌نو: لوړی به‌غزنی دافغانستان دنوی دولت‌دپایتخت په توگه وپژنی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بست مالیات به هر خو سره چی سبکتگین و تاکی هر کال دغزنی خزانې ته رسوی دو هم هر و خت چی خارجی خطر پیښ سی او یاسبکتگین وغواړو چی پر پر دیو پر غل و کړی طغان او دهغه سلگری به هیوادساتی او دسبکتگین سلاتر به کوی دریم هر کال به داسیرطغان یو زوی دغزنی پهدربار کی اوسی.

سبکتگین دده غوښتنه و سنله او پخپله دیو لوی لښکرسره له غزنی خخه دبست خواته و خوځید، دبایتوز سره یې جگړه و کړه، بایتو زاو بایتوز یان یې سات کړه، بست یې و نیواو اسیرطغان یې بیا دبست و الی و تاکه، خو خو ورځی وروسته اسیرطغان له خپل ترون خخه غاړه و غړوله او دسبکتگین پهسخالفت یی لاس پوری کړ، خو چی یوه ورځ یې پر سبکتگین دتوری واری و کړ، دسبکتگین یو لاس یې تپی کړ او هغه پهدابل لاس طغان پهتوره وواهه، تپی یې کړ او ددواړو خوا و لښکر سره و نښتل او ترسختی جگړې و روسته اسیرطغان ماتې و کړه، اودبایتوز سره دکرسان خواته و تښتید، او دبست ولایت دغزنی دپاچهی یو ه برخه سوه.

مأخذونه:

۱-تاریخ بیهقی -۲۰۳، ۴۵۰ مخونه.

۲-تاریخ سیستان ۳۲۶،۳۳۳، او ۳۳۹ مخونه

۳-ددهخدالغتنامه (ب)۶۱۶ مخ ۴- سلطنت غزنویان -۷ مخ.

۱۴۴۳ بایخان:

دپښتو یو پخوانی شاعر او د خوشحال خان ختک معاصرگڼلی سوی دی. پهپښتانه شعراء کی دستررا و رتی پهحواله لیکی چی بایخان دبونیرو، اود ولاناجاړی لیلی او مجنون یې پهپښتو نظم اړولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده یوه غزله ښاغلی رفیع د بلاشایسته خان له جونګه په خپل کتاب «ادبی ستوری» کی راوړي او هغه داده.

بخره سي فراق شوه چی اشناله د مانه بیل شه باغ و، دګلونو پرې د هجر آتش بل شه
ماخخه توتی و، توتی ګشت کاوه په ګلو اوس له ګشته پربوت چی په دواړو خانګوشل شه
باغ و، د ګلونو بلبلانو پری شطرنج کړ او س بلبلی ژاړی چی د ګلو رنګ بدل شه
باغ و، د ګلونو بلبلانو پرې چغار کړ باد د خزان والووت تار په تار د ګل غندل شه
لاړه د مجلسی یاران له د مانه بیا به رانشی پر بو تل ګلونه په خاروونه د ملک خنګل شه
شه وایي ناصحه! چی د صبر نصیحت کړې او س د صبر نشی په ما اورد یا ریس بل شه
دوردی غږ پری «بایخانه د مجلوم تیرشه (۱) چی لاندی تری د خاورو د لیلی د خیال وربل شه

او په پښتانه شعرا کی یې دا بیت راغلی دی.

مأخذونه:

۱-پښتانه شعرا ء -۱/۲۵٦ مخ ۲-ادبی ستوری -۷ ٦ مخ

۱٤٤٤ بای خان:

د پښتو ژبی شاعر و، او د ده ژوندد (۱۱۰۰ ه) کال په شا و خوا کی اټکل سوی دی.

عبدالرحیم هوتک د کندهار د سیمی د پښتو ژبی شاعر چی د (۱۱۵۰ ه) کال په شاو خوا کی ژوندی و، په خپل یوه بیت کی د «بای خان» داسی یادونه کوی:

که می ناری د بنا تیری کړې تر ستونی پیر کامل به د ختک او د بای خان سم

---

(۱) ځینی پښتانه په عامه اصطلاح کی (مجنون) ته «مجلوم» وایی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سستر راو رتی دخپل گرامر مقدمه کی لیکی چی «بای خان» دبو نیرو ، او دمولانا عبدالرحمن جامی لیلی ومجنون یی په پښتو نظم روپولي دی دا کتاب اوس ورک دی او د اسی بښاری چی نو سوری سستشرق یی نسخه سیند لسی وه راو رتی دخپل گرامر په پنځو سم مخ دبای خان له لیلی او مجنون څخه یو ازی دایو بیت راوړی دی چی وایي :

له دی خپلی بدی بخری

چاته ژاړم په چاد اد کړم

نو ر اشعار یي په لاس رانغله .

ماخذ ونه :

۱- پښتانه شعرا -۱ر ۲۵۶ مخ

۲-دراو رتی دپښتو گرامر مقدمه د ۱۸۵۶م دکلکتې چاپ .

۱٤٤٥ -بای خان حافظ :

حافظ بای خان دپښتو نستان له اولسی شاعرا نو څخه و او دکندو په سیمه کی اوسید .

شعر و نه یي پراولسی طرز باندی ویل او په شعر کی دحافظ عظیم گنډاپوری (چی په ۱۳۲۱ ه ش کال کی مړ دی) پیروو .

ماخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ۷۱ مخ

۱٤٤٦- بایزید افغان :

دگورگانی عالمگیر ددوری له نومیالیو شیخانو او پوهانو او زاهد انو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خفه وچې په شیخ بایزید افغان یې شهرت د رلو د .
دخلفی خلن په قول په ریاضت اونفس وژلو او د بی وزلو او محتاجانو په غم خوړلو کی د وسره مشهور رسوی وچې دزیاتر و مسلمانانو او هندوانو او د هر قوم دمحتاجانو سرجع گرځید لی و او د ده دژوند زیات وختو نه دمحتاجانو د حاجتو په پوره کو کی تیر یده دی ډیرصریح لهجه سړی وچی غتانواوپاچهانوته به یی دحق دخبروتبلیغ په ډاگه کاوه مثلاً یوه ورځ یې په مسجد جامع کی اورنکزیب پاچاته وویل چی:
((هر گاه سید کونین (ص) د ختر خود راکد خدا نمود ه باشند ، تو که پادشا ایند یار باشی دختر ها راچرا کد خدا نمی نمایی ؟))
ماخذ ونه :
۱- منتخب اللباب -۲/۵۵۲ مخ
۲- تاریخ افغانستان
در عصر گورگانی هند - ۲۲۵ مخ

۱٤٤۷ -بایزید پورانی هروی :

د خپل وخت ښه هنرمند شاعر و نستعلیق خط یې دملاظهر پر روش دیر ښه لیکه او دهرات په «پوران کلی کی اوسید بخاراته هم تللی اوهند ته یې هم سفر کړی او تر (۹۰۰ هـ ق) وروسته د ((تهته)) دارغونی امیر انو د ربارته یې لار موندلې وه، او هلته په ډیره درنه سنر گه ورته کتل کیدل ،او دا کورنی په سند کی دثقافت او ادب اوهنر دخپرو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

لو زا نگو سو ه دابیتو نه د ده دی :

از ره دیر مپسجد زاهدی نا گاه برد سن نمی رفتم بدانجا او ،را از راه برد

نه آن خشتست برهم قبرهای درد ،ندان را قضا بریکد گرچیده است دفترهای هجران را

وایی چی په ا بتدا کی ژو ند ون چندا ن شه نه و ،خو و رو سته تر هغه چی په سیاحت پیل وکی دد یر و شتو او مالو خاو ند سو ، او د د نیاشته او اسباب دو مر ه و و ته تو ل سو ل چی دده خو ش د پلچهانو له خر ش سره خه تو پیر نه د رلو د .

ماخذونه :

۱- مذکر احباب -قلمی -۱۱۸ مخ

۲- تاریخ افغانستان درعصر

گو رگا نی هند -۲۲۶مخ

۳- پښتو آریانا دایـر ه المعا رف م/۳۵۸ مخ

۱٤٤۸ -بایزید پیر روښان :

شیخ سراج الدین بایز یددقاضی عبدالله زو ی او دشیخ محمدلمسی په ختیه اورسر پښتو ن دخپل و خت لوی مفکر ،دتو لنی اصلاح کو ونکی ،دخار جی او پردی تسلط کلک مخالف او داو لسی مبار ز و لار ښو و نکی او په عین حال کی ستر مذهبی مبلغ و ،چی پیروانو ئی «پیرروښان» باله ،او متعصبو مخالفینو د «پیرتار یک» په نامه یاداوه . سو ریی بی بی امینه(۱) نو سپدله او دحاجی ابو بکر لور و ه ،چی د پنجاب په جالند-

---

(۱) په ځینو مأخذو و کی دبایزیددسو رنو م «بیبن» امینه لیکلی سوی دی چو بایی «بیبن» د «بی بی» غندی شکل وی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر کی او سپدله، او بایز ید همهلته په (۹۳۱ ه ق-۱۵۲۴ م) کال کی وز یرید .
و ایی چی دبایز یدنیکه گا نله کندهاره دو زیر ستان د «کانی کو رم »یا «کانی گر م»
سیمی ته تللی و و ،او دبایز یدسکه نیکه «شیخ محمد» چی دو زیر ستان په کانی کو رم
کی او سپد، دو ولس زامن در لودل، او په دی دو و لسو زامنو کی «عبدالله» دبایزید
پلار په فضیلت مشهو ر و ،او قاضی تو ب یی کاوه (۱)

دا چی دبایزید پلار خنگه په جالندهر کی دحاجی ابوبکرلور په نکاح کړه د پیښور فاضل
او محقق لیکوال، ولوی محمد عبدالقدوس قاسمی د هغه «خیر البیان» په سر یزه کی چی د
پیښور د یونیورسټی د پښتو اکیډیمی په ۱۹۶۷ م کال کی چاپ او خپور کړی دی داسی
بیا نوی چی: دبایز ید نیکه شیخ محمد خپل یو بل زوی ته دحاجی ابو بکر جالندهری لو ر
«بی بی امینه» غو ښتی و ه، خو خنگه چی حاجی ابو بکر همدایو ه لور در لودله نو پر شیخ
محمد یې داشرط کښیښو و ه چی دده زوی به له و زیر ستانه جالندهر ته و رځی او دده لو ر
به و زیر ستان ته نه بیایی، هغه و ،چی دشیخ محمد زوی هم جالندهر ته و رغی خو هلته
خو انیمرگ سو ،او بی بی امینه کو نډه پاته سوه، نو دهغه و خت د پښتنو الی دادو داو
دستو رو ،چی دیو ه پښتون کو نډه بایدد کو نډی دسپره و رو راو یانو ر
و خپلو انو کړی و ای، محمد نو شیخ محمد د خپل مېره زوی
کو نډه «بی بی امینه» خپل فاضل او عالم زوی عبدالله ته و ر په نکاح کړه او ددې
دوهم سپره د پاره هم هغه شرط و ،چی باید جالندهر ته و رسی ، او قاضی عبدالله
سره له دې چی په و زیر ستان کی یې بل و اده هم کړی و ،چی ساندینه یې «فاطمه» نو

---

(۱) صراط التوحید ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپدله اویوزوی یې هم ځینی درلودچی «یعقوب» نو سپد، بیا هم سجبو رسو جالندهرته ته ولاړسي، هلته یو دوه کاله پاته سو، خو چی په (۹۳۱ هـ ق - ۱۵۲۴ م) کال دبی بی - مینی له نسبه دعبدالله زوی پیداسو، او نوم یې و رباندی «بایزید» کېښیو د.

تر هغه و روسته څنګه چی عبدالله په وزیرستان کی له یوې خوادپلار پر ځای ناست، او دبل پلوه دهغی سیمی قاضی باله کېده نو نو ریې نه سوای کولای چی په جالندهر کی پاته سی، او بی بی امینه یې هم په دی راضی کړه چی دا په جالندهر کی دخپل زوی سره پاته سی او پخپله قاضی عبد الله وزیرستان ته ستون سی، او بیا به په کال کی خو میاشتی جالندهر ته هم ورځی قاضی عبدالله کانی گرم ته راغی، خو داهغه وخت و، چی هند سیاسی حالات و رځ په و رځ بدلیدل، دلودی پښتنو پاچهی په هند کی پای ته رسیدلې وه او دپښتو پر سیمو دظهیر الدین بابر یرغلونه پیل سوی وو.

دقاضی عبدالله زړه په ښځه او زوی پسی کښانده و، خو جالندهر ته یې دتلو لار پر ا نیستی نه وه.

دده یو بل ورور «شیخ خداداد» په بیره (خوشاب) کی اوسپد، چی دبابر یرغل هلته ور و رسپد نو هغه له هغه ځایه جالند هرته ولاړ، او بیاچی دبابر فوځونه جالندهر ته ور غلل نو دهغه ځای پښتانه د «بهار» خواته و کوچیدل مگر هلته هم آرام ژوند د پښتنو په بر خه نه سو، ځکه نو شیخ خداداد خپل تبر، او دبی بی امینی او دبایزید سره دنهه سوه اووه دیرش (۹۳۷ هـ ق) کال شا وخوا کی له هند کانی گرم ته راغی او دخپل ورور قاضی عبدالله سره یو ځای سو. خو کوم مشکل چی قاضی عبدالله ته پیداسو، هغه ددووبنوو یو ځای ساتل او گزران کول و، او بی بی امینه چی په خپلوا ک ژوند عادت وه دفاطمی مشری کی ورته ژوند تیرول دیرگران تمامیده، نو هغه و، چی ترڅه سودی وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چی لاری سمی سولی - بی بی امینی دقاضی عبدالله څخه ځان خلاص کی او خپلی پلارگنی (جالندهرته) ولاړه اوزوی یی بایزید د رواج او شرع سره سم قاضی عبدالله ته پرپینمود. بایزید چی تر دغه وخته د خپلی سورپه مهربانه غیږ کی روزلی سوی واو یایی د خپل مهربان تره شیخ خداداد شفقت لیدلی و ، یوازی نا مهربانی میری او کم لطفه پلار ته پاته سو، ځکه چی سوریی جالندهرته ولاړ، او تره یی د دوروسیمی ته - او داخود پښتو متل دی چی: «سوره میره سی پلار پلند رکبری» نود قاضی عبدالله په کور کی بایزید د ییتیم په څیر ژوند تیراوه ، که څه هم قاضی عبدالله خپل دواړه زامن (بایزید او یعقوب) خپل یو عالم او اعتباری شاگرد «ملا پاینده» ته وسپارل چی د هغه وخت سروج علوم و روښیی، خو زیاتره به د اسی کیدل چی میری به خپل زوی زده کړی ته پرینمود او په بایزید به یی د کور کار ونه کول، او له دی وخته د ده په درا کو مغزو کی د تبعیض او عدم مساواته سره کر که پیدا سوه، او چی هر څو سره پوهیده او ځوانیده دا کر که یی لا زیاتیدله نو چی ځوان سود ، پلار څخه یی د حج اجازت و غوښتت او ورته و یویل چی هم به حج و کړی او هم به زیارو باسی چی څه علم زده کړی.

خو پلار یی ونه منل او ورته و یویل چی: «د حج د پاره تو ښه ضرورده - ته خپل مال نه لری او پر گدا باندی یی حج نه کیږی، پاته سو علم - هغه دلته په کور کی هم کولای سی» د بایز بد څخه چی د علم لا زنه میگړی پاته سوه نود طریقت او تصوف لاری ته یی مخه کړه، شپی به یی په ذکر رونولی، او کله کله او به روحی جزب د وسره وربا ندی غالب سو، چی د رقص او سرود په مجلس کی به له ډیره شوقه د مجلسیانو سره په گډ اهم سرسو - دده د جذب دا کارونه د ده پر پلار چی مشهور عالم او قاضی و ښه لگیدل او د ځان بدنامی یی گڼله، خو څه چاره یی هم نه سو ای کولای ، که یی شاره بد نا سیده او که یی ساته رسوا کیده ، او له بلی خوا د بایزید زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ په ورځ د سیری د بدی گذاری اسله له خپله کوره سړ یده ، اولو سړی یی د خپل پلار او خپلی سیری د استبداد په مقابل کی سر پورته کی او پلارته یې په ډاگه وویل چی: « نور نو زما گذران دسیری سره گران دی ، ما ته د خپل جایداد څخه څه برخه راپیله کړه ، چی زه په خپله په بوخت سم ، او ځانته خپل کذران په وکم »

که څه هم پریلاریی د اخبره ډیره درنه پریوتله خود زیاتی رسوایی له بیری او دخلکو له شرمیه یی دخپل جایداد څه برخه ورپیله کړه او بایزید له پلاره بیل سو، او دخپل یو تره «شیخ حسن» لور «بی بی شمسو» یی په نکاح کړه .

دده او دپلار دخپگان یو بل سبب داهم و، چی دده تره شیخ خدا داد په جالندهر کی خپله لور دبایزید په نامه کړی وه خو کوم وخت چی دقاضی عبد الله وشیخ خدا داد منا سبات سره خړ پړ سوه نو قاضی عبد الله د شیخ خدا داد لور بایزید ته ونه غوښتله . په هرحال بایزید د یوکامل پیر په لټون کی سو، چی دهغه په رهنمایی خپل باطن صفا او خپل روحانیت تکمیل کړی ، خود ده فطرت جدت پسند و، مقلد پیران یی نه خوښیدل ، ځکه چی د هغه وخت زیاتره مقلد پیرانو د ځان په اغراضو او د نفسانی خواهشاتو په لوشو کی دوسره لوب و، چی د خلقو خدمت ته یی هیڅ فکر نه و ، حال داچی بایزید غوښته د روحانیت او مذهب له لاری د خورانو خلقو ذهنونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنو بر کړی او هغوی دژوند په حقیقت و پوهوی او دایی خپله انسانی وظیفه بلله ده به و یل: «که یو ه ډله په یره داسی کوته کی بیده وی چی یی له یوی لاری بله لارو نه لری، او کوته او روا خلی نا ځاپه له هغی ډلی څخه یو سړی بیدار سی نو یاد دی سړی داوظیفه نه ده چی هغه نور بیده خلک راو یښ کړی؟ »

بایزید تر ډیر تلاش و ر و سته د خپلی هیلی سر ه سم یو جدت پسند پیر بیا مو ند ، او هغه د د ه د تره شیخ خد اد اد ز و ی شیخ اسماعیل و، او نیت یې و کی چی د هغه لاس و نیسی، خوچی پلار یی خبر سو، پر هغه داخبره هم ډیره بد ه ولګید له چی دقاضی عبدالله زوی دشیخ خداداد زوی مریدسی ، او بایزیدته یې مشو ره و ر کړه چی: دشیخ بهاءالدین ز کریاملتانی له کو رنی څخه دی فیض و سو سی ـ خو بایزیدته سر بپره پر دی چی دافر مایشی پیری مریدی دخنداو ر ښکار پده دده تو جه یې د کو رنیو او تر بو رګلو یو تضا دو ته هم و اړه و له چی یو تر بو رخپل بل تر بو ر دخان سیال نه ګټی او حتی دعلم او معرفت په لاره کی هم نه غو اړی چی د یو بل تأثیر و منی .

بایزیددخپل ژو لدددغی دو ر ې حالات په خپل کتاب حر اطلا ایتو حید که په دری ژ به ، فصل لیکی چی هلته یې لند یز رااخلو ـ دی لیکی :

« ا ز یک کسی شنیدم که معرفت حق بر آدمی فرض عین است و آن بی پیر کامل حاصل نمی شو د ـ چو ن چنین شنیدم ، پر سش کر دم ، دیگر عا لمان نیز چنین گفتند که پیر کا مل طاب راد ر ر یا ضت د رمی آو رد و بذکر و فکر حق شاغل میگر داند تاباخدای تعالی موحدو یگانه گر دد ، و ازشر ک جلی و خفی خلاصی یابد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چو ن چنین شنیدم بعده درطلب پیر بر آمدم و پر سش میکر دم ، چون کسی ا ز جانب خر ا سا ن یا هند وستا ن یا جا نب د یگر می آمد بعضی راپرسش میگر دم تامر اکسی ازمر شد کامل خبر دهد ، کسی مرا از سر شد کامل خبر نمی‌داد ،و به ناقصان یقین نمی کر دم ...

درین طلب بو دم که یک درو یشی درآن دیه پیداشد ،عیو ی شناختن حق آغاز کر د،بعضی آدمیان به‌وی اعتبار کر دند و بعضی از وی‌منکر شدند بعده یقین من‌نیز سو ی وی پید ا شد ، که بدست این درویش تو به کنم ،تامرا سوی طا عت و عبادت و ذکر حق درمجاهده و ریاضت دا رد ، تا از صفات ذ میمه من چیز بصفات حمیده بد ل گر د د آن درو یش نیز انصاری بو د ، و بر دارزاده عبدالله قاضی بو د ، دران وقت من‌بحد بلو غ رسیده بو دم و خودراگناه‌گارو بد کارمی شمر دم ، یک رو زعبدالله را گفتم که :

اختیارمن بسوی تو به پید ا شده است ، و یقین من بخواجه ا سماعیل ا کثر شده است ، که بدست وی تو به کنم ، تا ازوی راه یا بم »

عبد الله ریش بدست خو د بگر فت وگفت :« ریش من تر ا شیده میشود ، و نام من‌بدمی شو د ،اگر بدست وی تو به کنی» ، وعبدالله پسر محمد گفت: «که محمد دوازده پسر داشت ، من درایشان بعلم فاضلتر و بهتر بو دم و نام من بلندتر است، اگر بدست وی تو به کنی ،درولایت خبر خو اهد شد ، که پسر عبد الله بد ست‌پسر خدایدا د تو به کر د ، با ین سبب ریش من تر ا شیده و نام من‌بدمی‌شو د ،زینهار که بدست وی تو به نکنی ، اگر بکنی درخانه من باشم یا تو، و من از تو ناخو شنو دباشم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

من گفتم :«چون درحالتمرا هقی سوی کعبه گذاردن وعلم خواندن رفته بودم، نیز بسر من‌آمدی ومرا گر دانیدی ،اکنون در حالت جوانی که اختیار تو به کنم نیز مرا سوی پیر نمی گذاری»

وی گفت:» باسلسله شیخ بهاالدین قدس سره درآیم، اگر تو به کنی سوی ملتان برو وبخانواده شیخ بهاالدین توبه کن ،تو شه راه وشکرانه پیر نیز بدهم‌تاازتوخشنود گردد ازانکه طالبان بعضی آینده ورونده‌اند ، بعضی آرنده اندو برنده اند »

من گفتم : «مردمان سوی آن چیزی برده اند،وازنجا کلاه ، یا شجره، یاثمر یاکمر بند بایشان دیگر آورده اند ،ولیکن ازذکر وفکر، ازشناختن حق خبر ندارند، من مشتاق ذکر وفکر وشناختن حقم ،اگر خوب کنی برای الله مرا اجازت کن، تا بدست وی توبه کنم »هر چند که میگفتم، مرا اجازت نمیداد پس دل خود را مفتی کردم ،ودل من برمن این فتوی داد که : «قرآن را اسام کن» به پیروی آن اقتدأ کن وخواجه اسماعیل یاران خود رابه کم خوردن وکم گفتن وکم خفتن، وبعزلت بودن میفرسود ، من نیز اگر این کارتوانم بمقدار خود بکنم ،پس کم وخشک خوردن اختیار کردم ،چون چندگاه کم خشک میخوردم عبدالله بر من گفت : «چرا کم وخشک میخوری ؟... اکنون جوانی بسیار بخور ،هر گاه که بحالت پیری برسی کار دین محکم کن ! »

من گفتم که :« چه دانم که به پیری‌برسم‌یانه رسم ؟ تراچه شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مرا بکاردین نمی گذاری ؟ اول مرا از راه کعبه بازگردانیدی، دوم آنکه مرا ازمرشد بازگردانیدی، سوم آنکه مرا سوی ریاضت نمی گذاری ! »

پس دردل گفتم که : درقرآن نگاه کنم، هر چه قرآن فرماید آن بکنم - چون درقرآن نگاه کردم، این یت نوشته دیدم (قوله تعالی ! ووصینا الانسان بوالدیه حسنا وان جاهدک لتشرک بی مالیس لک به علم فلا تطعهما) پس عبد الله راگفتم که : « این سخن تو نخوا هم شنید...»

پس من درآن اربعین درخواب یکشب دیدم ...» (۱)

نو په دی توگه دبایزید دزلمیتوب دوره شروع سوه ، خو لکه څنگه چی دتبعیض اوعدم مساوات څخه کرکه د سیری د ناوړی رویی له امله د بایزید سغز وته لارسوند لې وه د پلار دی سما نعت د تربور گلوی په اتضاد هم و پوهاوه ، ځکه یې نو د پلار فرمایشی مریدی ته غاړه نه کښیښو وله او اراده یې وکړه چی دعرفان او سلوک پهلاره کښی خپله روحانی نیمگړتیا دریاضتو له لاری بشپړه کړی- شپه اوورځ یې پر ځان یوه کړه ، چلی یې ویستلی، خوب اوخوراک یې لږ کښی- په دغه وخت کی دی وایی چی: مایو ورځ خواجه خضر په خوب و لیدچی لاس یې راکړ، او زماسره یې خپله طریقه شریکه کړه، اوزه یې په خپلو مریدانو کی شامل کړم»

---

(۱) د صراط التوحید له ۱-۶ مخو څخه لنډ یز- د پښتو ادبیاتو تاریخ ۲/۳۶۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپایز یه روښان پیر وانو د دغه خوب ورځ د خپلی طریقی د اختر وګڼله ،په دغه ورځ یې روژه نیوله او خوښی یې کوله (۱) په دغه تګه پیر کا مل له لټمون څخه هم فارغ سو،او دی وا یې چی : «ما دری مرحلی تیر ، کړی :

اول : کو چینیواله چی داسم القین دوره وه یعنی دا سی اورویدلی و چی خدای واحد لاشریک دی، نو سی د خدای په نامه یقین کړی و.

دوهم : دسرا هقی په وخت کی بی لوستلی وه، چی خدای واحد لاشریک دی ، او دهر شی هستی د ده له هستی څخه ده، نو هغه اعتقاد چی پخواو هم او خیال و او س بی په علم الیقین بدل کړ دریم : چی څو ان سو م نسو سی د او سنله چی بی له خدایه بله هستی یقینی نسته او نو ری هستی په هلا کت کی دی ،زما هستی او دتو لو سو سو جو دا تو هستی، او دتو لو ذرا تو هستی د خدای له هستی څخه ده ،او دقسو له تعالی« قل انما ادعو اربی و لاشرک به احداً »معنی را ته ښکاره شوه ، او دعین الیقین سر تبی ته و رسیدم (۲)

تر هغه وروسته یې کله په خوب کی او کله دالهام په واسطه دساو ک هغه اته منازل :

---

(۱) دپښتو ذادبیا تو تاریخ ۲۹۷/۲ مخ د پوهاند حبیبی تالیف

(۲) صراط التوحید ۹ ، ۱۰ مخونه

(ç) ketabton.com: The Digital Library

شریعت ، طریقت، حقیقت، معرفت ، قربت ،وصلت ،وحدت او سکونت(۱) چی‌ده په خپله ځا نله پیدا کړی و و، ټول‌طی کړل‌اوخپل‌ځان‌یې‌د «بایزید مسکین»په لقب‌یاد کی‌او دایې دسلوک او توحیددمراتبو و روستنی پوړی‌وگنله، ځکه‌چی د ده په فکر چی یو سالک وصل سی او په دغه و صل کی بیا یگانه سی « نو مسکین سی یعنی دبشریت له صفاتو څخه خدا یی صفا تو ته‌میل و کی (۲) و ایی چی‌ده پر خپل سهر باندی هم « بایزید مسکین» کښلی و او دده نو سیا لی شاگرد او خلیفه « دولت » د بایزید په پیر وی د« مسکو نت » د مقام اوچتو الی او دهغه ارتباط د مسکین سره په دوو بیتو کی داسی بیا نوی :

سکو نت بلند مقا مله‌و ارو پاس‌دی نـو رد ده د پا سه نشـته مـقا مو نه

دمسکین‌په‌رضاو اړه چا ری کیږی په هرهریوه کی کاندی‌خپل‌حکموند(۳)

بیا نو دخپل پیر « بایزید مسکین » به‌باب وا یی :

هرطالب که‌عمل کاه‌مقصودبه‌سوی چی مرید دو رمړ بایزید مسکین شه

داچی بایزید بـه دعرفـان اوسـلوک د مـنـازلو په طـی کـو لو کی څو نی سو ده تیره کړی وی په څر گند او یقینی تو گه ښگاره نه ده، خو دومره څر گند یږی چی په دغه وخت کی بایزید د تجارت او سیا حت او دعلم دپاره او هم کامل پیر په لتو ن پسی سمر قند ترکستا ن ،هند وستا ن او کند هار ته سفرو نه کړی دی ،

---

(۱) صر اط ! لتو حید - ۳۷ مخ (۲) صر اط التو حید - ۱۷ مخ

(۳) ددولت لو انی دیو ان -۳۰مخ د کابل چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دترکستا ن اسان یې د تجارت د پا ره هند وستا ن ته بیولی، او په هند وستا ن کی یې د «یوگیا نو» عقا ئد، او د تناسخ او دتجسیم دعقیدې دخاو ندانو افکارمطالعه کړی او دهغو پر افکارو یې غور کړی، او هم یې دملاسلیمان کالنجری سره کتلی او له هغه څخه یې علمی استفاده کړې ده، او د خپل شخصیت دتکمیل دپاره یې زیارو نه ایستلی دی . بایز ید کندهار ته دخپل یوه سفر داسی یادو نه کوی :

«چندساه درخلوت ، رو زه و عزلت اختیار کر ده بو دم ، پس جفت شر یعت (زن) سر اگفت: که تو اول تجارت و کار سیکر د ی ، نفقهٔ خانه و مهمان از آن حاصل سی شد ـ اکنو ن نیز تجارت و کار کن تابر ای نفقه چیزی حاصل شو د ـ چو ن بسیا رسیگفت سوی قند هار بر ای تجـار رفتم ، و نیت چنین کر د م مگر کسی سو حدبیابم تاباوی مشاغل باشم ، کار و ان بقندهار رسید، دیگر کار و انیان ا زخر ید و فر و خت و سو د و ز یا ن سیکر د ند ، من اول پرسش پیر کا مل کر دم، در آن و لایت نیز پیر کامل نیافتم ...دران و قت درقندهار یك اسیر بو د نام او بیرم خان بو د، بر ای کار و ان ظلم کر د... پس و ارثان بعضی جمع شدند برای فر یاد کر دن سر انیز باخو د رو ان کر دند ...

گفتم : ا میر ان و پادشاهان حق تعالی از عدل خو اهد پر سید، و یك ذره عمل کسی ضایع نگرداند، بروی بنماید که: فمن یعمل مثقال ذرة خیر آیره... پس بیر م خان قبول کر د و گفت، تفحص سال بکنم، و لیکن تفحص نکر ده، بر و عده مخالفت شد » (۱)

قندهار ته دبایزید دغه سفر شایی چی د (۹٦۰ ه ق) کال په شاو خوا کی و

---

(۱) صر اطالتوحید ـ ۲ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې بیرم خان په دغه وخت کې د همایون له خوا په کندهار کې حکمران و، او په (۹٦۱ هـ ق) کال کې همایون دی له کندهاره دځان سره کابل ته بوت (۱) په هر صورت د بایزید روښان د اسفر ګټور نه و، ځکه چې له یوې خوا یې کابل پیرو نه موند، او له بلې خوا یې دنیا هم په لاس ورنغله، او داچې یو حاکم ته یې دعذرسر ټیټ کړی او پرزنګنو سوی و، ډېر یې ځان شرمنده باله دی وائی چې: «کارو انیانو له ماوغوښتل چې زه هم له دوی سره دهغه ځای حاکم بیرم خان ته ورسم، دوی چې حاکم، ته ورغلل دتعظیم دپاره زنګنو شول، زه هم مجبور شوم چې په زنګنو ودریږم حاکم وویل چې: زه به بازخواست وکړم، مګر ده خپله وعده په ځای نه کړه، او له دې څخه چې یو حاکم ته سی سر ټیټ کړی و ډېر شرمنده وم» (۲)

او له دې وخته بایزید ته دظالموحاکمانو سره دسبارزی جذبه راوپارېدله، په تیره بیا هغه وخت چې ده یوه ورځ یوه پښتنه سپرسن ولید له چې ستجاو زوظالمو حاکمانو یې د سر وینبتا ن دژرندی دپله سره تړلی و، او چې ژرنده په څرخېدله هغه مظلوم سه پښتنه به هم ورسره چور لېدله (۳) د ده وینی په جوش راوستلې او اراده یې وکړه

---

(۱) دپښتو دادبیاتو تاریخ- ۲/۲۷۳مخ دتاریخ فرشته او اکبر نامه په حواله

(۲) دروښان یاد- ۱۲مخ. دخیرنوال روهی څېړنه.

(۳) دپښتودادبیاتو تاریخ -۲/۲۷۱مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چی دظالمانو او زو راو رو سره په کلکه ښکاره مبارزه پیل کړی-خو سنگه چی هغه وخت تو لغیزه ا و خلقی مبارزه یو ازی دمذهب په بنه کی منځ ته راتلای سوه ا و خلقی قو تو نه یو ازی دمذهب په نامه پر یوه مرکز را غونډ بدلای سوه نو بایز یدهم نیت و کیء چه له مذهبی لاری څخه عام خلك دظالمانو ،غاصبانو متجاو زا نو مبارزی ته را وپا رو لی او په مذهبی تبلیغاتو کی مظلمو خلکو ته دو یهوالی درس و رکړی ءهغه و ،چی له کندهاره ستړی ستو مان او تاو انی کور ته ستو نو ،او بیا یې ریاضتو ته ملاو تړله .

دحالناسي مصنف لیکی چی : «چو ن کار و انیان بدیره آمدند از حضرت عزت بر پیر دستگیر ندا رسید :

یابایز ید ! ملوك الدنیا مخلوق-و لا ینبغی للموحد ان یخدم المخلوق لاجل شئی من الدنیا -

پس تر ابا ید چو ن بخانهٔ خو د برسی پنج سال بیرو ن نروی ،و باخلق آمیز ش نکنی، اگر در ین پنج سال بکار دنیا مشغو ل شدی تر ا به غضب خو د مبتلاگر دانم (۱)

بایز ید په کو ر کی په چله ایستلو پیل و کیء، تر دې و خته دده تو ل ریاضتو نه دځان دتکمیل دپاره و ، گو یادی کامل سوی و ، خو مکمل نه و - څه کال نیم چی یې چله و یستله نو :

---

(۱) دخیر البیان سریز مـ. ۱سخ د مولوی قاسمی لیکنه - دحالناسی په حواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

و رته خدائی الهام وسو، چی: که یو رشتونی طالب درته راسی او په صدق ددې حال (طریقې) طلب درخحه و کړی نو هغه په حال (لار) پوه کړه، چی دیوې دیوې خخه خو دیوې بلې سی او رونا په زیاتیدو سی (۱):

تر هغه و رسته یې خلکو ته دخپلی طریقې تلقین شروع کیء، او هر خوک چی به یې سر یدسو، نو دهغه دپاره یې دااو وه صفتونه لازمی گڼل:

لومړی: له حرامونخان ساتل دوهم: په خوړلو او چښلو کی استراف نه کول.

دریم: په نرمی لږ لږ خبری کول، او له نا وړو خبرو ځان ساتل.

خلرم: لږ خوب، او په ویښه او خوب کی د خدای یادول.

پنځم: دنیکانو سره صحبت کول او له بدانو لیری کېدل.

شپږم: تل او په پټه د خدای یادول.

اووم: دخدای د توحید سنلو په لاره کی تل زیار ایستل (۲)

و ایی چی بایزید رو ښان تر ټولو لومړی دخپلی طریقی تلقین خپلی ساندینی ته و کی ء، او هغه یې په خلوت کې کښینو له او دسرفت دلاری دپېژندلو درس یې و رته پیل کیء بیاد کانی گرم خو نو رکسان هم دده سریدان سول، هغو ته ته یې هم امر و کیء چی په خلوت کی کښینی خو داخلوت هم دده په کور کی، و، او دیوړی خدمت به یې دده ساندینی کاوه، دبایزید پلار او کورنی یې په دې ډېر خواشینی سول چی د بایزید ښځه دنورو خدمت کوی، او له دې خخه بایزید

---

(۱) دخیر البیان سریز مـ ۱۱ مخ دپیښور چاپ دمولوی محمد عبدالقدوس قاسمي لیکنه دحالنامې په حواله.

(۲) صراط التوحید - ۸۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تەداانتباه پیداسوه چی ښځو ته بایدپه اجتماعی چارو کی زیاته برخه ورکړه سی، ځکه نو دده په سریدانو کی‌نراو ښځی دواړه شا سلبدل او بایزید په یوه مجلس کی دښځو او نرانو گډون رواج کیء.

اخوند درویزه چی دبایزید روښان سخت مخالف و، دده داکارداسی غندی:

«سکه‌بازید یو حکمتی‌و، ده په بیله آشنایی کړه له‌عورتو، لکه‌عورتی شوې گمراهی،داسردان یې هم همراه‌شوه دغلطو، دې بازیدو بله‌تول کړه د عورتو دزلمیو مجلسونه، چی‌راځی‌سره کښینی‌ء دښه‌خدای بولی‌ء ذکرونه» (۱)

بایزید روښان د خپل طریقت دپاره ښځو او نرو ته یو راز تبلیغ کاوه، او په دې توگه یې‌دښځو د حقوقو دثبوت دپاره زمینه برابروله او دا هنا وخت یقیناً یو ترقی اجتماعی اقدام و بایزیدنه یوازی په‌مذهبی چارو کی ښځو ته دنروسره دگډون اجازه ورکړې وه بلکه دهغه وخت دملایانو دفتوی‌پر خلاف یې دسرو داوسماع په‌مجلسو کی‌هم گډون کاوه او ویل‌یې چی:

«ماته الهام شوی دی‌چی: السماع علی ثلاثته انواع حرام وسباح وحلال- من سمع الصوت من شئی بمجته الدنیا سمع حراماً ومن سمع الصوت بمجته الجنته فقد سمع مباحاً ومن سمع الصوت من کل الصوت بمجته الله فقد سمع حلالا».

یعنی سماع (سرود) په‌درې قسمه‌دی: حرام،سباح او حلال- که چادیو شی آواز ددنیاپه مینه اروېدسمع یې حرامه ده، او که‌چادجنت په‌مینه‌آواز اروېد سمع یې‌مباحه ده، او که چادخدای په مینه آواز اروېدنو سمع یې حلاله ده.

۱- درویزه ن‌یا د ۲۸۰ مخ د خطی‌حالنامی (۳۴۱)مخ په‌حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوی عبدالقدوس قاسمی لیکی چې: د دې خبرو نتیجه دا شوه چې د بایزید سره د کانی گرم د علماؤ مخالفت پیداشو- که‌دی د قاضی عبدالله زوی نه‌وی- نو اول به قاضی عبدالله او وروسته نو رو په ده پسی هیـه کړې وه - خو دلویی کورنی په وجه ورته نه‌دنورو لاس رسیدو او نه پرې د پلارداو رڅ پیرزو وه چې دی دنورو دلاسه آزارشی- ځکه نوده مخالفت‌او رلوګید و خولمبه یی ده کوله .

قاضی عبدالله او دهغه ملګرو او د کانی گرم نورو خلقو چې هرڅه ویل‌خو بایزید ځان له ورو ورو دوره حلقه پیدا کړه چې‌دده پیری پرې‌جوړه شوه- دخپلو مریدانو په‌نظر کی دی د زمانی یو کامل پیرو ،چې دزمانی دهدایت دخلکو دلارښوونی وظیفه یی په‌غاړه اخستی ده: او باطن یې دخدای په‌تجلی روښانه و، او ځکه دحالنامې مصنف وایی چې مرید انو یې د غیب نه‌آواز واورید و ،چې‌بایزید ته‌ددې دپسه «پیر روښان» وایی ، او هم ددې الهام په‌وجه بایزید ته دې لقب ملقب شو (۱) .

په‌دی ورځو کی خواجه اسماعیل وفات شو- دهغه ورور محمدد پلار پرځای په‌دورو کی دیره و ؛ دورور په‌غم کی دشر یکیدو دپاره کانی گرم ته‌را غلو اود بایزید سره یې ملاقات وشو- دبایزید صحبت په هغه هم‌اثر وکړو ، او هغه دبایزید په‌مریدانو کی شامل شو- بایزید هغه‌ته د نورو مریدانو نه زیاته‌رتبه ورکړه، اودهغه لقب یې« محمد کمال » کېښود- دهغه‌په‌برکت دبایزید دپیری

---

(۱) ددې لقب په وجه تسمیه کی نوری قصې هم لیکلی شوی‌دی- خو دا وجه پکښی زیاته موزونه لیده کیږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلقه تر دو رو خوره شو ، محمد کمال به په دو رو کی خلقو ته اجازې و ر کو لې او خلق به یې د پیر روښان په حلقه کی شامل و ل .

چی د بایز ید حلقه خوره شوه حو صله یې زیاته شوه ، محمد کمال یې خپل پلار قاضی عبدالله ته و استولو چی و ر ته و وایه چی: «بایز یه ته خدای د خپل معرفت نعمت و ر کړی دی ـ دا نعمت ستا کور ته راغلی دی ـ دا عنیمت و گټه او دهغه په مریدانو کی ته هم شامل شه » .

بایز ید او محمد کمال خپل فرض ادا کړ ل خو په خبرو یې د پلار غو ږ خه و نه گرید و خه نو ده پس بیا ده محمد کمال ته وو یل چی :

«عبدالله می پلار دی او یعقو ب می و رور دی ـ دا حیف را لحی چی دحق له پیژند گلو و او د توحید له علمه بې بر خی دی ـ باید یو محل بیا و رشې او ر ته و و ائې چی: که په دې جهان دحق له پیژندگلوو (معرفت) نه بې بر خی شوی ، نو سبا به دقیامت په و ر ځ د پرو ر دگار له دیداره بې بر خی شی ـ حق تعالی ستا زوی د معرفت او تو حید د علم خاو ند کړی دی نو حیف دی چی دهغه د و جود سره سره تاسی د خدای د معرفت نه بې بر خی له دنیا لاړ شی »

او چی هغوی د محمد کمال خبره و انه و ر یده (۱) نو بایز ید محمد کمال ته و و یل چی :

«اې محمد کماله ! دوی په علم او نسب مغرو ر دی ، هیڅکله به یقین او

---

(۱)ـ خبره په دې کی پا ته و ه چی بایز ید به و یل چی دی او ل زما سر یدشی بیا به زه د خپل کر است یو ه پټه نغښه و ر و ښیم ، او پلار یې و یل چی : او ل دی نغښه و ښیی بیا به یې زه ر ید شم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتقاد رانه وړی ،او دوی دخپل وخت هامانان فرعونان، هامانان او قارونان دی ،سلایانوور پسی دلی راوسني ،سناظري یی ورسره وکړي، خو بایزید خوله وراوهو ښیارو ،چاپه بحث کی غلی کولی نه شو — او غلی کول یی په دی هم گران و، چی معاشره داجتماعی خرابیونه دکه وه او بایزید به دهرچا عیب هغه ته ورسخکی کولو — بل طرف ته دده مریدان اگر که په شمار کم وو، خو په خپل پیرخان قربانولو ته هروخت تیارو وو — دکلی مشرانو هم دانه غوښته چی دد وی په منځ کی دی خونریزی وشی، ځکه نو علما دده په علاج کی دپرېږي وسه وو، یوځل خو یی خلق ورپسی راپاڅول چی ویی نیسی ، خو چی مریدان یی په مرسته ودرېدل نو دکلی مشران ترسیا نځه شول او په دی یی خلاصی وکړو چی:

«ای دوستانو ! په دی ښارکی خو سره هندوان ، قلندران ، نیکان او بدان سته په دوی کی دی یو لیونی بایزید هم وی ـ تاسو دهغه سره سه لیونی کیږیء ! »

بایزیدچی خان په حقه لیدو او خپلی حقی لاری ته یی نورخلق په کلکه رابلل نودده لهجه دهر منکر په حقله سختهوه ـ په عالمانو ، پیرانو ،ملکانو ،خانانو ،پادشاهانو هرچاباندی دهغه دتنقید توره یی وارهچلیده ـ دهغه «حق ویناء» دهرچادپاره ښکاره وه، او په هیڅ چاپی اسره نه کوله ـ دکلی مشرانو رته یوځل راغلل چی دعالمانو سره چی ستاکوم بحثونه دی په هغو کی سو خه غرض نشته، خو ستاـ دخولی نه خو خبری ناسناسبی سو نراورو ، که مهربانی وکړي او داخبری ونه ـ کړی ـ نو پیه به وی بایزید په جواب کی ورته وویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ناحقه خبره نه کوم، خوچی تاسی په گمراهی او په تیاره او په شرک کی ونیم، نو غواړم چی دخدای خلق له دې تیارې او شرک څخه راو باسم او ددین گټه ورورسوم»

دبایزید داسحتی تردې حده رسیدلی وه چی هر کله چی ځنی کسان ورته کافران او ځنی ورته منافقان ښکار بدل نو چی په لار به تلو دوی ته به بې سلام هم نه اچولو.

دحالناسې مصنف وایی چی یوه ورځ بایزید دقبرستان طرف ته روان و، یو سړی وفات شوی و، خلق دهغه قبرته جمع وو، بایزید په هغه لار تیرشو، سلام ورواته چولو - چاویل لبو نی دی، چاویل گمراه دی - بایزید ددوی خبری او اوریدی، او دځان سره یی جواب ورکړو چی:

«ان ربك هو اعلم بمن ضل عن سبیله و هو اعلم بالمهتدین» (دالنحل سورة - ۱۲۵ آیت) یعنی: (بې شکه ستا پروردگار ښه پوه دی چی څوک دهغه له لاری نه گمراه دی او هم هغه ښه پوه دی په لار سوندونو باندی)

خوچی لږ شان سخ کی لاړ نو د ورته خدائی الهام وشو او ددې آیت مطلب ورپه یاد شو چی: سلام قولاً من رب رحیم (سلام دپروردگار مهربان و بنادم - دیسین سورة - ۵۸ آیت) او ورته وویلی شو چی ددې دپسه خلقو ته سلام اچوه او داسی خبری مه کوه چی خلق درنه خفه شی - چنانچه دی چی واپس په هغه ډله تیر یدلو نو په ډله یې سلام واچولو - خلقو ترې تپوس وکړو چی څو کاله راهیسی دی خلقو ته سلام نه اچولو - نن څه وجه ده چی سلام دی واچولو - ده ورته جواب ورکړو چی نن راته دخدای دطرفه دا آواز وشو چی: «خلقو ته سلام اچوه، او داسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبری مه کوه چی خلق در نه په آزارشی» یو کس ورته وویل چی : «بیانو تاته په کاردی چی یو خو خبری پر بردي: یو داچی دامه وایه چی ماته جبریل راځی ، بله داچی دامه وایه چی زه مهدیم، دریمه داچی دامه وایه چی خلق منافقان دی »

بایزید جواب ورکړو چی «زه دانه وایم چی ما ته جبریل را ځی ، زه خووایم چی ما ته الهام کیږی، او زه دانه وایم چی زه مهدی یم، زه خووایم چی زه هادی یم (خلقو ته دحق لارښیم) او دانه وایم چی ټول مخلوق منافقان او کافران دی، داوایم چی خدای خوک منافقان کړی دی دی هغه منافقان دی، او چی خدای خوک کافران کړی دی هغه کافران دی »

بایزید چی په خپله رویه کی دوسره ترسیم وکړو، نو دکانی گرم عامه فضاد ده په حلقه شه شوه ـ او خلقو په ده کی خوښی خبری هم لیدلې لکه داچی د مریدانو خیر خیرات به یې نه منلو ، او په امامت به یې اجرت نه قبلو لو ـ ددې وجهې ته دده خوورځی په کانی گرم کی ښې تیری شوې .

چی له کندهار نه دواپسی اوپه خلوت کی د کښینا ستوخخه پنځه کاله تیر شو دحالناه یې په بیان «بایزید ته الهام وشوچه دی بایدله کوره وو ځی او جنگ دې دخدای پیژندنی ته راوبولی او دتوحید علم ورزده کړی ....»

بایزید چی دخلوت نه راووتو، نو دکانی گرم نه په خو میله فاصله کی یوه بله آبادی وه «سنگ توی» هلته ولاړ ـ خو هتله دده او دهغه ځای دیو بل پیر «شیخ اوریا» ترسنځ جوړه راغله بیرته خپل کورته ولاړ ، او دکلی دخلقو په صلاح یې خووزځی د پلار سره یو ځای تیری کړی ، خودی ته خپلو خبر و نه ، نه او رېدو او پلار یې زړه لاړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه پر یښو و له- آخر چی یې پلار د پر په تنګه شو، نو ا راده یې و کړ چی د ده د لاسه کانی ګرم پر پر دی اما بایزید په دې پوهیدو چی: «که پلار می زما د لاسه کور پر پښود نو بیا زما هم په کانی ګرم کی خیرنشه» ځکه تو ده په خپله کانی ګرم پر پښو و، او د وړو ته را غلو- د د وړ و علا قه د با یزید د دعوت خو ر بد لو د پا ره خه قد ری ز رخیزه ثا بته شوه- د مرید انو حلقه یې ډیره خوره شوه- خوبیا و رته په خوب کی دا اشاره وشوه چی دو ړو نه «سړبن» ته لاړ شی، نو خپل بوخلیفه یې چی هغه هم «بایزید» نومید تیراته و استولو، او د تیرا په و رکیزو اپریدو باندی دده دعوت ښه اثر و کړو، که خه هم دده خلیفه په ورکزو کی د مغلود لاسه بی ګناه و و ژ لی شو خو بایزید رو ښان ته یې دو سره خبرو ر کړو چی دا علاقه د دعوت د پا ره ښه موزونه ده. نو خه موده پس چی حاجی ګدای نو مي یو سړبن پښتون د خلو رو نور و سلګرو سره د با یزید رو ښان لاس نیوی و کړو، او دی یې خپلی علاقې ته و باله - بایزید هم د دو ړو نه د ښګیو په لار تیراته و رشی ء په ښګیو کی یې هم د دعوت دائره خوره کړه، او د تیرا و رکزی اپریدی او تیراهی خو یې داو له دده د خلیفه په و اسطه مریدان شوی و و، لکه د حاالنامي خا و ندچی لیکی:

«اکثر پیشوا آمده قدم بوسی پیرد ستگیرقد سره کردند و شا دیها نمودند- برهرد ه که میگذشت اکثر زنان آن ده سبو از آب پر کرده برسرگرفته از ده برسی آمدند و نقش می خواندند، و در نقش صفت پیردستگیر می کردند» خوو رځی یې د تیرا په مستوره کې تیری کړې، بیا د خلیلو علاقې ته و لاړ، د «ملک شاني» کرد ډیره شو، ملک شاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلیلو خان و و، چی دهغه خاندان دد ه سریدان و و.

پهخلیلوسو سند و اوداؤ دز و کی یې دپیری آو ازهخو ره شوه اوور وو رو چار چاپیر ترگگیا نړو، یو سفز و، توی اوصافی قبیلو ورسپده.

دحالنا سې بیان دادی چی: «دبایزید ددعوت پهخور بدو دنا قصو پیرانو په زړه کی دحسد او رلمبې وکړې او دوی دخلیلو یوبل سشرسلک حبیب ته پهفریاد و رغلل چی دا نوی پیرراغلی دیخان تهسهدی و ایی، که زر یې علاج ونهشی او خلق ورسره راغونډشول نوتورهبهپهلاس کړی او بیا بهیی علاج گران شی»

خنگه چی په هغوو رځو کی پیښور په کابل پوری ملحق و، آ کبرپه هند وستان او محمد حکیم سرزا په کابل کی حکمرانان و و او جانس خان دمحمد حکیم سرزا دطرفه په پیښور کی صو به دارو و نو دحالنا سی مصنف و ایی چی سلک حبیب جانس خان تهو و یل چی: «زمونږ نه دو و لس زرهرو پی واخله او داسړی و و ژنه» خوجانس خان ددې رشوت په قبلو لو رضانه شو و یل یې چی: «زه بیا دمحمد حکیم سرزا جواب نه لرم تاسو هغه تهلاړ شیء» سلک حبیب هغه رو پی کابل ته یوو رې او دمحمد حکیم سرزا په صلاح کار اتو یی و و یشلی چی داوفرمان صادرشی چی بایزید دی هم هلته و و ژلی شی خومحمدحکیم سرزا خپلو صلاح کارانو دی ته آماده ته کړی شو او فرمان داو شو چی بایزید کابل ته راو لی چی حال یې معلوم کړو.

بایزید پهډېر عزت دیوځو لوسته سر یدانو دار دل سره کابل ته روان شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌لاره کی یې‌هم خپل دعوت خو رو لو — د حا لناسی مصنف وا یی چی په لار کی د تنوی قبیله وه، د هغوی مشر عبدالکریم د ډیر و ملګر و سره د بایز ید د ارادت ډه‌حلقه کی شامل شو — بایز ید هغوی ته‌خپل یو خلیفه و رپر یښو د او په خپله کابل ته‌لاړ — چی د ربار ته و رسید، محمدحکیم مرزا یی ډیر تعظیم و کړ و او و رته یې وو یل :

«یاشیخ ! خلق ستا په حقله قسم‌قسم‌خبری کوی — ته‌قاضی خان‌ته (یعنی مشر قاضی‌ته) و رشه او د هغه سره علمی خبری اتری و کړه — هغه څه چی هغه ستا په حقله وو یل په هغی به‌زه‌عمل و کړم »

بایز ید دقاضی خان ځای ته لاړ — هلته یې‌عزت و کړ و او بیا یې تری نه د مسلک تپو س و کړ و، که‌دحالناسی په‌بیان اعتبار و کړ و (او په کار ده چی وی کړ و، ځکه چی اخو ند درو یزه هم داخبره په‌نیمګړ خوله منلی ده)

نو بایز ید هلته دخپل مسلك صفا ئی داسی پیش کړ لا چی ن هم سو نیر دا صفائی دده په‌حقله ښه کافی ګڼلی شو » (۱)

---

(۱) تر دی‌ځایه دسو لوی محمدعبدالقدوس قاسمی‌لیکنه و ه چی دخیر البیان دپیښو رچاپ دسر یزی له ۱۲ مخ څخه‌تر ۲۳ مخ پو ری را اخستی سوی‌ده — خو په نو رو مأخذو کی دبایز ید او قاضی خان پو ښتنی او جو ابو نه داسی خلاصه سوی‌دی :

قاضی: ته‌ځان ته سهدی و ایی ؟

بایز ید: زه‌سهدی نه‌یم هادی‌یم . *

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوی محمدعبدالقدوس قاسمی خپلی لیکنی ته داسی ادامه ورکوی :

«الغرض قاضی خان دده صفائی پیش کړه او سرزاحکیم بیاپه ډېرعزت وا پس کړو ـ دهغه ځایه پیښور ته راغلو، خو پهدی پوه شو چی پهخلیلو کسی زما گذران گران دی ـ نو دهغه ځایه د هشنغر سهمند زو ته لاړ، او هلته دیره شو.

هلته یو بل پیر «تانی» نومی دیره و، هغه یې هم په اخلاصمنو کی شامل شو دوی دواړو دسرو دشوقیان وو ، په دیوجه یې آوازه نوره هم خوره شوه ددې نهپس بایزید پهسهمندزو کی خپلوی وکړی :

دیو خان، پایندهخان زوی علیخان تهخپله لور «کمال خاتون» ورکړه ، دبل خان، بهادرخان لور یې خپل مشر زوی «شیخ عمر» تهوکړه دیو بل سپین رو بی «سمهخان» لور یې خپل بل زوی «جلال الدین» تهوکړه، او یوه ښځه «دنی» نومی یې سر یده شوه او پر هغې یې پهخپله نکاح وترله...او د سهمند زو پهمشرانو کی لانور هم مغز زشو، خلقاً او ساذونان یې پهعلاقو خواره کړل چی خلقو ته دعوت ورکړی او دپیر کامل پهلاس دتوبی کولو تلقین ورته وکړی یو خلیفه یی چې «سودود» نومید کندهارته واستولو، هلته یې کاسی ،بریخ او څه هم ترینا ن سریدان شول، بیا هغه خلیفه دبلوچستان

---

* قاضی: تهوایی چی پرساوحی نازلیږی؟ بایزید: ماتهالهام کیږی

قاضی: تهخهپوهیږی چی دا الهام رحمانی دی که شیطانی ؟

بایزید: کوم الهام چی دقرآن او سنت مطابق وی د منلو وړ دی.

(دروښان یاد ـ دکابل چاپ ـ ۴ مسخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لارسند ته راغلو، په سید پور کی یې دیره و نیوله او دبایزید خو تکره او سغیوط سریدان هلته پیدا کړل یو کس دو و ته یې خلافت هم وسپارلو.

بایزید خپل خلیفه «دولت» ته دصراط التوحید کتاب ورکړو، او داکبر بلچا دربار (هندوستان ته) واستولو — دحالنامی بیان دادی چی اکبر خلیفه دولت ته داو ویل چی:

« سن شیخ رابه پیر قبول کردم و هر خدمتی که بفرماید بجاآرم بعده چیزی هدیه برای پیر دستگیر فرستاده و خلیفه رانیز خلعت بخشید»

بل خلیفه «یوسف» یې دبدخشان سرزا سلیمان ته واستولو، او «فجر الطالبین» رساله ورکړه چی سرزا ته یی ورسوی، سرزا سلیمان خوعالمان دربارته و غوښتل د خلیفه سره یې بحث وکړو، او چی تسلی یې وشوه نو دخلیفه په لاس یې یو جوابی کاغذ او یو آس او پوستین تحفه بایزید ته واستول، په کاغذ کی یې دا لیکلی و، چی: « ما په خپلو سریدانو کی شمار کړه او چی څه خدمت رانه اخلی راته و یې سپاره — خپله سی هغه طرف ته ددرتلو خیال شته که درغام نو خدمت ته به حاضر شم» خلیفه ته یې هم یو آس و بښلو.

«ارزانی» شاعر هم دده خلیفه و، چی دحالنامی د مؤلف په وینا بایزید دی هندوستان ته ولیږلو چی هلته خلقو ته دده دلاری تلقین وکړ.

اخوند درویزه وایی چی په دغو ورځو کی دبایزید یوه دعوت نامه د «پیر بابا» په نامه هم ورسیدله، خو پیر بابا چی هغه ولوسته او درد ځواب یې ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخوند درویزه وایی‌چی: پیر باباسره دیوې ډلې (چې اخوند درویزه‌هم پکښې و) ورپسې هشنغر ته لاړل— بایزید ورته وویل چې :

«ستاسو په‌علاقه کې‌نور گمراه‌پیران شته— دهغوی علاج ضرور و ، تاسو هغوی ته‌هیڅ ونه‌ویل او په‌ما پسې راغلی— داولې؟ »

پیر باباورته‌په‌جواب کې‌ویل چې : «هغوی سو په‌بحث کې لاجواب‌ه کړې دی،او زسونږ فرض ادا شوی دی— وژلې یې‌نه‌شو ، دا د پادشاه کاردي — که ته‌هم خپله گمراهي سنې نوسونږ د رنه واپس کیږو».

اخوند درویزه وایی چې : « بایزید به کله دبحث او کله دچلول خوږې خبرې کولې— خوما پرې دوسره‌دسوالونو جوابونو باران وکړو ،چې‌ښه لا جوابه شو خو نفساني خواهش پرې غالب و ، مسلمان نه شو (۱) .

او بیا اخوند درویزه وایی‌چې :

«زما‌استاذ حاجی‌الحرمین‌ملامحمد چې‌په‌ملازنگی پاپینی مشهور و ، په‌دې ورځ دده‌نوم» پیر تاریك » کېښود» (۲).

خو ددې‌وچ تعصب‌او‌سخت‌مخالفت‌سره‌سره بیا هم اخونددرویزه‌دبایزید رو ښان‌له ذکاوت او هوښیارۍ څخه سترگې‌پټې نه‌کړای‌سوی‌او ویل ده‌یې: «بایزیدپیر په‌عقل پرو،ددنیاعقل‌یې‌ډیرو،وښیاری‌اوزیرکی‌یې‌ډیره زده‌وه ... سکه بازید یوحکمتی و ... (۳)دلته باید داهم‌وویل‌سی‌چې‌دبایزیدرو ښان

---

۱ - تذکرة الابرار ۱۵۲ - مخ

۲ - دخیرالبیان سریزه ۲۷ - مخ دپېښور چاپ .

۳ - محزن داخوند درویزه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شره داخوندد رویزه مخالفت یوازی دمذهبی تعصب بنه نه در لودله، بلکه دپردې شاته دهند دمغولی حکومت داستعماری سیاست پارو نو یې هم ملاتړ کاوه، او دخپلو استعماری گټو دپاره یې په پښتنو کی د مذهبی تعصب او رته لمنی وهلې، او ځنگه چی اخوند درویزه دسید علی ترمذی (مشهور په پیر بابا) مرید او خلیفه، و او پیر بابا دډهلی دمغلولی حکومت سره دوستانه روابط درلودل، او بایزید روښان پر پښتنی خاوری باندی د هند د مغولی حکومت د تیری سخت مخالف و، نو ځکه اخوند درویزه دانسته یا ندانسته په دې اختلاف کی لوی لاس درلود.

خودې اختلاف دبایزید روښان دمبارزې په عزم کی څه خلل پیښ نه کړای سو، بلکه خپله مبارزه یې لاپسی تیزه کړه او د معنوی تلقین سره یې پښتنی توره هم ترسلا کړه، او عملاً یې سیاسی مبارزو ته ملاوتړله او دهند مغولی متجاوز حکومت ته په ډاگه پاڅید.

لوی استاد پوهاند حبیبی لیکی چی:

«دمغولو له خوا سیدعلی ترمذی او اخوند درویزه دپښتنو په منځ کی هغه خلق و، چی دوی دمغولو سره قدیمه خپلوی او نژادی علاقه هم درلوده، او ددوی دحکومت طرفداران هم و ـ نو طبعاً داخلق دروښان مقابلی ته و پاڅول شول، او پښتانه ځینی دروښان پرخوا، او بله ډله داخوند درویزه پرخوا اودرپدل، او ددوی په منځ کی داخلی جنگ تودشو. په دې جگړه کی په زرو نو پښتانه سړه شول، او هغه مقصد چی دمغلو حکمدارانو درلود نه حاصل شو، علاوه پر هغو مسلحو جگړو چی مغولو دروښان سره کولې، ددرویزه او نورو ملایانو له خوا ددسره علمی او جدلی مقابلی هم جاری وې، چی داټوله دسید علی ترمذی شاگردانو او ارادتمندانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمغلو دحاکمانو په لمسون ددې دپاره کولې، چې روښان پښتنو ته په بې دینۍ او الحاد بدنام سي، مګر روښان له دې ټولو سره په خپل علمي تبحر او فصاحت ژبه بله کړله، لکه چې دده علمي څېړنې او مناظرې د ملاز کر یاسره مشهورې دي، وایي چې ملاز کر یا بایزید روښان ته وویل :

«ته د کشف القلوب او کشف القبور دعوی کوې، نوز ستا د زړه حال راته ووایه که دی راته وو وایه نوزه به دې په یقین سره سریه سم ـ» روښان ورته وویل: «که ستا په سینه کې زړه وی نو زه به یې حال در ته وو وایم، خوستا په سینه کې زړه نسته » .

ملاز کر خلکو ته وو یل: «او ل ساړ کړی که زما په سینه کې زړه و، نو بایزید دو وژنی ـ او که نه ؟ نو دی ایله کړیء (۱) روښان ورو یل: «دا زړه چې ته یې یادوې هر خر او پسه او آس یې لری سګر د سو من زړه بل دی، لکه چې رسول الله صلعم فرمایلی دی : قلب المؤمن اکبر من العرش واوسع من الکرسی، و القلوب مع القلوب یشاهد یعنی: د مؤمن زړه تر عرش لوی او تر کرسی پراخ دی، او زړو نه د زړو سره وینی» او د کشف القبور په باب بایزید ملاز کر یا ته وو یل چې : « کشف قبور هم داسی کار نه دی چې په ظاهر وحواسو یې ته وو ینی باید په کلو کلو د نفس

---

(۱) داجمله د استاد حبیبی په لیکنه کې نسته ـ د استاد خام له لیکنې څخه را اخستل سوې ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصفیه وکړې: نو هله به ددې قابل سې ، چې داسې اسرار و لیدلای سې » (۱)

تر هغه و روسته نو بایزید دهند دمغولي حکومت دتجاوز پر خلاف په ښکاره دجنګ اعلان وکړ،او خپلو مریدانو ته یې هدایت ورکړ،چې دمغلو له اسارته ځانونه وژغوري ، دمغلو پر سرکاري قافلو یې یرغلونه پیل کړه ، او دقافلو شکایتونه مغلي دربار ته ورسېد،مغلي دربار په کابل کې واکوال محسن خان او په پیښور کې خپل حکمران معصوم خان ته امرو کې چې دبایزید پر آزادي غوښتونکو او خپلوا کې ساتونکو باندې لښکرې وباسي او بایزید و نیسي۔ دغه وخت بایزید او ملګري یې په «مهمندزو» کې او سېدل،او چې دمغلو دلښکرو دلوې یې دخبر یې وارویدنو له هغه ځایه یوسفزو ته ولاړل او دیوسفزو په «کلپاني» کې دیره سول، معصوم خان هلته پسې ورغی ، بایزید د خپلو ملګرو سره غره ته وخوت ، معصوم خان غرمحاصره کې بایزید پوه سو چې یې له جنګه چاره نسته، نوده او دده آزادي غوښتونکو ملګرو تورې له تیکو روو پستلي او ځانونه یې جګړې ته چمتو کړل دحالنامې مصنف ددې جګړې په باب داسې لیکي :

«جمله یاران که آنجا حاضر بودند سه صدو سیز ده تن بودند بعده پیر دستګیر قدس سره وضو ساخت و دو رکعت نماز خواند و دست بدعا بر داشت و یاران آمین کردند »

مولوي محمد عبدالقدوس قاسمي لیکي چې :

«دمغلو سره مخامخ شو او حمله یې وکړه خدا بریال کړل، خه مغل وو ژلې شو،

---

(۱) دپښتو داد بیاتو تاریخ ـ ۲/۲۸۳ مخ دائمه تلبیس ـ دابو لقاسم رفیق دلاوري دتألیف د ۳۵۸ مخ په حواله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور پیښوونه را و تشتپدل»(۱)او بیا د حا لنا مي د مصنف له قو له لیکنی:
«بعده پیردستگیرقدس سره آن جنگ جا را «آغاز پور» نام نهاد -یعنی د ران سر زمین آغاز شمشیر گرفتن کرد ، و آن یاران که دران جنگ حاضربودند آنهارا «آغاز پوری» لقب کر د ند ، و یک حصه از غنیمت ایشان از یاران دیگر زیاده می یافتند »
و ایی چی بایزید تردی بریالی جگړې و روسته دتیرا خواته و خوځید، افضل خان ختک تیرا ته دبایزیدراتگ داسی لیکی :
« بیاله توټې و تیراه ته ورغیء، ایریدی، و ر کزی داعالم یې همه مریدشه - داعیه یې دمغل سره دبدی و شوه، و یل به یې چی مغل ظلم پیشه دی ، په داپښتنو باندی ظلم تر حده زیات کا - په هغه آوان په تیراه کی ډیراولس وه - اتمانخیل هم په خنگ و خټو رته میشته وه - او ل په «چوره» راغیء په هغه وخت و سله په هغه عالم کی کمه وه، دچوري دروسی په سختی مشهوری دی - مریدانوته یې و و یل چی دا دو رسی پرې کوی، سرو نه یې تبروی - جنگ یې و کړ دمغل سره - نقل کاچی هغو دو رسو به دنیزو کار کاوه» (۲)
بایزیدروښان تیراته راغیء او دتیرا ننگیالی اپریدی یې دخان ملگری کړل او هغو ته یې و و یل چی: «داتیراهی قبیله په پټه دمغلو سره لارلری باید دوی له تیرا خخه و نیستل سی» او تیر اهیوته یې و و یل چی: «تاسو په باطن دمغلو سره یاستیء - دماله طریقې مردو دالطریقه شوی - اوس بویه چی دواره لاسونه پخپله و تړیء راشیء چی د تا سو تو به هم دغه ده . هغو یاله اعتقا ده چی په ده یې وه ،

---

(۱) دخیر البیان سر یزه - ۳۰ مخ د پیښو رچاپ -
(۲) تاریخ مرصع - د پیښور چاپ ۲۳۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یالهو یری تیرسو کسو لاسونه و تړل و رلړ راغلل، تیرسو و اړه یې جدا جدا سړه کړل- یودبل نه خبرنه شول - هغه باقی یې تاراج کړل - تیرا ه یې له تیراهی خالی کړ، اپریدوو ر کزوو نیو»(۱) تر هغه و روسته با یزید روښا ن ډېرپښتانه پرځان راټول کړه او هغوته یې وویل:

«تاسی یو قوم واست چی تر ډهلی پوری سو پاچهی درلودله ، او س دمغلو سریان سواست ، او ددوی ظلمونه گا لیء ؟ !

و لاړسی-او د اغلامی کړی له غاړو و باسیء ! » (۲)

دې ډغ په زرو پښتانه راو پارول او دمتجاو زینو په مقابل کی سربندنی ته چمتو سو ل، او دننگرهار پرخو لر ا و خوخبدل چی لومړی له افغانی خاو ری خخه دپردیو مغلو پښې و باسی او بیا دهند خواته هڅه و کړی - لکه اخون درو یزه چی دپیر روښان له خولې لیکی :

«لښکری به کړم بنیادی، هند وستان به و نیسمه، آو ازې یې کړلې گډی ، هر چی آس لری ءراغیء - آس په ساپوری باسیء !

دا کبر بادشاه تنگې و اړه زمادی ، دوه گونه به در کوم دغه ښادی » (۳)

هغه و ،چی بایزید روښان له تیراخخه د«پرو» سیمی ته راغیء ، هغه سیمه یې ونیو له ا و هلته د یر ه سو .

په کابل کی دمغلولو و اکوال محسن خا ن چی لاد مخه دبا یزید په راخوخبد و،

---

(۱) تاریخ مرصع-۲۳۹ مخ

(۲) دپښتو د ادبیاتو تا ریخ - ۲/۲۸۷/

(۳) د اخون درویزه مخزن -۱۳۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبر سوی و د خپلو خونخوا رو لښکرو سره له جلال آباد ده د شینورو خوا ته د بایزید د مخنیوی د پاره ورو وت او د « تور راغه » په سیمه کی د بایزید روښان د لښکر سره مخامخ سو، سخته جګړه و نښتله - په پای کی د بایزید لښکر ماته ورکړه او په خپله بایزید روښان هم مړه سو.

خوږده د مړینی او د سرینی نښتې په باب خو روایته سته:

یو داچې بایزید روښان دجګړې په ډګر کې سر او په اشنغر کې ښخ دی؛ بل داچې په خورا توده هوا کی پلی په غرواور غو کی له لښکره بیل پاته سو، او په لارکی جل و وا هه، چې اشنغرته و رسید په « کلپانی» نومی ځای کی وفات او همهلته په اشنغر کی ښخ کړ سو، او وروسته یی زا منوهلونه را وایستل په صندوق کی یی دځانه سره ګرزول - وایی چی دیو سفرو په جنګ کی بیا هغه تابوت اباسیندته لاهو کړه سو - در بم روایت دادی چی په وزیرستان کی ښخ دی او هلته د ده په نامه قبرشته - خلرم روایت وایی چی بایزید روښان په جنګ کی تپی سو، نو اشنغرته ولاړ، او په ماسون زی کی چی دا کبرپوری دګلوزی سره نښتی دی سر او هلته ښخ کړه سو، او یوه لوړه ګنبده هم پرجوړه کړه سو، چی تراو سه سته - خوز امنوبې دده تابوت له هغه ځایه یوو ړ، او اتک ته یې لاهو کی - (۱) یوهندی مؤلف بیا لیکی چی :

---

(۱) تذکرة الاولیا - دمیراحمد شاه رضوانی دلاهور چاپ - م اسخ او : دپښتو دادبیاتو تاریخ - ۲/۲۸۷ ، ۲۸۸ مخونه - دپوهاند حبیبی تألیف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

« دافغانستان دغرو په سلسله کی د«بته پور پرغره درو ښان قبر دی » (۱)

دحالنامې مصنف بیاو ایی چی :

په(۹۸۹ هق)درو ښان اخلافودده تابوت په «بته نگر» کی ښخ کړ ، چی دغه ځای له کانی گوړ مخخه درې و رځی لار مسافه لری(۲)اواوس په کانی کورم(و ز یرستان) کی یوه شهوره هدیره د«میان بیرو لی»صاحب په نامه، شهوره ده او خلک بې د پیر روښان دخاندان مقبره او یوه کورنی پیران هم هلته سته چی ځانونه رو ښان ته منسوبوی (۳) همدارنگه دبایزید رو ښان د سړینی دنبټې په باب مختلف روایتونه سته :

۱ — ۱۵۸۵ میلادی = ۹۹۴ ه ق کال:—

ز یاتره ختیځ پوهان او هغه ښاغلی خپرو نکی چی دهغو پر پله روان دی داکال دبایزید رو ښان دسړینی کال گنی، لکه داکترجان لایدن ، جارج ابراهام گر برسن، پروفیسر جارج سارگنسترن ، ښاغلی قیام الدین خادم او نور ...

حال داچی د(۹۹۴ هق) کال د میرزا محمد حکیم په سړینه د جلال الدین اکبر دخبر بدلو کال ښوول سوی دی ـ نه دبایزید رو ښان دسړینی کال (۴)او ددې تپرو تنی سرچینه ددبستان مذاهب غلطه انگریزی ترجمه ده،

---

(۱)ائمه تلبیس-۳۵۶ مخ دپښتو ادبیاتو تاریخ د ۲/۲۸۸مخ په حواله

(۲) حالنامه -۱۵۶،۴۸۳ مخونه

(۳)داسعلومات پوهاند حبیبی ته له خنید ولوښاغلی عبدالقیوم لیکی وچی د دغی کورنی یو غړی و. تاریخ ادبیات پښتو ۲۸۸

(۴) پردې موضوع باندی پوهاند عبدالشکور شاد مفصله څیړنه کړې ده ، چی» د رو ښان یاد» د کتاب په ۳۱۷ مخ کی تر ۳۳۳ ورزی، خ پوا غلې ده، هلته دی رجوع و سی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په (۱۸۱۰م-۱۲۲۶هق) کال دې اکترجان لاید ن له خوا سوې وه او بیا ورو پسې تعقیب کړې ده .

پوهاندعبدالشکور رشاد لیکي چې: « دپیررو ښان سرګ په ۱۵۸۵ ع کال بلل یو ه داسې تېرو تنه ده چې زما د سعلو ساتوله سخې اتلس کاله پخواد لری پښتو ثخوا ذیو پښتانه خبرو نکی ښاغلی مولانا حافظ عبدالقدوس قاسمی و ر ته پام سو ی دی او لیکي: « دبایزیددو فات کال اکثر مضمون نګاران سن ۱۵۸۵ ع (سن ۹۹۳ ه ق) بیا نوی خودا سن غلط دی ، ځکه چې ا بو الفضل پخپل کتا ب اکبر نامه کې لیکي چې په ۹۹۳ هق کې د اکبرفو ځونود جلال الدین سره د خیبرپه غرو نوجنګونه کول ،نو د جلال الدین دجنګونواو دبایزید د سرګ تر مینځه دشیخ عمرپه یوسفزو پادشاهی، بیاسخالفت ،بیاپه جنګونو کې دنورو و ر و نوسرګ او دجلاالدین بیاد جلال الدین رو ښانی اکبر بادشاه ته و ر سپارل او بیاد هغه دملازمت نه دده را تبدیل دواقعاتو یوه لو یه کړی ده چې په یو ه کال کې دنه دنه داتول و اقعات تقر یباناسمکن دی،او ددې غلطی اصلی و جه داده چې د « دبستان مذاهب » مصنف چې د میرزا حکیم په دربار کې دبایز یددحاضری قصه لیکلی ده نو متصل یې و ر سره دا بیان کړی دی چې دمرزاحکیم د سرګ خبرا کبر ته په ۹۹۳ ه کسی را غی (۱) او بیاو ر پسی جخت لیکي چې « دبایز یدقبر په بهته پو ر کې دی، ددې نه دبا یز ید یو انګر یز سو انح نګار داغلط فهمی و کړه چې دادبایزید دوفات سن دی او نور اکثر مضمون نګار هم دهغه په قدم روان دی . . . . . (۲) »

---

(۱) په دبستان مذاهب کې اربع تسعین و تسعمآته ر اغلی دی.

(۲) د پښتو ر د پښتو مجله — د ۱۳۷۷ ه ق لو سړی ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه داسی وه چې په (۹۸۹ هـ ق)، کال چې اکبر بادشاه له کابله بیرته هند ستونیده بایزید روښان وفات سوی و، او دده او لادی په یوسفزو کې پا چهی جوړه کړې وه.

۲- د ۹۸۰ هـ ق = ۱۵۷۲ م کال: -

دحالناسي د کتاب مصنف چې د بایزید روښان او دده د کورنۍ او خلیفه گانو حالونه یې لیکلی دی دبایزید روښان د مړینې کال همدا ۹۸۰ هـ ق کال بللی دی او داسی لیکی:

«بعد از آغاز نمودن (جنگ) یعنی شمشیر گرفتن پیر دستگیر دو نیم سال، بتاریخ هجری نهصد و هشتاد رسالت پناهی بوصال دوست پیوست» (۱)

پروفیسر ډاکتر محمد شفیع لاهوری هم په «اسلامی دائرة المعارف» کې دبایزید روښان د مړینې کال (۹۸۰ هـ ق) ښوولی دی چې دده دغه خبره د پیر و خبرونکو مأخذ دی (۲) دغه راز د لاهور په اورنټیل کالج میگزین کې ډاکټر جهانگیر او دورکې خزانې په دوهم ټوک کې همیش خلیل دبایزید روښان د مړینې نیټه (۹۸۰ هـ = ۱۵۷۲ م) کال بللی دی (۳)

---

(۱) دحالناسي د پنجاب پوهنتون قلمي نسخه - ۲۷۲ مخ.

۲- داسلامي دائرة المعارف دوهم چاپ لومړی ټوک ن ۱۱۳ مخ دپوهاند رشاد دلیکنې په حواله.

۳- دپښتو د پښتو مجله - د ۱۹۵۷ م کال داکتوبر گڼه - ۵ مخ - او ورکه خزانه دوهم ټوک - ۱۳ مخ - دپښتو رچاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د ۹۸۰ هـ او ۹۸۹ هـ ق کلو ترمنځ :

ځینې څیړونکی د بایزید روښان د سړینې کال ۱۵۸۵ م نه مخکې او په ټینګه یې ردوي، او هم دحالناسي روایت (۹۸۰ هـ ق) کال ته دشک په سترګه ګوري، چې یوله هغو څخه حافظ محمد عبدالقدوس قاسمي دی، او دی لیکي :

« وایي چې بایزید په ۹۹۳ هـ ق کې وفات شو او د حالناسي منصف وایي چې دی په کال نه سوه اتیا کې وفات شوی دي، د صراط التوحید په پای کې لیکي دی چې دا کتاب په ۹۷۸ هـ ق کال کې لیکلی دی او بیا هم دحالناسي بیان دی چې دتوري اغستونه (جنګ آغاز پورنه) دوه نیم کاله پس دی وفات شوی دی — داتاریخونه خپلو کې سمون نه خوري.

که بایزید د صراط التوحید په کال ۹۷۸ هـ ق کې لیکلی وي نو وروستو د دې کتاب کېږ ته رسیدل او بیا د خلیفه واپس راتلل، بیا د ده جنګونه شروع کېدل (داټول هر څه په شپږ میاشتې کې) او بیا دوه نیم کاله تېر بدل او په کال (۹۸۰ هـ ق) کې دده وفات قیاس نه سي ....

(اګر که) دحالناسي د منصف بیان ناسمکن خو نه دی، خو ظاهر هم نه دی — هم په دې بنا ساد پښتو په سجله کې دا ښکلي وو، چې ترڅو چې داخبره ښه وا ضحه نه وي تر هغه سو ړ صرف داو یلي شو چې « بایزید » د کال (۹۸۰ هـ) او کال (۹۸۹ هـ ق) ترمنځ څه کال کې وفات شوی دی (۱)

---

(۱) د خیرالبیان سریزه — ۳۱ مخ د پیښور چاپ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هاند حبیبی دبایزید روښان دمړینې کال (۹۸۸ هـ ق) کال ګڼلی دی (۱)
تقویم الحق کاکاخیل بیا په خپل اتکل د حالنامې قول ته نژدې دبایزید
روښان دمړینې پیښه په (۹۸۱—۹۸۲ هـ ق) کې بولي (۲) خو پوهاند رشاد
دخپلې سفصلې او ژوري څېړنې په پای کې دبایزید روښان د مړینې د کال په
باب داسې نتیجه اخلي چې لیکي :

«دپیر روښان دمرګ دنیټې په باب له دغې او ږدې څېړنې او زیاتو اقتباسو
نو څخه دانتیجه راوزي:

۱— د ۱۵۸۵ عیسوي سنه (۹۹۳—۹۹۴ هـ ق کلونه) درو ښان دمرګ نیټه
بلل یوه سر دوده نظریه ده ، د رایت حکم کوي چې د پیر روښان مرګ باید
هروسر وتر (۹۸۹ هـ ق) کال پېژوا وي.

۲— د ۹۸۰ هـ ق سنه دپیر روښان دمرګ کال بلل دحالنامې روایت دی چې
په څو کتابو کې رانقل سوی دی، د پیر روښان دحالاتو په باب حالنامه تر ټولو
ثقه ماخذ دی.

ځینې محتاط څېړونکي چې دمراطالتوحید د تألیف (۹۷۸ هـ ق) او په حالنامه
کې دپیر روښان دمړینې کال (۹۸۰ هـ ق) ترمنځ د واقعاتو د پرېښت ته ګوري
دا بېره وړ پیدا کیږي چې نه چې دحالنامې پېلامې ته راغلې متن کې تر (نهصد
و هشتاد) و روسته کوم عدد پاته وي له دغه امله نو دوی دعلمي احتیاط له مخې
دپیر روښان مرګ ند (۹۸۰ هـ ق) او (۹۸۹ هـ ق) ترمنځ په کوم کال کې بولي ...

۱— تاریخ افغانستان درعصر ګورګانی هند— د کابل چاپ— ۹۴۱ مخ .

۲— درو ښان یاد . ۳۴ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سګر زما خیال دادی تر څو چی دحالنامی کومی بلی نسخی (چی له بده سر غه یې تر اوسه پوری څرګ نسته) ددغه عددی اسقاط ګمان په باور نه وی بدل کړی- یا پخپله په حالنامه کی د پیر روښان د سرګ د کال په باب د(۹۸۰ هـ ق) سنې کوم نقیض قول نه وی پیدا سوی — او یا د روښانیانو په باب تر حالنامی بل ثقه مآخذ دحالنامی دغه خبره نه وی ساته کړې— دحالنامی دقول د رنښت پرځای دی(۱)

دبایزید روښان آثار: —

دبایزید روښان له هغو آثارو څخه چی اوس سته داسی څرګند یږی چی بایزید په عربی او اسلامی علومو پوه و، په تفسیر او حدیث او فقه کی یې مطالعه درلودله او په تصوف کی یې نظراً او عملاً لوی لاس درلود او هم ثابیږی چی بایزید په څلورو ژبو (پښتو، فارسی، عربی او د پنجابی په یوه لهجه) پوهیده، ویلای او لیکلای یې سوه د پښتنو د پاره یې په پښتو سوزونی خبری جوړولی او پارسیانو ته په پارسو، او هندیانو ته په هندکو— دده د لیکلو سویو آثارو څخه تر اوسه دغه آثار معلوم دی:

۱— د پښتو رسم الخط:

پوهاند حبیبی لیکی چی: «داسی ښکاری چی پیر روښان د پښتو ژبی ځینی حروف چی مخصوص اصوات لری؟ او د عربی او فارسی حروفو له اشکالو څخه هغه اصوات نه زده کیږی په یوه مخصوصه رساله کی ترتیب

۱— د روښان یاد — ۳۴۱، ۳۴۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوتوضیح کړل او دهغو دلیکلو شکل یی و تـا که— اکه در و ښان شا گـر د او دپښتو شاعر دولت چی و ایـی :

افغانی لفظ مشکل و لو ست کو یښ نشته

و رته و شوه کننده دیارلس حرفو نه(۱)

۲— صراط التوحید : دا کتاب بایزید په(۹۷۸ هـ ق) کال لیکلی او (۱۱۵) چاپی مخو نه لری، او د کتاب په پای کی یې کښلی دی : « تصنیف این رساله بایزید مسکین انصاری قدس سره العزیز در سنه ثمان و سبعین و تسعمأ و نـامش « صراط التوحید» نهاد، هر که بخواند و بآن عمل نماید بعلم توحید بهره مند شـود و مسعود گردد اگر جای سهوی وخطایی افتاده باشد باید که برای آنکه این مسکین بظاهر علم (نه) خوانده است (عفو گردد)» دحالنامی مؤلف لیکی چی رو ښان ددغه کتاب یو ه نسخه دا کبرپاچادر بارته هم استولې وه(نو ر تفصیل یې «دپښتو ادبیاتو تاریخ» ددو هم ټوك په(۲۹۳) مخ کی تر(۲۹۸) مخ پوری راغلی دی)

۳— حالنامه: ددبستان مذاهب مؤلف لیکی چـی:« و حالنامه کتابی دارد که درانجا احوال خود را باز گذارده» (۲) خو پخپله له حالنامی څخه چی په دری ژبه ده داسی معلومیږی چی ، اصلی مؤلف یې غلی محمد مخلص د ا بابکر کندهاری زوی دی نو ښایی چی دحالنامې لو سر نی بر خه رو ښان لیکلی وی او بیانو

۱— ددولت لوانی دیوان — او ددې موضوع نو ر تفصیل « دپښتو ادبیاتو تاریخ» ددو هم ټوك په(۲۹۰) مخ تر (۲۹۳) مخ پوری راغلی دی.

۲— دبستان مذاهب — ۲۵۱ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی محمد مخلص و ر پسې بشپړه کړې و ه او دده داو لادې حالات یې پکښې ز یات کړی وی (۱)

۴- مقصور المنو منین:

دبایز ید روښان بل اثر دی چې په عربی یې دخپل مشر زوی عمر په غو ښتنه لیکلی دی او درو ښان دپلی اصول بیانوی. ددې کتاب دوې قلمی نسخې سته یوه په لاهور کی دار واښادپا کتر محمد شفیع خیشکی سره و ه او بله دحیدر آباد دد کن په آصفیه کتابتون کښی (نو ر معرفی یی د پښتو ادبیاتو تاریخ ددوهم ټوک په (۳۰۰) مخ کی راغلی ده-

۵- فخرا لطالبین:

دا رساله یی دبدخشان د حکمران میر ز اسلیمان په نامه هغه و خت ولیکله او و ر و بې لیږله چې ددې سیمی زیاترو پاچهانو ته یی دخپل مسلک دتلقین او تبلیغ لیکونه استول ددې اثر یادونه په حالنامه کی سوی ده خو نسخه یی لا تراوسه لاس ته نه ده راغلی ۶- خیر البیان: دبایزید روښان ترټولو مهم او مشهور کتاب دی چې د پښتو په ادب کی خورا ارزښتناک مقام لری. دا کتاب بایزید په خلورو ژبو د پښتو عربی فارسی او پنجابی) لیکلی چې فقط یوه نسخه یی تراوسه په دنیا کی پیدا سوی ده او هغه نسخه یو وار په د ۱۹۶۷ م په جون کی- دحافظ محمد عبدا القدوس قاسمی دعالمانه تحشیی او سریزی سره په پښور کی د پښتو اکیډیمی له خوا چاپ سوی ده او بیا په (۱۳۵۳ ه ش) کال په کابل کی دادبیاتو او ښری علو سود پوهنځی له خوا عین نسخه عکاسی سوی او خپره سوی ده نو ددی کتاب دزیاتی پیژندنی د پاره دی د دواړو چاپی نسخو سریزو ته رجوع وسی په تیره بیا د پښور د چاپی نسخی د سریزی (۵۱) مخ ته تر (۹۲) مخ پوری

---

۱) نور تفصیل یی «د پښتو ادبیاتو تاریخ» ددوهم ټوک په (۲۹۸) مخ کی راغلی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷-د بایزید روښان یوه نومور کی رساله :

د کابل د خطی نسخو په کتابتون کی یوه مجموعه سته چی په جیبی قطع یو خو قلمی رسالی پکښی راغونډی سوی دی، او یوی رسالی خو پاڼی د بایزید مسکین په نامه سته چی د عربی او فارسی لیکنی بنه یی هم د بایزید روښان نور و تالیفاتو ته ورته ښکاری خو نوم یی معلوم نه دی مگر په یوه پاڼه کی یی: لیکلی سوی دی چی «قال بایزید مسکین» او هم په دی جملو ختمیږی:

«قال بایزید مسکین ابن عبدالله: راحت روح کان وصف الله وعزا به صفة البشریه فکل راحت یهلک عن الانسان بغیر وصف الرحمن . این رساله مختصر کردم تمام عاملانش امن یابند جاودان تمت تمام شد کا رمن نظام شد ، امید و ارست با لطف باری همدان این شیخ نیعمت(کزا) دریده یا روښان انصاری... تحریر فی تاریخ ۱۷ شهر شوال ۱۴۳ (۱۰۴۳ ه ق) (۱)

۸- مکتوبات : دا کتر جهانگیر په خپله یوه مقاله کی لیکی: «پیر روښان کی مکتوبات مین هی که ابراهیم دانشمند مدینه کی رهنی والخ تهی (۲) خو خدای ته معلومه ده چی د پیر روښان دا مکتوبات دده دلیکنو مجموعه ده او که کوم بل اثر دی.

۹- و اجیه د ی شلوک :

د پنجابی یو منظوم کتاب دی چی «او نکار ناتهه» ترتیب کړی دی او پیښور چاپ دخیرا لبیان مصحح او محشی مولانا قاسمی یې یادو نه کړی ده او لیکلی چی :

«دځنی خلقو دا خیال دی چی دا هم د بایزید دی او دا نظمونه دده دی» (۳) . ۱-د

---

(۱) دخیرالبیان سریزه -(۳۲) مخ کابل چاپ

(۲) او رنیتل کالج مگزین -(۱۹۵۵ فبروری-۹۴ مخ

(۳) دخیر البیان سریزه- ۵۰ مخ - د پیښور چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبایزیدروښان شعرونه : که څه هم د بایزید روښان بشپړ عروضي شعرونه لاتر اوسه لاستـه نه دي راغلـي، خـوَ د ځـينـو قرا ينـو اوشـوا هـــد و له مخې ويلاي سو، چې بايزيد شعرونه و يلي دي- مثلاً اخوند درويزه ليکي :

«و آن... بزبان افغاني شعر سيگفت ... و شعر هاي لايعني بافغانان مي نمود...» (۱)

پوهاند عبدالحي حبيبي هم دپښتو ادبياتو په تاريخ کي د « معارف » په حواله ليکلي دي چه: «مير زاحمد حکيم پير روښان په سياه چاه کي قيد کړي و، مگر پس له څه وخته چې يي وکتل دي هلته ژوندي و، او ډېر اشعار يې په دغه تورزندان کي ويلي وو ... » (۲) د حالنامي مصنف هم په صراحت سره وايي چې :

بايزيد اول سړي وچې، پښتو قصيدې، غزلي، رباعيات، قطعي و مثنوي يي جوړي کړي دي (۳) په دې توگه نو دبايزيد روښان په اشعارو کي څه شک نه پاته کېږي بلکه ځيني پوهان خبرونکي لادخيرالبيان متن هم يو ډول شعر بولي او خبرني يې پر کړي دي (۴).

۱۱- دبايزيد سرودونه :

دحالنامي دليکني له مخې بايزيد روښان دپښتو موسيقي په برخه کي هم لوی خدمت کړي دي او هغه داچې په پښتو موسيقي کي يي دسلوک او رزم سرودونه جوړ کړل او حالنامي دده له خوا داشپږ جوړ کړل سرودونه ياد کړي :

---

(۲) مخزن - قلمي نسخه

(۲) دپښتو ادبياتو تاريخ- ۲/۲۷۲ مخ

(۳) حالنامه، روښان يان دمغلو تاريکيان ۱۳۵ مخ، پښتو مجله ۲ کال ۴ گڼه، د روښان ياد- ۱۷۲ مخ (۴) دخيرالبيان سريزه - ۸۱ مخ دپوهاندرشادليکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ناسری(دهناسری) پنځه پر دې، خلو ر پر دی،درې پر دې،دجنګ آهنګ دشهادت مقام »(۱)

دبایز یدر و ښان او لاد :

دبایز ید ر و ښان درې ماندینی وې:

«بی بی شمسو ،تو ری ادی،دنی »چی له بی بی شمسو څخه یی پنځه زامن :

«شیخ عمر ،نو ر الدین،خیر الدین، کمال الدین او جلال الدین»در لو دل،اوله توری ادی څخه یې یو زوی«دولت» او دمیر من دنی څخه یو زوی«الله داد» در لو د. یوه لو ریې « کمال خاتون » نو میدلـه چـې دپاینده خـان زوی تـه یـې و ر کـړې وه ، او د نـو رو لـو نـو پـتـه یـې معلـو مـه نـه مـو دچـی در لـو دلـی یې: که نه (۲) .

مأخذو نه :

۱-خیر البیان -دپیښو ر یو نیو رستی د پښتو اکیډیمی چاپ - په ۱۹۶۷م کی- دحافظ محمدعبدالقدو س قاسمی تر تیب تدو ین او حو اشی- ددیباچې له لو مړی مخ څخه تر ۹۲)مخ پو ری

۲- خیر البیان -دکابل عکسی چاپ په ۱۳۵۳ ه ش کال کی-دپو هاند عبدالحی حبیبی سر یز مـله لو مړی مخ څخه تر ۳۴ مخ پو ری، او دپو هاند عبدالشکو ر رشاد لیکنه -۸۱ مخ

---

(۱) در و ښان یاد-۱۷۳ مخ د ښاغلی رفیع لیکنه

(۲)دبایز یدداو لادمفصله شجر ه او ددوی سیاسی مو قف دپیښو رچاپ دخیر البیان د- سر یزی په (۳۳)مخ کی تر (۴۸)مخ پو ری دمو لانا قاسمی په قلم لوستلای شئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د روښان یاد- دپښتو ټولنې چاپ چې په ۱۳۵۵ هـ ش کال د بایزید روښان دنړیوال سمینار د مقالو مجموعه ده .

۴- د پښتو د ادبیاتو تاریخ :

د پوهاند حبیبي تألیف چې په ۱۳۴۲ هـ ش کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ سوی دی دو هم ټوک له ۲۵۰ مخ څخه تر ۳۶۸ مخ پورې .

۵ - حالنامه - د علي محمد مخلص تألیف، قلمي نسخه - چې د هند د علیګړ په ختیځ کتابتون کې په (۲۹۰/۳۷۰) نومره خوندي ده او ۵۲۶ مخونه لري .

۶- صراط التوحید :

د بایزید روښان اثر چې په (۹۷۸ هـ ق) کال یې لیکلی او په (۱۹۵۲ م) کال په ۱۱۶ مخو کې په پیشور کې چاپ سوی دی .

۷- د دولت لوانې دیوان :

چې په ۱۳۵۳ هـ ش کال د پښتو ټولنې له خوا په کابل کې چاپ سوی دی.

۸- تذکرة الابرار و الاشرار :

د اخوند درویزه تألیف - چې په (۱۰۲۱ هـ ق) کال یې لیکلی او په (۱۳۰۹) کال په هند و پریس مطبعه کې چاپ سوی وی .

۹- مخزن الاسلام: د اخوند درویزه مشهور تألیف چې قلمي نسخې یې خو راز یاتې دی .

۱۰- تاریخ مرصع :

د افضل خان خټک تألیف - چې په ۱۹۷۴ م کال د ښاغلي دوست محمد کامل په مقابله ، تصحیح او تحشیه په پیشور کې چاپ سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- تذکرة الاولیا - دسید احمد شاه رضوانی تألیف - دلاهور چاپ .

۱۲- دبستان مذاهب :

دمحسن فانی کشمیری او یادسو بدشاه زردشتی تألیف .

۱۳- اسلامی دائرة المعارف دو هم چاپ - لوسړی تو ک - ۱۱۲۳ مخ .

۱۴- پښتو مجله - دپیښور - د ۱۹۵۷م کال دا کتوبر گڼه - ۵ مخ .

۱۵- ورکه خزانه - دباغلی همیش خلیل - دپیښور چاپ - ۲/۱۴ مخ ،

۱۶- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - دکابل چاپ - ۴۹ مخ دپوهاند حبیبی تألیف .

۱۴۴۹ بایزید دوری هروی :

د سید نظام زوی چی تخلص یې «دوری» او مشهور په «سید دوری» و، د خپل وخت له نو میالیو خطاط نو او شاعرانو څخه بلل سوی دی .

څنګه چی یې خپل ځان د اسید انو له اولادی څخه بلله نو د خپل نامه په سر کی یې د «سلطان» کلمه راوړه او داستاد میرعلی هروی د لوړی درجې له شاګردانو څخه وچی دغه استاد ورته زیاته توجه درلوده او دی یې د «فرزند» په خطاب یاد اوه اوهم د سید علی د لیک په څینو ټوټو کی داسی لیکلی سوی دی :

«بجهته فرزند عزتمند مولانا سلطان بایزید بدشهیر بدوری» له هرات ته هند - وستان ته تللی او هلته داکبر پاچا (۹۶۳-۹۳۷ھ) په ملا زمانو کی شامل سوی وچی د طبقات اکبری مولف یې د اکبر پاچا د دربار له شاعرانو څخه ګڼی او لیکی چی ده ته داکبر پاچا له خوا د «کاتب الملک» خطاب ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی و. د ژوند په پای کی دحج دپاره سکی‌ته‌و لاړ،اوپه(۱۹۶۸) کال په‌او بو کسی ډوب اومړ سو .

په نستعلیق لیک کی یې لوی لاس درلود ، او دهند وستا ن‌د کپور دریاست په کتابتو ن کی د امیر خسر و ددولر انی او خضر خانی مثنوی یوه نسخه دده په جلی شکلی لیک سته چی‌په دی جمله تمامیری « الفقیر الحقیر المذنب سلطان بایزید بن میر نظام سشهو ربد و ری بتاریخ شهر محرم الحرام سنهٔ ۹۷۶ »

یوه بله مرقعه تـو ته دده په شکلی لیک داستانبول د خز یـنهٔ او قاف په کتابتو ن کی سته چې په پای کی یې داسی لیکلی شوی دی :

« الفقیر المذنب سلطان بایز ید دو ری غفر ذو نو به ... »

دده د لیک یوه بله شکلي ټوټه یې په مکه کی لیکلې چی د خانـم‌پر و ین شیبانی په خصو صی مجموعه که سته او پای یې ډ اسی د ی :

« العبد کا تب الملک المشتهر بد و ری غفر ذ نو به فی تا ریخ شهر شوا ل سنهٔ ۹۸۵ هـ تحر یراً فی مکه ا لمشر فه »

مأ خذ :

احوا ل و آثا رخوشنو یسان - ۱ ر ۹۵ مخ

۱۴۵۰ـ بایز یدلودی :

خو اجه بایز ید لـو دی دسلـطان بهلو ل لو دی زوی و، چـی سو ریې «شمسو»یا« شمسیه » یا « شمسی » نو سید له .

په (۸۵۴ هـ ق) کال نو ی زلمی‌و ، چی‌پلا ر یـې سر هند او دیپالپو رته و لاړاو د ډ هلي نیابـت یې ده او خانجها ن لو دي ته پر یښو د ، بیاچی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د « بدایو ن » سیمه سلطا ن بهلو ل و نیو له نو دی یې د هغی سیمی واکمن وټاکه خو چی د سلطا ن د ژوند په و رو ستیو کلو کی د خپل نو کر لـه لاسه ووا ژه سو .

دده دیو ه زوی نو م اعظم همـا یو ن په تاریخو کی راوړه سوی دی چی د نـیکـه پـه ژونـد د کـا لپـی د سـیمی و ا کـمن و .او د سلطا ن بهلو ل د میړ ینی په وخت کی ځینی پښتا نه امیر ان دې ته ټینګ و ، چی دی دی ولیـعهد وټا کـل سی او دسـلطان سکـند ر په و ختو کی د«لکهنوتی» کی وا کمن و ټا کل سو .

ماخذ و نه :

۱ـلو دی پښـتا نه

دپو هاندرشا دلیکنه ـ ۱۱۲ مخ

۲ـ مر قع افغان ـ ۷۰ مـخ

۳ـ تاریـخ سلطـا نی

۱۴۵۱ـ بایسنغر میرزا :

د شا هر خ میر زا د ریـم زوی او دا میر تیمو ر کو رگـا نی نمسی په هر ات کی دگو ر گـانـی سـلاطـینو د کـها لـه ډ یـر نو مـیالی هنر مند او هنر پالو نکی او فاضـل شـهز اد ه و ،چی د (۷۹۹) کال د ذ یحي دمیاشتی په یو و پشتمه د جمعـی په شپه (۱) او یا په

---

(۱) حبـیب الیـسر ـ ۴۳/۳ مخ لنت التو اریخ

ـ۱۹۱مخ دیحیی قز وینی تا لیف

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل روایت په (۸۰۲ هـ ق) کال کی (۱) زیږیدلی دی، او مور یې د افغانستان د نهمی هجری پیړی نومیالی ملکه گوهر شاد بیگمه وه.

خنگه چی بایسنغر میرزا د گورگانی شهزادگانو په منځ کی د ښه ذکاوت اولوی استعداد خاوند و، نو په (۸۱۷ هـ ق د خپل پلار شاهرخ میرزا له خوا د طوس او مشهدا وابیو رد او شملقان او جرمغان او خبوشان او مازندران او استرآباد او شاهرمان او کبود جامه دولایاتو او دجرجان دسیمو حکومت ده ته وسپاره سو او څه سوده ورو سته چی شاهرخ میرزا ته دخپل زوی عقلمندی او په کار پوهنه او د خلکو سره ښه رویه لا ښه څرگنده او ثابته سوه، نو په ((۸۱۹ هـ ق) کال یی د خپل وزارت چاری ورو سپارلی چی رتبه یی د اوسنیو تشکیلاتو له مخې دصدراعظم او رئیس الوزراء درتبی سره سمه وه.

سربیره پر اداری چارو د بایسنغر میرزا ستر امتیاز او صفت دده دهنر پالنه وه دده گورنه یوازی د فضلا و او هنرمندانو درو زنی او پالنی تا تو بی و بلکی دی پخپله هم لوی هنرمند او درازراز فضایلو او کمالاتو خاوند و په تیره بیا په ښه خط لیکلو با لخاصه په ثلث خط کی د «پیدایش خط و خطاطان» د مولف په قول «یگانه زمان او نابغه دوران» و، لکه چی

---

(۱) تذکره دولتشاهی سمرقندی - ۳۵۰مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلی سوی دی چی خلو رتنه د خطو طو د ساتنی خلو رستنی وی؛ لو سړی بایسنغر دثلث په خط کی ،دو هم میر عما دد نستعلیق په خط کی، د ریم میر احمد نیر یزی د نسخ په خط کی او خلو رم درویش عبد المجید تالقا تانی په شکسته خط کی .

دهنر پالنی په باب یې همد ایو ه خبر ه بس د ه چی سو ر خان لیکی چی ده پـه هـرات کـی یـو کتـا بتو ن جـو ر کـړی و، چی په هغه کی به تل خلو یبت تنه خو شنو یسان د کتابو په استنسا خ او استکتاب بو خت وو، سر بیر ه پر هغو یـو شمیرا نکو رد گر انو نقاشا نو ، رسا سا نو، تذهیب کا رانو او صحا فه نو به د کتابو دنقاشی،رسامی تذهیب جدو ل کشی او تجلید کارو نه سرته رسول ده د شـاهانه د بد بی او برم او جـلال سره سره هیـڅکلـه د فضل د خا و ند ا نو په باب خپل احتر ا م نه سپما وه ، او په خو را نما نخـنه او شا هـا نـه بخبـنو بـه یـی د خـط او تـذ هیـب د یـر نو سیا لی ا ستا دا ن دخان سر ه سا تل ا و هغه به یی حما یه کو ل، د مثال په تو گه هغه و خت چی احمدلر د هرا ت په مسجد جا مع کی پر شا هر خ حمله و کړ ه او هغه یـې تـیـپی کـی نو د هغه د سلگری په تو ر یو نو سیا لی خطاط مولانا معر وف هم تو ر ن سو او نیر دی وچی اعـدام کړ ه سی،خو د هـمدی بـایسنغر میـر زا په و اسـطه له اعدامه وژغو ر ل سو .

مو لا نا جعفر خو شنو یس دده د کتا بتو ن در ئیس حیثیت در لو د چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه په پاملرنه د خطاوتنه هیب نو سیا لیواستا د انو د بایسنغر میرزا دپاره د پر ښکلی او نفیس آثار منځ ته راوړل چی اوس لاهم د جهان په مشهور رومو یمو اولو یو کتابتو نو کی د بایسنغر میرزا د کتابتون دښکلو خطی کتابو نسخی سته .

حافظ ابرو خپل لوی تاریخ د بایسنغر په نامه ولیکه چی په «زبدة التواریخ» مشهور دی او فصیحی خوافی یی «جمع التواریخ سلطانی» بولی ،چی ظاهراً په (۸۲۹ هیا ۸۳۰ هـ) کال بشپړ سوی دی دده په امر د فردوسی پر شاهنامه باندی یو مقدمه هم لیکلی سوی ده چی ملک الشعرا بهار د خپل کتاب «سبک شناسی» ددریم توک په ۹۱ مخ کی وربانده تنقید کړی لیکی چی : سو رگوهر شاد بیگم په مسجد کی ښخ دی . دولتشاه سمرقندی دده دمړینی پیښه او نبته داسی لیکلی ده : «شبی ازفرط شراب بفرمان رب الارباب بجواب گران فتا گرفتار شد و سکنهٔ هرات سبب آن وفات راسکته پنداشتند وقوع این واقعه دردارالسلطنه هرات در باغ سپید بود در شهور سنه سبع و ثلاثین و ثمانمائه (۸۳۷ هـ) و عمر اوسی او پنج دل بوده (۱) »

دهغه وخت یو بل فاضل د بایسنغر میرزا د مړینی نبته داسی په نظم کړی ده :

سلطان سعید بایسنغر سحرم گفتا که بگو باهل عالم خبرم

«سر تاسر خلاف حقیقت و خلاف منطق و برضد تاریخ سی باشد» .

---

(۱) په نور و تذکرو کی یی عمر ۳۸ کاله گڼلی سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر حال بایسنغرمیرزا په خراسان کې په ښکلی خط دډیر و ښکلو کتابونو لیکلو بانی او مؤسس ګڼل کېدای سی .

سربېره پر دې بایسنغر میرزا ددری او ترکی ژبی ښه شاعر هم و ، دولتشاه سمرقندی په خپله تذکره کی لیکی :

«جمالی داشت باکمال ... و از سلاطین روزگار بعداز خسرو پرویز چون بایسنقر سلطان کسی به عشرت و تجمل معاش نکرد ، شعر ترکی و فارسی را نیکو گفتی و فهمیدی، و به شش قلم خط نوشتی.... »

ددری ژبی دیوې غزل مطلع یې دا دی :

من رفتم و تاریخ وفاتم اینست «بادابجهان عمر دراز پدرم» (۸۳۷)

خو امیرشاهی سبز واری په دې خلوریزه کی پر ټولو بریالی ښکاری چی و یلی یې دی .

درماتم تو دهر بسی شیون کرد لاله همه خون دیده دردامن کرد

گل چست قبای ابرو انی بدرید قمری نمدسیاه درگردن کرد

بایسنغرمیرزا دسپینی پر وخت یې پلار ژوندی و ، او دده درې زامن: میرزا رکن الدین علاءالدوله، میرزا سلطان محمد، میرزا ابو القاسم بابر پاته سول.

او دده ددربار مشهور شاعران داوو:

بابا سودائی ، مولانا یوسف امیری ،

ندیدم آن دورخ اکنون دو ماهست ولی مهر ، بسی درجان ما هست

او مقطع یې دا دی :

غلام روی او شد بایسنقر غلام روی خوبان پادشاهست

او دا مقطع په بل ځای کی داسی را غلی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

گدای کوی او شد پا یسنقر گدای کوی خوبان پادشاهست

بایسنغر میرزا دسو سیقی سره هم زیاته مینه درلودله، او دده په مجلس کی په نوسیالی سندرغاړی لکه خواجه یوسف اندکانی چی پخپل وخت کی یې په سطربی او سندرو کی ساری نه درلود او نور حاضر وو، و ایی چی د بایسنغر میرزا و رور سلطان ابراهیم میرزا چی په شیراز کی و، خووارله خپل ورور خخه د خواجه یوسف سندرغاړی غوښتنه و کړه چی شیراز ته یې ورواستوی خو بایسنغر میرزا دا بیت و ورولیږه:

مایوسف خونمی روشیم تو سیم سیاه خود نگهدار

بایسنغر میرزا سره له دې ټولو ښو او صافو یو عیاش زلمی و، او خو چی یې کولای سوه خپل ژوند یې په عیش او عشرت تیراوه او په عیش او عشرت کی دهمهغه افراط په نتیجه کی په خوانه خوانی کی د (۸۳۷ هق) کال ددر یمی خور (جمادی الاول) په اووسه دسه شنبی په سهار دهرات دبار په «باغ سفید» کی مړسو، او په مشهد کی دخپلی اسیر شاهی سبزواری، سولانا کاتبی او امیر الدین نزل آبادی.

ماخذونه

۱- حبیب السیر - ۳/۶۲۳ مخ.

۲- مجالس النفائس - ۱۲۵ مخ. ۳- سبک شناسی - ۳/۹۱ مخ.

۴- تذکره دولتشاهی - ۳۵۰ مخ - ۵- پیدایش خط و خطاطان - ۱۴۲ مخ

۶- ددهخدا لغتنامه (ب) ۶۲۲ مخ ۷- از سعدی تاجامی - ۴۳۱ مخ

۸- صورتگران و خوشنویسان هرات درعصر تیموریان - ۶۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۴۵ـ بایسنغر میرزا عادلی :

د محمود زوی ، او د احمد نمسی او د ابو سعید گورگانی کړوسی دی چی له (۸۷۹ هـ ق کال خخه بیاتر ۹۰۰ هـ ق کال پوری) یې په بدخشان کی حکومت کاوه ، دخپل وخت له نو سیالیو فاضلانو او خوشنو یسانو خخه وُ چی دفضل او پوهی سره یې دصورت شکلا هم درلو دله شعر یې و ایه او په شعر کی یې «عادلی» تخلص کاوه . شکلی نستعلیق خط یې لیکه چی دمجالس النفائس دخاوند په وینا سلطانعلی مشهدی خو واره دده نستعلیق خط ستایلی دی .

دده له آثارو خخه یوه یوه ټوټه د بهرام میرزا په مرقع کی د استانبول دخزینه اوقاف په کتابتون کی سته چی په پای کی یې لیکی دی :« مشقه العبد بایسنغر »

یا دونه :

ددی بایسنغر او د شاهرخ دزوی او امیر تیمور دنمسی بایسنغر میرزا سره باید اشتباه ونه سی ، ځکه چی هغه په ۸۳۷ هـ ق کال کی مړدی ما خذ :

احوال وآثار خوشنویسان - ۹۶/۱ مخ

۱۴۵۲ بایقرا هروی :

دسلطان حسین میرزا مشهور په «خاقان منصور ، معزی السلطنه او ابو الغازی» دهرات دتیموریانو دوروستی پاچا لقب دی چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند پیښې به یې د«سلطان حسین میرزا» تر نامه لاندې ددې کتاب د«س» په ردیف کې راوړې دي.

۱۴۵۳ـ بایې خان توخي :

دسلطان ملخي توخي (دمیر ویس نیکه ده مورنی نیکه) زوی و، چې د پلار تر مړینې وروسته یې پر کلات او د کلات پرنور وسمیو حکمرانی کوله، او داود ترنګ د رود پرغاړه دجغتران په کلا کې اوسید، او په پای کې په کوسه جګړه کې ووژلی سو.

ماخذ ونه :

۱ـ پټه خزانه ـ تعلیقات ۲۵۸ مخ

۲ـ تاریخ سلطانی ـ ۶۰ مخ

۱۴۵۴ـ ببر خان سواتي :

د پښتو ژبې بې سواده اواسی شاعر و؛ شعر و نو یې عواسی بنه در لود له او پراولسی آهنګو یې سم غزلی جوړولې. د (۱۳۱۶ هـ ق) کال په شاوخوا کې مړ دی ـ او دا سړو کې دده دی :

یو شی می دی لیدلی په دنیا کې برادره — نه پښې لری نه سر

چالاک دی بې اندازه سبک ښکارېږی له نظره — په منډه ګړندی

ماخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ـ ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۵۵ ـ بین شاهو خیل لودی :

میابین شاهو خیل لو دی دمیا عطازوی دلو دی پاچهی له امیر انو څخه وءاو په هند کی یې د سر هند حکو مت د رلو د .

په (۹۳۲ هق) کال دسلطان ابر اهیم تر مړ ینی وروسته یې تیتاو پرک پښتانه پرځان را غو نډ کړ ل او «سنبهل» یې کلابند کیء د سنبهل واکمن میا قاسم سنبهلی له ظهیر ا لدین با بر څخه سر سته و غو ښتله با بر هم د بابا قشقه او هندو بیګ تر مشر ی لا ندی لښکری ور ولیږ د و لې، خو پښتنو سا ته و کړه .

په (۹۳۳ ه ق) کال چی بابر په « بیانه» کی دسلطان محمو د او را نا ـ سنکاپه جګړ ه بو خت و، میا بین پر لکهنو پر یدو کیء او د مغولو ا میر ـ انو له لاسه یې وکیښ؛ بابر چی د بیانې له جګړی بر یالی و زګارسو نویو لوی لښکر یې د محمد سلطا ن میـرزا تر مشرتا به لا ندی د «بین» دځبلو لو د پاره وګماره ـ دالښکر چی تر ګنګا ور پو ر یو و ت دبا بر په قو ل « بین » لکهنو خو شی کړ .

په (۹۳۴ ه ق) کال چی په هند کی پښتنو امیرانو جرګه وګړه او سلطان ـ محمو د یې پاچـا کړ،« بین» هم هم په د غـه جر ګـه ګی منلی غړ ی و.

په (۹۳۴ هق) او په (۹۳۵ ه) کا ل چی سلطان محمو دلو دی دبابر سر ه جنګیده، دی یې له لو یو حر بی ارکانو څخه وه ؛ د(۹۴۲ ه ق) کال په شا و خو ا کی د پښتون شیر شا ه سو ری مل سو .

په (۹۴۶ هق) کال لا ژو ندی و، ا و شیر شاه ته یې دتخت کښیناستلو سلا و ر کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه:

۱- لودی پښتانه - ۲۹۸مخ

۲- بابر نامه - ۱۷۱ مخ

۳- خورشید جهان - ۱۰۶مخ

۴- شوکت افغان -۳/۲۵۰ مخ

۱۴۵۶- ببوجانه :

میرمن حلیمه مشهوره په «ببوجانی» دعتیق الله خان لور، او د میرواعظه له اولادی خخه وه چی د پلارله خواسیده او د سورله خواد امیردوست محمدخان لمسی و.

ببوجانه د امیرعبدالرحمن خان ډیره وړ باندی گرانه ماندینه وه، چی په هوښیاری او ښکلاپي شهرت درلود، او هم یې له خلکو سره ډیره ښه رویه لرله، سخی او میړه مخې میرمن وه، او تر اوسه په لوړو کورنیو کی په ښه نامه یاد یږی.

دی میرمنی کله کله په دری ژبه شعرونه هم ویل چی د ښځو په مخصوص اخبار «ارشادالنسلو» ان کی چاپ شوی او ماته یې یو ازی دادری بیته د مرحوم محمد سروز گویا په واسطه لا مس ته راغلی دی چی دلته یې د نمونې په توگه وړاندکوم.

استقلال

از برای خدا بلند کنید — بر سر خود لوای استقلال

باد شیرین دهان ملت ما — یا رب از میوه های استقلال

میکشم بعد ازین بدیده خود — سرمه ازخاک پای استقلال

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې يو وخت امير عبد الرحمن خان د نرګسو يو ګيډی ورته وليږله چې د ی مير سني د ا بيت ورو استاوه :

نرګس صدبرګ ازدست شهنشاهم رسيد برسرخود ساندم وبرچشم تر ماليدمش

داهم وايي چې د امير من پر امير عبد الرحمن خان د ونی د يره ګرانه وه چې امير ويل : « ساتر اوسه شعر نه دی ويلی خود ببو جانی دپاره يی وايم " او دادوه بيتو نه يې د هغی په ستاينه کی وويل:

سهدعليا، صدر کبری بی بی عفت شيم زانکه ازعزت شهش خوانده لست عيال محترم

الحق ازمادر نزاده دخترهمزاداو صاحب علم و حيا ساوما يه جود وکرم

ماخذ:

پشتنې مير سنی - ۲۵ مخ دبينوا اثر - د کابل چاپ

۱۴۵۷- ببون منګل :

د پښتو ژبی تـو کی اوبز سی شاعرو، شعر ونـه يې پر اولسی اوزانو ويل .

دده ژوند د (۱۳۰۰ هـ ش) کال په شاوخوا کی اتکل سوی دی - دپکتيا د منګلو دسيمی په «لژه» کی اوسيد، اودده دټو کو اشعار په هغه سيمه کی شهرت لری .

ماخذ :

فرهنګ زبان وادبيات پښتو - ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۵۸- بیبی یا بیبۍه :

دوسی جان او ولی جان په شفاهی کیسه کی دسوسی جان دسینی (گلمکی) خور «بیبی» وه چی دسهیلی خان ساندینه وه.

کله چی سهیلی خان دولی جان دیکی پهدعوه کی دهغه پر حق تیری وکی، نو بیبی ولی جان وتبتو له اوخانته یې ماندینه کړه.

دولی جان زوی «میر ولی» چی د سهیلی خان سره پهجگړه کی مړی د بیبی لهنسبه او دولی جان له سلاخخه و.

دامیر من دبیبنی په نامه هم یاده سو ده.

ماخذ :

له «ملی هینداری» خخه ودښاغلی محمد ابراهیم عطائی یاد داشت

۱۴۵۹- بجلی چارسدی :

عبد الحنان دپښتو ژبی سبا رز شاعرو، او دپښتو نستان د«خدایی خدمتگار» دسیاسی تحریک سره ئې اړه درلودله، او خپل اشعارئی زیاد تره دخپل وطن دآزادی دپاره ویل، جذابه او له سوزه ډک شعر ونه یې ویلی و، په (۱۹۷۷م) کال کې مړ دی او دپښتو نستان دچارسدی په سیمه کی اوسیدل دابیت دده دیوی بدلی سر دی :

سړی غړتی ښکاره شوی دگلانونو په سرونو کی نښی دپسرلی دی دوطن په سم وغرونو کی

ماخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو - ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۰ـ بخت خان «جنرال» :

دنواب عبدالله خان او د هند پسه سلطانپور کی نوسیالی پښتون و، لو ړی د پرنګیانو په توپخانه کی نوکر سو ، او په لږه سوده کی داو چتو افسرانو په قطار کی وګڼل سو .

دبخت خان په خټه کی اسلام او پښتو هوا ره څنګ پر څنګ اخېلی راغلی و ، ځکه نو پر ده دپرتګیانو مخ ښه نه لګیدعالمانو مجلسو ، د غزا او جهاد د جرګو د پښتنو د تیر تاریخ مطالعي او د پښتونولی نوم بخت خان دی ته تیار کړ، چی دیر نګی پر نوکری لعنت ووایی او د ځان لپاره بله لاره خوښه کړی .

په (۱۸۵۷م - ۱۲۷۳هـ ق) کال چی له« میرت» څخه ترکلکتي پوری په هند وستان کی د پرنګی خلاف دآزادی جنګ ونښت بخت خان درو هیلکهند په « بریلی» ښار کی و ، له خپل پیر حضرت سرفراز علی صاحب نه بي اجازت وا خیست او دآزادی په غزا کی شریک سو .

دحافظ رحمت خان نمسی د(نواب خان بهادر خان برېڅی) د بخت خان په بخت او تدبیر پر «بریلی» قبضه وکړه او چا پیره ملک د هغه په اولکه کی راغی ، بخت خان د « بهادرشاه» لقب ورته ورکړ« سوبها رام» بي د یون (دفتردار) نیاز محمد خان بي جرنیل او مدار علی خان بي سپه سالار وټاکه ؛ لو ړی «بدایوان» و نیو بیا ترفرخ آباد تېر سو ، په بلب کړ هورو خوت ، دلته دبها ـ در شاه (نواب خان بهادر خان برېڅی) سکه جاری سوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو غدار انو په پلو، جاگیر او انعام انگریز لره میدان صفا کړ، نواب خان بهادر خان یې په خپل مقصد کې ناکام کړ، او بیا گرفتار او په بریلی کې پانسی سو.

دهلی دټولو هنگامو مرکز و، بخت خان دزمری په شان د(۱۸۵۷م = ۱۲۷۳ هق) کال دجولائی په دو همه دهلی ته و رسید. یوازی نه، بلکه دخورلس زره رو هیله قوځ، توپو او دپرو وسلو سره جرنیل بخت خان په دهلی ورننو وت. دبخت خان او دبریلی غازیانو دهلی ته درسیدو خبر شهزاده مغل میرزا خپل پلار بهادر شاه ظفر دهلی پاچاته ورکړ، بهادر شاه ظفر په ډېر اخلاص دجنرال بخت خان هر کلی وکه، او د «فرزند» خطاب ئی ورو باخښه، یو ښکلی ډال او د جواهرو ډکه توره یې ورعنایت کړه، په ټول دهلی کې اعلان وسو، چې دټول فوځ اعلی افسر جنرال بخت خان وټاکل سو.

جنرال بخت خان خپل فوځی دفتر بېل جوړ کړی، او دخپل شخصیت د انتظامی استعداد او قابلیت په وجه یې دفوځ په حیثیت کې ډېر زیاتی راو وست. دجولائی په ۲ـ دجنگا بش په ۱۷ جنرال بخت خان دلس زره فوځ سره پرانگریزی فوځ حمله وکړه او په «تیس هزاری» میدان کې یې ورته ماته ورکړه، آسونه، توپونه، وسلې او ډېر څیزونه دغازیانو په لاس ورغلل.

بیا دغازیانو دفوځ دوې پلټنې دپنځو سو وسپرو، شپږ و توپو او دډېرو جنگی اسبابو سره دجنرال بخت خان په حکم «باغپت» ته روانی سوې چې انگریزانو ته دپله جوړ ولو سو قع ورنه کړی. سربېره پرهغه یولوی فوځ دجنگی ساز او سامان سره «علی پور» ته و لېږل سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې غاز یانولو په سوبه وکړه اوچې ددې سو بې خبر جنرال بخت خان ته ورسید په تول ډهلی کې جوش او خروش پیدا سو، او د غاز یانو حوصلی لاز یاتې سوې .

فوځ، عالمانو او عام او لس دجنرال بخت خان په مشری دځان او مال قربانی ته لانور هم حاضر سول .

سر بیره پر هغو سلو عالمانو چې دجنرال بخت خان سره له «بریلی» او دبریلی له شاو خوا څخه را غلی وو، نور ډېر عالمان له تونک، جیپور، بهوپال، هانسی، حصار او اگرې څخه هم راورسېدل، او دهندوستان په هر ځای کې چې هغه وخت دانگریز انو پر خلاف دآزادی چیغه او انقلاب را پورته سو دهغه مشر توب جنرال بخت خان کاوه، ځکه چې دهندوستان د بېلو بېلو ځایو دانقلابی فوځو سپهسالارانو به له جنرال بخت خان څخه هدایتونه اخیستل.

ډهلی خلو رسیاشتی او خلور ورځې دجنرال بخت خان په لاس کې وه، خو له بده سرغه چې دجنرال بخت خان په لاره کې لوی خنډ شهزاده مغل میرزا وه، ځکه چې بهادر شاه ظفر خپل زوی «مغل میرزا» ته چې بې تجربې، بیکاره او ددښمن له چل او فریب څخه بیخبره وه، دتولو فوځو سپهسالاری ورکړې وه، او بل داچې دشهزاده مغل میرزا خسر «میرزا الهی بخش» لوی بې ایمانه او دپرنگی تالی خټه وه، نو دهغه په لمسون دهندوانو هغو بنیاگانو چې بخت خان ته یې دده دفوځ دتغواه دپاره پورورکاوه، هغه پوریې پر جنرال بخت خان بند کړه. له بلې خوادغازیانو دبا روتو او دتوپک دگولیو جوړولو ځای ته (چې دبیگم ثمر کورو) دحکیم احسن الله له خوا دانگریزانو په تحریک اور واچول سو، چې او سوه سنه گولی او باروت او ډېر کاریگران پکښې وسوځېدل او دې کارد جنرال بخت خان داووه و یشتو زروسپاهیانو وسلې بیکاره کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپادشاه «بهادر شاه ظفر »خو لاله او له زړه ختلی و ، او بیانو الهی بخش خه داسی جادو ،و رباندی پو کړ چی پادشاه له کلا خخه دهمایون مقبرې ته دپناه و ړلو دپاره و تښتید .

نو جنرال بخت خان هم سجبو ر سو دهلی پر یږ د ی ،او دبخه تر پر بیوو لو یې بهادر شاه ظفر ته په دپر تأثر و و یل :

«سره ددی چې پر نګیانو د دهلی ښار و نیو ، خو زمو ږ دپر خه تاوان سوی نه دی ، تول هندوستان زمو ږ سره دی ، پادشاه دی بې تر دده له ماسره روان سی ، زه به په غرو کی داسی سورچې جوړی کړم چی د پر نګی شیطا نا نو ته به هم د هغه ځای پته و نه لګی ، دهلی پایتخت دی خو فوځی کلانه ده ، په دې جنګ کی لو یه خرابی داوه چی شهزاده مغل میرزاد فوځ سپهسالار و ، او دی د جنګ له فنه بې خبره و ، دانه وه و رته معلومه چی بې سر فوځ ځنګه په قابو کی ساتل کیدای سی ، که شهزاده زما په کارو کی اړو پیچ نه اچولای نو یقیناً چی ددی خو دسره فوځ په قوت به هم مو ږ انګریزی فوځ ته شکست و رکړی و ، خو او س هم خه تللی نه دی ، او بیا بیا عرض کو م چی هیڅ تللی نه دی ـ دهر ریاست دخلکو زړو نه زمو ږ سره دی ، هغوی له پر نګیانو خخه بیزاره دی او د هغوی دایقین دی چی انګریزان په کراره کراره دهندوستان تول ریاستو نه هضول غواړی ـ هر کله که زمو ږ پله لږ خه د رنه سو له نو بیا تول ریاستونه زمو ږ سرستی ته رارسیږی ـ دپادشاه پلار او نیکو نو ږ پر شکستو نه او مصیبتو نه ګالی و و ، پر بابر شاه او همایون او اکبر باندې تر دې زیات تکلیفو نه راغلی و و ، خو دوی خپله سعیه پرې نه ښو و له ، خو چی په آخر کی بر یالی سو ل ... »

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده دې خبرو پر بهادرشاه ظفر باندې هیڅ اغېزه ونه کړه ، او جنرال بخت خان چې د هندوستان بخت و بېوزلوته راغلې و ، بهادرشاه ظفر له ویېد لو څخه انکار وکړ او ده ترانکار وروسته نوجنرال بخت خان د خپل ورپاته فوج سره له دهلي څخه دلکنهو خواته رهې سو ، او لکنهو ته بیا هند د جلال آباد ضلعې (هردوی) ته ولاړ .

بخت خان ولیده چې غداران هرځای ورته پیداسول ، دین خرخونکي ، وطن پلرونکي ، قوم بایلونکي په انګریز پرستي کې یو تر بل د سبقت کېږي - نو یوه شپه داسې د اولس له سنګه غیب سوچې تر او سه بې نښانه بیا معلومه نه سوه .

مأخذ!

دپښتو قرائت- ددوولسم ټولګي دپاره- د پوهاند عبدالشکور رشاد لیکنه ۱۳۳ مخ .

۱۴۶۱- بختک هلمندي :

دانوم دعوا سو په یوه افسانه کې راغلی دی چې په هلمند کې دوغې افسلنې سره خلک اشنا دي :

وایي چې دسیستان پاچا خپل جنګي سالار ته چې «بختک» نومېد امر وکړ ، چې دهلمند او ارغنداو دسیندو دیو ځای کېدو په سیمه کې یوه داسې ټینګه کلا جوړه کړي چې ماتېدې دچادلاسه پوره نه وي ، او پاچا ورته وویل چې کلا باید دونې ټینګه وي چې حتی زه یې هم ماته نکړای شم .

بختک راغی ، او دبست کلاي جوړه کړه او کله چې یې کار پای ته ورساوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو پاچاته یې خبرو ر کی چی کلا جوړه سوه ،خوددې کلا و اکمن او پاچازه پخپله یم. پاچاته ډېر قهرو رغی او دیوه لښکر سره راغی خو هر څه چې یې وکړه کلاوفتح نه سوه - پاچادوه کاله د کلاد دیوالو شا ته تېر کړل ، او کله چی ناکامه پرشاتیء نو بختک ته یې پیغام و استاوه چی: «دادی زه و لاړم کلاتاته در پاته ده، خو داپه یادلره چی ته نمک حرام سړی وې »

بیانو بختک پاچاته حال و رو لیږه چی: «د کلادرو ازی دی پرسخ خلاصی دی» کله چی پاچا کلاته و رننو تیء ، نوو ئې لیدل چی بختک خپل سر پریوه کنده ایښی دی او جلادتوره سر بیره پرنیو لی ده .

بختک پاچاته وو یل: «دادی ستاداسر سره سم سی داسی کلا جوړه کړه چی حتی تالاهم ساته نه کړای سو ای - ساداخپل کار عملاً درو شود ، او س نو که سی ډېر جسارت کړی وی جلادته اسر و که چی سر سی پر پکړی» پاچاسمدستی بختک په غېږ کی و نیو او پرسخ یې پچ کیء او رتبه یې لاو رلو ړه کړه .

او س هم دبست په سیمه کی د «خشکاوې » پرسردار غنداو درود پرغاړه دبختک د کلا په نامه دیوې زړې کلا کنډو الې سته چی د« زختر کلا» یې هم بو لی او د «بختر کلا » په نامه هم یادیږی .

مأ خذ :

دښاغلی محمد ابراهیم عطایی یادداشت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۲- بخت ناک خان ختک :

د خوشحال خان ختک نوسیالی زوی و، چی پر خوشحال خان ډېر گران و، او خوځایه یې په خپلو اشعارو کی یاد کړی او ستایلی دی - لکه چی وایی :

بختناک هغه زلمی دی
نشته بل دده په رنگ

او (په ۱۰۹۷ هـ ق) کال چی بخت ناک خان سړسو، نو خوشحال خان یې داسی ویر کوی :

سر کال چی دغواص دی (۱)
په هر لور دی تبجن ډېر
«بخت ناک» په دوه هفتې شه
تر فانی جهانه تېر
ژوندی و، درویشت کاله
زلمی توب شو باندی زلیر
په رنگ د چنبې گل و
چې تری تیل شی داجمیر
په خوبی لکه ملک و
په تقوی په طاعت ډېر
دپلار په زړه یې سرگ دی
لکه زخم د شمشیر

---

(۱) غواص = ۱۰۹۷ هـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که ډېرو ، نور غمونه
په دا غم شول واړه هېر

دخدای سره جنګ نه شی
که هرڅو وی څوک دلېر

دخوشحال له نورو اشعارو څخه ښکاری چی بختناک خان دو باپه نسار وغی سړدی لکه چی وایی :

د غواص د کسال و با
خدا یې سه راوله بسیا

« بختناک خان » سی پکښی وسړ
سو ریې ، هم بو ته قضا

یو هلک یې و ، راپاتو
و رپسی شه ژر فنا

دبختناک خان سور دصاحب خان لور، دیوچه خان نمسی او د سلک باره مهمند زی کړو سی وه ،چی پلار او نیکه یې دپېښور په نو ښار کی او سېدل .

مأخذونه :

(۱)- دخوشحال خان کلیات-د کندهار چاپ ۵۴۷۰ ، ۹۵۶ ، ۹۷۳ مخونه

(۲)- تاریخ سرصع - د پېښور چاپ - ۲۵۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۳- بدایعی بلخی:

محمد دمحمود زوی دسلطان محمود غزنوی دو ختو له نو میالیو شاعرانو څخه و. هدایت دمجمع الفصحاسو لف دده یادونه کړی ده او لیکلی یې ده چی ده دنوشیروان پند نامه په نظم ترجمه کړی ده چی دوه سوه بیته دی او اصل یې په پهلوی ژبه و(۱)

د اشعر د ده دی :

جهان چون عروس است بارنگ و بو — دریغا که داماد خوار است او
چو باشی جوان کار پیری بساز — که اندر جوانی نمانی دراز
زپنجاه چون موی تو شد سپید — مدار از جوان زن، به نیکی امید
عروس جوان گفت با پیر شاه — که موی سفید است مارا سیاه
همیشه جوان و جوان مرد باش — زدونی و بی حاصلی فرد باش
که نام جوان مرد اندر جهان — بود زنده نزد کهان و مهان
جوان مردی کارها بهتر است — جوان مردی از خوی پیغمبر است.

ماخذونه

۱ - ریحانه الادب - ۱ ر ۲۳۹ مخ
۲ - تاریخ نظم و نثر در ایران - ۱ ر ۳۵
دسعید نفیسی تالیف

---

۱ - منثوره ترجمه یې ابن سینا ته منسوبه ده د « ظفرد طنامه » په نامه سعید نفیسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴٦۴- بدخشی :

ملک الشعراء او نامحمددنهمی هجری پیړۍ د دریمې نیمایی شاعر او د تیمور یانو دشهزاده میرزا الغ بیګ معاصر و، او میرزا الغ بیګ و رباندی ډیر پیرزو ینه درلوده، د بدخشان په اشکمش کی او سیداو په اشعار و کی یې «بدخشی» تخلص کاوه. د ریاض الشعرا مؤلف یې نوم حمیداو وطن یې کندوز بو ولی دی او هم لیکی چی ده خپله علمی زده کړه په کندوز کی بشپړه کړی وه، په سمار کی یې لوی لاس درلود او پدی فن کی یی یوه رساله هم لیکلی وه دالغ بیګ میرزا په ستاینه کی یې ډیری اوږدې قصیدې ویلی دی چی دا د وه بیتونه له هغو قصید وڅخه دی :

ای زلف شب مثال ترا دربر آفتاب — از شب که دید سایه که افتد بر آفتاب

زاغی است طره تو همایون که آشیان — بالای سر و دارد و زیر پر آفتاب

په لوړی سرکی بدخشی دالغ بیګ په دربار کی ډیر احترام او عزت درلود خو په پای کی یې کار رندی ته ورسید او دژوند طرزیی وګرځید چی په پای بیا پښیمانه سو، او توبه یې وکړله او په (۹۳۲ هق) کال کی مړ دی داغزله دده ده :

مشاطه آنکه موی ترا شانه ساخته — ارباب عقل را همه دیوانه ساخته

از قصه سکندر ودارا مگو له چرخ — بسیار ازان حکایت افسانه ساخته

پیمانه گیر و ساغر صهبا طلب که دور — سرها بسی که ساغرو پیمانه ساخته

درسینه خراب چو گنجیست مهر تو — کار امگاه خویش بویرانه ساخته

تا ساخته سگ تو سر آشنای خویش — از خویش و آشنا همه بیگانه ساخته

چشم «بدخشی» از پی ایثار مقدمت — هر دم هزار گوهر یکدانه ساخته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیتو نه هم دده دی :

خیال خنجرش دردیده بیخواب میگردد

بمثل ماهیی کاندر میان آب میگردد

زبر وزیر گر شود عالم

ای بد خشی چه غم که درگذرست

کاین جهان همچو شیشه ساعت

ساعتی زبر و ساعتی زبرست

ماخذونه :

---

۱ - مجالس النفاس - ۱۹۳،۱۹ مخونه

۲ - اتشکده آذر - ۳۳۵ مخ

۳ - ریحانه الادب - ۱ - ۲۴۰ مخ

۴ - الاعلام - د زرکلی ۲/۱۵۳ مخ

۵ - صبح کلشن - ۵۶ مخ

۶ - حبیب السیر - ۳/۱۶۱ مخ

۷ - لغتنامه - ب - ۷۳۸ مخ

۸ - پښتو آریانا دایره المعارف - ۳/ ۳۷۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴٦۵- بدخشي :

ابو اسحق ابراهیم د هارون زوی د حدیثو نومیالی عالم و، حد یثونه د یې د عیسی له زوی سلیمان ساگزی څخه لوستلی، چې بیا له ده څخه د سعید زوی علی روایت کړی دی .

ماخذ :

معجم البلدان- ۲ر ۹۳ مخ

۱۴٦٦- بدرالدین غزنوی :

نومیالی شیخ او صالح فقیه بدرالدین غزنوی چې په دهلی کی او سید د چشتیه له ستر و شیخانو څخه وچې په کوچینو الی له غزنی څخه لاهور ته تللی او هلته یې متد او له علوم د هغه ځای له لو یو پوهانو څخه لوستلی وو ؛ او هغه وخت چې یې واوریدل چې دده په هیواد کی د تاتارود ناتار او فتنې په سبب دده سور او پلار وژلی سوی دی نو له لاهور ه دهلی ته ولاړ او هلته میشته سو ، چې بیا یې نو په طریقت کی د شیخ قطب الدین بختیار کاکی لاس و یو ، او ترڅه سو دې وروسته دهغه خلیفه سو ، او تر هغه وروسته دهلی په ښار کی د شیخ قطب الدین بختیار کاکی پر سجاده باندی کښینوست او شیخ فریدالدین گنج شکر به دده د تذکیر مجلس ته ډیرو رتی- وایی - چې د سپین ږیر توب په وخت کی هم د سماع شوقی و ، او ساز ته به د جذب په حال کی گډیده، ځینو خلکو به د اعتراض گوته ورته یو له چې شیخ په دی سپینه ږیره رقصیږی خو ده به د هغو د خبرو پر وانه کو له او په جواب کی به یې ویل :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«شیخ نه‌رقصیږی عشق رقصیږی،او هر ځای‌چی‌عشق‌وی‌دده رقص به‌هم وی »

هغه وچې په(۶۵۷ ه ق) کال په دهلي کې سړ سو او د شیخ قطب الدین بختیار دمزار دپښو خوا نه ښخ دي .

دخزینة الاصفیا مولف دده‌دمړینې‌د کال‌په‌باب‌داسی‌وایی :

بدر دین چون بخلدروشن‌شد سال‌ترحیل آن‌شه‌حق‌بین

کاشف راز اولیا فرما نیزپیرسعیدبدرالدین

ماخذونه :

۱- خزینة الاصفیا ـــ ۲۸۵ مخ

۲ ـ نزهة الخواطر-۱/۹۶ مخ ۳- اخبار الاخیار ـ ۵۰ مخ

۱۴۶۷ـ بدرالدین هروی :

امام بدرالدین د نورالدین هروی زوی دعوفی په قول « ناد ره گیهان » او «زبده فضلاخراسان»و.د عوفي‌سره یې په‌هرات کی لیدلي، او دعلاالملک ابو بکر جاسجي په ستاینه کي شعرونه لري،او ډیری‌صلې‌یې‌اخیستي‌دي،

دا څلورپښزی دده دی :

گفتي که بگاز غم سرت برگیرم

چون شمع زآتش رخت درگیرم

تا ظن نبري که دل ز تو برگیرم

از تو نبرم ور برم از سرگیرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ستی دارم چو کیسه با د تهی
وانگه گویی مکن سرا یاد تهی
این پرده مزن ورنه کنم ازدستت
چون چنگ دل خویش بفریاد تهی

بر روی بتم زباده چون رنگ افتاد
زآن روی میان من ودل جنگ افتاد
از چنگ هوی بازخریدم دل را
معشوق ترانه زن چو درچنگ افتاد

گه تاب کمند مشکبار تو کشم
گه غصه جزع پر خمار تو کشم
بر دل زنهال صبر یک شاخ نماند
آخر بکدام برگ بار تو کشم

ماخذ ونه :

---

۱ - لب الالباب - ا . ۲۵ مخ ۲ - لغتنامه - ب - ۷۴۸ مخ

۱۳۶۸ - بدر حاجب غزنوی :

امیر بدر لوی حاجب د سلطان مسعود غزنوی له خاصو سالارانو ، او دسرای له حاجبانو څخه و .

په (۴۳۰ ه ق) کال دسرخس او په (۴۳۱ ه ق) کال دخوجان په ډګر وکی د سلجوقیانو سره په جګړو کی خوراډیره مړانه ښکاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه، چې د سلطان مسعود له خوا ډېر خلعتونه ومو ندل.

ماخذ:

تاریخ بیهقی ۵۸،-۵۷۲،۵۸۸،۶۰۴،۶۱۰، او نور سرچینه -

۱۴۶۹- بدرطرخان بامیانی:

بدرطرخان بامیانی د اسد بن عبدالله د خراسان د امیر په وخت کی دختلان خپلواک حکمران و، هغه وخت چی په (۱۱۷ ه ق) کال عاصم د خراسان له امارته موقوف سو، او د هغه پرځای بیا اسد بن عبد الله کښینوست، نو یو لښکر ئې د مصحب بن عمر و خزاعی په مشرۍ ختلان ته راولیږه او بدرطرخان یې داسان ورکولو په پلمه ځانته ور وغوښت؛ بدرطرخان یو سلیون در همه پر خپله غاړه ومنل، خو اسد ورته وویل چی: «ته یو غریب بامیانی سړی یی له ختلانه وو زه!»

بدرطرخان جواب ورکی عچی:

«ته خراسان ته دلسو. کوچنیو او ښانو سره راغلی، او که او س له دې ځایه ولاړسې نو ستا مال به پنځه سوه او ښان هم یو نسی، او ساچی دخپل زلمیتوب ورځی دلته تېری کړی او داسال سی په تو ره ګټلی دی نو څنګه په تش لاس ووزم؟» اسد دده ددی معقول جواب په مقابل کی په خښم سو، او سره له دې چی داسان وعده یی ورسره کړې وه بدرطرخان یی په (۱۱۹ ه ق) کال کی وواژه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مأخذ و نه :

۱-تاریخ طبری- ۴۶۳/۵ مخ ۲-الکامل-۱۰۱/۵ مخ

۳-افغانستان بعداز اسلام-۱۸۵/۱ مخ

۱۴۷۰-بدری غز نوی:

اصل نوم یې خرگندنه سو-خو د پلار نوم یې دعوفی په قول «احمد» و، په دری ژ به یې په وعظاو تنبیه کی اشعار و یل -دار باعی دده ده:

زین سر تبت و جلال بر دا برد

ایمن منشین ز دولت گر داگرد

امروز غمان خویش خور سر دامرد

زآن پیش که ز ینجا بروی در دادرد

مأخذ:

لباب الالباب-۶۷/۲مخ

۱۴۷۱-بدل خان :

د پښتو ژبی حماسه و یونکی اولسی شاعرو، دنولسمی عیسوی پیړی په پای او دشلمی عیسوی پیړی په سر کی د بلوچستان په سیمو کی او سېده، د ده په اشعارو کی دانگر یزانو د استعمار پر ضد د مبارزی روحیه ښه خرگنده وه چې دده د پښتنو الی داحساساتو ترجمانی یې کوله .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۲ـ بدل خان یا بدی خان:

په ختیه بنگښ د صرف او نحو لوی استادو، په هند کی او سیداو علوم یې له مولوی محمد عیاضی د څخه زده کړی و.

فقیر او قانع سړی او پخپله سیمه کی د نامه خاوند و.

مأخذونه:

۱ـ تاریخ بنگښ ـ د مفتی ولی الله تألیف ـ ۳۳ مخ ۲ـ نزهة الخواطر ـ ۸/.

۳ـ د هند په تاریخ او مدنیت کی د افغانانو برخه ـ قلمی ۱۰۸ مخ

۱۴۷۳ـ بدیع الدین جوینی:

بدیع الدین اتابک جوینی د چهل وخت به د فضیلت خاوند او د دری ژبی شاعر و. خو تصنیفونه یی د رلو دل، او د سلطان سنجر په دربار کی د بنه اعتبار خښتن ؤ. وایی چی و طواده د سنجر له غضبه ژغورلی و.

داتوته یی د نجم الدین محمد په ویرنه کی ویلی وه:

نجم گردون محمد محمود

زیر ابراجل جمال نهضت

او چو جان بود و جان نمیرد و من

زنده را مرثیه ندانم گفت

مأخذ:

د سیستان مخنی پخوانی مشاهیر ـ ۳۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۴ـ بدیع الزمان خراسانی :

ابو الفضل احمد دحسین زوی، دیحیی نمسی او دسعید کړوسی، مشهور په بدیع الزمان همدانی دخراسان له حفاظو څخه و، په (۳۹۸ هـ ق) کال په هرات کی مړ دی. دادو تصنیفونه دده دي

۱ـ رسائل مشهورة

۲ـ المقامات

مأخذ :

هدیة العارفین ـ ۱/۶۹ خ

۱۴۷۵ـ بدیع الزمان میرزا :

دسلطان حسین میرزا بایقرا زوی او په هرات کی دتیمور یانو د کهول و رو ستی پاچا و، چی په (۹۱۱ هق) کال دپلار تر مړینی و روسته په هرات کی دپاچهی پر تخت کښیناستو، خو په (۹۱۳ هـ) کال داوزبکو پاچا شاهي بیګ له ماوراء النهر څخه خراسان ته راغی او دده سره یی جګړه و کړه، په جګړه کي بدیع الزمان میرزا مات سو او استرابادته ولاړ او له هغه ځایه یی شاه اسماعیل صفوی ته پناه و روړه، او هغه دتبریز په غازان کی نظر بند کی، او وه کاله په تبریز کی و.

په (۹۲۰ هق) کال چی عثمانی سلطان سلیم تبریز و نیو، نو بدیع الزمان دهغه ډیره اسلامبول ته ولاړ او په همهغه کال (۹۲۰ هـ) دو باپه ناروغي په روم کي مړ سو، او دده دمړینی سره دتیمور د کهول دپاچهي کمبله هم تو له سو ه .

بدیع الزمان میرزا دخپل پلار او کاپه خپړ دپرهنر پالونکي پاچا و، او هم په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

یی دمختلفو لیکو په لیکلو کی لوی لاس او ښه مهارت درلو د .

حاجی میرزا عبدالمحمد خان پخپل کتاب «پیدا یش خط و خطاطان» کی دده شی باب لیکلی چی :

« در جمیع خطوط متداوله خاصه در خط نستعلیق یگانهٔ زمان بلکه اعجو بهٔ دوران بودی» ده په دری او ترکی ژبو ښه شعر و نه و یل ـ هغه وخت چی دده زوی « محمد مؤمن میرزا» دشهزاده مظفر سره په جگړه کی ووژل سو د هغه په و پر نه کی یی دا بیت ووایه

و زیدی ای صبا بر هم زدی گلهای رعنا را شکستی زان میان شاخ گل نورسته ما را

دا بیتو نه هم دده دی :

چو رخسار تو از نو شیدن می لاله گون گردد درون من صراحی وار تا لب غرق خون گردد

مه من بی گل رویت دلم خون گشته چون لاله جگر هم از غم هجران شده برکاله پرکاله

مأخذو نه :

۱ـ پیدایش خطو خطاطان ـ ۱۴۶ مخ

۲ـ خطو خطاطان ـ ۶۷ مخ

۳ـ دگلچین معنی ـ ۱۱۴ مخ

۴ـ مجالس النفائس ـ ۱۲۷ مخ

۵ـ قاموس ـ الاعلام ترکی ۲۰ - ۱۲۵۷

۶ ـ لغتنامه ـ ب ـ ۷۷۴ مخ

۷ ـ صورتگران وخوشنویسان هرات در عصر تیموریان ـ ۶۶ مخ

۸ ـ پشتو آریانا دائرة المعارف ـ ۴ - ۲۸۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۶- بدیع الزمان هروی :

احمد د حسین زوی ،دیحیی نمسی ،دسعید کړوسی او دبشر کوسی چی لقب یې «مهذب الدین »او کنیه یې «ابو الفضل»او شهرت یې«بدیع الزمان»و ،دخپل وخت نوسیالی ادیب او فاضل او مبدع شاعر او حافظ او منشی تېر سوی دی-په اصل کی دهمدان و،خو په هرات کی او سېد،او په هرات کی مړ او ښخ دی.

دعربی په نثر او نظم کی یې ساری نه درلو،داو دصاحب بن عباد له ندیمانو څخه و .

دریحانه الادب مؤلف لیکی چی :

«شاعری است مبدع نامی ،حافظ کاتب منشی لغوی، از اکابر ادبای اسلام،در نظم ونثر عربی بی نظیر... کلمات او در نهایت فصاحت و بلاغت،در قوهٔ حافظه و بدیهه گوئی یگانه جهان و از اعاجیب دوران بود،قصیده های پنجاه بیتی تاشصت بیتی را بمجرد شنیدن حفظ میکرد و از اول تاآخر بدون تغییر حرفی فرو میخواند،چهار ،پینج ورق از هر کتابی را فقط با یک دیدن حفظ می نمود و عیناً قرائت میکرد ،هرگاه نظم قصیده ای یا انشأ رساله ای را تصمیم میداد در همان دم،بدون تکلف انشا می نمود، بسا بودی،مکتوبی را که نوشتن آن را در نظر میگرفت از سطر آخرش شروع میکرد و بترتیب معکوس می نوشت و باولش می رسانید ... »

دهد «مقامات بدیع الزمان» په نامه یو کتاب لیکلی چی دپر شهرت لری-و ایی چی په دی سوضوع کی دالو سړی گام و ، چی اخیستی سوی دی، او نورو پوهانو لکه حریری او نورو دده اقتضا کړی ده ،ځکه نوحریری دخپل کتاب « مقامات حریری» په مقدمه کی دبدیع الزمان دمقامات پر قدامت اعتراف کړی دی .

سربېره پر مقامات یې دشعر یو دیوان هم درلود،او هم دده در سائلو او لیکنو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

منشا آتو یو مجموعه د«رسائل بدیع الزمان »په نامه په یو ټوک کی خووارهچاپ سوی،او د « الامالی » پـه نامه هم یـو کتاب د ه ته منسوب دی او ظاهراً همهغه دمقامات کـتاب دی .

دابو بکر خوارزمی سره دده ادبی مشاجری او په هغو کی دده بر یالیتوب په معجم الادبا او نورو کتابو کی راغلی دی .

دی د(۳۷۸- یا-۳۹۸ هق) کال(۱) دو رو ستی خو ر (جمادی الاخر) په یو و لسمه دجمعي په ورځ په هرات کی مړ دی،خو کټو ایی سمو م سوی او خو کټوایی سکته یی کړی و ه او مړ لانه و ،خو چی په قبر کی یې کښېښو و ه پر هو ښ راغئی چیـغه یې و کړه خلکو دده ږغ و ارو ېد ، غو ښته یې بیر ته یې له قبر ه راو باسی،خو دده زهره دقبر له بیری و چاو دله ، لاس یې پر ږیره نیو لی مړ و. دده معاصر و فاضلا نو دده پرمـړینه ډېری و یر نی(مر ثیې) و یلی دی .

مأ خذ :

ریحانه الادب - ۱/۲۴۳ مخ

۱۴۷۷- بدیع اندجانی :

ملا محمد یو سف اندجانی د سلطان حسین میرزا د دربار له فاضلانو څخه و ، په معانی ، بدیع عروض او قافیه کی یې لوی لاس درلو د،په(۸۹۷ ه ق) کال کی مړ ، او دا بیـت دده دی .

---

(۱) داکال د تأمـل او څېړ نی و ړ دی.

(مؤلف)

(c) ketabton.com: The Digital Library

گر باین آب و هوا کو یت بو دمنز لگهم

نی زلال خضر بایدنی دم روح اللهم

مأ خـذ :

پښتوآر یانادائر ه المعارف ـ۴/ ۳۸۰ مخ

۱۴۷۸- بدیع بلخی :

ابو محمدبدیع دمحمدزوی او دمحمو دبلخی نمسی ددری ژ بی پخو انی شاعراو دمنجیک او دقیقی معاصر و ،چی دخلرمی هجری پیړی په دو همه نیمایی بر خه کی یې ژ و نـدکاوه.

هدایت په مجمع الفصحأ کی دده نو م«بدایعی» لیکلی او و یلی یې دی چی دسلطان محمو د غز نوی دعصر شاعر و ،او دنو شیر و ان« پندنامه» یې په نظم کړې ده ،خو ـ ډا کتر ذبیح الله صفا لیکی چی ښایی«بدیعی» او «بدایعی » دوه تنه وی ـ ځکه چی دنو ـ شیر و ان هغه پندنامه چی بدایعی ته منسو به ده د پنځمی پیړی اشعار و ته و ر ته ده ، او باید چی ویو نکی یې په غزنوی دو ره کی او سیدلی وی.

هدایت دهغی منظو مې یو ه بر خه پخپله تذکر ه کی را و ړی ده ، اوشفر هغه د « راحة الانسان » په نامه په (۴۰۹) بیتو کی پخپلوفا رسی سنتخبا تو کی راو ړی ، او ښا غلی سعید نفیسی هم هغه دنو شیر وان دپندنامی دپا رسی تر جمی سره د « سهـر » په مجله کی را نقل کـړی ده .

دا شعر و نه دده دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو ای روی زمین راشد سطرز
بصا فی آ ب دریا ی بقر سز
نفیر ا بر فر و ردی بر آ سد
ز با نگ سر غ بانگ رو د عاجز
بد ا ن سنگر که‌سی سنعیست سیخو ر
لو قت الو رد شرب ا لخمر جا یز
نگاری باید ا کنو ن خلخی زاد
بر خسار ه‌بت چین را سجا هز
بمید ا ن نشاط انـد ر خر ا سد
نبشته بر قدح هل من سبا رز
بیا د سید حر ا ن عا لم
ابو یحیی الذی یحیی به‌العز
همیشه نام اورا آفر ین جفت
همیشه عرص اورا سال سحر ز
سگر دای‌چرخ گر دان جز بنیکی
بر ین رستم دل ساتم جو ایز
همه اسر ش بکام دل روان باد
همه آ هنگ او را د هر سو جز
بقای ا و بمعنی قو ل باری
بقای دشمنان چو ن بیت راجز

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه پو شی جو شن غفلت که روزی
تو با شی تیر محنت را نشانه
امل باعمرت اندرنه بمعیار
نگه کن تا کجاگر دد زمانه

مأ خذ و نه :

۱- تاریخ ادبیات درایر ان -۱/۳۲۲ مخ
۲- مجمع الفصحا ۱/۱۷۴ مخ
۳-دسهر مجله -۲ کال -۲، ۳ گنه

۱۴۷۹- بدیعی سجزی :

بدیع الدین بدیعی په ختهه ساگزی په سیستان کی د دری ژبی نو سیالی شاعر و ،چی په شپږ سه او او و سه هجری پیړی کی یې ژو ند کاوه، داشعا رو دیو ان یې درلو د چی له سنځه تللی دی او په ا شعارو کی «بدیعی »تخلص کا وه .

دعرفا ت العا شقین سؤلف تقی او حدی لیکی چی:

«حکیم بدیع الز مان الترکویی السجزی مو لدو منشاوی سجستا نوتر کو حصا ریست که آنر ا تر کو هم گو یند» .

د سیستان د تر کو په کلا کی او سید ، ځکه نو په «بدیع الدین تر کو »هم یاد یده او د مکر ا ن د حا کم تاج الدین ابو الکا ر م ستایند وی و ، اود هغه په ستا ینه کی یی د یو ی قصیدی دوه لومړی بیتو نه دا دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبحدم ز خواب مستی چون در آمد آن پری　　آن جهان جان افزای و آن کمال دلبری

ز رچنان قدری ندارد این قدر باشد از آن　　کز جهان بر داشت جود شاه رسم چاکری

او هم دامیر عمادالدین سیما تگین په ستاینه کی قصیده ډلری چی لو مړی بیت یې دا دی :

که دارد چون تو در عالم زخوبان جهان ای جان

دل از خارا خط از مینا رخ از دیبا لب از مرجان

بله قصیده یی دیمین الدولته والدین بهرامشاه په ستاینه کی وه چی څو بیته یی دادی :

صبح آمد و بکشود ز مشرق در مغلق

دیو ار جهان رخنه زد این سقف معلق

بر سفره اکسون سحر گنبد اطلس

بر داشت ز روی طبق چرخ مطبق

بر تخت افق عالم پیروزه قارا

گردون کمر کش کلهی داشت مغرق

خیل شه روم از طرف هند رسیدند

افروخته حراقه وافراخته بیرق

زاد از دل شب صبح سبک روح جهانگیر

چون معنی بکر و سره از خاطر احمق

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا شیشهٔ افلاک به سنگ سیه شب
بشکست وازو گشت روان راح سروق
چون ظلمت باطل دل شب پنبه شد ازصبح
صلاح صفت سهر ندا کرد ناالحق
ای لب شکر پسته دهان بهر صبوحی
بر زن برگ چنگ سر انگشت چو فندق
دریافته ای بت چین وقت نگهدار
چون یافت جهان رونق بستان خورنق
آن پیر کهن سال جوان طبع که دیدست
هم عزت وهم خانه وهم خواری راوق
بی زلف مشوش شده یار درین فصل
آرام نگیرد دل عشاق مشوق
آراست عروسان طوی ساق چمن را
نوروز به پیرایه تو ساعد مرفق
شد حله کحلی بنفشه زنما نو
شد شقه وردی شقایق زصبا شق
بوی سمن از خلق خداوند خبر داد
اندوده بدانست بکافور مستحق
دارای جهان داریمین دول ودین
کز دولت او یافت جهان رتبت و رونق

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام شه عادل غازی که بحق اوست
برملک زمانه ملک و مالک مطلق

در دعوی سافرندهی و ملک ستائی
از جمله شاهان جهان او ست مصدق

تأئید ازل بوده باقبال تو همراه
امداد ابد گشته بادبقای تو ملحق

بحر از کف را دتو فروشد بخود از رشد
آری نشگفتست اگر هست معمق

بر خوان جهان مایدهٔ رزق نیارد
بی سعی تو این کاس سیه کاسه از رق

درگاه ترا چاکر ثابت قدم آید
دایم فلک ثابته ایست مطبق

بنده ز پی شعر عروسان مدیحت
آورده لالی سخنهای مسبق

بر عرصهٔ این لعب شهاسانده پیاده
فرزین معانی سخنهای فرزدق

سعدان فلک باتو مه و سال موافق
از بخت سوفا و ز اقبال سوفق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده ژوند له (۶۱۲ هـ ق) څخه تر (۶۱۸هـق) پورې یقینې دی.

داخلو رسیزه هم دده ده:

گل را چودم باد صبا خوار نهاد

از پوست برون آمدو بر خاک فتاد

بلبل چو بدید گفتش ای حور نژاد

بد کردی تو که تکیه کردی بر باد

مأخذونه:

۱- لب الالباب- ۹۴مخ

۲- آریانامجله - د. ۱۳۵۰هش کال م گڼه ۵۴ مخ

۱۴۸۰- بدیع هروی:

بدیع الزمان میرزا دسلطان میرزا خلف او دخپل له پې سارو نومیالو څخه و، او په (۹۲۰ هـق) کال دو باپه نارو غی مړ سو. په دری ژبه یې شعرهم و ایه دالاندې بیتو نه نه دادی:

سر از جوانان شیرین شمائل

بجان منت است آنچه کردند با دل

کند منع ما شیخ شهر از جوانان

چگوئیم او را که پیر یست جاهل

مأخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف م/ ۳۸۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۱- بدیعی هروی :

مولانا یوسف بدیعی اصلا د سرخس اوددری ژبی شاعر و - که خه هم په لومړی سر کی یی دسن د کموالی په سبب په شعر کی خامی د لرلو له، خو هغه وخت چی هرات ته راغی او د مولانا صفائی سره اوسید شعر یی دیر پوخ سو، په شعر کی یی بدیعی تخلص کاوه، او شوخ طبعانو به دده د حجب له کبله یوسف صفایی باله، او دی به له دی خبری خفه سو او شین کیده په عروض او شعری صنعت هم ښه پوهیده - په سرخس کی مړ، او د شیخ لقمان په خانقاه کی ښخ دی. په معما کی یی هم یوه رساله لیکلی وه، او په دی فن کی یی دیر کار کړی وه او معمایی د (دستور) په نامه ویلی وه :

مرا زان شد ستور خانه چشم که آمد دوست در کاشانه چشم

دا بیت هم دده دی :

دری مقصود جویان مجمع البحرین شد صوفی

که بحری در برست از چشمه هر چشم گریانش

مآخذ :

مجالس النفائس- ۴۸ مخ

۱۴۸۲- بدیل ابو بکر هروی :

د احمد زوی او د محمد نمسی د حدیثونو سیالی عالم و، له هراته بغداد ته تللی او هلته یې حدیثونه له ابی العباس الاصم نیشاپوری، او د حسن له زوی منصور دینوری او د عبدالرحیم قناد له زوی علی خخه لوستلی وو .

مأخذ :

تاریخ بغداد - ۱۳۵/۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۳ - براهت :

د پښتو ژبې اولسي شاعرو، چې نوسيالي مستشرق دارمستټرې په خپل کتاب د «پښتنخوا دشعرها روبهار» کې يادونه کړې ده، اوداسې اتکل کيدايې سي چې د (۱۲۵۰ ه ق) کال په شاو خوا کې ژوندي و .دابد له دده ده :

د سپينې خولې دې شم قربان
پورته کړه چشمان

مخ دې آفتاب دمهتاب په شان بليږي
بل دې په سوزه سور پيزوان
پورته کړه چشمان

زما دلبره شمس و قمره
په مخ را پريږده تور زلفان
پورته کړه چشمان

زه «براهت» چې رنځور پروت يم کړيږم
که يو ځل راشې خپل جانان
پورته کړه چشمان

البته دا بدله پراولسي وزن ويلې سوې ده چې په مجلسو کې داولسي آهنگ سره ږغول کيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذ :

۱- دپښتنو اد شعرهارو بها ۱۳۵ مخ دکابل چاپ

۲- پښتانه شعرا -۵۵۲ -

۱۴۸۴- براهیم :

دپښتو ژبی شاعرو،چی یو ازی پا دری هیوز پخپل کتاب « کلید افغان » کی دده یوه غزله راوړی ده، خونو راشعار یی لاس ته رانغله - هغه غزله داده:

چی دعشق سوداپه سر کړم کله سردیم
سر پریکړی په میدان کی دعشق یزدیم

دعشق نوم ځکه په ساباندی صحیح شه
وچی شونډی لمدی سترگی گونه زردیم

دیاداشت بهره به بیا سوسم اسیددی
لکه نن چی مشغول شوی په یاد گردیم

که می سروسال دیار په سینه لاړ شی
خدای دی نه کاچی پری گرم یا پری سردیم

تعلق هستی می دوا ړه پسی شا کړل
جریده دعشق په لارکی روان فردیم

داسن و اخله چی په گرد آلو ده نشی
خسته پروت دستا په درکی لکه گردیم

بی درد ان دعشق له سوزه خبرنه شول
براهیم ځکه سنت بار د اهل در دیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذ :

کلید افغانی-۳۸۹ مخ د کابل چاپ -

۱۴۸۵- برت نیکه :

سیدبرت نیکه په ختیه شین غری سیداو په پښتنو کی دلوی اوښه نامه ښتن و. د کویتی دعبدالله خان دسیمی په لویه هدیره کی ښخ دی، اوسزارته یی عام وخاص ورځی، په زیاته بیا ښځی ډیره عقیده ورسره لری.

دده زیارت د «دیسری» په زیارته هم مشهور دی، دعامو خلکو داعقیده ده چی دده زیارت دنزلی دپاره یک په یک دی.

ماخذ :

دښاغلی سیال - مزارات - ۲۰ مخ

۱۴۸۶- برخورد ارپا شمولی :

برخورد ا په ختیه ترین د پښتو ژبی اولسی شاعر و اود کندهار دپنجوایی دولسوالی دپاشمول په کلی کی اوسید، اود (۱۳۰۰ ه) کال په شاوخوا کی یی ژوند کاوه. قلندر مشربه فقیرسری و، او ډیرخوږ او زړه وړونکی آوازیی درلود، خوږی له سوزه ډکی بدلی ویلی، دده دشعر اوعشق داستانو نه دهغه ځای په عوامو کی شهرت لری - دابدله دده د کلام نمونه ده :

د یار د غمه سی پر زړه باندی پر هاردی وای

دیمان په وینو داسی رنګ لکه انار دی وای

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیار دغمه د قفس ناری و همه - وای

تر خولی به و باسم شین دو دلمبه به سمه وای

کړه به دخدای وی زه به ستا دلاسه سرمه وای

آسان یی مه بوله داداسی مشکل کاردی وای

دیار دغمه شپه او ورځ وهم فکرونه - وای

او ربه پسی کړم ددنیا په روزګارونه - وای

زړه راته وایی چه دغ و نیسه پر غرونه - وای

چی ستا وصال وی هغه غرماته ګلزار دی - وای

دیار دغمه به ناری کمه په زوره - وای

که خوک توست را باندی وای لورتر لوره - وای

لکه پتنګ چی چاره نه لری بی او ره - وای

که ځان په سل کاله ساتم پای سی انګار دی - وای

ژوندون بی مه بوله چی تیر سو بی له یاره - وای

له دی ژوند و یارانو بس که برخوردار ه - وای

حاجت دی پر برده د بی نیاز و درو زګاره وای

هغه یا رغواره چی دی پس له مرګه یار دی - وای

برخوردار په پا شمول کی سړ او هم هلته بخ دی .

ماخذ :

پټتانه شعرا ۳/۶۵۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۷- برخوردار خان اچکزی :

داحمدشاه بابا د دربار له مخوروا او نوسیالیو د ربار یا نوخخه و، چی لوسری «دقابوچی باشی» منصب د رلود، او د ربار ی تشریفاتو په ده اله د ولودله، خو وروسته د تولو محروسه هیوادو د باقیاتو تحصیل هم ده ته وسپارل سو، پر احمدشاه بابا باندی د یرگران واو د گناهکارانو په باب یی د ده شفاعت مانه د (تاریخ احمدشاهی) مولف محمود الحسینی دی په داسی القابو یادوی (عالیجاه رفیع جایگاه رکن الدوله العلیه العالیه موتمن السلطنت البهیته القاآینه، مقرب الخاقان برخوردارخان) او د احمدشاه بابا سره په تولو عزاگانو کی ملگری، او د احمدشاه بابا د سرینی په کال هم ژوندی و، او احمدشاه بابا چی نارو غه سو، نو ده مشوره ور کړه چی د استراحت د پاره د تو بی غره ته و لاړسی .

محمود الحسینی بل ځای دی :

« رفیع جایگاه معتمد درگاه خلافت پناه و مخلص بلااشتباه مقرب الخاقان برخوردار خان» په عنوان لیکی .

بل ځای چی دیو چاشفاعت کوی او شفاعت یی د نل کبری په « تاریخ احمدشاهی» کی داسی راغلی دی :

«د راحم شاهنشاهی بپاس جانب خان سعادت نشان که از فدویان خاص حضرت ظل آلهی است ملتمس او را بعز قبول موصول ساخته لشکر را از ستینز و آویز منع فرمودند ...»

مأخذ :

تاریخ احمد شاهی- د مسکو عکسی چاپ- ۱، ۲/ ۷۱، ۳۳۷، ۵۳۲، ۵۴۸، ۵۸۶، ۱۲۷۲ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۸ـ برخوردار فراهی:

میرزا برخوردار دسحمو دترکمان فراهی زوی دخپل وخت لیکوال و، یو کتاب یې د «محبوب القلوب» په نامه دخپلو مسافرتو په باب لیکلی دی، او له هغه څخه څرګندیږی چی ده داتلسمی پیړی په پای یا دنولسمی پیړی په سر کی ژوندکاوه. دفراه د «پشتو» په کلی کی اوس هم دیوې کلا کنډواله لیده کیږی د میرزا برخوردار په نامه یادیږی ـ په دری ژبه یې شعر هم وایه ـ دابیتو نه دده دی:

الهی بزرگی وحشمت تراست
سرافرازی وملک وشوکت تراست

توئی روشنی بخش جسم وحیات
توئی ناظم کشور کائنات

توئی بانی بارگاه سپهر
فروزنده مشعل ماه و مهر

تراسی سزد شاهی و سروری
سزاوار ذاتت بود برتری

مأخذ:

دسیستان ځینی پخوانی مشاهیر ـ ۳۷ مخ

۱۴۸۹ـ برکت خان:

ددانو زوی دپښتو ژبی اولسی شاعر و، او دځاځی میدان په هاشم خیلو کې اوسید. شعر و نه یی پر اولسی وزن داولسی آهنگو سره سم جوړول چی په عوامو کی یې شهرت درلود. د (۱۳۳۵ ه) کال په شاو خوا کی مړ دی ـ اودادده دیوې بدلی کسردی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ری دی و ریخی سپینه تنده دی میدان د ی لیلا

وی ارمان ارمان دی لیلا

مأ خـذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۴ مخ

۱۴۹۰- برم خراسانی :

یوسف دابراهیم زوی مشهور په «برم» خلیفه مهدی ته پورته سو ، ډېر خـلک و ربانده راټول سوه ، سر و الرو د ، تالقان ، جوزجان او پوشنگ یې ونیول . خلیفه مهدی دمزید شیبانی زوی یزید ده سره دجگړې د پاره راولېږه ، یزید بریالی سو ، برم یې بندی مهدی ته ولېږه ، او په (۱۶۰ هـ ق) کال دخپلو ملگرو سره دد جله پر جسر په دار وځړول سـو .

مأخذونه :

۱- الاعلام- دزرکلی - ۲۸۰/۹ مخ

۲- لغتنامه -ب-۹۵۹ مخ

۱۴۹۱- برمک بلخی :

دهارون رشید خلیفه دمشهورو وزیر یحیی بن خالد برمکی نومیالی نیکه و ، چی دده اولادی ته په تاریخ کی «برمکیان» یا «برامکه» وایی .

برمک دبلخ یو ډېر زړور او نومیالی مشر و ، چی دعبدالملک مروان خدمت ته ورغئی او دلوی ندیم په توگه یې ډېر اعتبار و موندا و دعبدالملک هشام په وخت کـی مسلمـان سو ؛ بیـایـې نسل ډېـر سو ، چـی دمـجمل التـواریـخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمؤلف په قول « همه خداوندان عقل وکفایت بودند »
دبرمکیانو دکورنۍ دنیکه گانو عنوان په اصل کې هغه عنوان او لقب و،
چې دبلخ د«بهار» دبودایی بودتون روحانی مشر ته ورکول کېده.
دانو میالی برمک دخالد پلار او دهارون رشید خلیفه دمشهور وزیر یحیی
نیکه و.

مأخذ :

لغتنامه ـ ب ـ ۹۶۱ مخ

۱۴۹۳ـ برمکی :

اېو اسحاق ابراهیم دعمر زوی ، دامحمد نمسی، دابراهیم کړوسی،داسماعیل
کوسی او دبهران کودی مشهور په«برمکی» دحدیثو لوی عالم و ،اود بغداد
په«برامکه» محله کی اوسېد

حدیث یې دمالک قطیعی له زوی ابابکر ، دماسی له زوی ابامحمد، او دابراهیم
زیبی له زوی عبدالله، او له اباالفتح ازدی موصلی، او دسعدنسوی له زوی اسحاق
څخه اورېدلی، او په فقه کې د امام احمدبن حنبل دمذهب پیرو و.

دی د(۳۶۱ هق) کال دروژی په ۲۹ ددوشنبی په شپه زېږېدلی، او د(۴۴۵
هق) کال دذی الحجی په اتمه دیکشنبی په ورځ په مکه کې مړ او دباب حرب
په هدیره کې ښخ دی

مأخذ :

تاریخ بغداد ـ ۱۳۹/۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۲- برورده بلخی:

ابو محمد عبدالله د محمد زوی مشهور په برورده بلخی د دری ژبی شاعر و، او د غزنویانو به وخت کی یی ژوند کاوه

عوفی یی داسی ستایی:

«از معارف بلخ و صدور خراسان بوده است و در نوبت دولت آل ناصر بتنعم روزگار گذرانیده و او را یک یک فرداست که در نفس خود تمام است و اگر تمام کند از ذوق دور افتد و از لطف بی بهره ماند» دا بیتونه دده دی:

گر بر کشم این فرو شده پای از گل
هرگز نه هم بهیچ نا سردم دل

بی خوابی را بدیده بر بستستم
و از دیدن خواب بیهده رستستم

لولو داری میان یا قوت اندر
ای زنده کنی مردهٔ تابوت اندر

ای خورد گل نیک ندانسته زبد
چندان گرهت ز مشک برلاله که زد

گویند مرا که خواجگی هست کریم
یک برک کرم به که چنو شست کریم

مأخذ:

لباب الالباب ۲/۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۳ـ بر ها تگین :

علامه بیرونی په خپل کتاب الهند کی لیکی چی بر هاتگین دتگینانو او مړی پاچاو ،چی دیو نانیانو تر سقوط و روسته بې په شرق کی دهغوی ځای ونیو ، او دتخار او کندو ز په سیمو کی بې حکمرانی درلودله ، او بیا دده کورنی دهندوکش جنوبی سیمو ته راغله او دسیلادی اتمی په وروستی دو همه برخه کی بې په گندهارا کی یو کوچنی امارت جو ړ کړ

علامه بیرونی لیکی چی دبرهاتگین له نسله تر شپیتو تنو پوری حکمرانان تیر سوی دی ـ

دتگین له کلمی څخه داهم اټکل کېدای سی چی دغزنو یانو دسلسلې دمؤسس سبکتگین اسلاف لکه بلکاتگین او الپتگین او نور هم دبر هاتگین د کهاله پایځوروی

مأخذونه :

۱ـ افغانستان بعداز اسلام ـ ۱/۹ ۱۰ مخ . ۲ـ کتاب الهند البیرونی ـ ۳۳۹ مخ

۱۴۹۴ـ بر هان الدین :

د پښتو ژبی او لسی شاعر و ،او پر او لسی او زانو یې جذاب شعرونه ویل دابیت دده دی :

بر هان الدینه سرو مال دی د جانان دی

که څه هم جانان خپل ځان له تانه ژغوری

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۷۵ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۵- برهان الدین ابو الحسن غزنوی :

امام برهان‌الدین ابولحسن علی دناصر غزنوی زوی ملقب په «بریانگر» دخپل وخت‌له نومیالیو امامانو څخه‌و، په بغداد کی او سید او دحضرت سنایی غزنوی نژدې دوستو.

هغه‌وخت چی‌دغزنی ظاهر بینو او متعصبو ملایانو دحضرت سنایی پر «حدیقته الحقیقته و شریعته‌الطریقته» کتاب باندی چی«الهی‌نامه» یې‌هم‌بولی‌اعتراضونه وکړه نو سنایی مجبور سو خپل کتاب یې خپل‌دی‌لوی عالم دوست«بریانگر» ته ولیږه او له هغه څخه یې وغوښته چی هغه کتاب ددارالسلام پوهانو ته وښیي او سنایی‌دطاعنانو له‌طعنه وژغوری

هغه‌اشعار چی‌حضرت سنایی دخپل کتاب سره امام برهان الدین‌ته‌لیږلی‌وو، څو بیتونه یې دادی :

تو ببغداد شاد و من ناشاد — خود نگویی‌و رارسم‌فریاد

سال و مه‌ترسناک و اندهگین — مانده محبوس تربت‌غزنین

این کتابی که گفته‌ام در پند — چون رخ حورد لبر و دلبند

گرچه بسیار دیده تالیف — هیچ دیدی بدین صفت تصنیف

هرچه‌دانسته‌ام‌ز نوع‌علوم — کرده‌ام جمله خلق‌را معلوم

آنچه‌نص‌است‌وآنچه‌اخبارست — و زمشایخ هرآنچه آثارست

اندرین‌نامه جملگی جمعست — مجلس روح‌را یکی شمعست

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک سخن زین وعالمی دانش — همچو قرآن پارسی خوانش

این سخن را مطالعت فرمای — نیک و بد در جواب با زنمای

جاهلان جمله ناپسند کنند — وز سر جهل ریشخند کنند

وانکه باشد سخن شناس وحکیم — همچو قرآن نهد ورا تعظیم.

ماخذ :

تاریخ ادبیات در ایران - ۵۶۱/۲ مخ

۱۴۹۶- برهان الدین بلخی :

شیخ برهان الدین محمود دابی الخیر اسعد بلخی زوی دخپل وخت له ستروپوهانو څخه وه، او د سلطان غیاث الدین بلبن په پاچهی کی یی په هند کی ژوندکاوه .

دشیخ عبدالحق محدث دهلوی په قول « بوفور علم و دانش و وجد و سماع جامع بود میان علوم شریعت و طریقت »

په دری ژبه یی صوفیانه شعر و نه هم و بل - دابیت دده دی :

گر کرست عام شد رفت زبرهان عذاب — ور بعمل حکم شد وه که چه اد یدنیست

دشمسی حوض شرقی پلوته ښخ دی او دده دقبر د پښو خاوری یی دخوردی په توگه په کوچینیا نو خوری چی علم ته یی ذهنونه پرانیستل سی

ماخذ :

اخبار الاخیار فی اسرار الابرار - ۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۷- برهان الدین خاوندشاه بلخی :

د سید کمال الدین محمود زوی دخپل وخت نومیالی روحانی عالم و دپلار تر-
سړینی ورو سته یې په بلخ کی دعلو سو زده کړی ته مخه کړه او په لږ وخت کی لوی
عالم سو، او بیایی د تصوف او سلوک لاره و نیوله، له باخه هرات ته ولاړ او
دهغه ځای د مشایخو سره یې صحبتونه وکړه، په تیره ډیاشیخ بهاالدین عمر و رسره تر
دی حده مینه پیدا کړه چی د سړینی پر وخت یې وصیت وکی چی زما د جنازی نماونخ
دی دی ورکړی. د شیخ بهاالدین عمر تر سړینی وروسته سید بهاالدین خاوندشاه
بیرته له هراته بلخ ته راغی او په بلخ کی سړسو، چی د سلطان احمد خضر و یه په
هدیره کی ښخ دی .

دده دری زامن پاته سوه چی امیرخواند محمد ، او سید نظام الدین سلطان احمد ،
او سید نعمت الله نومیدل .

ماخذ

رجال کتاب حبیب السیر - ۱۴۰ مخ

۱۴۹۸- برهان الدین عطاالله هروی :

مولانا برهان الدین عطاالله رازی د هرات د زبرگانو له اولادی څخه
و، چی د سلطان حسین بایقرا په وختو کی یې ژوند کاوه او د امیرعلی-
شیر نوایی ملگری و ، او د هغه وخت له نومیالیو فاضلانو او
شاعرانو څخه گڼل کیده ، او د هرات د شاهرخ میرزا په مدرسه کی
په تدریس بوخت و، وایی چی دده په ادبی پلانه کی امیرعلی-
شیر نوایی لوی لاس درلود، او ده هم د امیرعلی شیرنوایی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا ینه کی ډیری قصیدی ویلی دی .

هغه وخت چی پاچا امیر علی شیر ته دولتی مهر ورکی نو مولانا برهان‌الدین یی نیته داسی منظومه کړه :

میر فلک جناب علی شیر کز شرف عاجز بود ز حد کمالات او خرد

دیوان نشست خرشعبان بداد عدل از لطف شاه عادل و الحق چنین سزد

چون مهر زد بدولت سلطان روزگار تاریخ شد همینکه «علی شیر مهر زد»

او دا پیښه د (۸۷۶ ه) کال د برات په میاشت کی وه، خو عجبه اتفاق دا سی پیښ سو چی لس کاله وروسته چی امیر علی شیر ورو راسیر درویش علی ته دولتی مهر ورکړه سو هم مولانا د هغی پیښی د نیتی په باب دا تر کیب جوړ کی :

« درویش علی مهر زده »

بیا یې امیر علی شیر دا سارت نیته (۸۹۲ ه) داسی منظومه کړی ده :

آن سیر علی شیر که دارد اوصاف برون زحد تقریر

چون کرد قبول با راسارت تاریخ شود « اسارت امیر »

امیر علی شیر هم په خپله تذکره (مجالس النفائس) کی مولانا ته ستا یلی دی.

مولانا د بابر میرزا په نامه هم د معما یوه رساله چی «جواهر الاسماء» نومیده له لیکلی وه، چی له هغی رسالی څخه یی دا معما یی بیت د «شاه بابر» په نامه ویلی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس از بهار جوانی کشیم آه بسحرت

خزان عمر چو آخر رسید از پی غارت

د «جوانی» له کلمی خخه بې «شباب» اخیستی او د شباب بهار (ش) دی چې ورو سته «آه» ورسره سوه نو «شاه» خینی جوړ سو، او د «خزن عمر» آخر «ر» ده چې د شباب له «باب» سره یو ځای سوه «بابر» سو)

سو لانا برهان الدین عطاءالله رازی په (۹۰۲ هـ ق) کال کی مړ دی.

ماخذ و نه:

۱- مجالس النفائس - ۹۹ مخ

۲- پښتو آریانا دایره المعارف - ۴/۴۰۵ مخ

۱۴۹۹ برهان الدین لاغر بدخشی:

په خپل وخت کې د بدخشان له نو مېا لیو پوهانو او شاعرانو خخه و، پلار یې میر یوسف علی خان شهید او نیکه یې میر میرزای کلان نومېدل.

پر شعر و یلو سر بیره یې په نورو مستظرفه صنایعو کې لکه نقاشی، حکاکی، زرگری او رنگمالی کې لوی لاس درلود، او په تیره بیا دوریښمین کاغذ په جوړولو کې دمهارت خاوند ؤ، او دا آثار یې هم لیکلي وو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-آئینه سکندری تفسیر

۲- روضتهٔ النور

۳- جام جم

۴- اخوان المجالس

۵- داشعار ودیوان

په (۱۲۹۱هق) کال کی مړ دی .

ماخذ :

پښتو آریانا دایرةالمعارف -۴/۷۰۶مخ

۱۵۰۰-برهان الدین محمود بلخی :

شیخ برهان الدین محمود بلخی دابی الخیر اسعد بلخی زوی او د سلطان غیاث الدین بلبن په وختو کی په هند کی اوسید .

ښه لوی عالم و،هم په شریعت او هم په طریقت کی مشهور و.

د مولانا برهان الدین مرغینانی د هدایی خاوند سره یی لیدلی و،په (۸۸۷هق) کال کی مړ اوقبر یی په دهلی کی د حوض شمس ختیزی خواته دی، اوعوام ورته ښه عقیده لری .

ماخذ :

تذکره علمای هند - ۳۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۱ـ برهان الدین هروی :

برهان الدین حیدر هروی د محمد زوی د ملا سعد تفتا زانی له نومیالیو شاگردانو څخه و، چی د خپل استاد پر «شرح کشاف» او «ایضاح المعانی»، او «فرائض سراجیه» یې حاشیی لیکلی دی، او په (۸۳۰هق) کال کی مړ دی.

ماخذ :

ریحانة الادب - ۲۵۶/۱ مخ

۱۵۰۲ـ برهان بلخی :

علی د حسین (یا حسن) زوی او د محمد نمسی د خپل وخت له نومیالیو پوهانو اولو یو حنفی فقها وڅخه و، چی ډیر شهرت یی د رلود، او په «برهان بلخی» معروف و.

فقه یې په بخارا کی د عمر له زوی برهان الدین عبد العزیز څخه زده کړی وه، او په فقه او اصول کی یی لوی لاس د رلود، وروسته یی بیا په دمشق کی تدریس کاوه او په (۵۴۸هق) کال کی مړ سو.

ماخذونه :

۱ـ ریحانة الادب ـ ۱/ ۲۵۴مخ

۲ـ فوایدالبهیة ـ ۱۲۰ مخ

۳ـ لغتنامه ـ ب ـ ۲۳۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۳ـ برهان خان:

د نادر زوی د پښتو ردهز اره دضلع د « بغی » اوسید ونکی د پښتو ژبی اولسی شاعر او داعلیحضرت احمدشاه بابا معاصر و.

په (۱۱۷۴ هق) کال چی لوی احمدشاه بابا د پانی پت پر ډگر سر هیتاـ نو ته تاریخی ساته ورکړه نو داسی ښکاریږی چی برهان خان هم دغا زیانو په ډله کی و ، ځکه چی د هغی تاریخی جگړی قصه یې داسی په نظم کړی ده لکه دی چی خپل دستر گو لیدلی حال بیانوی که دا اټکل سم وی نو دده ژوند هم تر ۱۱۷۴ هق کال پوری یقینی دی.

دده اشعار و په عو اسو کی شهرت درلود ، او فر انسوی ختیځ پوهاند «جم ډارمستتر » د پښتو نخوا په « ایبټ آباد » کی دده اولسی بدلی سو ندلی او په خپل کتاب «د پښتونخوا دشعر هاروبهار » کی یې رانقل کړی دی او هم لیکی چی برهان خان دخواص خان او افضل خان ختک جگړه او د آدم خان او د رحمانی قصه هم په پښتو نظم کړی ده چی دهغو نظمو نمونی یې هم پخپل کتاب کی راوړی دی. دلته دلوی احمدشاه بابا دغزا په باب دده خو بیتونه دده د کلام د نمونی په توگه د دار مستتر کتاب را اخلو:

احمدشاه بادشاه په جار دا وویله
د غزا په نیت ووزمه له کابله

پښتنی مغلی لاندی کړی کفار و
داخبره سی په زړه وگرځید له

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا به قتل کړم کفار په هندوستان کی
یا به پرې کړمه کله پرې باندی خپله (۱)

امیران وزیران واړه ترې چا پیروو
د غزا په سهم خوښ شوی پو بله

یو دپرش ورځی یې نیته په سینځ کی یښوه
په وړ نبی ورځ یې پیشخانه وو یستله

چی دپرشمه ورځ پوره شوه بادشاه سو رشه
په ډ پرواوښویی خزانه ولپرد وله

دبا دشاه درې لکه لښکر همه سواره وو
دهندوستان په لاری تله واړه خوش د له

با د شاه خو ورځی مقام په پیښور شه
داخون په زیارت پروت دعا غوښتله

او لیا ؤپرې غږ وکه رو انپره
ستا عرضی شوله دخدای په در قبوله

با د شاه لاړ په خوکنو باندی ډ یره شه
د سیان عمر صاحب پوښتنه یې کوله

---

(۱) دابیت په پښتانه شعراء داسی راغلی :
یا به ننگ د پښتانه بیر ته پرځای کړم
یا به بایلم ککری پرې باندی خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان‌عمر صاحب پرې‌ډېر ډېر مهربان شه
بادشاه سو رېږه مدعا ددی وګټله
د پېښور او لیاوا ره درسره شوه
دبر کت جنده‌دی پورته و ختله
بادشاه کوچ له‌خو کنو وکړو انشه
دده له ویری سمه ټول‌ولړ زېدله
دا ټک په‌سیند یې‌دوه پوله‌تیار کړل
بادشاه‌پو ریوت‌په‌مانجه‌یی میشته کړ له
هر سپاهی یی له‌بړ یخو نه کم نه و
درو تاس‌قلعه یی‌بی جنګ و اخستله
احمد شاه‌بادشاه‌غازی او هم‌سخی‌و
ټول‌جسه یی‌لکه شمع بلید له
د باهو نه‌لکه فوځ‌و رپسی راغئی
شپه او ورځ یې خالی‌نه‌وه له‌مزله
باهو وی‌پښتون‌زمادجواب‌نه‌دی
دده زړه کی لو یی‌ډېره‌تېر پدله
مخامخ شو جنګ‌یی‌جوړ کړ په‌میدان کی
دو رو خیی تو پخانه وچلوله
سمندرخان‌مؤمن‌خان دو اړه شهیدان شو
د احمد شاه دزړګی ستن و نړید له

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه و رخ وه تیاره بیارنایی شوه دباهو تنه په زمکه لغړید له
سر اتی په لو ردغم ناری سو ری شوی
پښتانه تو ره یی هاله و منله
باد شاه جنگ وگټه هر څو ک پری خو شحا ل شو
بیابر هان یی مدام ستا یی له غز له
ما خذ و نه :

۱ـد پښتنخوادشعر ها روبهار ۱۰۶،۱۰،۱ مخو نه
۲ـ پښتانه شعر ا ـ۱/۳۵۵مخ

۱۵۰۴ـ بر یا نگر غز نوی :

دحضرت سنایی غزنوی نژد ی دوست او د خپل و خت له نو میا لیوا ماما نوڅخه و.
(په همدی ر د یف کی د ی د (برها ن الد ین ابو الحسن غز نوی نامه ته ر جو ع وسی)

۱۵۰۵ـ بر یم خا ن :

دپښتو ژ بی ناظم و او یو ه منظو مه یې دآدم خا ن او در خا نی په کیسه کی چی مسعو دبن عبدا لله لیکلې را غلې ده ، او بر یم خا ن یې دلسمی هجری پیړي ناظم ښو ولی دی ـاو په هغه کیسه کی داد ده یو ه ناره ده :

خانه آدم خانه غلامان دی میړ نی دی یـو تـر بلـه گـړ نـد ی د ی
پـلو لیـری کـه لـه مخـــه دغه ستا دبلوستزگی دخو نی د ی
ما خذ :

فر هنگ زبان وا د بیات پښتو ـ۷۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۶- بړمکو-موسی جان :

دکاکړ ستان محلی روایت دی چی بړمکو اوموسی جان دوه سینان تیر سوی دی- په ختیه سپین تر ینان اوقبر ونه یې د هر نایی په سیمه کی خو کی نو سی کلی ته نژ دی سته- خنگ پر خنگ ښخ دی، او زیات شمیر خلک ورته عقیده لری .

ما خذ :

مزارات - د ښاغلی سیال کاکړ لیکته -۹۰ مخ

۱۵۰۷- بزرجمهر قاینی :

ابو منصور قسیم د ابراهیم زوی دسبکتگین اوسلطان محمود غزنوی دوختو له نوسیا لیو امیرانو اوادیبا نو اوشاعرانو خخه و ، په عربی اودری شعر کی استاد گڼل کیده .

تعالبی یې خو عربی شعر و نه راوړی دی .

ما خذ ونه :

۱- لباب الالباب- ۳۳/۱ مخ

۲- لغتنامه- ب-۱۰۳۰ مخ

۱۵۰۸ بزرگ خواجه بدخشی :

دسید علی خواجه سهجو ر زوی د بدخشان له نوسیا لیو پوهانو اوشاعرانو خخه و. په دری ژبه یی ښه شعر ونه ویل ، اودژوند په پای کی په بخارا کی اوسید ،خو چی په (۱۳۳۹ ه ق) کال دبخارا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په انقلاب کی د «قبته الاسلام» خخه د دفاع په وخت کی ووژل سو .
په اشعارو کی یې مظلوم تخلص کا وه .
ما خذ :

پښتو آریانا دائرهٔ المعارف ـ۴/۳۱۳ مخ

۱۵۰۹ـ بزگر علی محمد:

د محمد عثمان زوی د پښتو ژبی معاصر شاعرو، چی په (۱۹۰۰م) کال د گلستان په لاجو رکی زیږیدلی او په (۱۹۶۶م) کال کی مړ دی.

په اشعارو کی یې «بزگر» تخلص کا وه، په اووژبو پوهیده، په ملی او اجتماعی موضوعاتو کی یی شعر ونه ویل، او دا شعار یو د یو ان یې سته ـ دابیت ددهٔ دی :

پښتانه خوانان دی وپالی پښتو پښتنی دی کړی دغو ږوالی پښتو

ما خذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ـ۷۶ مخ

۱۵۱۰ـ بزرگ (میا)

سولانا میا بزرگ د دوولسمی هجری پیړی له نو میالیو پوهانو او لیکوالو خخه و ـ دبا جوړه «شوو» کی اوسید، د دینی علوم تدریس یې کاوه، په پښتو، عربی او دری پوهیده، او په (۱۱۸۲هق) کال یې دیوسف زلیخا کیسه له پارسی خخه په پښتو واړوله او لویه شرح یې باندی ولیکله چی د درسی متن بڼه یې غوره کړی وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د هغې سیمې په دینی مدرسو کې تدریس کیدله .

ماخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۷۵ مخ

۱۵۱۱- بزم کابلی :

دامیر عبدالرحمن خان دوختو شاعر و، چې له هند و ستانه دامیر عبدالرحمن خان دبیر ته راتللو په باب کې یې ویلی و :

دوش دیدم که یک مه تابان
در برم آمدست جلوه کنان

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۴/۴۱۸ مخ

۱۵۱۲- بزمی خراسانی :

ملا شاه حسین بزمی د خراسان له شاعرانو څخه و، او «بزمی» یې تخلص کاوه، په دری ژبه کې یې ښه طبع درلودله. دا بیت دده دی :

خشک سال هجر را باور اگر میداشتم
تخم مهر دلبران درسینه کی میکاشتم

ماخذونه :

۱- مجالس النفائس -۱۶۲مخ
۲- لغتنامه -ب- ۱۰۴۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۳- بزمی کندهاری :

سو لانا بزمی ددری ژبی شاعر اصلاً د کندهار او دادای قلی خان له شاعر انو څخه و .
په طریقت کی یې شیخ نظام تاینپری ته عقیده در لو دله .
په شعر کی یې دسلمان ساوجی دقصیدې په څېر یوه قصیده پیل کړې وه او دلاندی
بیتو نسبت ده ته سوی دی چی و ایې:

گر افتادم ز پا در عشق آشوب جنونم هست
همان داغ جهان افروز و اشک لاله گونم هست

ز میدان شهادت زخم تیغی بر ده ام بیرون
که داسان کفی تاحشر در گرداب خونم هست

دو چشم اندر رهی دارم بیک نقش قدم بزمی
که جذب شوق باصد دل بکویش رهنمونم هست

بزمی هنادته تللی و ،او هلته یې دطالب او کلیم سره مشاعرې کړی وې، او چی بیرته راغی
داستر خانی دین محمد خان دفتو حاتو نظم کو لوته وگمارل سو ،او هغه ئې بشپړ کړه.
داخلو ریزه هم دده ده:

دلا گر هوشیاری همچو بلبل مست افغان باش
نشاط غنچه گر خواهی اسیر خار مژگان باش

چو لاله در بهار حسن او در خون نشین بزمی
دور زخم داغی میکش و باخاک یکسان باش

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ۴/۱۸۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۴- بسالمی غزنوی :

دسطان مسعودغزنوي دوختواميراو نوميالی اديب و . عبدالغفارفاخر چی دغزنوی دربارله پخوليکوالوخخهؤ، دخپل زلميتوب دو ختوپه حالاتو کی ليکلی چی :

« بدبير ستان قرآن خو ندن رفتمی و خدمتی کردمی چنا نکه کو د کان کنند ، و باز گشتمی- دتاچنان شد که اديب خويش را که اورابسالمی» گفتندی اميرمسعود گفت: عبدالغفار را ازادب چيزی بيايدآموخت،وی قصيده دوسه ازديوان متنبی وقفانبک(۱) مرا بياموخت و بدين سبب گستاخ تر شد م .... »

مأ خذ :

تاريخ بيهقی- باهتمام داکتر غنی وداکترفياض - ۱۱۲ مخ

۱۵۱۵- بسام سيستانی :

دسيستان له نو ميالیو اميرانو څخه و ، په تاريخ سيستان کی را غلی چی :

« و ابراهيم بن جبريل را ولايت داد و بر سيستان (فضل بن يحيی) و ابراهيم - بسام بن زيادرا اينجا (بسيستان) فرستاد و بسام اندر آمد روز دو شنبه سه روز گذشته از سفر سنه تسع و سبعين »

۱- تاريخ سيستان - ۱۵۴ مخ

۲- لغات نامه - ب - ۱۲ مخ

---

(۱) مراد دامرالقيس معلقه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۶ـ بسام کورد خارجی :

دیعقوب بن‌اللیث دو ختو ادیب او د د ری ژ بی‌شاعر، او له هغو خو ارجو ځخه و، چې‌دیعقوب بن‌اللیث سره یې روغه کړې‌وه، او دهغو په ستاینه کی یې تر محمد بن‌وصیف و روسته شعرونه ویلی وو،چی یو شعر یې دیعقوب د یری او دعمار خارجي دو ژلو (۲۵۱هق)په‌یادونه کی‌داو :

هر که نبود او به ل متهم
براثر دعوت تو کرد نعم

عمر زعمار بدان شد بری
کاوی خلاف آورد تالاجرم

دیدبلابر تن و برجان خویش
گشت بعالم تن او د رالم

مکه حرم کرد عرب راخدای
عهد تراکرد حرم د ر عجم

هر که‌درآمدهمه باقی شدند
با زفنا شد که بدید این حرم

مأخذ :

تاریخ سیستان - ۲۱۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۷ـ بستان بړیخ:

شیخ بستان دمحمداکرم زوی په ختهه بړیخ دپښتو ژبی یو نومیالی عارف شاعر و، چی دپټی خزانې مؤلف محمدهو تک دده په باب داسی لیکی:

«زما پلار علیه الرحمه له قدماخخه روایت کا: چی شیخ بستان په قوم بړیخ و، په ښور او ک یې کورو، دده پلار محمداکرم رحمته الله علیه هم دخدای ولی و، او دښور او که راغی، دهلمند پر غاړه په یوه کو ډله کی او سېدی او دخالق په عبادت به اړو، نقل کا: شیخ بستان له پلاره ډېر فیض و موند، او په ځوانی ولاړ، هندوستان ته، او هلته به ښار په ښار گرزېدی او آثار دقدرت به یې تماشا کول، او هغه وقت چی وطن ته راغی په سنه (۹۹۸) هجری یې داولیاءالله په بیان کتاب د«بستان الاولیاء» وکېښ او زما پلار رحمة الله علیه دغه کتاب په ښور او ک کی دحسن خان بړیخ په کور کی لیدلی و، چی په دې کتاب کې شیخ بستان علیه الرحمه دډېرو پښتنو اولیأ حالونه او کرامتونه او خوارق دعادات کښلی وو، او ډېر ډېر اشعار یې هم رانقل کړی و، له نورو شاعرانو او خپلو شعرو خخه دغه شعر مادخپل پلار له خولې واورېدی چی دشیخ بستان رحمته الله علیه دی:

شعر چی بدله یې بولی

او ښکی می شاخی پرگربوان یو وارنظر که پرما

راسه گذر که پرما

دمینی او ردی زما زړگی وریت په انگار کی نا

ښې تاو نارکیء نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دبه‌و یلبږ م چی‌می‌زړه نامفتون کیږ نا

ځا ن‌می‌زبون کیږ نا

او ښکی‌می‌ځاخی پرگر یو ان یو و ار نظر که‌پر ما

راسه گذ ر که پـر ما

* * *

وکه نظر زما پرحال چی پروت رنځور یمه تل

په‌و یر ناسور یمه‌تل

له‌زړه می‌ځاخی و ینی سو ر په‌و ینو خپل یمه تل

په‌او رجلبل یمه‌تـل

او ښکی می‌ځاخی‌پرگر یوان یو و ار نظر که پر ما

راسه گذرکه‌پر ما

* * *

له درده سو زه تل ناري ا و غلبلې و همه

کر ېږ سورې و همه

یو آن‌می‌چیری نه‌آر ام نه‌تېکاو نه و ینم

نه‌راجت کړ نه‌و ینم

او ښکی می‌ځاخی‌پرگر یو ان یو و ار نظر که پر ما

راسه گذر که‌پر ما

* * *

دخو پو زړو له‌حاله ته‌یې‌ای بادار ه آ گا ه

بی دبی‌و زلوهمر اه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخپل عزت په روی «بستان» ته کړه دمهر بند ل

کړې له گناهه گواښل

او ښکی می خاخی پر گر بو ان یو و ار نظر کـه پر ما

راسه گذ ر که پر ما

* * *

پو هاند عبدالحی حبیبی دپښتو خزانی په پایخو ړ کی دمحزن « افغانی » دمؤ لف نعمت الله هر وی چی دشیخ بستان معاصر دی هغه لیکنه چی دشیخ بستا ن په پاب یې کړې ده داسی رااخلی: « آن احسن عبادالله ، و آن سو خته نا را الله دردریای وحد ت ، وگو هر کا ن معرفت شیخ بستا ن بر یخ ، د رابتدا جـو انـی از روه بهندو ستان آمد، د رقصبه سمانه سکو نت اختیار کر د ،و خو د را د رلبا س تجا رت مخفی میداشت و باند ک دست مایه بیع و شرا میکر د ،و سو د و جه حلا ل را در ضر و ریات خو د صرف میکر د، صاحب د رد بو د، و چشمان شر یفش هر گز از اشک خشک نبو د، و هر ساعت آه د ردنا ک بر آو ردی، باو جو د ا ین همه درد و سو ز— پا نز ده سیپا ره هر رو ز ختم کر دی ، و ا کثر ا و قات اشعار پښتو را بصو رت حز ین د رد نا ک که سنگ را بگیر یه آ ر د میخو اند ، و آخرشب و ضو تا زه ساخته ، بحق مشغول می بو د ، و بر پنج وقت نما زو ضو تازه می ساخت، و کمترین سحر راین تاریخ د رسفرد ریا که کر د ه رفته بو د ، درخدمت ایشا ن رفق بو د ، شب و روزا کثر خوارق بنظرد رآمد ؛ شبی در د ریای شو رطو فا ن شر و ع شد، چنانچه خلایق کشتی نشین دست از جان شستند، و هر کس بدعاو تضر ع و ز ا ر ی بدر گاه حق مشغول شدند چون فقیر را به خدمت ایشان را بطهٔ اخلاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمام بود، درآن حالت بخدمت ایشان عرض کردم، که وقت مدداست ، تبسم فرموده گفتند که خاطر جمعدار باید ، دغدغه نیست، بمجرد این سخن طوفان فرو نشست، و باد مرادو زیدن گرفت، و جهاز از آن مهلکه بر آمد. چو معاودت نموده به احمد آباد گجرات رسیدند، روز بمن فرمودند که وقت من به آخر رسیده، و بیماری اسهال عارض شده، بتجهیز و تکفین خواهی پرداخت ، بالرأس والعین قبول نمودیم ، بعده بتاریخ شهر ربیع الثانی، روز جمعه سنه هزار دو، بعداز نماز ظهر بمحبوب اصلی واصل شد » (۱)

مأخذ و نه :

۱ـ پته خزانه ـ له ۶۳ مخ خخه تر ۶۷ مخ پوری .

۲ـ محزن افغان ـ ۲۵۰ مخ .

۱۵۱۸ـ بستان خان پوپلزی :

د احمدشاه بابا په پاچهی مستوفی الممالک و ، چی په ځینو غزا گانو کی یې د احمدشاه بابا سره گډون هم درلود، او لومړی ځل چی احمدشاه بابا د پنجاب خواته تراټک پور یووت احمدشاه بابا دلښکر قراولی هم ورسپارلې وه ، خو په (۱۱۶۵ هق) کال چی احمدشاه بابا په پیښور کی و، اوله هغه ځایه یې غو ښته چی د ترکستان خواته ولاړسی خبرورته راورسېدچی په کندهار کی د احمدشاه بابا وراره لقمان د ځینو مفسدانو په پارونه شهزاده تیمورشاه ته پاخېدلی او هغه د آل او عیال سره بندی کړی او خزانی یې چور کړی دی ـ او د برخوردار خان ورور روشندل خان یې وژلی دی ، احمدشاه بابا شاه پسند خان سیراخور باشی د یوه فوج سره هغی خواته وگماره، مگر په دی وخت کی معلومه سوه چی بستان خان پوپلزی مستوفی الممالک هم په پته د خپل ورور مقرب خان په واسطه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلقمان خان لاردرلودله اوورته لیکل یی چی خان تینگ کړی، ځکه نو احمدشاه بابا هغه بندی کی او څه وخت و روسته یی وواژه (د دې کتاب په دریم ټوک کی دی د «احمدشاه بابا نا» مه ته رجوع وسی)

ماخذ :

تاریخ احمدشاهی ـ دمسکوچاپ ـ ۱/۹۶، ۳۴۸، ۳۵۲ مخونه

۱۵۱۹ـ بستی :

ابومحمد اسحاق دابراهیم زوی، داسماعیل نمسی دبست قاضی اودحدیثو لوی عالم و ، حدیثونه یی له هشام بن عمار، او هشام بن خالد از رق، اوقتیبه بن سعید څخه اوریدلی وو، چی بیاله ده څخه ابوجعفر محمد بن حیان او ابوحاتم احمد بن عبدالله بن سهل بن هشام بستی روایت کړی او په (۳۰۷ هق) کال کی مړدی.

مأخذ:

دد هخدالغتنامه ـ ب ـ ۳۷ مخ

۱۵۲۰ـ بستی :

شمس الدین حاجی بچه دبست له خلکو او دعراق له افاضلو څخه و، په دری شعر کی یی لطیفه طبع یی درلودله ؛ په نثر او نظم کی ماهر و ، اودتدریس په وخت کی به یې هغه څه چی په نثر ویل په نظم کی یې هم راوړل .دا بیتونه دده دی :

گو یندز زرترا بود خرسندی — خرسند شوی چون دل از و برکندی
از کندهٔ کان و بیوفای دهرست — برکنده بی وفا چرا دل بندی

گر هیچ بسیب زنخش باز رسی — باری بپرس که نرخ شفتالو چیست؟

ماخذونه:

۱ـ لباب الالباب ـ ۱/۳۸۷ مخ ۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ۳۷ ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۱- بسطامی بلخی :

ابو شجاع عمر بسطامی دمحمد زوی اودعبدالله نمسی دبلخ له ادیبانو ، شاعرانو او دحدیثوله حافظانو څخه و.د(۵۷۰ هق)کال په شاوخوا کی یی ژوند کاوه، دده له تالیفاتو څخه دا دوه کتابونه مشهور دی :

۱- لقاطات العقول ۲- من الفا العزلته

مأخذونه :

۱-الاعلام-دزرکلی - ۲۲۳/۵ مخ ۲-سرآة الزمان -۳۳۰/۸- مخ .

۱۵۲۲- بسکی :

مسعود دعبدالله زوی د آدم خان او درخانی په مشهوره کیسه دبسکی له خولی پراولسی و زن ځینی ناري راوړی دی او «بسکی» یی دآدم خان دعمه لوربللې ده، چی ژوند یی دلسمی هجری په شاوخوا کی اټکل سوی دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۷۶ مخ

۱۵۲۳- بسمچی هروی :

سولانا بسمچی دهرات ددری ژبی شاعر او دامیر علیشیر نوایی معاصر و؛ لوړی کسب یی بسمه کاری وه ؛ خو و رو سته په رسالی بوخت سو د پراشعار یی ویلی او دا مطلع دده دی:

مدام خانه چشمم ز آب دیده خرابست خراب چون نشود خانه که برسر آبست

مأخزونه :

۱-مجالس النفاس -۱۶۶ مخ ۲-لغتنامه-ب- ۶۷/ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۴ـ بسمل بدخشي :

میرمحمدیوسف خان بسمل د میر امام زوی د دری ژبی شاعر او دبدخشان له مخوروخخه و دهند دحیدرآباد دناظم مبارزخان سره په ښه عزت اوسیداو هغه وخت چی مبارزخان دنواب آصف جاه سره مخالف اوپه جگړه اخته سو، نو بسمل د(۱۱۳۷ ه ق) کال دمحرمی په د رو یشمته په هغه جگړه کی ووژل سو دابیتونه دده دي

دل به تیغش هوسی داشت نمی دانستم

آه « بسمل » نفسی داشت نمی دانستم

ازگردش نگاهی شدنیم کشته « بسمل »

گردسر تو گردم یک غمزه با ر د یگر

دل روشن نمی خواهد زکس امداد سامانی

نهان دارم بخاک خود چوآخگر لعل تابانی

حیرت زده چون صورت دیوار نشستیم

با یا ر نشستیم و چه بیکا ر نشستیم

ما قیمت اسلام خود از کفر فزودیم

د رد ا نه تسبیح چو زنا ر نشستیم

زاهد توصبح و شام عبث شور میکنی

الله اکبر ست زالله اکبرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوخی نخچیر بر هم میز ندیکـد امرا

تا نبود ا بتر د ل من ،زلف او ابتر نشد

مأخذونه :

۱ـتذ کرهٔ بی نظیر ـ ۵ مخ ۲ـصبح گلشن ـ

۳ـ لغتنامه ـ ب ـ ٦٦ ۴ـقاموس الاعلام ترکی ـ۲/ ـ

۱۵۲۵ـ بسمل جلال آبادی (۱) :

علاالدین د حافظ عصمة الله جلال آبادی زوی د دري ژبی شا عروپه دهلی کی اوسیدپه نظم نثر عروض ا و قوافی یی ښه ا ستعداد در لود دبهو پال په ریاست کی ښوارلس کاله ملازم او د بهوپال د رئیس د سپره سلطان الدوله میان احمدعلی خان په تعلیم اخته و، با تألیف او نوروجا روته وگمارل سو د شعر ویلو مشوره یی د حافظ خان محمد مشهور په افتخار الشعرا سره کوله، او د دیرلسمی هجری پیړی په پای (۱۲۹۷ ه) کی ژوندی و. دا اشعار دده دی :

بوسه ازلب بخش و درمان کن مرا

زنده جاوید جانان کن مرا

چند بر رو بر قع زلف سیاه

ساعتی بر گیر و حیران کن مرا

---

۱)دهلی ته نژدی هم دیو ځای نوم جلال آباد دی خو ښکنگه چی عبدالحکیم رستاقی په سکینه الفضلاد بهار (افغانی) دا نومیالی په افغانی رجالو کی راوړی نود لته هم راوړه سو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بگسل ای « بسمل » زماو من بیا
رستگا ر ا ز بند ز ندا ن کن مرا

بو دگنگ وجمن جوی زبحرچشم زار ما
چه طو فانی بپادار ددوعین ا شکبار ما
برای عالم جان راست میگویم که ایمانست
جمال عالم آرا ی بت زیبا نگا ر ما
ملاحت می تراود «بسمل» ازسوزبیان تو
که شورصد نمکدان زدبزخم دلفگار ما

اگر بهشت بر ینم به غیرجلوه تست
حرام بادبه من که خودست ز ندا نم
زترک چشم تو «بسمل» غرامتی دار م
که بر دبا نگهی نقددین و ا یما نم

منم نشانهٔ تیری بلا ی د ورا نی
منم مجسم ا ندوه و یا س و حیرا نی

مأخزو نه :

۱-روزروشن -۹۷ مخ ۲-سکینته الفضلاء ۵۷ مخ

(©) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۶ـ بسملی سـ ز واری :

ددری ژبی شاعرو، خنگه چی یې په قزوین کی د کله پزی دکان درلود، نوځکه ځینوتذ کره لیکونکو سهواً قزوینی هم لیکلی د ی .

تراویا کالو ژوندوروسته په (۹۵۵ هق) کال کی سړاودابیت دده د ی :

دلا درعشقبازی همدم غم ساختی سارا پی نظارهٔ رسوای عالم ساختی سارا

ساخد :

پښتو آریانا دائرةالمعارف ۴/ ۴۲۴ مخ

۱۵۲۷ـ بشار بستی :

دبست دسیمی یو نوسیالی نشرو، چی د تاریخ سیستان د مولف په قول یی په سیستان کی د احمد بن ابراهیم القوسی سره ډیری جگړی کړی وی، هغه بی مات کړی و .

مأخدونه :

۱ـ تاریخ سیستان ۱۹۲ مخ ۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ۸۷/

۱۵۲۸ـ بشار تخاری (۱) :

ابو معاذ د برد زوی او دبرجوخ تخاری لمسی دامری او عباسی ددو ری له ستر و شاعرانو، نو سیالیو خطیبانو او لو یو لیکو نکو څخه و، چی پلار یې په تخارستان کی دعربی مهلب بن ابی صفره په لاس کښې وو ت اود (۷۹ هـ ق) او (۸۲ هق) کلو ترمنځ دبندیانو په ډله کی بصری ته یو تله سو، او هلته دعقلیی په ولاء کی اوسید ـ څوچی په (۹۵ هـ ق ـ ۷۱۴م)

---

(۱) دادژوند پیښه دپوهاند حبیبی له لیکنی ترجمه سوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال بشار په بصره کی وزېږېد ، خو له بده مرغه چې دزېږېدو له وخته په سترګو وو ، په بصره کی یې وده وموندله او بیاله هغه ځایه بغدادته ولاړ ، او هلته په حیران کی دسلیمان بن هشام بن عبدالملک حضور ته یې لاروموندله ، د ځینو اسوی امیرانو ستاینه یې وکړه بشار تخارستانی دخپلو نیکه ګانو دلین (مجوسیت) ستایه ، او او ریې مقدس باله او سپېڅلی او خالص شعوبی و ، چې په خپلو عربی اشعارو کی یې په خپل خراسانی او آریایی اصل او نسب و یاړل او په دې یې افتخار کاوه چې دتخارستان له شهزادګانو څخه و

په زلمیتوب کی دا عتزال دمذهب دموسس «واصل بن عطا» سره یوځای سو ، او هغه وخت چې دعبدالله زوی ابراهیم په بصره کی عباسیانو ته پاڅید ، نو بشار په خپله یوه سیمیه قصیده کی دهغه ستاینه وکړه ، خو هغه وخت چې ابراهیم ماته وکړه نو بشار د خپلی قصیدې عنوان دمنصور په نامه وګرځاوه او دمنصور ستاینه یې پکښې وویله :

بشار تخاری یو زړور رنداوهجوویونکی شاعرو ، چې نورشاعران یې غندل او له دې امله یې ډېر مخالفان درلودل ، خو څنګه چې یې دالمهدی خلیفه ستاینه وکړه ، نو هغه ته ورنژدې سو

ده په خپلو اشعارو کی په ښځو او دپېغلو په ستاینه تشبیب کاوه ، او دده د غزل او تشبیب سحر په ښځو کی فتنې پاروله ، ځکه نو المهدی دی دښځو سره له مغازلې څخه منع کړ ، او له دې سببه ابن رشیق دی دمحدثینو دطبقې امرؤ القیس بللی دی ؟ او وایی چې دښځو په ستاینه او تشبیب کی دده ښکلو او خوږو شعرونه په ټول عراق کی دوسره شهرت وموند چې د بصری دټولو پېغلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندرغاړو او ښکلیو پەسندرو کی بولی ،او ښځی بەیې کورته ورتللې او شعرونه بەیې ځینی اخیستل ،او دهغه وخت زاهد«مالک بن دینار»بەویل: «دبصرې دخلکو دپاره د فسق خواته ددې ړانده شاعر ترشعر بل هیڅ شئی ورکشو ونکی نسته»او واصل بن عطابه ویل:«ددې ملحد ړانده خبری دشیطان لەپروزیاتو غږلو ونکو اواغواکو ونکو تزویرو څخه دی »

بشار دشعر پەفنونو کی تصرف کاوه، او داشعارو دپاره یې داسی نوی قالبونه جوړول چی تر هغه دمخه جوړسوی نەوو، او له نورو څخه یې هیڅ نەاخیستل او دهغی خاصی قوې پەسرسته چی دلیدلو د حاسې دنشتوالی لەامله دده داو رېدلو او بویولو پرقووزیاته سوې وه دشعری مطالبو پەتصویر یې خوله پوری کول، او د«جاحظ»پەقول دی را جز شاعر، او ویناوال سجاع او د سنثو رو او مزدوجو خبرو او سعروفو رسالو خاوند و .

خو بشار پەعقایدو کی فتورد رلود، او داور په نمانځلو کی یې چی دده دنیکه گانو دین و ،غلو کوله ،لکه چی ویل بەیې:

الارض مظلمة و النار مشرقة و النار معبودة مذ کانت النار (۱)او حتی پەځینو اشعارو کی یې شیطان چی له اوره پیدا سوی پر انسان چی له خاورو دی ښه بللی دی لکه چی وایی :

ابلیس خیر من ابیکم آدم و تنبهوا یامعشر الفجار

ابلیس من نار و آدم طینة و الارض لایسمو سمو النار (۲)

---

(۱)(۲)دابیتونه داستاد حبیبی پەلیکنه کی نەوه، ماد«تاریخ ادبیات در ایران» له کتاب څخه راواخیستل -(ب)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي چې هېدادا لحاد او زندقه عقايدو او دده دادبي جرئت او په هجو کې دتيزې ژبې او دښځو سره دمغازلې په اثرو ،چې خليفه المهدي دي او يا (۷۰) درې وواهه او په (۱۶۷ هق =۷۸۳م) کال دخليفه دجلادانو ترو هلو لاندې مړ، او په بصره کې ښخ کړه سو.

داددهداشعارو څو نمونې دي :

وغادة سوداء براقة

كالماء في طيب وفي لين

كأنها صيغت لمن نا لها

من عنبر بالمسك معجون

يعني: «هغه تو ره پېغله چې ځلېږي، په ښه و الي او نرمي کې داوبو په څېرده- گو اکې مينانو ته بې داله عنبر و څخه معجون په مښکو جوړه کړې ده »

په لاندې شعر کې يې خپل رو ندو الي په عشق او دوستي کې په او ربدلو او سماع جبيره کړې دي چې له نو يو معاينو څخه گڼل سوي دي :

ياقوم اذني لبعض الحي عاشقه و الاذن تعشق قبل العين احيانا

قالو ابمن ياترى تهذي فقلت هم الاذن كالعين توفي القلب ما كانا

يعني : اې خلکو ! زماغوږ دقبيلې پرچا مين دی او کله غوږ تر سترگو د مخه مين کېږي ويې ويل : ولې چې يا ت وا يې ؟ وسي ويل: غوږ لکه سترگې، زړه هغه ته چې غواړي يې رسوي ».

هغه وخت چې المهدي، بشار د ښځو سره له مغازلې څخه منع کې ،نوده د خپل حال سره سم داسې وويل :

قدعشت بين الريحان و الراح و الزهر في ظل مجس حسن

وقد ملاءت البلاد ما بين فغفور الى القيروان فا ليمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعراً تصلی لـه العواتـق　　و الثیب، صلاةالغواةللموثن

ثم نهانی المهـدی فانصرفت　　نفسی ضیـع الموفـق اللقن

فـالحـمدلله لا شریـک لـه　　لیس بباق شیء علی الزمن

یعنی: مادښکلا دمجلس په سیوری او د خوښی او خوشالی او دعو ددسرود په منځ کی ژوندو کیء، او زما شعر دچین او قیروان او یمن په ټولو هیوادو کی خپورسوی دی، او پیغلی یې دبت پرستانو په خیرچی بت نمانځی، ستایی- خوځنګه چی المهدی زه ځینی منع کړم، ماهم دزیرکو او چالاکو نرانو غوندی خپل نفس بندکی له شریک خدای ته دی شکروی چی هیڅ شیء په زمانه کی تل نه پاتیږی»

تر دې ځایه دپوهاند حبیبی دلیکنی ترجمه وه چی دده له کتاب «افغانستان بعداز اسلام» په پښتو را اړولې سوې ده- سربیره پر هغه «زرکلی» په خپل «الاعلام» کی لیکی چی: بشار په ۱۶۸ هـ کال په سیاط کی مړ او په بصره کی ښخ دی دخبرو او شعرو یلو په وخت کی دده داخوی و، چی لوسړی به یی مخ ښی خوا او بیا ګیښی خواته ګرځاوه، او یو ورغوی به یې پر بل ورغوی واهه او بیا به یې په شعرو یلو او یا په خبرو پیل کاوه.

دده په ځینو لیکوالو کتابونه هم لیکلی دی لکه ابراهیم عبدالقادر المازنی چی د «بشار بن برد» په نامه یې یو کتاب لیکلی او چاپ سوی دی ـ همدارنګه احمدحسین منصور، حسنین القرنی، محمدالطنطاوی، حنانمر او عمر فروخ دده د ژوند په باب کتابونه لیکلی دی؛ او هم دده ځینی اشعار ددیوان په شکل چاپ سوی دی او جاحظ دده په باب داسی لیکلی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«کان شاعراً جزلاً، سجاعاً، خطیباً، صاحب منثور و مزدوج، و له رسائل معروفة»

ابن ندیم لیکی چی: «دده اشعار یو ځای راغونډ سوی نه دی، خو ما نژ دې زر پاتې دده اشعار لیدلی دی»

ابن خلکان و ایې چی: «هغو کسانو چی دده اشعار و منتخبات راغونډ کړی دی، دی یې هم په تفصیل سره معرفی کړی دی او و ایی چی د «اغانی» خاوند دده شپاړس پښته یاد کړی چی دټولو نمونه فارسی دی» د بشار قخارستانی لـه اشعار و څخه گند بری چی تر هر څه پر ده باندی ملی احساسات غالب وو، او څنگه چی عرب و دده پر هیواد خراسان باندی تبری کړی وو، او دده او لس یې تر پښو لاندی کړی و، نو بشار که څه هم په عربو کی اوی سوی و، بیا هم د عربو د تسلط او تفوق سخت مخالف و، او په خپلو اشعارو کی یې د عربو سختی غندنی کړی دی او په دې باب کی یې او ږده شعرونه ویلی دی چی څو بیته یې دا دی:

ساخبر فاخر الاعراب عنی
وعنه حین تاذن بالفخار

احین گسیت بعد العری خزاً
و نادمت الکرام علی العقار؟

تفاخر یا ابن راعیته و راع
بنی الاحرار حسبکا ن خسار

و کنت اذا ظلمت الی قراح
شرکت الکلب فی ولغ الاطار

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی:«فخر کو و نکو عربانو ته به‌دخپل ځان د افتخار دخرگندو لو په وخت وو ایم چی: تر بر بنه تیاو رو سته دی‌خز اغو ستی دی‌او یادغتانو سره په شرابو کی همکاسه‌سوی یې؟اې دچو پان زو یه چو پانه ! که دآزادگانو د زامنو سره مفاخره کوې ،نو همدانیمگړ تیادی بس ده‌چی‌ته‌تیری سې‌دسپی‌سره‌په یوه‌گردی لوښی کی اوبه‌چښی (۱)

مأخذونه :

۱-افغانستان‌به دازاسلام- لومړی‌ټوک-۸۱۶مخ داستا دپوهاند د حبیبی -چی‌دی لاندی کتابونه حواله‌و رکړې ده:

الف -الاغانی-۳/۵۶ مخ

ب : البیان والتبیین -۱/۳۹مخ

ج : د بشار دیوان - ۷۳،۸۱مخ

د : ضحی الاسلام -۱/۱۸۴مخ

ه : عصر المأمون -۱/۱۸۷مخ

و : قراضة الزهب -۱۶//

ز : مراجعات فی‌الادب والفنون - ۱۳۴ مخ

۲-ابن‌خلکان -۱/۸۸مخ

---

(۱)دااشعارپه «الاغانی» راغلی،چی‌پاته برخه‌یی« تاریخ ادبیات‌درایران » دلومړی ټوک په ۲۴ مخ کی سته.

(c).ketabton.com: The Digital Library

۳ - ابن ندیم -۲۷۷ مخ ۴ - عیون الاخبار - ۱/۲،۳ مخ

۵ - الاعلام-دزرکلی-۲/۲۵مخ ۶ - وفیات الاعیان -۱/۸۸ مخ

۷ - تاریخ بغداد-۷/۱۱۲مخ ۸ - تاریخ ادبیات درایران-۱/۲۴مخ

۹ - چراغ انجمن - ۲۱//

۱۵۲۹- بشارت سنځر خیل :

دانگریزی استعمار په وخت کی دسهیلی پښتونخوادسنځرخپلودتبه ریوباتور مجاهدو، چی دپرنگیانو دتبری په مقابل کی پاخیدلی و، اودپرنگسره یی ډغری و هلی وی بشارت دپښتنی احساساتو خښتن و، اوتل یی په دی احساس داغیارو سره جنگونه کړی دی، خوچی په پای کی د(۱۸۸۴م) په نومبر کی تر ډیرمقاومت وروسته پرنگیانود هندوباغ په سیمه کی ونیو، اوهغه کلایی ورتالا کړه چی دده په نامه یی شهرت درلود دکاکړودغه نومیالی مجاهد نه یوازی داچی د جگړی په ډگر کی یی مهارت درلود بلکه په خپله اولسی ټولنه کی هم یو ډیرژبور اود پښتنی وراشی خاوندو. دډیوب دکاکړ - و زیاتره شعری او پیچلی لانجی به ده خلاصولی .

دی دډیوب دهندو باغ په سیمه کی په« کبره » ، نومی کلی کی اوسید، چی تر اوسه پوری یی دکلانخښی پا ته دی .

دده نوم دهغه ځای په پښتنی غاړو کی یادسوی دی اودډیوب گزیټیر په لومړی ټوک کی دده یادونه سوی ده .

مأخذ :

پښتو او پښتانه -دسیال کاکړ-۱/۲۰۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۰ـ بشار مرغزی (۱) :

ددری ژبی له پخوانیو شاعرانو څخه و .

دمجمع الفصحا مؤلف لیکی په پارسی او عربی یې شعر وایه او بیا په بصره کی بندی سو ؛ خو ډاکتر ذبیح الله صفا په خپل «تاریخ ادبیات در ایران» کی لیکی چی دده په گمان دمجمع الفصحا مؤلف دبشار مرغزی او دبشار بن برد تخارستانی ترمنځ اشتباه کړی ده چی په بصره کی بندی سوی او په (۱۶۷ ه ق) کال کی مړدی .

داقصیده دبشار مرغزی ده :

ازرا خدای از قبل شادی آفرید شادی و خرمی همه از رز بود پدید

از جوهر لطافت محض آفرید رز آنکو جهان وخلق جهان را بیافرید

از رز بود طعام وهم از رز بوه شراب ازرز بود تنقل وهم از رز بود نبید

شادی فروخت وخرمی آنکس که از رز فروخت شادی خرید وخرمی آنکس که از رز خرید

---

(۱) مرغز: دیوځای نوم دی چی په دری سیمو کی شهرت لری :

الف دغور او هرات په شاو خوا کی یوځای دی چی حکیم سنایی داسی یادوی:

ابلهی مرغزی بشهر هری سوی بازار برد لاشه حری

او هم ناصر خسرو ویلی دی :

همچنین دایم نخوا هد ماند برگشت زمان

سوی جعدت شستری وروی خوبت مرغزی

(فرهنگ آنندراج ـ ۶/۶ یم ۳۹ مخ)

ب ـ په غزنی کی هم یو مرغز سته

ج: په پښتو رکی هم سته چی دپښتو شاعر حافظ مرغزی ورته منسوب دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

انگو روتاک اونگر و و صف اوشنو — و صف تمام گفت زمن بایدت شنید

آن خوشه بین فتاده بر او برگهای سبز — هم دیدنش خجسته و هم خوردنش لذیز

دیدم سیاهروی عروسان سبزپوش — کز غم دلم بدیدن ایشان بیار سید

گفتی که شاه زنگ یکی سبز چادری — برد لختران خویش بعمد ابگستریه

آگه نبودم ایچ که دهقان سرازدور — باآن بزرگوار عروسان همی بدید

آن گردن لطیف عروسان همی گرفت — پیوندشان بتیغ برنده همی برید

زیر لگد بجمله همی کشتشان بزور — چونان که پوست برتن ایشان همی درید

اندر میان سنگ نهان کرد خون شان — دهقان، لب زخشم به دندان همی گزید

تا پنج ماه یا دنکرد ایچگونه زو — ازروی زیرکی وخرد همچنین سزید

چون نوبهار باغ بیاراست چون بهشت — ازسوسن سپید وگل سرخ و شنبلید

اندر میان سبزه بدشت و بکوهسار — مشکین بنفشه و سمن ولاله بردمید

برزد شعاع زهره وبوی گلاب از او — ازبوی اوگل طرب ولهو بشگفید

دانا کلید قفل غمش نام کرد از آنک روز — جزمی ندید قفل غم ورنج راکلید

زین است مهرمن بمی سرخ بر کزو — شدخرمی پدید ورخ غم بپژمرید

مأخذونه :

۱-تاریخ ادبیات درایران-۱/۵۴۱ سخ

۲-مجمع الفصحا-۱/۷۱ سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۱ - بشاری پوشنگی :

احمد د محمد زوی ، د اسماعیل نمسی او د ابراهیم کړو سی مکتبی په ابوبکر دفقه نومیالی عالم و، اوفقه یی له ابوبکر چاچی شافعی څخه لوستلی وه .
د (۵۴۳ ه ق) کال روژې په اوولسمه په نیشاپور کی مړ د ی .
مأخذ ونه :

۱- لباب الالباب - ۱/۱۲۵ مخ ۲- د دهخدا لغتنامه - ب - ۹۰ مخ

۱۵۳۲ - بشیر بلخی :

د زیاد بلخی زوی د خپل وخت د حدیثو عالم و چی له بلخه بغداد ته تللی، او هلته یې حدیثونه د سعید له زوی عبدالله څخه لوستی وو ، او بیا له دهغه څخه د ایوب زوی یحیی عابد د حدیثو روایت کړی دی .
مأخذ :

تاریخ بغداد - ۱۳۱/۷ مخ

۱۵۳۳ - بصیر سیستانی :

قاضی بصیر د مشهور شاعر قاضی لاغر سیستانی ورور او د دری ژبی شاعر و .
د هخدا لیکلی چی : « بصیر خبیر است بلطایف و نکات سخن سنجی و خوش بیانی »
داخلوریزه دده ده

خورشید وش من که فدایش گردم پیوسته چو زره درهو ایش گردم
پا از سر من دریغ میدارد و من دارم سر آنکه خاک پایش گردم

مأخذونه :

۱- صبح گلشن - ۶۶، ۶۷ مخونه ۲- لغتنامه - ب - ۱۳۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۴- بصیر مکرم :

د پښتو ژبې حماسي شاعرو، او د آزادوقبایلو په سیمو کې او سېد، د (۱۹۰۹ م) کال د ملي مبارزو پېښې یې په نظم کړې و - پراولسي وزن یې شعرونه ویل، دا بیت د ده دی :

صفت د سو سنانو

ساو کړ ساسعانو

مولادی مکرم بصیرتېر کی له صراطه ملا وتړی تیراته

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۷ مخ

۱۵۳۵- بغراجق :

بغراجق - یا - بغرجوگ د سلطان محمود غزنوی اکاو، چې د هغه سلطان له خوا د هرات و پوشنگ حکومت و رسیار لی سوی و، او په هغه جگړه کی چې د ده او د خلف د - زوی طاهر ترمنځ و سوه د طاهر په لاس و وژل سو، او د ده سربې قیستان ته یو و ړ

مأخذونه :

۱- د د هخدا لغتنامه - ب - ۱۷۲ مخ

۲- تاریخ سیستان

۱۵۳۶- بغوی (۱) :

ابو القاسم عبدالله د محمد زوی او د عبدالعزیز نمسی په عراق کی له نو سیالیو محدثانو -

---

(۱) بغوی - د بغشور هغه ښار ته منسوب دی چې د هرات او سرخس ترمنځ پروت - او د خراسان یو و دان ښار ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه و ، او له احمدبن حنبل او ابن المدینی او دمسلم او بخاری له مشایخو څخه یې روایتونه کړی دی .

دالمسند کتاب، او دمعجم صغیر کتاب، او دمعجم کبیر کتاب ، او دالسنن کتاب دده له تألیفاتو څخه دی او په (۳۱۷ هـ) کال په یوسل او دري کلنی کی مړ دی

مأ خذ :

لغتنامه ـ ب ـ ۱۷۷ مخ

۱۵۳۷ ـ بغوی :

ابو محمد حسین فراء دسمرو دزوی او دمحمد بغوی نمسی شافعی لوی عالم و ، په فقه، تفسیر حدیثو ، رجا لو او ادبیاتو کی یې لوی لاس در لود ، او دخراسان د «بغ» یا «بغشور» په هغه ښار کی زیږیدلی دی چی دهرات او سرخس او مرو ترمنځ پروت دی

په «فراء» او «محی الدین » او « محی السنته» هم ملقب و .

دا تألیفونه دده دی:

۱ـ تفسیر القرآن

۲ـ التهذیب ـ په شافعی فقه کی

۳ـ الجمع بین الصحیحین

۴ـ شرح السنه

۵ـ معالم التنزیل ـ په تفسیر کی، او ظاهرا دا کتاب د «تفسیر القرآن» څخه بېل کتاب دی

۶ـ مصابیح السنته ـ په حدیثو کی ـ دا کتاب دابن ابو یه صدوق د «من لایحضره الفقیه» کتاب ته ورته دی، چی داخبار اسنادیې حذف کړی، او خبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل را وی ته منسوب وی .

نو موږ ی تفسیر متو سطدی اودصحابه تر هغوروستوتابیعانوله تفسیر وخخه یې رانقل کړی ، او تاج الدین ابو نصر عبدالوهاب بن محمد حسینی (چې په ۸۷۵ هـ ق کې مړ دی) هغه تلخیص کړی دی .

دابغوی دغزالی معاصر وه او په (۵۱۰- یا-۵۱۱-یا -۵۱۶ هـ ق) کال په مرو رود کې مړ دی.

مأخذ :

دد هخدا لغتنامه -ب-۱۷۷ مخ

۱۵۳۸ - بقای بدخشی :

په ختیه سیداوددری ژ بی بدشاعرو ، خوخنگه چې ډېر وخت په تبریز کې اوسېدلی وه نوځینو دی سهوا تبریزی بللی دی- داخوبیته یې د تبریز د زلزلې په باب کې وبللی دی،

چه پیش آمد زمین و آسمان را — که بدسی بینم اوضاع جهان را
حوادث باهم از هر گوشه جستند — طلسم خاک را درهم شکستند
سواد دلنشین ملک تبریز — شد از فرط تزلزل وحشت انگیز
زوحشت لرزه بامردم درآویخت — که رنگ سرمه ازچشم بتان ریخت
بتان ازلرزه نوعی ایستادند — که ازطاق دل عاشق فتادند

تر پایه .....

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف- ۴/ ۳۴۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۹ ـ بقایی :

معروف په مولانا بقایی کمانگر ددری ژبی شاعر وو په هرات کی او سیداو دا بیتونه دده دي :

لب بدندان چه گزی از پی خاموشی من ناله ام را چو سبب آن لب و دندان شده است

تا بزلف تو سر در آوردم سر بدیوانگی بر آوردم

مأخذونه:

---

۱ ـ لغتنامه ـ ب ـ ۱۸۴ مخ

۲ ـ مجالس النفائس

۳ ـ صبح گلشن ـ

۱۵۴۰ ـ بقایی هروی :

په هرات کی ددری ژبی شاعر، او د امیرعلی شیرنوایی مصاحب و، په شعر کی یی ظرافت هم لیده کیده لکه چی یو وخت یی دخپلی ساندینی په باب دا رباعی ویلی وه :

یاران ستم پیرزنی کشت مرا کاواک شده چونی از و پشت مرا

گر پشت به سوی اودم خواب کنم بیدار کند بضرب انگشت مرا

وایی چی دده ساندینه هم ظریفه شاعره وه او دپورتنی رباعی په جواب کی یی دا رباعی وویله:

همخوابکی سست رگی کشت مرا روزی نبود از و بجز پشت مرا

قوت نچنانکه پا تواند بر داشت بهتر بود از پست دو صد مشت مرا

دده اصلی نوم میرزا ابوالبقا و، چی په شعر کی یی «بقایی» تخلص

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاوه ، او په (۹۵۳ ه) کال په هرات کی شهید سوی دی چی دشهادت نیټه یې له دی جملې څخه راوزی :

« شمع مجمع العلما مرده » دا بیتونه په « ریاض الشعرا » کی دده په نامه راوړه سوی دی :

نمی آیی بیا بگذر زفکر جستجوی من

که روی من در آئینه نمی ماند بر ری من

مگر خاصیت اشک است سیلاب بهارم را

که می روید نهال سرخ بیدا زطرف جوی من

درین معنی که دل چشمست شک نیست

سویدای دل است این مردمک نیست

کاشانه ما روشنی شمع چه داند

در خانه اگر بود چرغ دل ما بود

مأخزونه :

۱- مشاهیر لنسوان -۱۳مخ ۲ - پشتنی میرمنی ۱۸ مخ

۳-پښتوآریانادائره المعارف -۴/۳۳۰مخ

۱۵۴۱ - بکتاش بلخی :

د حارث بن کعب قزداری مریی و ،چی د کعب نومیالی لور «رابعهٔ بلخی » ددری ژبی مشهوری شاعری او عارفی ورسره مینه پیدا سوې وه - او حارث د رابعې ورور چی د بلخ والی وُ خپله خورد هغی مینی پرجرم ووژله ،چی بیا همدې بکتاش د رابهی په قصاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

حارث واژه، او ترهغه وروسته یې پخپله هم درابعي پر قبرخان په خنجر وواهه او سر سو داحکایت په مجمل ډول د شیخ عطار په «الهی نامه» کی په نظم راوړه سوی ، اود «انجمن آرا» خاوند هدایت هم داقصه مفصله په نظم کړې اونوم یې ورباندی « بکتاش نامه » او « گلستان ارم » ایښی دي .

مأخذونه

۱- دد هخدا لغتنامه - ب - ۹۸ مخ ۲- پښتنی مېرمی -

۱۵۴۲ - بکتغدی غزنوی :

د سلطان محمود غزنوی د دربارله نوسیالیو حاجبانو او سالارانو څخه و ، چی د سلطان محمود ترسرینی و روسته یې دعلی قریب او یوسف سبکتگین او نورو مشرانو په سلا د سلطان محمود زوی امیر محمد په غزنی کی دپاچهی پرتخت کښېناوه . دی د سلطان محمود په وختو کی کی د سرایی سریانو نوسیالی سالارو ، او د سلطان مسعود په وختو کی یې هم دلوی حاجب او سالار په حیث ډېر اعتبار درلود ، او سلطان مسعود به په ټولو محمود دولتی چارو کی دنورو سالارانو په گډون دده سره سلاو مشوره کوله ، خودابوالفضل بیهقی له لیکنی څخه څرگند بری چی لیک او لوست یی نه سو کولای او چی به دلیک ضرورت سو ، نوابو نصر مشکان به ورته لیکه په زیاتروجگړو کی د سلطان مسعود سره ملگری و ، او په (۴۲۸ ه ق) کال سلطان مسعود د مرو ولایت ده ته وسپاره او هم یې دده لورخپل دیرلس کلن زوی امیر مردانشاه ته وغوښتله او په (۴۳۰ ه ق) کال یې واده کړه (چی دواده مراسم یی د تاریخ بیهقی په ۵۲۵ او ۵۲۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخو کی راوړه سوی دی، او ددی کتاب د «میم» په ردیف کی به د «مردانشا ه » ترنامه لاندی راوړه سی) خه وخت هم په سیستان کی امیرو، او په خپل نامه یی خطبه ویلی وه .

مأخزونه :

۱-تاریخ بیهقی-۱، ۸۲، ۲۹۳، ۵۲۶، ۴۸۱تر ۴۸۵ پوری او ۶۱۸ تر ۶۲۱ پوری اونور مخونه ۲-تاریخ سیستان -۳۶۳ مخ ۳-لغتنامه -ب- ۱۹۸ مخ

۱۵۴۳- بکتگین چوگانی :

د سلطان محمود او سلطان مسعود غزنوی له نو میالیو سالارانو ا و حاجبانو څخه و ، او دهغه وخت په زیاتو جگړو کی یی گډون کړی و ، په تیره بیا په هغه جگړه کی یی د ډیره سړانه ښکاره کړی وه چی د سلطان مسعود په وختو کی د آلتونتاش خوارزمشاه او علی تگین ترمنځ په ماورا النهر کی سوی وه

ابوالفضل بیهقی دده په باب لیکی چی: «وی سردی مبارز وشهم بود وسالار یها کرده »

او هغه وخت چی سلطان محمود د خوارزم خو اته یی همدا بکتگین چوگان ندا ر یی وگماره چی د آمو ډرسیندیی پل جوړ کی ، او څه وخت هم د ترمذ کوتوال او تر (۴۳۲ هق) کال پوری ژوندی و

مأ خذ

تاریخ بیهقی- ۳۴۲، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۵۰، ۳۵۴، ۵۶۳، ۶۵۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۴۴ ـ بکتگین حاجب :

دسلطان محمود غزنوی له زړه و رو اونوسیالیو حاجبانو او سالارانو څخه و ، چی سلطان محمود ته یی ستر خدمتونه کړی وو ، او تر سلطان محمود وروسته دسلطان مسعود په وختو کی هم سپه سالار او د ترمز کوټوال و .

د (۴۲۶ هق) کال دمحرم په میاشت په هغه جګړه کی ووژل سو چی د شبرغان په شاوخوا کی یې د ترکمنانو سره کړی وه « د هغی جګړې تفصیل د تاریخ بیهقی په ۴۳۹ مخ کی راغلی دی »

مأخذ

تاریخ بیهقی - ۴۳۹ مخ

۱۵۴۵ ـ بکیر خراسانی :

بکیر د ساج تمیمی زوی د سروان په وختو کی د خراسان له زړ ورو او سجربو امیرانو څخه و ، چی د امیته بن عبدالله « د خراسان د امیر » له خوا د تخارستان والی و تا کل سو ، خو څنګه چی امیته ورځخه ډاریده نو ځکه یی د تخارستان له تګ بیرته راوګرزاوه ، او د ماورا النهر جګړی ته یې ولیږه ، خو بیا هم امیته له دی بیری چی ده ته پورته نه سی بیرته راو غوښت او د سروالي یی وټاکه ، هلته یې د خپلوا کی اعلان وکې او د امیته سره یې په جګړه لاس پوری کی ، خو بیرته یی روغه سره وکړه ، څه سوده بیا ورته پورته سو . هغه و ، چی په لاس کښې وتې او په خراسان کی ووژل سو .

مأخذونه

۱ـ الاعلام د زرکلی - ۲/۴۸ مخ ۲ـ ابن اثیر - ۴/۱۷۲ مخ ۳ـ طبری - ۷/۲۷۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۴۶ـ بگل :

د پښتو ژبې اولسي شاعرو ، او د پکتیا د مقبلو د سیمې په «ستو کلي» کې اوسېد . شعرې پراولسي وزن باندې وایه او دده شعرونه ز یاتره حماسي ، مذهبي او عشقي دي. د (۱۳۲۳ هق) کال په شاوخوا کې په دېرش کلني عمر مړ دی . او دا بیت دده دیوې بدلې سر دی :

نري آواز دي چې پادشاه کابل ته ځینه سنګ زلمي یې یرغمل نیولي دینه

مأخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ـ ۷۷ مخ

۱۵۴۷ـ بګي خان بامیزي :

د اشرف الوزرا «شاه ولي خان بامیزي» د احمدشاه بابا د دربار د نومیالي اولوي وزیر اصلي نوم و ، چې و رو سته بیا «شاه ولي خان » وبالله سو .

(د دې کتاب د «ش» په ردیف کې دی «د شاه ولي خان» نامه ته رجوع وسي)

۱۵۴۸ـ بلال بن ازهر سیستاني :

ابوسعاذ بلال د ازهر زوی د یعقوب بن لیث له سالارانو او د عمرو بن لیث له امیرانو څخه و؛ او په (۲۶۴ هـ) کال چې یعقوب «جندي شاپورته» ولاړ، دی یې د لښکر مخکښ یعنی مقدمته الجیش و ، او هم په (۲۷۰ هـ) کې د نیشاپور خلکو دده په واسطه عمرو بن لیث طاعت ومانه، او په (۲۷۵ هـ) کال د عمرو بن لیث له خوا د پارس والي وټاکل سو، او په (۲۸۰ هـ) کال کې چې عمرو لیث د خراسان خواته ولاړ بلال بن ازهر یې د محمد بن رویدي سره د جګړې د پاره قهستان ته ولېږه، محمد بن رویدي غره ته وتښتید، او بلال ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

قهستان چور کی-بیا بلال دعمرولیث له خوادنیشاپور امیروتا کل سو، او هغه وخت چی عمرولیث په خوارزم کی بندی و، بلال دعمر و لیث دنمسی طاهر له خوا په شیر از کی حکمران و، او په دې وخت کی یې دفارس نیمه مالیه دده او نیمه مالیه د صفار یانو دبل سالار «سبکری» و مخ بیا دده او سبکری تر منځ اختلاف پیدا سو او طاهر بلال ته فرمان و لیږه چی سیستان ته و لاړسی ،، دی هم دخپل آل او مال او سر یانو او لښکرسره دسیستان خوا ته رهی سو، خو چی دپارس اصطخر ته و رسید طاهر خپل بل سالار یوسف بن یعقوب النقیب پسی واستاوه او هلته یې دی دمحمد بن واصل په کلاکی بندی او مال یې ځینی ضبط کی ع او بلال همهلته و و ژل سو.

ماخذ :

تاریخ سیستان-له ۲۳۰ مخ خخه تر ۳۱۲ مخ پوری.

۱۵۴۹ - بلبل :

دپښتو ژبی نو میالی شاعر و، او دپښتو رد «پکلی» په سیمه کی او سید، هم یې پر-عروضی ډول او هم یې پر اولسي وزن شعر و نه ویل، دده شعر و نه زیاتره په سرحدی خپرونو کی خپاره سوی دی، او د (۱۳۲۰ - ش) په شاوخوا کی سړاو دا بیت دده دی:

جهالت به له سرحدنه او س و ر کیږی

په خراغ دعلم ټول به رو ښانیږی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۰ - بلبل کابلی :

سید کاظم دشاه بقازوی ددری ژبی شاعر و ،چی په (۱۳۱۱ ق) کال په سنگلاخ کی زیږیدلی او په کوچنیوالی دخپل کهول سره کابل ته راغلی دی، دینی علوم یی دلته ولوستل او بیا دعلمی زده کړو د بشپړولو دپاره ایران ته ولاړ، او تر تحصیل وروسته دامیر حبیب الله په وختو کی بیرته خپل هیواد ته راغی او په تدریس یی خوله پوری کړه .

په ادبی علومو کی هم دښو معلوماتو او دپری مطالعی خاوند و ، په شعر کی یی روانه طبع درلودله او داشعارو دیوان یی شلو زرو بیتونه رسیده، چی قلمی نسخه یی دبیرته پاتو کسانو سره موجوده وه .

دی په (۱۳۶۴ ه ق) کال په کابل کی مړ دی او یوه غزله یی داده:

تو ای سرو سهی قامت که از نسرین بدن داری
زگل ناز کتری یارب که از گل پیرهن داری

نسیم صبح صادق را اسیر زلف خود کردی.
مگر در خطه نافه مشک ختن داری

عجب بدر شب قدری که از انظار پنمهانی
گهی در دیده میگردی گهی در دل و طن داری

بهار است و به گلشن بلبل و گل انجمن دارد
قدم کن رنجه گر میل تماشای چمن داری

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهر جشنی که بنشینی قیامت ها بپا سازی
بهر قرنی که بر خیزی دو صدو یس قرن داری

شبی باغمزه بد مست شوخ قتنهٔ گفتا
مگر ای شوخ شهر آشوب قصدجان من داری

بصدناز و اداشوخی نمو دو گفت ای «بلبل»
مهیا تخته و تابوت و کافور و کفن داری

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ۴/۴۵۴ مخ

۱۵۵۱ ـ بلکاتگین غزنوی :

دغزنی خپلواک واکمن وچی دالپتگین دزوی ابو اسحاق ابراهیم ترمرینی و روسته د (۳۵۵ هق) کال دذی قعدې په میاشت دغزنی دامارت پر مسند کښینو ست او په (۳۵۹ هق) کال یې په غزنی کی په خپل نامه سکه ووهله.

بلکاتگین دالپتگین دساتونکی گاردقوماندان او دهته و رنژدې مریی و، څنگ چی دالپتگین دزوی ترمرینی و روسته دالپتگین له کورنی خخه خوک پاته نه و، نودغزنی سپین رو بواو مخ روشرانو بلکاتگین چی زړو رقوماندان و، او په عسکر وکی یې ښه نوم او شهرت درلود دغزنی په امارت و ساته او دهغه په واکمنی کی یې هو ساژو ندتېراو بلکاتگین دمخه ترهغه چی دالپتگین سره یو ځای سی د (۳۲۴ ه ق) کال په شاوخوا کی خه موده دسامانیانو له خوا دبلخ والی و، اودده په نامه داسی سکې هم سته چی په (۳۲۵ ه ق) په بلخ کی وهلی سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکاتگین په‌غزنی کی‌لس‌کاله واکمنی و کړه‌او په (۳۶۳ ه ق) کال‌چی‌دگردیز-
په کلابندی بوخت وه‌و وژل سو.

بلکاد«کاف» په‌زبر په ترکی ژبه کی دپوه او حکیم او هوښیار په‌معناد ی
منهاج سراج په طبقات ناصری کی «سلکاتگین» لیکلی دی او زیاتوی‌چی :

« اوسرد عادل ومتقی بوداز مبارزان جهان »

مأخذونه :

۱-طبقات ناصری- ۲۲۷/۱ مخ

او ۴۲۴/۲ مخ

۲- سلطنت غزنویان -۴ مخ

۳- ددهخدالغتنامه -ب-۲۵۴ مخ

۱۵۵۴-بلکاتگین غزنوی :

دسلطان مسعود غزنوی په‌وخت کی دمسعودی‌دربار دحاجبانو مشر سالارو،
چی د (۴۲۲ ه ق) کال دصفری د میاشتی په یوولسه د یکشنبی په ورځ
یې د سلطان مسعود له‌خوا دلویی حاجبی‌ه خلعت واغوستلو ،او ابو الفضل بیهقی
دهغه خلعت اغوستلو تفصیل په‌خپل کتاب‌تاریخ بیهقی کی‌داسی‌لیکلی‌دی :

« روز یکشنبه یازدهم صفر خلعتی سخت بزرگ فاخر راست کرده بودند
حاجب بزرگ را ، از کوس و علامتهای فراخ و منجوق
وغلامان وبدرهای درم وجامهای نابریدود یگر چیزهاهم بر آن نسخت که
حاجب‌علی قریب راداده بودند بدرگرگان .

چون‌باربگسست امیرفرمودتاحاجب‌بلکاتگین‌رابجامه‌خانه بردندوخلعت پوشانیدند

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکوس،راشتران وعلامتهابردر سرای بداشته‌بودند، ومنجوق وغلامان وبدرهای سیم‌وتخت های جامه درمیان باغ بداشته بودند، و پیش آمدباخلعت قبای سیاه وکلاه دو شاخ‌وکمر ز ر، وبخضر ارفت‌و رسم خدمت بجا آورد، امیراورابنواخت، وباز گشت‌به‌دیوان‌خواجه آمدوخواجه‌وی رابسیار نیکویی گفت،وبخانه‌باز رفت و بز رگان‌و اعیان‌سراور اسخت نیکوحق گزاردند، وحاجب بزرگی نیزقرار گرفت برین محتشم، وسردی بود که از وی را دتر و فراخ کندوری تر و جوانمرد ترکم‌دیدند. اما تیرگی قوی‌بروی مستولی بود »

مأخذ :

تاریخ بیهقی - ۱۶۰ مخ

۱۵۵۳- بلند خان سدوزی :

داحمدشاه‌بابالەخواد کشمیروا کوال(صوبه‌دار)تا کلی‌سوی‌و،اوهم هغه‌وخت‌چی احمدشاه‌بابادپنجاب، دجیلم‌پرغاړه‌اړولی‌وه ،بلندخان‌سدوزی یی‌دشاهزاده‌سکندرپه وکالت‌وتا که ده په‌پنجاب کی دسیکانو سره ډېری جګړی‌وکړی خوپه‌پای کی دسترګود کمزورتیاپه سبب‌د کفاروپه لاس کښېښو وت.

مأخذ:

تاریخ احمدشاهی - د مسکو چاپ -

۱۰۸۹/۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۷ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۴ـ بلوخان:

د آدم‌خان او درخانی په کیسه کی یی ډېرنوم یادسوی دی ' اوژوند یې د لسمی هجری پیړی په شاوخوا کی اتکل کاوه کېږی .

دعبدالله‌زوی مسعودد آدم خان اودرخانی په کیسه‌دبلوخان له خولې ځینی ناری راوړی چی یوه یی دا ده :

که سلی نن زما زړگوتی سلی
چی آدم خان غلبه گډه کړه په کلی

په عزت سره کوزېږی دغه دوولس
اوس به‌جوړکړم ددرغلیو د سرخلی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۷ مخ

۱۵۵۵ـ بلوخ خان اخکزی :

دشاه‌شجاع په‌وخت کی‌دخپل تېرلوی‌خان اومشرو'اوهغه‌وخت چی‌شاه‌شجاع دسندداسیرانو سره‌په‌ښکارپورکی ددوستی تړون‌وتاړه اوبیایی‌هلته دمنظم‌لښکرپه جوړولولاس‌پوری کی' نودپښتوځینی خانان هم دخپلوسپرواوپلو سره دشاه‌شجاع دلښکر سره یوځای سول 'چی یوهم پکښی دابلوخ‌خان داخکزودتبر مشرو .

مأخذ :

نوای‌معارک -۱۱۵ مخ
(دکراچی چاپ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۶- بلوخ خان خدرزی :

دسهیلی پښتونخوادسرانیودخدزیودتېر یوغازی اومبارزمشرو، چی دخپلوسلگرو سره دپرنگیانوسره جنگیدلی و ،اود هغه وخت په اولسی سندرو کی یاد سوی دی :

تورېلوخ چی چاړه وخکوله پرکلایی توره شپه ولگوله (۱)

مأخذ :

پښتواوپښتانه - دسیال کاکړ - ۳۷۹/۱ مخ

۱۵۵۷- بلوخ خان کاکړ :

دندرخان حمزه زی زوی په ختیه کاکړد کاکړستان هغه نوسیالی مجاهدو، چی دژوندزیاته برخه یی پرنگیانو سره په مبارزه و کی تېر کړی دی- کله به فراره او کله به په جېل کی و- په تېره بیادوهاری په «خیرکی» نوسی غره کی یې چی خپل ورونه هم ورسره وو، دپرنگیانوسره سخت اوزبردسته جنگ کړی و.

پروفیسرسیال کاکړ په خپل کتاب «پښتو اوپښتانه» کی لیکلی چی :

« په بوری کی دپرنگیانوسترملکی منصب دار شربت خان اپریدی دبلوخ خان د کورټول سامانونه بوری ته راوړل، اود بلوخ خان باتوره اونوسیالی سورچی «جنته انا» نومیده تورتېکریی پرسراوتوپنچه په غاړه دشربت خان په حکم بوری ته راغله، شربت خان له جنتی اناسره قرآن وکی، چی «ته خپلوز اسنوته ووایه چی دوی له سنگره دباندی راووزی» خوجنته انادپرنگی په سیاست خبره وه، شربت خان ته یی وویل چی :

«داستاغوندی ویرخریلی زمازامن نسی نیولای-، دوی سابی ندره نه دی پیدا کړی»

---

(۱) له کلاخخه مراد «دوسانده کلا» ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شربت‌خان بیا پرجنتی انا ډېر فشارواچاوه چی په‌نتیجه کی هغی ورته وویل‌چی :
«د کا کړو پلانی مخوردی له‌ماسره‌بول و کی، زه‌به‌خپل زامن دخپر کی له‌سنگر څخه
راکښته کم» بیاد کا کړویوه سپین‌روبی له‌جنتی‌اناسره قرآن‌و کې، جنته‌انا ډاډه‌سوه
ـخپل‌توریالی زامن‌یې له سنگر څخه راکو زکړه ـجنته‌انا بالا خره پر خپلی
پښتو پښیمانه اودهغی‌مجاهدزامن پرنگیانود بچ زندان‌ته واستول .
بلوڅ‌خان چی‌څه‌وخت له‌زندانه راایله‌سو، نویوځل یې‌بیاد پرنگیانو په‌ضدمبارزی
پیل کړی ـ او بالاخره پس‌له اوږدومبارزواو ستومانه ژوندون‌بلوڅ خان‌په‌افغانی
خاوره کی له‌بده‌سرغه ماروخوړ، اودهمهغه ماردلاسه دخپل کلی«وهاری» څخه
لیری‌دافغانی «دماروپ»په‌سیمه کی‌د«سرخاب» درود پرغاړه‌سړاودرشیدد کلا په
هدیره کی خاوروته وسپارل سو :

وزیرخان یا یی زما ارمان

له ما ره سړ دی بلوڅ خان

دبلوڅ‌خان‌مبارزې دپښتو په‌فولکلوری‌اشعارو کی‌خوندی‌سوی‌اودهغه‌مړانه دشعر
په‌اولسی‌ژبه‌بیان‌سوېده ـ داهم‌دنومیالی‌پښتون‌بلوڅ‌خان په‌باب‌یوشمېراولسی‌غاړی:

« دجنتی » په زویان کی (۱)

زما نظرپه بلوڅ خان کی

تر ما شه د مچ کید یا ن (۲)

په میان کی ناست دی بلوڅ خان

---

(۱) دبلوڅ خان دمورنوم «جنته»و .

(۲)مچ دیو مشهور زندان نوم دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ر پټکی شنه کا ړ تو سا ن

«له کړو» را توسو بلوخ خان(۱)

مرگ یې و ، په سا ر

په گولی نه مری بلوخ خان

بې پروادی بلو خ خا ن

دخولې پرگای ولی گورکیان

روڼ توپک روڼ کارتو سان

له غروراکوز سو بلوخ خان

په مچ کی و ه کید یا ن

په غروکی گرځی بلوخ خا ن

بې یر و ا د ی بلو خ خا ن

ولات به رنگ کی په گو رکیا ن

په مچ کی دو ه کید یا ن

یو لال ما مد بل بلوخ خان

لا ت به نه وی په آ را م

په غروکی گرځی بلوخ خان»

مأ خذ :

پښتو او پښتانه - ۱/ ۲۳۱ مخ

---

(۱) کړو - د بوری په سیمه کی د یوه غره نوم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۸ـ بلو صوفي :

صوفي بلو په ختهٔ اترزی کاکړ کوینتی دسیمی نومیالی صوفیؤ چی د کچلاغ دسیمی په قاسم نومی کلی کی ښخ دی .

د پیریانانو ناروغان یې مزارته ورولی . او یوزیات شمیر خلک ورته عقیده لری .

مأخذ :

مزارات ـ ۱۷ مخ د ښاغلی سیال کاکړ ـ

۱۵۵۹ـ بله نسته کندهاری :

داسې رسن د کندهار د هیلمند د زمیند او ر په ګردی باغرا ن کی او سیدله داغا محمد خان لوراود پښتو ژبی شاعره وه، او د (۱۳۰۰ هق) کال په شاوخوا کی یې ژوند کاوه.

په زلمتیوب کی له د نیا تللی وه ـ وا یی

چی د شلو کا لو په عمرد « غیري » کو تل ته په لر ګو پسی ختلې وه او هلته له یوه پا نه لو بد لې او سړه سوې وه .

د دی د یوه شعر څو بیته سا د یوه سپین ږیری له خولی آوریدلی او یادداشت کړی او هغه دادی :

بیا پر سا د بیلتانه را غله غمو نه نن بیا

چی یې کښېښو ول په زړه راته دا غو نه نن بیا

سلا لی زرکی ګرزې چی په غرو کی

پخپله خو ښه ا لو زی شیلو کی

سا خو هم د ر سره واخله په چمبو کی

چی وګورم د لو یو غرو سرو نه نن بیا

مأخذ :

پښتنی سپر سنی ـ ۲۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۰ بم نیکه :

د محلی رو ایاتو له مخی دغه دپښتو نیکه په ختیه باپر او روحانی سړی تیرسوی دی د کو یتې په سیمه کی یې زیارت زیات شهرت لری، او دسرانانو د کښته تالاو سر دلو یی غو نډ ی پر سر ښخ دی .

مأخذ :

مزارات - ۲۲ مخ دښاغلی سیال کاکړ لیکنه -

۱۵۶۱ بنارس :

دپښتوژبی شاعرو، ژو ند یې په دو و لسمه پیړی کی اتکل سوی دی- یو شعر یې دملا ښایسته خان په جو نګ کی راغلی او هغه دادی:

خو به حیات گر ځی ای زما تو تې نفسه
خلاص به ځنی نشې ته ا سیریې د قفسه
عمر خو هغه دی چی له یار سره تیر یږی
تیر شه عمر تیر شه ښادی نشته له دی پسه
واردگلاب تیرشه ، همگی په زمکه زیرشه
یو سی په سر نه کړ ستا دمینی له هو سه
و خت دسحر خیز دی تیاری کوی سفر ته
دفراق نعره سی و او ر بده په غو ږ و له جر سه
و خت دصبحدم دی خلک و اړه دم په دم دی
ډیر حکایت سه کړه ژ به بند کړه «بنارسه»

مأخذ :

ادبی ستو ری - ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۲- بنائی کابلی:

ددری ژبی شاعر او دکابل په کوهستان کی اوسېد، بیا د همایون پاچا په وختو کی هندوستان ته تللی و، او دا بیت دده دی:

بی سه رو یتو کار من بیمار بدست
وه که بیمار غم عشق تر اکار بدست

مأخذ:

سکینته الفضلا- ٥٦ مخ

۱۵۶۳- بنائی هروی:

شیرعلی ملقب په «کمال الدین» او متخلص په بنائی» دافغانستان د دری ادب له لویواد- یبانو، نومیالیو فاضلانو او مشهورو شاعرانو څخه وچی په هرات کی یی د امیرعلی شیر نوایی په وختو کی ژوند کاوه.

پلاریی «محمد» نومیدچی هم دده استاد او هم د «عجائب لطبقات» د مؤلف په قول د سلطان حسین بایقرا له مهد سانو څخه و، چی په بلخ کی یې د حضرت علی د روضی په ودانو- لو کی برخه اخیستی و ه، او له همدی جهته ده ځانته «بنائی» تخلص غوره کړی و.

د بنایی د زیږېدو نیټه معلومه نه ده خو د و سره اټکل کیدای سی چی د نهمی هجری پیړی په دو همه برخه کی په هرات کی زیږېدلی دی.

تر سلطان حسین بایقرا د مخه یې څه شهرت نه در لود، که څه هم دده د پلار کسب بنائی و ه، خو ده د علم د زده کړی خواته ملاو تړله، د هغه وخت متداو له علوم یی څه له خپله پلاره او څه له نورو استادانو څخه و لوستل او په تېره یې بیا په خوشنویسی او هم په موسیقی کی لوی لاس و موند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالحسین نوائی پخپل کتاب رجال کتاب حبیب السیر کی بنائی داسی ستایی:

«جناب زبدة الفضلائی که بانی مبانی فصاحت بود، و در فضای سخن آرائی به چوگان نظم و نثر تفوق از شعران زمان سی ربود ...»

دشمع انجمن دتذکرې مؤلف بیا لیکی چی: «معمار طبیعت او بنای سخن بلند ساخته، وبهندس اندیشهٔ اوطرح معنی ودلپسند انداخته، ملای شعراء وشاعر ملایان است»

بنائی په شعر او شاعری کی تر عبدالرحمن جامی و روسته په تولو همزولو او معاصرینو کی ممتاز گڼلی سوی دی، او هم په خوشنویسی کی دده شهرت تردې حده و، چی قاضی صفی الدین عیسی په خپله یوه قصیده کی دده ثلث، نستعلیق، تعلیق، نسخ او ریحان لیک داسی ستایی:

شد محقق که کسی ثلث تو در نستعلیق نیست .

این اظهر من شمس بود در اذهان

طی کند نامهٔ تعلیق تو تاج از تعلیق

نسخ یا قوت نما می چو نویسی ریحان

په موسیقی کی یې هم لوی لاس درلود، او دامیر علی شیر نوائی په تشویق یې دې فن ته ملاتړ لې وه.

په لوړ یو وختو کی امیر علی شیر نوائی ته ډېر نژدې ؤ، خو و روسته دټو کو او مسخرو له کبله چی دده خوی و، دده او امیر علی شیر تر منځ خپگان پیدا سو ـ مثلاً یوه ورځ دیوه مشهور پالان گنډونکی دکان ته ورغی، چی د سلطان حسین بایقرا او امیر علی شیر نوائی و زیرد پاره سامان جوړ او وه او ورته وپویل: «دامیر علی شیر پالانه غواړم» داخبره و روو رو دامیر علی شیر غوږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تەو رسېدله، او بنائی مجبو رسو له هر اته دعر اق عجم نخو اته و لاړ ،او دامیر یعقوب ترکمان پەدربار کی ډېر مقرب سو ،او هاته یې خپل دبهر ام او بهرو ز مشنوی دهغه امیر پەنامه و لیکه، امیر یعقوب ډېر ځینی خو ښ سو ،ښې جائزې یې ور کړلې او دامیر علی شیر خخه یې دده بخښنه و غو ښتله ،امیر علی شیر هم دی و باخښه او بنائی بیر ته هر اتته راغی عـدی خپله پر دیسی داسی بیانوی:

وطن من که خیر او طان بو د

صدر روی زمین خر اسان بو د

دلم از شر حاسدان سفیه

حافر البسر فی طر یق اخیه

هر طرف از وطن گر یختمی

همچو جان از بدن گر یختمی

خو خو مو ده لا تبر ەنەو ه چی بنائی بیاخپلی شو خی شروع کړلې، او داو ار ناچاره سو سمر قند تەو لاړ او دهغه ځای حکمر ان سلطان علی دسلطان بایقر اء دخور لمسی چی هغه هم یو علم دو ست او ادب پالو نکی سړی و ،بنائی تەپەدر نه ستر گه و کتل او ښه یې و ناز او ه .

هغه و ،چی په(۹۰۶ ه ق) کال محمدخان شیبانی پر سمر قند یر غل و کی ، دجگړی پەپای کی چی سلطان علی ماته و کړه، دنور و او لجو سر ەبنائی هم د محمدخان شیبانی دلښکر په لاس کښېو و ت .

کەخه هم شیبانی دعلم او ادب سر ەچندانی علاقه نەدر لو دله مگر دبنائی شهرت پر ده اغېز ەو کړه، هغه یې تر خپلی حمایې لاندی و نیو ، او دملک الشعرائي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لقب يې ورکی، او هم يې دخپلو عسکرو قضاو روسپارله، ځکه نو بنائی سره له دې چی هروخت يې زړه غوښته چی خپل وطن هرات ته ولاړسی مجبور سو په سمرقند کی واوسی ـ خو چی د (۹۱۸ هـ ق) کال په شاوخوا کی شاه اسمعیل صفوی دامیر یار احمد اصفهانی په مشری یو لوی لښکر دبخارا او سمرقند خواته ولیږه، په دې وخت کی بنائی دقرشی دحاکم شیخم میرزا سره و، نو چی صفوی لښکر وهغه سیمه ورانه کړه او په یوه خونړی جګړه کی یی پنځلس زره تنه ووژل، بنائی هم په هغه جګړه کی ووژل سو. بنائی دژوند په پای کی له هجو کولو او ټوکو څخه لاس واخیست او دحافظ او سعدی داشعارو په استقبال به یې شعرونه ویل او په داسی شعرو کی به یې «حالي» تخلص کاوه.

دبنائی د اشعارو دیوان شپږ زرو بیتو ته رسیده او دده مشهور آثار دادی:

۱ـ دبهرام او بهرو زمثنوی: چې په «گلستان» یا «باغ ارم» باندی مشهور دی او په عراق عجم کی دامیر یعقوب ترکمان په نامه یې نظم کړی دی، وزن یې دسنائی دحدیقې په څیر دی اودتاشکند په ښار کی چاپ سوی دی.

۲ـ د بنائی دوه دیوانه: وایی چی بنائی دوه دیوانه ترتیب کړی وو، یو یې دخپل ژوند په وروستیو وختو کی دحافظ پرسبک په سمرقند کی ویلی او تدوین کړی و، او په هغه کی یې خپل تخلص «حالي» ښوولی و، خو نسخه لاس ته نه ده راغلې.

۳ـ شیبانی نامه: چی دشیبانی محمدخان په نامه یې لیکلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده کلام غونمونې دادی :

-۱-

لاله رخ بنمود عالم را گلستان کرد باز
کوه را دامن پر از لعل بدخشان کرد باز
غنچهٔ گل بر گریبان تکمهٔ یاقوت داشت
گل بناخن های رنگینش گریبان کرد باز
باعصای سبز آمد سبزه بر اطراف جوی
خضر پنداری هوای آب حیوان کرد باز
غنچهٔ نرگس ز تاب گل نظر بربست و گفت
در رخ خورشید رخشان دیده نتوان کرد باز
شاخ گل شد تیر بهر صید مرغان چمن
باد صبح آن تیر را از غنچهٔ پیکان کرد باز
جام رز مانده است بر سیمین طبق نرگس مگر
خویش را از ساقیان بزم سلطان کرد باز

-۲-

از خوردن می منع کنندم که بنائی حرامست
چیزیکه درین شهر حلال است کدامست
مینوش که قسمت نشود ناقص و زاید
در ذات تو نقصانی اگر نیست تمامست
آن همدم بی غش که ازو بوی وفائی
آید بمشام تو می غالیه فامست

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۳-

دختراني که فکر بکر منند — هر یکی را بشوهری بدهم

هر که کابین ندادو عنین بود — زوستانم بد یگری بدهم

-۴-

بووخت یې امیرعلي شیرنوایی ته دا بیت ویلی و :

عمارت دل من کن وگرنه ازگل و خشت

هزارمدرسه آباد می توان کردن

دابیتونه هم دده دی : -۵-

ترانه تکمهٔ لعل است بر لباس حریر — شده ست قطرهٔ خون منت گریبان گیر

زاهد بره کعبه رود کین ره دین است — خوش سی رود اماره مقصودنه این است

درچمن گریه کنان بی گل رویت بودم — مانده درسینه چو گل ناخن خون آلودم

بسرمه هر که سیه کرد چشم یار مرا — چو چشم یار سیه کرد روزگار مرا

میکنم جامهٔ خود در ره میخانه گرو — که مراجام می کهنه به ازجامهٔ نو

مأخذونه :

۱- ریحانه الادب -۱/۲۸۲ مخ. ۲- شمع انجمن - ۷۸ مخ .

۳- پیدایش خطو خطاطان-۱۴۸ « ۴- حبیب السیر -۳/۳۴۳ «

۵-رجال کتاب حبیب السیر-۱۹۶ « ۶- خط و خطاطان- ۹۶ «

۷- مجالس النفائس - ۶۰ « ۸-نتایج الافکار- ۹۹ «

۹- آریانادائرة المعارف (پښتو) ۴/۴۷۵ مخ

۱۰-صور تگران و خوشنویسان هرات درعصر تیموریان ۶۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵٦۴- بندر شاه :

دپښتو یو نوم ور کی شاعرو، چی د(۱۳۰۰ هش) کال په شاو خوا کی شیخ آزاد خان سا پی د پښتو دیو شاعر په توگه دده نوم یاد کړی دی-

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۷۸ مخ .

۱۵٦۵- بنگل خان کاکړ :

دنوسیالی مجاهد دوست محمد خان کاکړ زوی اودسرغی لمسی په ختهجوگیزی کاکړ ،په روب کی د کاکړودتبرنو سیالی اوبا توره مشرو، چی پرو فیسر سیال کاکړ په خپل کتاب «پښتواوپښتانه» کی دپښتو شخصیت په حیث معرفی کړی دی اولیکلی:

«بنگل خان د کاکړوهغه توریالی قهرمان دی ، چی دپښتونخواد کاکړ ستان په سیمه کی یې دحریت اوآزادي ډیوه بله کړی وه-دخپلی خاوری دساتنی په غرض دغه مجاهد پښتون له پرنگ سره را اخیستی وه-ده دخپل پلار سره دروب او بوري په ډېرو جنگونو کی برخه اخیستی وه، خوپه خپلود کلاسیف الله ،باشی، کنې سرغی اودتانی شپی جنگو نو د ي ده ته منسوب د ي . دخپلوا کی نوسیالی پنگ بنگل خان کاکړ دانگلستان له استعمارچیانوسره په ډېره سړا نه اوپښتنی استقامت وجنگید موږدتاریخی شواهد وله رویه ویلای سو چی د کاکړو نوسیالی سارز بنگل خان له (۱۸۸۴ عیسوی کال ختخه) بیاد(۱۸۹۳ عیسوی کال) ترنیمایي پورې دخپلودښمنانو سره په سړانه جنگیدلی دی ،اوتر(۱۸۸۴ عیسوی) کال دمخه یی هم دپرنگ پرضد په ځینوسبارزو کی برخه اخیستی وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږدغه توریالی فرزندله انگریزانو سره اوږدی مبارزی کړی، خوبالاخره زما په عقیده دخپلوله لاسه پاته راغی- موږد تاریخ په پاڼو کی وینو، چی پر کاکړو باندی داستعمار- چیانوله لاسه خپل لرغونی ټاټوبی کاکړستان سوراوسو ، نو بنگل خان آخر مجبوره سو، چی کاکړستان پریږدی او په افغانی خاوره کی خپلو مبارزو ته دوام ورکی .

(بنگل خان د ۱۸۹۳ عیسوی) کال په شروع کی دافغانی خاوری په جبار نومی کلا کی دتوخوسره ژوند کاوه ، خوبیاهم پرنگیان دافغانی خاوری په «جبار کلا» کی له نوسیالی مجاهد بنگل خان کاکړ څخه په ډاروو، ځکه چی هغه له خپلی مبارزی څخه لاس نه و، اخیستی .

پرنگ د امیرعبدالرحمن خان سره د ډیورند لاین خبری پیل کړی، او پرنوسوړی امیر بی فشارواچاوه ، چی بنگل له خپلی خاوری څخه وباسی- امیرعبدالرحمن خان بنگل خان ته حال ورکی چی یا خو کابل ته راسه او یا بیا ترټک واوړه، کابل ته د تگ به صورت کی د سهیلی پښتو نخوا محلی روایات داسی وایی چی :

امیرعبدالرحمن خان د بنگل خان کاکړسره داپښتوو کړه چی د شاجوی ویاله به هغه ته د لوړی سیلمستیا په توگه ورکوی - خو بنگل خان په سات زړه د کابل پرځای کاکړستان ته راغی سوږد تاریخی شواهدو له رویه وینو چی د تورامیرله لاسه د بنگل خان کاکړ څخه خپله ملی مبارزه نیمگړی پاته سوه ، او په بنگل خان کاکړهغه دپاړسوپه مصداق «نه جای ماندن، نه پای رفتن » کانه وسوه- بالاخره دغه مبارز پښتون او دهغه تورزنو ملگرود امیرعبدالرحمن خان له لاسه پرنگ ته ځانونه په گونوورکو- اود(۱۸۹۳ عیسوی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال دجون په ۲۴ په هندوباغ کی لفتننت سیکموهن ته ورغلل، او د پرنګ سره یې روغه وکړه، او پرنګیانو هم ترخه سودی وروسته پر بنګل خان باندی باور وکی او هغه ته یی دوفاداری په بدل کی Allowance ور مقرر کړ او له غمه خلاصی مګکی یې له ورکړی او د ۱۸۹۴ع کال په جنوري پرنګیانو بنګل خان دیوشمیر نورو مخورو سره دسیل په غرض دهند لویولویو ښارو ته لکه لاهور، کلکته، بمبی او کراچی ته بوتلی او دخپل سغرضانه سیاست په اوبویی دده سپیڅلی پښتنی دماغ و ر پر بمنځی .

بیا وروسته بنګل د پرنګیانو د نماینده «هنر سیکموهن» سره په (۱۸۹۴-۹۵ عیسوی) کال کی په هغه کمیسیون کی شامل کړه سو چی د افغان او بلوڅ د سرحدی خط دټاکلو د پاره تعیین سوی و، او په دغه ناروا او غیر ملی کارکی بنګل د انګریزانو په اصطلاح Did good cervice په نامه یاد سو (یعنی ښه خدمت یی وکی) او یا په (۱۹۰۵ عیسوی) کال کی د سیستان په سیمه کی د وبش د ټاکلو په کمیسیون کی د سرهنری سیکموهن سره ملګری و

څه و خت چی بنګل خان په سیستان کی او سید ، نوهلته یې ډیره سوده و سوه ، چی په کاکړی غاړو کی داسی یادسو :

لیا سیتان په و ریښم جوړ کی — لیا نازک بیرته را کوړ کی

چه بنګل پر سیستا ن ا و سی — درختی ګل و کی بیا توسی

بیا پرنګ راولاړسو، په (۱۸۹۷ع) کال کی یې داد غرو نو باز «سردار بهادر کی» او په (۱۹۰۶ع) کال کی یې پسی « نواب » کی - خوله بد ه مرغه دهمدی کال دسی برشپړ سه نیټه نواب بنګل خان په کلاسیف الله کی «دباران» نومی له خوا ووژل سو، او دده سرینه په یو ه کاکړی ښاره کی داسی یاده سوه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنگل سردار یې سړ کی په گولی

شا و خوا ده باندی توله کچاری »

(دبنگل خان دسړینی سبب او کیسه د پروفیسر سیال کاکړ د« پښتو او پښتانه» د کتاب په ۱۹۵، ۱۹٦ مخو کی راغلی ده)دبنگل خان سړی دسیف الله د کلاپه« مانکی» کی خاوروته وسپارل سو، اودده سزار په خلکو کی د بنگل په شامی شهرت لری او تر اوسه یی جامې او هډونه په شامی کی پراته دی - پرمزار یې کښته ولاړه ده او خلک یی زیارت ته ورځی .

پروفیسر سیال کاکړ په پای کی لیکلی :

«لنډه دا چی بنگل خان کاکړ یو سلی مبارز، ریښتین مسلمان او پیاوړی سیاستمدار و هغه د چا خبره : «سل دی و سره یودی سه سره » په مصداق دبنگل خان سړینه په حقیقت کی دټولو پښتنو سړینه وه .

ما د خپل لوسړی فولکلوری تالیف «غاړی» پر ۷۹-۸۰ مخو باندی د مجاهد پښتون نواب بنگل خان په باره کی یو لړ اولسی غاړی خوندی کړی چی تکراریې دلته عبث دی، البته لاندی غاړی نوی لاس ته راغلی ، چی په دی ډول دے؛ :

دبنگل د سپر کی خوپ دی

ډ یډ ا ن کا ر کو لا نسی

بنگل سپر کی و ډر کی ء

ز ه د و لـی و هلـی نسم

یو و ا ر لاړ سه ځان بنگل که

په ډ یډان کی شامار سړ که

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادنواب بنگل‌خان په باره کی دلو سړی ځل‌دپاره داتن دوې سکلی ناري چې د کاکړو په فولکلوری اصطلاح د«اسی»بدلی بلل کیږی، دړوب دیوه سنځرې خیل ښاغلی لونګ دخولې ځخه لیکلی ، چی دلته ستاسی حضور ته وړاندی کیږی :

که‌اوو ردی دتسیل پرسراوو ردی بنگل سردارپې سړ کیء

اوس دی واخی‌زریپ خان که‌زوروردیء

دبنگل‌ملنداهی سترگی‌تورولې

چـی ټک د تـو پنچې سوی

سولائی یې‌ترکلاو غورځولې

دبنگل‌خان په‌تبر کی‌داو خت‌دهغه‌پرسینه‌ښاغلی نواب محمدخان جوگیزی پاته دی‌چی دده په باب‌یوه‌لرغونی فولکلوری غاړه وړاندی کیږی :

د بنگل سردار په کورکی

خدای دی د سپین ماماخان لوی کی»

دبنگل‌خان په‌باب داخلو رغاړی دښاغلی‌محمد ابراهیم عطا یی له یاد ا ښتو ځخه را اخیستی سوی دی :

بنگل‌سری ارمان‌یې‌ډبر دی یا کاکـړ له غموسپر دی

بنگل‌سړ تول یې دغره دی گړ د کاکړ یې په نامه‌دی

بنگل سړ کاکړ خبر سو په ړوب تند ربـرابرسو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنگل مه مینځی پرد ړو　　بنگل پیردی دکاکړو

ماخذ :

۱ - پښتو او پښتانه په سهیل پښتونخوا کی د پروفیسر کاکړ اثر - ۱۸۷/۱ مخ　　۲ - دښاغلی عطایی یاداښت

۱۵٦٦- بنگی الینگاری :

بنگی‌شاه مشهور په‌بنگی‌د پښتو ژ بی‌امی شاعر دلغمان په‌الینگار کی اوسید، او دتوری جوړو لو کسب‌یې کاوه په اشعارو کی یې کله‌د«بنگی» او کله‌د«بنگی‌شاه»په‌نامه خان یادکړی .

اشعار یې براولسی او زانو ویلی‌او شاگردان یې‌هم درلودل چی‌دده‌په پیروی یې‌شعرونه ویل :

یو شعر یې دغازی محمدجان خان وردگ‌په‌ستاینه کی(د۱۲۹٦هق)کال دملی جهاد دپیښو په‌باب ویلی‌دی چی له‌هغه ځخه څرگندیږی چی«بنگی» ترهمغه وخته‌ژوندی و دغازی محمدجان خان دستاینی سر یې‌دادی :

رحمت‌دی وی یارانو په غازی‌محمدجان‌خان

یو دی و، له سر د انو

ولاړلکه زسری، وپیرنگی ته په میدان

قاتل د کافرانو

مأ خذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو - ۷۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵٦۷- بو لعجب کابلی:

شیخ بو العجب ددری ژبی له‌ظریفو شاعرانو څخه‌و، چی «بوالعجب» یې هم دظرافت له‌سخی څانته تخلص تاکلی‌و، بیاهم درویش مشر به‌سړی و وایی‌چی پرونگر آس به‌سپور، تیر کښ‌به‌یې له‌غشو ډک ترملاتړلی‌او ماته‌لیندی به‌یې پراوړه، دکابل په‌بازاراو کوخو کی‌به گرزیده، او په همدې دوله به‌دغتانو او نورو کورو ته ورتیء

د(۹۷۵ هق) په‌شاوخواکی په کابل کی‌مړدی- دخواجه عنبر ناظر په باب یې دا بیتونه ویلی وو:

آن‌خواجهٔ عنبری که‌دنبرواری
افتد بزمین مثال زنبرواری

هرجا که برفت رفتم ازدنبالش
هرگه که‌براند را ندم العزواری

هرگاه که گیرداو عنان شانم
درخدمت شه‌ستاده قنبرواری

مأخذونه:

۱-سکینة الفضلاء-۵۷مخ

۲ - تاریخ افغانستان درعصرگورگانی هند - ۲۲۹ مخ

۳ - آریانا مجله - ۲ کال ۱۱ گڼه - ۵۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵٦۸ـ بو سعید کابلی :

خواجه‌میر سعید الدین دخواجه میر سعدالله‌زوی او ددری ژبی شاعرو په په(۱۱۹۸ ه ق) کال‌د کابل د«تنگی‌سیدان» په سیمه کی زیږیدلی،او خپله لومړنی علمی زده کړه‌یې په‌همهغه سیمه کی پای‌ته ورسوله ، او بیاد کابل ښارته راغیء او ددې ښار دعاشقان او عارفان په‌محله کی‌او سیداو دیوه‌جومات امام و، روسته بیاهندته‌ولاړ، او پس له یوڅه وخته بیرته کابل‌ته راغیء او په‌تصوف کی‌دطریقت‌یو سالک‌سو ، او په (۱۲۸۳ هش) کال کی‌بو سعیددپنځه اتیاو کلو په‌عمر په کابل کی‌مړ سو ، او دخواجه‌صفادغره په‌لمنه کی ښخ دی .

بو سعید په‌خپلو غزلو کی کله‌د «بو سعد» کله«دسعدالدین» او زیاتره‌د «بو سعید»په‌نامه ځان یادوی .

دده د اشعارو دیوان تقریباً پنځه‌زره بیتو نه‌لری او یوه قلمی نسخه یې د اطلاعاتو او کلتور په عامه کتابخانه کی‌سته ، او بله نسخه یې د کابل دمشهورشاعر او عالم مرحوم هاشم شایق په کتابتون کی‌وه .

دا غزله دده ده :

ساقی بیا رباده که کارم زدست رفت

درده‌قدح قدم که‌چمن‌بهارم‌زدست‌رفت

واقف شوی اگر زدلم جای رحمت

دستم بده که دامن یارم زدست رفت

ازعقل وعلم ودین ودل ما خبرمپرس

بیچاره ام اکنون که چهارم زدست‌رفت

(c) ketabton.com: The Digital Library

از اشک خون چو خط نگارم بهر زمین
برجا س زانکه پای نگارم زدست رفت
در انتظار روی تو خشک است چشم من
آن دولتی که بد بکنارم زدست رفت
بودم بصید خویش که ناگاه تیر عشق
بنمود صولتی که شکارم زدست رفت
گر ناله بشنوی زمن اینهم عجب مدار
ای« بو سعید» که صبر و قرارم زدست رفت

او دا هم دده یوه خلور یزه :

ای چشم تو غارتگر دین و دل من
خال تو نشسته در کمین دل من
از گلشن روی تو بیرون شد خط سبز
جز مهر نروید ز زمین دل من

مأخذ :

پښتو آریانا دائره المعارف -۴/۵۲۲ مخ.

۱۵۶۹- بوعلی شاه :

د پښتو ژبې شاعر و، او په (۱۲۸۳ ه ق) کال یې یو کتاب د«فرعون دقصې په محفل پوری) په پښتو نظم کړی دی .

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف -۴/۵۲۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۰ـ بوعلي هروی :

دد ری ژبی شاعر، او د امیر علیشر نوائي معاصر و، امیر علیشیر لیکی چی: « لیونی غوندی گرزی : که لیونی نه وی بوعلی به یې تخلص نه کاوه »

داهو سنې درلو دچه بوعلی غوندي سی خو لیونی سو، خپل ځان ئې د زمانې یگانه سړی باله ـ دابیت دده دی:

خلقی بر اه عشق تو آسو ده سی رو ند عاشق منم د گر همه بیهو ده سی رو ند

مأخذ :

مجالس النفائس ـ ۸۰، ۲۵۵ مخ.

۱۵۷۱ـ بلوک نیکه :

د خپل وخت نومیالی روحانی عالم ؤ په ختیه نورزی اود کندهار دسپین بولد کی دربا طه په کلی اوسید او همهلته مړاوشخ دی

د پرعوام یې زیارت ته ورځی، په تیره بیا دلیونی سپی دارلی ناروغان یې له ژیارته سرسته غواړی اصلی نوم یې معلوم نسو، اونه یې د ژوند نیټه لاس ته راغله ـ یوازی د کندهار د پنجوائی دتلوکان اوسید ونکی د پښتو اودري ژبی پخوانی صوفی شاعر ملاحسن اخون پخپل یوغزل کی «درباط» پوټی داسی یاد کړی دی :

سپینی پیښی «درباط» پرپوټی و سوې خپل آشنا په تش نظرنه را ته گو ری

ماوبل زه به لادید ن کړم دیارانو یاران تللی سپنی پاتی تشی تو ری

له دې بیتو څخه داسی اټکل کیدای سی چی بولک نیکه دی د ملاحسن آخون ملگری وی او څنگه چی ملاحسن اخون په (۱۲۳۵ هـ ق) کال کی مړ دی نود بولک نیکه ژوندد (۱۲۰۰ هـ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال په شا وخوا کی اتکلمزلای سو- خود پښتانه شعرا ددوهم ټوک ۳۹۷ مخ کی لیکلی سوی دی چی ملاحسن آخون د پوټی سیا نور محمد ته عقیده درلوده له نوښایی چی په پورته بیت کی له «پوټی» څخه همهغه «پوټی» مقصدوی چی سیا نور محمد پکښی اوسید.

په هرحال په سپین بولدک کی د «بولک نیکه» په نامه زیات مشهور دی.

مأخذ:

شخصی یاد داښت

۱۵۷۲- بولی بلند:

نوسیالی پښتون تپرسوی دی، چی د کویټی د کچلاغ نومی سیمی ته نژدې د غره پرسر ښخ دی، دده زیارت ته زیات خلک ورځی او ډیر عقید تمندان لری.

مأخذ

مزارات - دښاغلی سیال کاکړ - ۱۶ مخ

۱۵۷۳- بهاالدین بلخی:

مولانا بهاالدین د بلخ له نوسیالیو پوهانو او عالانو څخه وچی یو کتاب یی د «تاریخ الاکبر فی طبقات العلما واخبارهم» په نامه تالیف کړی دی او یوه نسخه یی د انګلستان د اکسفورد په کتابتون کی سته.

پلار یی محمد نوسیده او اونیکه یی برمکی ابن خلکان و.

په (۶۸۳ هق) کال کی مړ دی.

ماخذ

پښتو آریانا دایرة المعارف. ۵۹۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۴- بهاء الدین سام غوری :

پهدی نامه درتنودال شنسب له پاچهانواو اسیرانو خخه پهغوراوتخارستان کی حکومت کړی دی. لومړی سړی په (۵۴۴ هق) کال پرامارات کښینوست، اودوهم سړی په (۵۸۸ هق) کال اسیرسو، او دریم په دیرلس کلنی کی امارت ته ورسید. دغوریانو په کورنی کی دري پاچهان وو، چی دری سره د «بهاالدین سام» په نامه یاد بدل : یو بهاالدین سام بن عزالدین حسین د سلطان علاالدین غزنوی وروز (۵۵۴-۵۴۵ هق) اودوهم بهاالدین سام د غیاث الدین محمود زوی (۶۰۷ هق) اودریم بهاالدین الدین سام د شمس الدین محمد د باسیان له سلو کوخخه (د ۵۹۰-۶۰۲ هق په شاوخوا کی) و. ساخذونه :

۱- لباب الالباب ۵۷۴ مخ ۲- لغتنامه- ب ۳۹۶ مخ

۱۵۷۵- بهاالدین عمر هروی :

شیخ بهاءالدین عمر چغاره د هرات له نو سیالیو عارفانو اوشیخانو خخه دفراهی شیخ محمد خوریی او مریدو، او ځینی تذکره لیکو نکی یې د شیخ رکن الدین مرید بولی او لیکی چی : « از وقتا شیخ رکن الدین علاالدوله مثل او کسی باین سلسله بر سجاده تقوی نشسته» (۱)

پهفراه کی زیږیدلی او په هرات کی یی وده موندلې او زده کړه یې کړې ده، په کوچینوالی کی جذبه پر راغلی وه او دژوندتر پایه په جذبه کی و، حتی د نمانځه پروخت به یې یو خوک دخانه سره کشینا وه چی دې در کعتو په شمیر خبری کړې. دهغه وخت پاچا او اسیران به یی خدمت ته ور تله او ده به هم هغو ته د عدالت او احسان توصیه کړله او زیاره یی یو ست چی د ظالم لاس د مظلوم له گریوانه لنډ کړې.

---

(۱) آریانا مجله - ۳ کال - ۷ گڼه - ۵۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواند میردحبیب السیر مؤلف لیکی چی یوکال په هرات کی و باراغله دهرات خلک شیخ بهاؤالدین عمرته ورغلل اوخینی وی خوشته چی دعاوکړی ، شیخ ورته وویل چی : «منتقم جباردقهر په داسی مرتبه کی دی چی هرخوک چی ددعادپاره لاس پورته کړ لاس یې وباوهی او که خوله دشفاعت دپاره پرانیزی ژبه یی وچیری » وایې چی خلک شیخ زین الدین ته ورغلل هغه دعاوکړه ، ژبه یې و باو وهله اوله هغه ځخه سړ سو .

شیخ بهاؤالدین به تل روژه ود چاتحفه اوهدیه یی نه منله پرخپلی روزی قانع و .

مولاناجامی دده په باره کی لیکلی چی :

« هغه وخت چی به یې فقیران د حقیقی مطلوب خواته متوجه کول او ترغیبول دا بیت به یې وایه :

دلا را میکه داری دل درو بند

دگر چشم از همه عالم فرو بند

دعمر په پای کی دنو رو ډبرو مخو رواو علماولکه مولاناسعدالدین کاشغری (چی په ۸۶۰ هق کی مړ دی) او مولاناشمس الدین محداسد (چی په ۸۴۲ هق کی مړ دی) او مولانا سعدالدین فرخ ،او خواجه زین الدین خوافی ،او مولاناقطب الدین ظهیری او مولانا شریف الدین عبدالقهار ،او مولانا تاج الدین حسن ، او خواجه شهاب الدین اسماعیل حصاری او نو رو سره دشاهرخ میرزا په وخت کی له هراته دحجاز خواته ولاړ ، او دمکې تر حج ومدینی تر زیارت و روسته بیرته راغی او د (۸۵۷ هق) کال دلومړی خور (ربیع الاول) په ۷ دسه شنبی په ورځ مړ ، او دهرات دمختار دغره په لمنه کی د هرات دعیدگاه شمال ته ښخ کړه سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایې چې میرزا ابو القاسم بابر دشیخ له کلی «چغاره» څخه دده جنازه پرخپلو اوږو اوچته کړه، او دده خلف الصدق شیخ نوزالدین ته یې پاتاو رکړه .

مولانا شریف الدین عبدالقهار دده په وبرنه کی دابیتونه وویل :

قدوة العارفین امام بحق
قطب الاقطاب عصر شیخ عمر

در ربیع نخست وفصل ربیع
سوی فردوس کرد عزم سفر

در سموات غلغلی افتاد
چون بکروبیان رسید خبر

برتر از سدره بارگاه زدند
که شهی میرسد ز ملک بشر

عقل میخواست نام و تاریخش
«گفتمش قطب اهل کشف عمر»

- ۸۵۷ھ ق -

بیانو میرزا ابو القاسم بابر دده پرقبر باندی په خپلو ډېرو شخصی پیسو دانی ودانه کړه .

مأخذ :

آریانا مجله - ۳ کال - ۷ گڼه - ۵۵ مخ
د ښاغلی محمد ابراهیم خلیل لیکنه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۶ - بهاء ولدین (ملا) :

ملابهاءالدین په ختیه ساگزی دپښتو ژبی پوخ لیکوال د کندهار دښار دبرو په بازار کی او سېدـ په دری او عربی هم پوهېده، او د کندهار دادبی انجمن غړی و، ددلـ یکنی دهغه انجمن په پښتو مجله کی چاپ سوی دی. دی تر (۱۳۳۴ ه ش) کال وروسته مړ دی.

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۸۰ مخ

۱۵۷۷ - بهاء ولدین نوربخش :

شاه بهاء الدین نوربخش دشاه قاسم نوربخش فاضل او لاد، او دخپل وخت نو میالی عالم و، دعلم سره یې زهدهم درلود، او دسلطان حسین میرزا په ورو ستیو وختو کی له عراقه هرات ته راغئی، او دخواجه افضل الدین محمد کرمانی په خانقا کی یې چی دعراق تر وره دباندی وه واړول، اوسلطان حسین میرزا او رته په درنه سترگه کتل، او هغه وخت چی سلطان حسین مړ سو، او په خراسان کی دنفاق او - پریشانی او ربل سو، نو شاه بهاءالدین آذربایجان ته ولاړ او هلته مړ سو.

مأخذ :

حبیب السیر - ۱۱۵/۳ مخ

۱۵۷۸ - بهادر خان :

دشاه حسین هوتک دعسکری قوا او نو میالی سپه سالار و، چی په (۱۱۳۸ ه ق) کال یې د «شال» او «ږوب» سیمی فتح کړې دېرې یې هم ونیولې او شاه حسین ورته د «ورور» خطاب کاوه، او عو اسو «امیر لامراء» باله، او دپټی خزانې مئولف یې دشاه حسین هوتک بازو بولی او د «صدر اکابر دوران» او «خان عالیمکان» او «صدر الزمان» په القابو یادوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهادر خان دمیر و یس نیکه په و ختو کی هم د آزادی غږ بنتو نکو په لو مړی ډله-
کی و لاړو، او په هغه او لسی جرگه کی یی دخپل تېر دمشر په تو گه گډون کړی و
، چی د میر و یس نیکه له خو ادپر دیو متجاو زینو پر خلاف جو ړه سوی و ه
دپښتی خزانی مؤلف محمد هو تک یې داسی ستایی :

«په دې دو ران په کندهار کی مشهو ر دی، په بهادری او په تو ر بالیو الی
معروف ، دپادشاه ظل الله باز و دی ، او دلښکر و سالار ، شال او ږو ب کلاوی یې-
فتح کا، او ډېرې یې ضبط کا، دبری سمند یې هری خواته چی مخ کا ، هغه ځای اخلی، او
بری یې له از له په بر خه دی؛ په کندهار کې تو ل خلق پېژ نی، او محتاجان او فقر ایی
په کر م او سخاوت ساره دی، دجو دلاس یې ز ر بخش دی، او هر کله دغریبانو دستگیری
کا، پادشاه عا لم پناه شاه حسین یې په «ور و ر» خطاب کا، او عو ام یې په «امیر الامراء»-
یاد کا؛ خان عالیمکان په علو مو کی عالم دی، او په اشعار و بی نظیر ، شعر او علمأ
په لاس د کر م پالی ، او هیڅکله یې مجلس له دی طایفو خالی نه وی، او په صله کی په
دو ران طاق دی، او په ښندنه علمأ ته حا نم دی-چی له سفره ر اسی علمأ او شعرا سپلمه
کا او دوی ته ښدنی و کا خالق تعالی د ی دا کریم دوران او حاتم زمان تر ډیره ژوندي
و ستاتی آمین یا رب العالمین » .

دمحمد هو تک له لیکنی خر گند پری چی بهادر خان سر بېره پر هغه چی یو نو میالی
سپه سالار و ، دشعر او ادب او علماؤ سره یې هم دز ړه مینه در لو دله او په خپله هم د -
پښتو ژ بی شاعر و او اشعار به یې پر او لسی و ز ن و یل، او د پښتو ژ بی د آثار و په
راغو نډ و لو کی یې ز یار یو ست - لکه محمد هو تک چی د عبدالقادر خا ن ختک
حدیقه پخپله د ناظم په قلم د بهادر خان سره لیدلې و ه، دی د عبدالقادر په باب لیکی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

« په سنه (۱۱۱۵ ه) يې يو بل کتاب نظم کړچې نوم يې دی «حديقه ختک»ـ دغه کتاب ما په سنه (۱۱۳۰ ه) له صدرالزمان بهادرخان سره وليدچې د مؤلف په دسخط وت بهادر خان دامت شو کته (۱) همسی روايت کاچې په ډېره ما دغه کتاب وموندچې ديوختک په ضبط کې و . »

محمدهوتک د بهادرخان يوه بدله چې پر اولسی وزن يې ويلې وه هم په پټه خزانه کې راوړی ده اوليکلی يې دی چې :

«همسی وايی کاتب الحروف محمدهوتک غفر الله ذنوبه وستر عيوبه، چې خان عالی مکان ددی کتاب دپاره له خپلواشعار وخخه ماته يوه بدله راکړه چې دلته يې ثبت کوم ، چې کتاب له ذکر خير ددی حاتم زمان خالی نه وی، او هر څوک چې يې ولولی دعا ورته وکا ، هغه بدله دا ده :

بيلتون په زوردی ترليمو سی سهانم ځاخی

لکه شبنم ځاخی

داسره ياقوت سی په لمن کی ستا په غم ځاخی

په غم الم ځاخی

گوره ليلی باران داو ښوستا په چم ځاخی

خنسگه پرچم ځاخی

* * *

راغله ليلی په شينکی خال نخا په گلو کوی

په سرو منگلو کوی

---

(۱) ډېره : مقصد ډېرۀ اسماعيل خان او يا ډېرۀ غازيخان ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهارچی وزی سیل کا ، بڅ دبلبلو کوی

گل په او بلو کوی

ملالی سترگی کاسیه په ویرژلو کوی

زیب په کجلو کوی

دژوبل زړه وینی په هرگړی هردم ځاخی

لکه شبنم ځاخی

* * *

شکلی نجلی ! دباغ په لورسه خه نخا مکوه

عاشق رسوا مکوه

وریت سوی زړه سی دی سین یو ری خندا مکوه

را شه جفا مکوه

زه یم پتنگ ته یی ډیوه ساجلبلا سه کوه

نور ظلم بیا مکوه

یم ستاله عشقه لپونی پرما ، ساتم ځی

غم او الم ځاخی

ماخذ :

پټه خزانه - ۱۱۱ ، ۱۲۱ ، ۱۲۵ مخونه

د کابل - لوسړی چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۹- بهادر بدخشی:

دسعید بدخشی زوی دهندداکبر پاچاپه وختوکی دتربت دسیمی واکوال و او هغه وخت چی د«بهار» دصوبې امیران اکبرپاچاته پورته سول اودده پلار سعیدهم دیاغی امیر انو سره یوځای سو، نوبهادرهم د خپلو اکی اعلان وکی او په خپل نامه یی سکه ووهله اوخطبه یی وویله چی پرسکه باندی دابیت کیندلی سوی و:

بهادرابن سلطان بن سعید ابن شه سلطان

پسر سلطان پدر سلطان زهی سلطان بن سلطان

بیا چی دده پلار دمعصوم خان کابلی په وینا خپل زوی بهادر ته ورغی بهادر بندی کی؛ هغه وچی داکبرپاچا له خوا صادق خان دیوه لوی لښکرسره دبهادرمقابلی ته ورووت اودسختی جګړې په پای کی بهادرووژل سو.

دده دوژلو کال (۹۸۸ ه ق =۱۵۸۰م) کال و.

مأخذونه:

---

۱ - مأثرالامیرا- ۱/۳۹۰ مخ ، ۲ - اکبر نامه -۳/۳۸۴- مخ

۱۵۸۰- بهادرخان روهیله:

ددر یاخان داودزی پښتون زوی او په هند کی د شاهجهان پاچاله نوسیالیو سالارانو او امیرانوڅخه و.

هغه وخت چی شاهجهان لا شهزاده و، بهادرخان دخپل پلارپه واسطه دهغه سره آشنا سوی و، اوبیا چی شاهجهان- دپاچهی پرتخت کښېنوست ده ته یې دخلورو زرو پلیواو دوو زرو سپیرو منصب ورکی اود«کالپی» دسیمی جاګیر اودهغی سیمی دسرکښانو سرکوتل یې هم ورو سپارل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی هم دشاهجهان دپرتخت کښېناستلو په لوسړی کال دعبدالله خان فیروز جنګ په ملګری د کالپی خواته رهی سو. خوچې د« جهجهار » دسیمی یاغیان اپل کړی، اوترسختی جګړی وروسته یې پردښمن بری وسوند او دهغه بری له امله دشاجهان له خوا « نغاره » ورکړه سو.

ترهغه وروسته دد کن د ناظم اعظم خان په سلګری دخانجهان لودی استیصال ته وګمارل سو.

خوخانجهان لودی په دیره سړانه ورسره جنګید او بهادرخان دوه ځایه تپی سو. پر مخکه ولوید د خانجهان جګړنو غوښته چی سر یی پرېکړی خو خانجهان پری نه ښوول او بهادرخان ژوندی پا ته سو.

دشاهجهان دجلوس په شلرم کال دعادل خانی لښکروسره په جګړه کی هم تپی او بی هو ښه شو چی بیجا پورته یې بندی بوت او دشاهجهان دجلوس په پنځم کال دعادلشاه له خوا ایله کړه سو، او شاهجهان ډیرو ناز اوه منصب یی ورله ورکړ او اوبیرته دا کاپی او قونوج جاګیر ورو سپاره اود « سلکوسه» دسیمی دسر کښناو سر کوتلو ته بې وګماره دیرپی ووژل او کورونه یې ورو ران کړه، او د زړو رتوب انګازي یې هر لورته خپرې سوې. ترهغه وروسته بهادرخان په راجا جهارسنګه بندیله پسی ولاړ او هغه ته یې هم ماته ورکړ.

په دی توګه بهادرخان رو هیله دشاهجهان پاچاد وخت په زیاتوجګړو کی خپله توره ځلولې او سړانه ښکاره کړې وه چی تفصیل یې د « ماثرالامرا » د کتاب په لوسړی ټوکی کی راوړه سوی دی.

هغه وخت چی شهزاده مرادبخش دبلخ خواته راغی هم دا بهادرخان ورسره و، او کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې شهزاده سرادبخش له بلخه کابل ته راوګرځېد د بلخ صوبه داری او دهغه ولایت انتظام یې اصالت خان په اتفاق بهادرخان ته وسپاره، او بیا چې شاهزاده محمد اورنګ زیب د بلخ ولایت ته راغی نو بهادرخان یې دازبکانو سره جګړې ته وګماره. که څه هم بهادرخان په جګړه کې ډېر زیار ویوست خو دده رقیبانو شاهجهان ته داسې ورسوله چې ګوا کې بهادرخان په خپل کار کې سستی کړیده محکه یې نوددده د کالپی او فونوج جاګیر ضبط کې او دده زړه هم ساتسو خوچه، (۱۰۵۹ ه ق) (۱۶۴۹ م) کال د رجب دمیاشتې په نولسمه او دجولای په نولسمه په داسې حال کې چه د شهزاده محمد اورنګ زیب په ملګرۍ کې یې دقندهار قلعه محاصره کړې وه د ساه لنډۍ له ناروغۍ څخه مړ سو. او نواب غلام حسین دده د مړینې نېټه په دوو بیتو کې داسې وویله:

فخر هندوستان بهادرخان که جهان قائل شجاعت اوست

سر دوداغ فراق را بگذاشت داغ جان درسین رحلت اوست

دهند په (یوپی) کې «دشاهجهانپور» شار د شاهجهان په نامه همده ودان کړی دی.

ماخذ:

۱- مآثر الامرا - ۱/۴۱۲ مخ تر ۴۲۰ مخ پوری - په اردو ژبه

۲- پادشاهنامه - ۱/۱۰۶ مخ

۱۵۸۱- بهادرخان لوانی:

د محمد شاه په نوم یې له (۹۲۴ ه ق څخه تر ۹۳۷ ه ق پوری) دهند پر «بهادر» بهار» حکومت کړی او ددریا خان لوانی زوی و.

طبقات اکبری لیکی چې دغه افغان په خپل نامه خطبه جاری کړه، او سکه یې ووهله او ده هم د په وخت کې بابر پر بهار باندی یرغل وکی.

مأخذونه:

۱- طبقات اکبری- ۲- دهند په تاریخ او سدنیت کې د افغانانو برخه - قلمی - ۸۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۲ـ بهادرخان لودی :

توریالی بهادرخان دخانجهان لودی وراره اود محمدخان لودی زوی و، دهند دمغلو په دربار کی یې یوزری منصب درلود ، خلور سوه یې سپاره وو .

د «راجوري» په جګړه کی چی په (۱۰۳۹ ه ق) کال کی پېښه سوې وه دده تور - یالیتوب او سپرانه غلیما نولاهم منلی وو .

خافی خان لیکی : «بهادرخان توریالی» د راجوړي» په جګړه کی ښې تور - ووهلې پای ته دډیرو ټپوله کبله غوزارسو، له ډېره غیرته بیرته راوغورځېد، توره یې و کښله اوپه خوراسپرانه یې پرغلیم بریدو کړ ، آخر دغلیم په ټوپک وویشته سو، اوولوېد، پاې ته «پرسرام» نومی راجپوت چی د راجا بهارسنګ له ډلی و، پرراوځغستل، غوښته یې چی ددې سپرنی زسری ککری غوڅه کړی، خو هغه زسریالی پښتانه په دغه حال کی جمدر له سلار او کیښ اوهغه راجپوت یې پروراته وویشت اود «پرسرام» جمدرد بهادرخان پرغاړه برابر سو، ککری یې ځینی پرېکړه، اود لاس د گوتمی آس، توری اوسپرسره یې خان اعظم ته وروړه، خان اعظم د توریالی بهادرخان ککری د «بیر» د کلاپه وره وځړوله او دلاس گوتمی یې چی دده نوم پرلیکلی و ، شاه جهان لره « بر هانپور » ته و یرله او شاه جهان مغول ډیر په خوښ شو .

مأخذونه :

۱ـ لودي پښتانه ـ دپوهاندرشا دتالیف ـ ۳۳۸ مخ

۲ـ پادشاهنامه ـ ۲۷۶/۱ مخ

۳ـ سیر المتاخرین ۲۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۳ـ بهادر سیستانی :

بهادرخان دسیستانی خانزمان وروردرې ژبی شاعرو ، ښه طبع یې درلودله او دا بیتونه دده دی :

آن شوخ جفاپیشه دل سنگ گرفته — گویا بمن خسته رهجنگ گرفته

بنشسته به سن برسر مسند خوبی — شاهی است که جا برسر اورنگ گرفته

مأخذ :

پښتو آریانا دایرة المعارف ۴ - ۵۴۵ مخ

۱۵۸۴ـ بهار خراسانی :

محمد سلیم بهار محمد اکبر خراسانی زوی ددری ژبی شاعرو، اوپه شعر کی سلیسه اوروانه طبع درلوده له خراسانه هندته تللی و ، اودسند په شاوخوا کی مړدی .

دا بیت دده دی :

شد مائل بتان دل عاشق مزاج من

غیر از وصال هیچ نباشد علاج من

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۵۴۷/۴ مخ

۱۵۸۵ـ بهادر کوهاتی :

شیخ عبدالله معروف په حاجی بهادر دخپل وخت نومیالی عالم اولیکوال و . په (۹۸۹ ه ق) کال په اگره کی زېږېدلی او په (۱۰۹۹ ه ق) کال په کوهات کی مړ او همهلته ښخ دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهه تصوف کی هم لاس درلود اودمشهور آدم بنوری له خلیفه گانوخخه و .
د کریمداد پرالفنامه باندی یې په دری ژبه لویه شرحه لیکلی ده چی
« مفتاح الدقایق » نومیږی .
مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ـ ۸۰ مخ

۱۵۸۶ ـ بهاگل :

د وزیر فتح خان مشهور په اشرف الوزراسنکوحه ماندینه او د سربلندخان او شاهپسندخان مور وه .

دنوای معارک د مولف د لیکنی سره سم دبهاگل ، د کشمیردارباب شاه (ندیانو) خخه وه چی په نوای معارک کی یې داسی یادونه راغلې ده :
«خسروقلم شرین رقم، فرها دوارکندن بیستون این مدعا، چنین بیان می نماید :
که اشرف الوزرا وزیرفتح خان از کمال تعشق مسمات « بهاگل » از ارباب نشاط کشمیر درسلک ازدواج خود آورده بود ، با و بسیار محبت و دلبری داشت ، و ازودرو فرزند متولد گردیده یکی مسمی به سربلند خان ودیگرشاهپسندخان ازقضا کردگار درچین تولدشاهپسند خان مسماة مذکور سرحیات درنقاب تراب کشیده ، اشرف الوزرا ازسوزوگداز مفارقت اوبجنون وارصحرا نوردلیلی جمال حیرانی اوبوده بعدازورچندایام تدارک همسبتری سوفوره داشت درسنه یکهزارو دوصدو سی ویک هجری در ایام زمستان باتفاق شاه محمود خان از کابل برآمده ، رونق افزای پشاور گردیده ، در انجا دختری جمیله که خورشید خاوری از حسن دلاویزش ، اقتباس نور نماید ، و قمر

(c) ketabton.com: The Digital Library

باین همه دلبری، مستفاد از جمال بلا انگیز اوشود از دو دمان قاضی خیلان که از قدیم بارباب دل قرب ومنزل دارند ، بدست آورده درشب اول گوهر ناسفته اش ، بسوزن الماس جفا سفته ، وآب وتاب ازغنچه بکارتش از گلبن وجودش ریخته ، باز بخانه فرستاد ، وبمنزله سرو او را از بهر جهان آزادی بخشید .

وبازدران روزها ، ارباب نشاط از کشمیر دختری آورده نه دختری بل ماه آسمان خوبی ، وخورشید اوج محبوبی ، وشرین باین همه حسن که داشت چون سها پیش آفتاب متصور ، و لیلی باین شورش جمال ، چون لیل پیش نهار همانا گلدسته ایکه از بس لطافتش آب از چهره گل رفته ، وازنهایت نزاکتش شاخ گلبن ، خارخار حسرت شده .

اشرف الوزرا نادیده به مقتضا :

نه تنها عشق از دیدار خیزد بسا کاین دولت از گفتار خیزد

شیفته جمال باکمال اوشده وبزور اورادر مشکوی اقبال برده ، صاحب خانه ساخته ، گلهای عیش و عشرت زبوستان محبت اوسی چید ، وهر روزه مجلس آرای ، و شمع نای ونوش ، وتماشای لولیان روشن بوده . میراسماعیل شاه وکیل ناظمان حیدر آباد و خالویم شیرمحمد خان وکیل والیان خیر پور ، بجهت مبارکبادی نزداشرف الوزرا رفتند ، وهدیه سنگینی پیشکش نمودند ، اشرف الوزرا نهایت خوش شده وتماشای لولیان بوکلای مذکور ، معه اکل وشرب عطا نمود وهم خلا فاخره عوض مبارکبادی مرحمت فرمود »

مأخذ :

نوای معارک - تالیف منشی عطا محمد شکار پوری -

چاپ کراچی - ۴۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۷ـ بهاول خان:

دپښتوژبې شاعرو،اود«بنو»په سیمه کې یې ژوند کاوه ـ په یونانی طب کې هم لوی کې لاس درلود ، او پلار یې شادی خان نومېد .

ده دزیتون جنگنامه په پښتو نظم ترجمه کړې ده ،او ژوند یې ددیرلسمی هجری پېړی په پای اټکل سوی دی . دا بیت دده دی :

بهاوله تل گویا په دې گفتار شه

د نبی د پس روانو خدمتگار شه

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۸۰ مخ

۱۵۸۸ـ بهادر (ملا) :

په پښتوژبه ددینی او مذهبی موضوعاتو له ناظمانو څخه و،داوسنې پېړی په سرکی دپښتوستان په سیمو کی اوسېد. دده څومناجاتونه اومنظومی خطبی سته . دابیت دده دی: دبهادرویل به هلته درپه کارشی به لحد کی چی شی سوال ربانی

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ـ ۷۹ مخ

۱۵۸۹ـ بهاول خان:

دپښتو ژبی شاعر و، او دپښتو ر د بنو په سیمه کی یې د یونانی طب طبابت کاوه . د پلار نوم یې حکیم شادی خان و .

« دجنگنامه زیتون » په نامه یې یوه قصه په پښتو مثنوی ددهکنی ژبی له یوه کتاب څخه په ۱۲۸۵ ه ق کال کی ترجمه کړی وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه‌موده‌په سوات کی اوسېد ، اودسوات«باباجی‌صاحب » ته‌یې‌عقید درلودله « د جنگنامی » د سر بیت د داسی دی :

دکونینو خاوند ته یې ای سبحانه
هم خالق رازق د هر چا ذوالمنانه

او دکتاب د نظمولو سبب داسی بیانوی :

بهاول تل گویا په دا گفتار شه
د نبی د پس روانو خدمتگار شه
اوس سبب ددې کتاب واوره له ما نه
په د هکنی زبان رقم و، زما جانه
مشتهر وه په قصه د زیتون گوره
عجائب د محمد حنیفه روره
مخیل شوم په خپل زړه کی دا کتاب
افغانی ژبه روان کړم په شتاب
په پښتو می کړه بدل هندی زبان
چی عجب وه حنیفه زیتون بیان

دکتاب په پای کی وایی :

له فساده شه آباد دا کل‌جهان
فتنې پورته شوی بې حده دا زمان
ټلار او زوی بی‌اتفاق شول‌وئې گوره
محبت شه بر طرف درور له روره

(c) ketabton.com: The Digital Library

استادان او شاگردان صاحب عناد شول

دازمان کی بیخ کندو نکی دبنیا دشول

عزت نه گو ری دنیاوته یې مخ دی

خوک چی ترک که دا خصلت دهغه سخ دی

بهاوله ! ته گویا په استغفار شه

لـه فساده لـه عناده تو به گار شه

یې غریب عاجز مسکین او بی نصیب

په دا ملک کی یې مشهوره په طبیب

قصه تم شوه اې زما یاره دلدار ه

لافی نه کړم خبردار شه اې هوښیاره

شین اونون وبی اوهی له ایامه (۱).

دغه حال وه ویې گوره صاحب نامه

وؤ تاریخ یو و یشتم د دویم خو ر

سن هجری «غرفه» (۲) کی گوره په هرطور

بی اوهی الف اولام کړه نورتمام (۳)

که هوښیار یې فکر وکړه دا ده نام

شین الف او دال او یا و خاو نون (۴)

زما پلار دی دا مصرع کی ذوفنون

---

(۱) یعنی « شنبه » (۲) ۱۲۷۰ هـ

(۳) بهاول (۴) شادی خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مشهور په حاو کاف و یا و سیم (۱)

که ته هوش کړی نوربه ز رشی پری فهیم

د ل رنجه شو په اتمام د دې بیا ن

آخرکار دی تاسف ا و دی ارما ن

مأخذ :

تبرهپرشاعران -۷۰۲مخ

۱۵۹۰- بهاء ولد بلخی :

سلطان العلما بهاالدین محمد دحسین خطیبی بلخی زوی معروف په «بهاولد» دشپږمی هجری پیړی په پای اوداووسی هجری پیړی په سر کی له سترو نومیالیو صوفیانو او عارفانو څخه تیرسوی دی، اودشرق د سلام نړی دسترصوفی او نومیالی شاعرمولانا جلال الدین بلخی پلار و .

دبهاولد پلارحسین داحمد خطیبی زوی هم دخپل وخت له زبرگانو څخه گڼل کیده او درضی الدین نیشاپوری مشهور شاعر استادو اوسوریې دخوار زمشاها نوشاهی کورنی ته منسوبه و ، اودخطیبی د کهول نسبت بیاابوبکر صدیق ته رسیده .

بهاولد په طریقت کی د شیخ نجم الدین کبری لاس نیوی کړی نو د هغه له خلیفه گانو څخه و .

دزیاتی پوهی له امله یی خورا اغیزه ناک اوله تاثیره ډک مجلس درلود، ځکه نوخورا ډیروگړی پرراغونډبدل اوله همدی سببه خوارزمشاه رو ځینی ډاربده ، څوچی بهاو

(۱) یعنی « حکیم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې دبلخ اوخراسان په پرېښو ولومجبور کې ع،اوپه دی مجبوری کې د امام فخر-
رازی سره دبهاولد دنظر اختلاف هم بې اغیزې نه و،نو ځکه بهاولد په خپل کتاب
«المعارف» کې پرمحمد خوارزمشاه اوامام فخر رازی باندی حملی کړی دی، او دوی
د و ا ر ه په مبتدعه ډله کې راوړی اودخپل کتاب په یو ځای کې لیکل چې :
« فخر ر ا ز ی و ز ین کیشی و خو ا ر ز مشا ه را و چند ین مبتد ع
دیگر بودند ، گفتم تمام صدهزار دلهای با راحت و شکوفها و دولتها را
رها کرده اید ، و در ین دوسه تا ر یخ گریخته اید ، و چندین معجزا ت
وبراهین را مانده اید و بنزد دوسه خیال رفته اید، این چندین روشنایی آن مدد
نکرد که این دوسه تاریکی عالم رابرشما تاریک دارد؟واین غلبه بهراز آنست که نفس
غالب است وشما رابی کار می دارد ، وسعی می کند بدی وچون بی کار باشید همه
بدی کرده شود وتاریک ووسوسه وخیال وسوداهای فاسده وظلالت پدیدآید ،
از آنک عقل غریبست ونفس در ملکت خودست،وآن مملکت ازآن شیاطین است ،
و این دنیاست که ماحضرست و حجابست از در غیب ... (۱).

په یوبل ځای کې هم دامام فخر رازی په نسبت دخوار زمشاه ټینګ ارادت ته
اشاره کوی او وایې چې :

« دهخپل یو مقرب ته ویلی دی چې هرځای چې دامام وعظ کوی «با کمر زرو
کلاه مغرق بر پایهای منبروی نشیند » او بیایی نو امام مبتدع بللی او
د کلام الله څخه یی دده تأ و یلوته اشاره کړې د ه او ویلی یی دی :
«... اسباب نزول آیات و نحوها وحکمتها واشعار وامثال می گوید...

---

(۱) کتاب المعارف - د ۱۳۳۳ د تهران چاپ - ۱-۸۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

و محمد علی حکیم را سلطان اولیا میگفت او ، جهو دان بنز دوی نور یته سی خو اند ند من چون بشنید م این نوع سخن ، و خود را بهیچ نوعی سوازنه ندیدم نه تصور سوازنه یافتم گفتم من همچون یکی آحادی ام اندر جهان بیان ، تاسلامتی آن جهان طلبم، اکنون چنگ از گفت و خلقان بدارم و هیچ مرتبه و جاهی نجویم با هیچ خلقی ، هر کجا افتادم ، افتادم وهر کجا برخاستم برخاستم ، اگر چه خلقی نظاره گرمن باشند التفات خود را از خلقان پاک کنم واصغای ایشان را پیش خود نیارم واز هیچ فضیحتی احترازنکنم، همان انگارم که کلوخی ام، الله مرا از حال بیحالی سی گرداند تامرا کجارساند و کجا اندازد وبچند صفتم گرداند، اذاوقعت الواقعته برخواندم، خود راچودیواری دانستم که فرو افتادم تا کدام اجزام را خفض کندو کدام رارفع کند ...» په دی خبرو کی په صراحت بهاء ولدامام فخر رازی او دحکمت او کلام نو رو پوهانو ته مبتدعه ویلی دی، خوخنگه چی هغوی دخوارزمشاه له خواحمایه کپدل نوبهاولدخپل خان ددوی په سوازنه کی نه سونده اووطن پرپښوولوته چمتوسو، اودقراینوخخه خرگند پری چی د(۶۱۰ هق) په شا وخوا کی یی له بلخه هجرت کړی دی، ځکه چی دده دهجرت په وخت کی دده زوی مولانا جلال الدین بلخی شپږ کلن و ، اوخنگه چی مولانا په (۶۰۴ هق) کی زیږیدلی نو دده هجرت باید د (۶۱۰ هق) کال په شاوخوا کی و .

داکتر ذبیح الله صفا په « تاریخ ادبیات در ایران » کی لیکلی چی دده په نظر د بهاء ولد مهاجرت په مطلق ډول د مغولو د حملی له ډاره نه و ، ځکه چی د مغولو د حملی ډار تردې پیښی دری ځلو رکاله وروسته پیدا سوه او شپږ کاله پس عملی سوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهاءولد د هجرت په لارکی نیشاپورته ورغی او د شیخ عطار سره یې وکتل او شیخ عطار د «اسرارنامه» کتاب دده زوی جلال الدین ته (چی و روسته مولانا جلال الدین سو) د هدیې په توګه ورکی. بانو بهاء ولد له نیشاپوره بغداد ته اوله هغه ځایه مکې ته ولاړ، او بیاله هغه ځایه دشام او روم لوری ته رهی سو او خو کاله یې دارزنجان او سلطیه او لارنده په ښارو کی تیر کړه او تر هغه وروسته د علاالدین کیقباد د سلجوقی په بلنه «قونیه» ته ولاړ او همهلته پاته سو، په وعظ او ارشاد یې خوله پوری کړه، ډیر شاګردان او مریدان یې وسوندل، خوچی د افلاکی په روایت د (۶۲۸ ه ق) په دو همه خور، او د دو لتشاه سمر قندی په روایت په (۶۳۱ ه ق) کال په داسی حال کی مړسو چی د نیا ته یی یو خوراستر معنوی شخصیت لکه مولانا جلال الدین بلخی روزلی پرېښود.

سربېره پرهغه یی یو کتاب «دالمعارف» په نامه خپل یوازنیی اثر پریښی دی چی دده د شلو مجلس او مواعظو یو ه ګټوره مجموعه ده چی په خپله یی د کتاب په شکل تربیت کړی و. داکتر صفا ددې کتاب په باب لکلی چی:

« درین کتاب حقایق عرفان ودین وتفاسیر وتأویلاتی از آیات قرآنی با بیانی شیو اودل انگیز و بافصاحتی کم نظیر مورد بحث قرار گرفته است وسخن گوینده چنان شیرین ودلپزیراست که در بسیاری از موارد در لطافت بشعرمی ماند و در عین حال شامل بسیاری از لغات وتعبیرات وترکیبات نادر پارسی است که مسلما تحت تاثیر زبان تخاطب بلخ بو جو د آمده است.

هر بحثی یا هر مجلسی با بیان هرحالتی ازاحوال که بهاولد آنها راموضوع گفتار یانگارش قرار داده یا عنوا ن فصل ذکر شده و بدین تربیت کتاب المعارف

(c) ketabton.com: The Digital Library

که خود کتابی عظیم است از عدهٔ بسیار فصول ترتیب یافته است - »

مأخذونه :

۱- تاریخ ادبیات در ایران -۱۰۱۹/۲ مخ

۲- المعارف - ۲۳۵/۱ مخ

۱۵۹۱- بهرام :

دپیشوردسیمو دپښتوژبی اولسی شاعرو، اود(۱۲۵۰ ه ق) په شاوخوا کی یې ژوند کاوه یوه بدله یې د«جم دارمستتر» په کتاب» دپښتنخواد«شعرها ربهار» کی راغلی اوهغه داده :

معمورنه شوم زه په وصال د دلبر
شوگیري کړم مدام پسی زه شوم اوتر

سپین مخ دي گلزار توری زلفی سنبل
مروارید دی دندان دواه لب دی سره زر

ستامقام دی په بار خبر دارشه بارو
زه مین په تا دپرکه ته وکړي باور

سپین مخ دی آیین (۱) زنخدان دی گبین
تول صورت دی سیمین تجلی کا دنمر

---

(۱) د هنداری په معنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپین‌مخ دی‌چراغ ځما ره شه پرې داغ
ما نیولی دلبار ستا په وخت د سخر

چی‌عاشق‌دی «بهرام» ستاصفت یې کلام
په‌سلام‌دی مدام که ته ورکړی سلام

مأخذونه:

۱ - پښتانه شعرا - ۵۵۱/۲ مخ
۲ - دپښتنخوا هارو بهار - ۱۳۴ مخ

۱۵۹۲- بهرام تگاوی:

دپښتو ژبی شاعر اود (۱۲۴۹ ه ق) کال په‌شاو خوا کی دتگاو په‌سیمه کی زیږیدلی، وسا په‌ولسی‌اوز انویی‌هم شعرونه‌ویل‌چی پښتنی سندرغاړو به پخپلوسند- روکی‌ږغول‌دده‌په‌اشعارو کی دمینی دردپټ دی اودا ده دده د کلام نمونی

په‌هر بن کی چی بلبل وهی نا رې
حواله کړی په غمجن زړگی اری

هغه ورځ را باندی‌تیره‌شی‌په‌غم کی
چی‌دی وگورم په‌مخ زلفی خوری

د زړه داغ سی پسی لاهسی بتر شی
چی دړی کړی په داسپین تندی‌سورې

په لیمو به یې قبول کړم کبرنه کړم
ستاددرخس وخاشاک سپیری ایرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغو په زړه کی هوش او طاقت ورک شی
څو کچی اوری «د بهرام» د خولی مسرې

نه وینم په ستر گو د خپل یار بشر عالمه
ماله را نغی چی را تلو ته یی وم په تمه

وسوزې نصیبه دا په تا خه اپت پروت دی
وسومه په مینه کی دیارلکه داشمه

زه شورو فریاد کړم ملامت نه یم مین یم
کله آه او سوز کوی له مینی نه بیغمه

نه وینم راحت بې له زحمته په خپل عمر
نه مې شی بې یاره په دا نورو ښکلیو دمه

وبه مرې «بهرامه» عاقبت په دی سود اکی
تا چی ځان د مینی اورته وراندی کړو یکدمه

مأخذ :

پښتانه شعرا- ۷۰۶ مخ

۱۵۹۳- بهرام پیښوری :

د پښتو ژبی شاعر و، او د (۱۲۵۰ هق) کال په شاو خوا کی پیښور په سیمو کی او سیده، او هم هلته زیږ پدلی دی.

دا ر ستتر مستشرق دده نوم او شعر ضبط کړی دی، او دا بدله یې «د پښتو نخوا هارو بهار» کی راغلې ده :

(c) ketabton.com: The Digital Library

معمور نه شو م زه په وصال ددلبر
شو گیرې کړم مدام پسی زه شو م او تر

سپین مخ دی گزار توری زلفی سنبل
سر و اریددی دندان دو اړه لب دی سر ه زر

ستا مقام دی په ښار خبر دار شه ښار و
زه سین په تاډبر که ته و کړې با و ر

سپین مخ دی آیین زنخدان دی گبین
ټول صورت دی سیمین تجلی کا دلمر

سپین مخ دی چراغ زما زړه شه پری داغ
ما نیولی د لبار ستا په وقت دسحر

چی عاشق دی «بهرام» ستا صفت یې کلام
په سلام دی مدام که ته ور کړې سلام

مأخذونه :

۱- د پښتنخوا هارو بهار- د کابل چاپ - ۱۳۴ مخ
۲- پښتانه شعرا - ۵۵۱/۲ مخ

۱۵۹۴- بهرام خان خټك :

دخوشحال خان خټک هغه نااهله زوی و ، چی دخپل ستر پلار په مقابل کی پاڅېدا و دخپلو شخصی غرض او خود خواهی د پاره یی دخپل پلار دملی مبارزو ه لاره خنډونه اچول .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام د(۱۰۵۳ هق-۱۶۴۳م) کال په‌لو سړی‌خو رز یږ بدلی و ،چی پلار یې‌دده دز یږ بدو نبته پر نیکمر غه نیو لې و ه ،او دز یږ بدو کال یې د « بخت باباآمد » له‌جملې څخه را ایستلی‌و ، لکه چې و یلی یې دی :

دریا و الف ماه ربیع‌الاول

بهرام‌آمدبر وی‌رخشنده چو ماه

تاریخش « بخت بابا آمد »

زین‌جمله‌شو دجیم هزارو پینجاه (۱)

خو له بده مرغه دبابادبدبختی سبب سو ، او چی خو شحال‌خان مړ کېده‌نو خپله فر زندانو ته‌یې وصیت‌و کئی چې :« که‌مو بهرام و ړاندی‌و رو ستو په لاس کښیو- زی مړ یې کړی، نیمایی یې‌دماسرته ،نیمایی یې‌دما پښو ته وسپځی؟، هاله‌به‌دمارو ح تاسو خو شنو دشی»(۲) بهرام‌له‌یوی خو اپه‌خپله دقو مدسر داری او خانی لیونی‌ؤ او له‌بلی خو ادهندمغو لی‌حکمر ان سهابت‌خان‌دبهرام‌خان‌له‌دې‌خو دخو اهی‌څخه استفاده‌و کړه‌او دی‌یې‌دخپل پلار «خو شحال‌خان» په‌مقابل کی‌و پار او ه،نو ځکه بهرام هم‌دخپل پلار او هم دخپل‌و رو راشرف‌خان هجری‌چی‌دو اړه‌دهنددمغلو دتسلط پرضد مبارزه‌کو له مخالف سو- د اشرف‌خان ځکه مخالف‌و ، چی د خو شحال خان د بند یگرت پـه وخت د اولس سر د اری ا شرف خا ن ته‌سپارلې سوی‌و ه او خوشحال خان هم هغه دمشر توب و ړباله .

---

(۱) تاریخ سرصح- دپښو رچاپ -۲۵۸مخ

(۲) تاریخ سرصح-دپښو رچاپ- ۴۸۱مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام خان سهابت خان ته ورغئی او هغه ته یې ډاډور کی چی دخپل پلار پر خلاف دده هر حکم ته چمتو دی او سهابت خان هم له خپلی خوادمرستی ډاډور کی هغه وچی د(۱۰۸۳ هق=۱۶۷۳م) کال د ذیقعدې او مارچ په پای کی دخوشحال خان او بهرام خان ترمنځ وړی وړی جګړې پیل سوې، او همدار از د(۱۰۸۴ هـ ق ۱۶۷۳م) په محرم کی بیا د پلار او زوی ترمنځ جنګو نه وسول چی په دی جنګو کی خوشحال خان بری وموند او ورپسی نو داسی ډېری جګړې او شخړی د بهرام او دده د پلار خوشحال خان ترمنځ پېښی سوی دی چی تفصیل یې په خپله د خوشحال خان په «کلیات» او دافضل خان خټک په «تاریخ مرصع» او داستاد دوست محمد کامل په «خوشحال خان خټک ـ سوانح حیات او ادبی آثار پر تبصره» کتاب کی راغلی دی. خو دلته دنمونی په توګه د خوشحال خان له کلیات څخه د بهرام په باب کمې څو شعرونه را اخلو خوشحال وایی:

د بهرام له حاله څه وایم وچاته
حال د خپل زوی په ښکاره دی و باباته

هم فضول هم سزور هم مذبذبدی
هم یکرنګ و یل به نه کاندی وچاته

په یوه ذره کی پاسه په اسمان شی
په یوه ذره کی څی تحت الثراته

د خپل خوی په ګرداب نو کی غوته خوری
دا عادت به یې رد نشی ترسماته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا هنر دسر داری نه زده بهرامه
سر داری دی په خپل دو ر کړه بدنامه

هم تمامی خپلخانې لره بلاشوی
هم خپل ځان لره بلاشوې بدفرجامه

تاطاهر د کم عقلی په جرگو سړ کړ
او س فارغ شوې دطاهر له انتقامه

تاخپل ځان لره دمرگ رخنه پیدا کړه
خپلخانه دی په بدخوی کړه بی آرامه

په داهسی بدخو یی بی بخته نه یې
چی لانه یې دخو نی هاتې تر زامه

مشرو رو ر دی په زندان کړ ته خانی کړې
داخانی دی شه په ځان پوری حرامه

چی خانی ته دی هو س د زړه په زور کړ
لاځایی وه ستادزړه اندیښنه خامه

نو ر دی نو م دما دزو یو په شمارمه شه
د خو شحال ختک و ینا په داتمامه

بهرام بخه دی بد ر نگـــه
رنگا رنگ زپو ر پرې پو ری

که زپو رو ر ځنی و اخلې
نو ر به نه پوری په تو ری

(c) ketabton.com: The Digital Library

که احمق په دولت ښه شي
که ترې ولاړ شي خو دبه گوري

اله ویشت لرم زو به
نشته یو د بل په رنگ

بهرام هغه خنزیر دی
چې لایق دی د تفنگ

خو که بهرام غوندی سنحوس بدبخت بخیل شي
په شاست بې خپلخانه شي تار په تار

منافق لئیم ، مردود زماني شي
دخپل پلار سره آغاز کاندی کارزار

ابلهی بدگمانی ترهسی حده
ترنظر یی له وسوسه ښه هم بده

بدگویی خست بد نیت تر دا پهورته
سکه ورونه یې پردی کړل له حسابه

که به نیت که ښه خلقت که سخاوت دی
دایې واره له زړه لاړله خولې له یده

په مجلس یې پر آمد له منځه تللی
بل نه کور پکښې خطابې خو شامده

چې په ملک د پلار غایم هغه یې سترگی
په دوستانو یی د پلار کینه یې هده

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دباغ انگو ر یې ډبر وی و خپل پلار ته
مگر درست ژ نـکو ری و ر کا له سبده

دژ و ند یو دزړه ر نخ دی دمـړ و شر م
په ژ و ندون دبابا و رشه تر لحده

دخو شحال عقل خطانه و ،نو ر خه و
چی خانی یې په بهر ام کړ له نامز ده

دخو شحال د پو ر تنی شعر له و ر و ستی بیت خخه داسی خر گندیږی چی خو شحال خان په لو مړی سر کی بهر ام ته هم خو شبینه و ، او خا نی یې دده په نامه کړې وه، بلکه ه یوه بله پغزل کی یې دخانی چل او چلند هم ورښوولی ؤلکه چی وایې:

زما زړه له چانه روغ نه دی بهرامه
د هرچا سره سی زیست دی له نا کامه

نو کری ځوانی دا دواړه لکه بام دي
په پیری کی له لاړل دواړه پا مه

اوس دادواړه بامه ستا د ي ننداره کړه
غافل مه شه یو زمان ترصبح وشامه

په دا اوښ باندي چې ستا کجاوه ا یښی
رسوه یې چی پری نوزی تر مقامه

خودای دا ننداره شی شکرو کاړه
په چانه وي دا خو ښی علی الدوامه

تو لاتبـر ا بو یه په اسلام کی
چی یې نه وی هغه نه دی له اسلامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهل شرته دشاهین سنگل پیدا کړه
اهل خیروته حلیم شه ترحمامه

خودی توان توفیق رسیږی بیرون سشه
په هردم دپښتانه ننگ و نامه

ته دچاو جام ته هیله امید مکړه
حریفان دی باده نوش وی ستاله جامه

دگنگاش د پرخاش شه ځوانان پیدا کړه
چی پری چارد سلک و سال شی انتظامه

خوره خوروه ، گټه ساته د کارد پاره
کا سرا نی شی د دنیاله سرانجامه

شه سر د ا ر و ته دنوم خزانه بو یه
که نور هیڅ ور څخه نه وی بی له نامه

ورکول، تو رې وهل دادوار ه بویه
چی پری چارد سرداری شی انصرامه

یا تکیه دیو ه خدای د ه یادتوری
په جرگو سر کو نشی کار تمامه

که سردار د خلقو ز رلری هنر ه
بندوبست دعالم نشی بی صمصامه

ر خنه گردسلک په خو نه ساران دی
چی ساران دخونی شته خوبی کدامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دی نقش د توری کښینی راته غوږ کړه
کامرو ا به شی هاله له هره کامه

رعایت له رعیته سره ښه دی
داهاله چی بیرون نه وی له احکامه

محوجفا د خپلو وړی هو نبره به ښادشی
که د خپلو جفا سخته وی مدامه

ښه ځوانان به خپل هو ډېرې نږدې له لاسه
که یې سرشی دخونی مزری تر زامه

کتهل توری غشی خوری ساتی د جنګ وړی
مردبه سو ر نشی په زړه له انتقامه

کلیله دسنه به سو کړې راشه گو ره
چی څه درمی درته توی کړه د کلامه

چی دی زړه هغه گوهر به پکشی سو می
که پرې یوه شی له آغازه تر انجامه (۱)

خو له هغو اشعا رو څخه چی تردی شعر دسخه را وړه سوه معلو میږي چی بهرام د خپل پلا ر دا نصحیت منلی نه و ، بلکه بالعکس یې د هغه سر ه مخالفت پیل کړې و ، خو چی دومره په تنګه کړی و چی په پای کی یې

---

(۱) داقصیده او ږد ه وه دلته یې خوبیته را و اخستل سول .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاق هم کې لکه چې پخپله خوشخال خان وايي :

په داهونبره قباحت اشرف عاشق نشو
چې بهرام داهسې عاق شوخه حکمت دی

چې وعقل ته ددواړو نظر وکړې
پروت ددواړو په وجود کې حماقت دی

د بهرام تېرې په دادې په بدې کې
چې لړلې ددنيا په محبت دی

خدای د ی داعلت نصيب دهيچانه کا
ددنيا محبت سر د هر علت د ی

لکه نيت د بهرام خدو ، هسې و شو
د سړی دچاری کل مدار په نيت دی

په داهسې وخت چې دوردفسا ددی
پلار ناحقه د فرزند په تربيت دي

چې خپل پلار شړی په تو ر و په لښکرو
په داهسې زويو سل ځلې لعنت دي

که څوک شته چې په داچارو نظرو کا
ځا ی د پند د نصيحت ځای د عبرت دی

زوي له پلار نه وبزارشي پلار له زويه
قباحت د ی، قباحت د ې قباحت د ی

سره له د ی ټولو بدیو چې بهرام خان درلودلې بیا هم څنګه چې دفضل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادب د کورنۍ غړی و ، د ادب سره یې مینه د زلو دله ـپه تېره بیا په خوشنو یسی کی د یر ماهر وه چی حتی په خپله هغه پلاره چی دده له لاسه یې ډېرې ناخوالی لیدلی وی دبهرام د اکمال داسی ستایی :

عطار ددی نور قلم له لاسه کښېږدی

چی په داخوبی بهرام انشا املا که

مأخذونه :

دخوشحال خان ختک کلیات ـ د کندهار چاپ ـ ۲۱۵ ـ ۵۸۶ـ۶۲۷ـ۹۷۲ ۹۷۸، ۹۸۴ـ۱۰۳۴، او نو ر مخو نه

۲ ـ تاریخ مرصع د پیښو ر چاپ ـ له ۲۷۲ مخ څخه تر ۴۸۱ مخ پوری

۳ ـ خوشحال خان ختک ـ سو انح حیا ت او د ادبی آثار پرتبه صره ـ له ۱۴۷ مخ څخه تر ۲۰۸ مخ پوري داستاد دوست محمد کامل لیکنه .

۱۵۹۵ـ بهرامشاه غزنوی :

دمسعودزوی، د ابراهیم نمسی ، دمسعود کړوسی اودسلطان محمودغزنوي کړسی دغزنی له نو سیالیو پاچهانو څخه و .

هغه وخت چی بهرامشاه خپل ورور ارسلانشاه چی د(۵۱۰ هـ ق) کال د کوچنی اختر د میاشتی په شلمه دسلطان سنجر سره په جګړه کی یی ساته کړی وه و واژه ـنو پخپله دسلجوقیانو په سرسته په (۵۱۲ هـ ق) کال په غزنی کی د پاچهی پرتخت کښینوست ، او دالوړي ځل و ، چی دده په وخت سلجوقیان غزنی ته راغلل.

سید حسن غزنوي دهغه وخت نامتو شاعر دده دجلوس په باب یوه قصیده وو ویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یو بیت یې دا دی :

سنادی بر آمد ز هفت آسمان که بهرامشا هست شاه جهان

خو په حقیقت کې د ده خو په د جلوس ورځ د غزنی د امپراتورۍ د سقوط د پیل او د آل ناصر د بدمرغۍ ورځ وه. ځکه نو د غزنی ستر حکیم ابوالمجد مجدود سنایی بهرام شاه د پردیو د سلطې خطرته داشان ملتفت کاوه او ورته ویل یې :

ملک چون بوستان نخندد خوش
تا نگرید سنان چون آتش

بکن از خون دشمن آلوده
تیغ های نیام فرسوده

من نگویم که تیغ بردون زن
گردن گردنان گردون زن

خصم خود را به تیغ بردر پوست
که دو سر در یکی کله نه نکوست

تنگ باشد یکی جهان ود و شاه
عیب باشد یکی سپهر و دو ماه

هغه د ساجوقیانو راوستل وو چې د غوراسیران یې پر بهرامشاه باندی په قهر کړه او د غزنی ښکلی ښار یې وران کړ .

په هر صورت بهرام شاه په غزنی کې له (۵۱۲ هـ ق) کال څخه تر (۵۵۲ هـ ق) کال پورې ناستی و کې چې زیاته سوده یې په آراسی تیره سوې ده. د ده القاب سورخینو داسی راوړی دی «السلطان الاعظم ویمین الدوله واسین الملة ابو المظفر بهرامشاه» او کمت

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه القاب دي چې سترسلطان محمود غزنوی ځانته تاکلی وو .
دبهرامشاه د پاچهی په وخت کی دوې پیښې زیات اهمیت لری او دیادولو وړ دی : یوه پرهند وستان باندی یرغل اوبل دغور د امیرانوسره جګړه، چې ددې دواړو پیښولنډیز داډول دې :
محمد باهلیم چې دارسلانشاه غزنوی په وختو کی دهندوستان سپه سالارو، دبهرامشاه دپاچهی په وخت کی یی دده له حکمه سرو غړاوه، بهرامشاه په (۵۱۲ هـ ق) کال لارهور ته لښکرو یوست اوباهلیم یی ونیو، خو ترګناه یې ورتیرسو، او بیرته یی دهندوستان سالاری ورکړه او پخپله غزنی ته را وګرځېد .
خه سوده وروسته باهلیم د « سوالک د » ولایت « دبیره » په سیمه د« ناګور » » په نامه یوه ټینګه کلا ودانه کړه او بیا یی بغاوت ته ملا وتړله، چې بهرامشاه یی مجبور کی چې بیا هندوستان ته لښکری وباسی ؛ هغه وچې بهرامشاه دلسوز روسپرو سره په ملتان کی د باهلیم د دوو سو زرو جګړنو سره مخامخ سو، او باهلیم په جګړه کی دخپلو دوزاسنوسره په هغه خندق کی ډوب سو، چې دوی د بهرامشاه او دبهرامشاه دلښکر دډوبېدولو دپاره کیندلی و، او بهرامشاه بیرته بریالی غزنی ته راستون سو، او دابراهیم علوی زوی حسین یی دهند په سالاری وټاکه.
خه سوده وروسته ددوهمی ناوړی پیښې سره مخامخ سو، او هغه داوه چې ملک الجبال قطب الدین محمد غوری د حسین زوی له خپلو ورونو څخه خواشینی سو، او له غوره څخه غزنی ته ولاړ، څنګه چې ډیر خوانمرده، سخی او ښکلی زلمی و، ډیر ژرې دغزنی په خلکو کی محبوبیت پیدا کی ء، او ډیر خلک و رباندی راغونډ سول ځکه نو بهرامشاه له هغه څخه و بېرېده او په پټه یی دچا په لاس زهرور کړه ویی واژه. سلطان سیف الدین سوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غور پا چاچی دخپل ورورلهوژ لو خبرسو ' دغزنی خواته یې لښکر ویوست بهرامشاه ساني وکړه دهند خواته وتښتید، خوخنگه چی له یوی خواسلطان سیف الدین خپل غوری لښکر غورته رخصت کړه او له بلی خواژ می را ورسپداودغور اوغزنی ترمنځ لاری واوروبندی کړې نودغزنی خلکوبهرامشاه احوال ولیږه چی سیف الدین په غزنی کی بی لښکره پاته دی دراتگ وخت دغه دی-بهرامشاه په تلوارغزنی نه ځان راورساوه' سیف الدین سوری د غورخواته وخوځید خو بهرامشاه لښکر ورپسی واستاوه او تـریوی سختی جگړې وروسته چی د سلطان سیف الدین په تیرکښ کی یو غشی هم پا ته نسو ' نو سیف الدین سوری دبهرامشاه د لښکر په لاس کښیووت او بیرته یې غزنی ته را ووست او په غزنی کی دبهرامشاه په امرپه ډیری ناسردی اورسوایی دخپل وزیز سیدمجدالدین موسوی سره د«طاق» پر پله په غړغړه و ځړول سو ' بیا یې سر ځینی پر یکړ او بغداد ته یې سنجر ته ولیږه . قاضی منهاج سراج جوزجانی په طبقات ناصری کی دسیف الدین سوری دوژ لو صحنه داسی ښیی :

«سوری باخواص خود که از غور بودند ' و با وزیر سیدمجدالدین موسوی بیرون شده وراه غور گرفت، سواران بهرامشاهی او را تعاقب نمودند تادر حدود سنگ سوراخ او را دریافتند-سلطان سوری باتنی چند معدود که بود، باسواران بهرامشاهی بجنگ پیوست، تاممکن بودسوارقتال میکرد' چون پیاده شد، پناه بکوه برد، او و وزیر و خواص او تاتیردرکیش داشتند، هیچکس را مجال آن نبود که پیرامن او گشتی -چون در تیرکش اوتیرنماندا ورابعهدودست راست بگرفتند و بدست آوردند، چون بدر شهر غزنین رسیدواشتر بیاوردند، بریکی سلطان سوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

را برنشاندند، وبر یکی وزیر او سیدمجد الدین موسوی را گردشهر غزنین تشهیر کردند واز بالای خانه هاخاکستر و خاشاک وزجاست در سرمبارک ایشان می ریختند تابسرپل طاق غزنین رسیدند-سلطان سوری ووزیراوسیدمجدالدین موسوی هردو راصلب کردند وازپل بیاویختند،وچنین ظلمی و فضیحتی بران پادشاه خوبروی ستوده سیرت عادل وشجاع بکردند، حق تعالی سلطان علاءالدین حسین را که برادرسلطان سوری بود نصرت بخشید تاآن حرکت و فضیحت رانتقام کرد(۱)»

داناوپوهیدو بربینناپه خبردغور پهغروکی خپورشواودتالندی پهشان بې آزانگه وکړه، او دغور پاچا سلطان بهاالدین دمخه تر هغه چې دخپل وژلی سوی ورور دپاتاپر کبله کښېنې دغور، گرمسیراو غرجستان خخه یې خوراوی لښکر سره راغو نډو،او پرغزنی یې دیرغل تکل وکړی،خوچې دگیلان سیمې ته ورسېد له ډیره غیظه نا روغه او سړسو.

دده پرځای یې ورور سلطان علاء او لدین کښېنوست او هغه هم دلوې لشکر سره دغزنی پرخوا رارهی سو،لهدی خوا بهرامشاه د خپل لښکر سره زمینداورته ځان ورورساوه، او علاءالدین ته یې پیغام ولیږه چې: «بازگردبجانب غور، و مملکت اسلاف خود قرارگیر! که تراطاقت مقاومت حشم من نباشد، که من پیل می آرم (۲)»

علاالدین جواب ورولیږه چې:«اگر توپیل می آری، من خرمیل می آرم،مگر ترا غلط می افیدکه، برادران مراهلاک کرده یی-ومن هیچکس ترا هلاک نکرده ام،

---

(۱) طبقات ناصری - ۱/۳۹۳ مخ

(۲) طبقات ناصری ۱/۳۴۱مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگرنشنیده یی: که حق تعالی(ج) میفرماید و من قتل مظلوماً فقد جعلنا لولیه سلطاناً فلا یسرف فی القتل انه کان منصورا (۱) سلطان علاء الدین خپل دوه نامتو پهلوانان وروغوښتل چې یو حسین او بل خرمیل سام بنجی نومېدل او دغو ردلښکرز ړ ورسالاران وو ، او دوی ته یی وویل چې: «بهرامشاه ساته پیغام ر الېږلی و ، چې (زه پیل راولم) اوما جواب ورولېږه چې: که ته پیل راولې زه خرمیل راولم ـ نونن ستاسی و رځ ده چې یو ویل چپه کی، » هغه و چې جنگ و نښت چې دهاخوا پیلان راغله اوله دی خوا خرمیلان و رغله قاضی منهاج سراج د پیلانو او خرمیلا نو دجگړې صحنه داسی ښيي :

«گویند هردو لښکر را مصاف شد در وقت مصاف هردو پهلوانان پیاده شدند، و دامنها زره در میان باز زدند، و بمصاف در آمدند . چون پیلان بهرامشاهی حمله آوردند هریک از آن پهلوانان بریک پیل درآمدند و در زیر برگستوان پیل رفتند و به دشنه شکم پیل برد ربدند ـ خرمیل سام بنجی در زیر پیل بماند و پیل بروی افتاد ، او با پیل هلاک شد و خرمیل سام حسین پیل را بینداخت و بسلامت بیرون آمد» تردر و جنگوو روسته چې په زمینداو راو تکین آباد او غزنی و سوه علاالدین د غزنی پاچهی و نبوله او دغزنی ښار ته یی او روا چاوه (چې داو رآچولو اونورو پیښو تفصیل به ددی کتاب د «ع» په ردیف کی دعلاالدین جهانسوز» ترنامه لاندی راوړمسی) او(۵۴ هـ ق) یا (۵۴۶ هـ ق) کال و ، چې بهرامشاه د وروستی ځل د پاره د هندوستان خوا ته و تښتید او پرلاری مړسو ، خو د طبقات نا صري مولف ایکی چې و روسته هغه وخت چې سلطان

---

(۱) طبقات ناصری ۱/۳۴۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سنجرسلجوقی ،سلطان علاالدین تهماتی و رکړه بهرامشاه پیرته غزنی تهراغی، او دلته مړ سو، او دده د پاچهی دوره یو خلوبښت کاله گڼی (۱) مگر حمدالله مستوفی لیکي چی بهرامشاه غزنی ته د علاءالدین تر رسید و او دغزنی دښار تر ورانولو د مخه په (۵۴۴ ه ق) کال کی مړ دی . خواند میر بیا په دی عقیده دی چی بهرامشاه غزنی د علا الدوله تر رسیدو د مخه په (۵۴۷ ه ق کال) کی مړ دی.

ابو القاسم فرشته بیالیکی هغه وخت چی دبهرام شاه زلمی زوی دولتشاه چی دده دلښکرسپهسالارو ، دسلطان علاالدین سره په جگړه ووژل سو، دبهرامشاه زړه ولوید، معنویاتیی بایلول او د هندوستان خواته ولاړ اوپرلاری دخپل زوی له ویره په (۵۴۷ ه ق) کال کی مړ سو .

لکه چی مورخین لیکی بهرامشاه یوعلم دوسته او ادب پالونکی پاچاو، دده دربارو دپوهانو او ادیبانو ټاټوبی ؤ. دهغه وخت لو یوپوهانو او شاعرانو دده په نامه کتابونه ولیکل چی دهغو له جملی څخه دحکیم سنایی حدیقه او بهرامشاهی کلیله ودمنه دیادولو وړدی، اوهم حکیم سنایی او مسعودسعد سلمان دده په دربار کی ژوند کاوه.

مأخذونه :

۱-طبقات ناصری ،۱/۲۴۱، ۳۴۱، ۳۹۴ مخونه ۲-سلطنت غزنویان ، ۲۶۰ مخ
۳-تاریخ دیالمه وغزنویان ، ۳۶۱ مخ
۴-پښتوارپانادائراة لمعارف ۴/۵۵۵ // ۵-تاریخ فرشته .

(۱) طبقات ناصری ،۱/۲۴۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۹۶ـ بهرام لودی :

دسلطان بهلول لودي نومیالی نیکه وچی دفیروزشاه باربک په وختوکی ملتان ته تللی او هلته میشته سوی و .

دخورشید جهان سوانح یې د«ملک بهرام» په نامه یادوی اولیکی :

« آورده اند که درعهد فیروزشاه با ربک ملک بهرام جدملک بهلول بملتا ن آمده» ده پنځه زامن درلودل چی یوملک اسلام خان چی وروسته په «سلطان شاه» مخاطب سو، اول ملک کلاد سلطان بهلول لودی پلار، اودریم ملک فیروز، اوخلرم ملک محمد اوپنځم ملک خواجه نومیدل .

ماخذ :

خورشید جهان ـ ۷۴ مخ

۱۵۹۷ـ بهرامی سرخسی :

ابوالحسن دبهرامی دناصر الدین سبکتگین دوختوددرې ژبی شاعرؤ، او یوه رساله یی د «خجسته» په نامه دعروض په علم کی لیکلی وه .

په(۵۰۰ هـ ق) کی مړدي ـ دادوه بیته دده دي :

نگار من آن چون قمر بر صنوبر نه مانی چنو کرد صورت ،نه آذر

دو خدش بسان د و دو ماه منقش دوجعد بسان دو شام معنبر

مأخذ .

ریحانیه الادب ـ ۲۹۷/۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۹۸- بهره مند خوگیانی :

دپښتو ژبې اولسي اوبې سواده شاعرو، دننګرهار دخوګیانو دسیمې په «بریبیار» کې زیږ-
یدلی په ختیه خو ګیانی اود(۱۲۵۶ هـ ش) کال په شاو خوا کې یې ژوند کاوه .
یدلی یې پر اولسي اوزانو ویلی اوځینې قصې یې هم په پښتو نظم کړې وې چې دعو امو
سندر غاړو په خولو کې جاري وې - یوه نمونه یې د «سوال او جواب» په شکل دا ده .

توري سترګې ، تور اوربل ، په مخ راغله ګل نګاره

عالمونه به کړي دل ، سمه نه درو سي خونکاره

توري سترګې شین دي خال ، راشکار ، که په ابرو کې

د سرو ټیک دي که سمبال ، دجبین به کنارو کې

په سر کړي دي دي شال ، قدم اخلي په وروور وکې

یو ګړي وکړه معطل ، په اور وسوم رب دپاره

ځان دي مه سپځه په اور ، رستا په سینه یم قابله

ما وژلي درې ځلور ، زما نوم دي شمایله

خبروې سي ځله سور ، رویباران دي دي جا هله

ککري به دي کړي غوڅه لکه ، غل تر ماسه راځه هشیاره

هشیاري وه دلقمان ، عاقبت دد نیا تېرشو

سرسي ایښي په جانان ، چې یې غم را ته بر سیرشو

لکه توره دي پیرزوان ، اندرون ته ځما تېرشو

په زرګریې که صیقل ، رودسي دروسي له پرهاره

د پرهاردي ، د ملهم سري شونډي آبداري

ناقرار ار شوکل عالم په دیدن دي ګل نګاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیاری سکوه غم، په تحقیق سره می یاری

« بهرسنده» کړه توکل، څه نورد رومه له بهاره

یوه باله چار بیته یې هم په پښتانه شعرا او (۱۳۲۱ ه ش) کال د کابل په مجله کی خپره سوی ده .

مأ خذ :

پښتانه شعرا- ۵۸۰/۲- مخ

۱۵۹۹- بهری دراوزی :

مولانا نورالحق بهری د مولانا عبدالحی زوی او د مولانا عبدالقهار نمسی په (۱۲۷۷ ه ق) کال د درواز په سنگیون کی زیږیدلی، او په (۱۳۳۴ ه ق) کال کی مړدی . مولانا بهری د درواز له نومیالیو پوهانو او شاعرانو څخه و، چی شهرت یې تر بخارا پوری رسیدلی و .

مشد او له علوم یې په درواز کی له « مخد و اعلم » چی ډیر مشهور عالم و، لوستی و و، بیا د زیاتی زده کړی د پاره یه (۱۲۹۹ ه ق) کال بخارا ته ولاړ، او هلته یی لس کاله د کو کلیاش په مدرسه کی زده کړه و کړه، او علمی شهرت یی دو نی خپو رسو، چی ډیر معا ند ان یی پیدا کړه - نوځکه په (۱۳۰۹ ه ق) کال کی بیرته درواز ته راغی، او دلته یې یوه ښکلی مدرسه و دانه کړه، او په تدریس یې خوله پوری کړه، ډیرشا گردان یې علمی کمال ته و رسول . په دری ژبه یې شعر هم وایه چی یوه غزله یې دا ده :

دل دیوانه با مشکین خطی تا آشنا کردم

سرا پای وجودم لاله سا ن داغ جفا کردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

محبت داردم دو راز شکوهٔ غیرت آمیزی
جبین سجد ه فرسا در رهش چون نقش پا کردم

جنون ایجاد بودم ا ز نگاه رقت انگیزیش
زشور طالع اکنون کار مجنون ابتدا کردم

دلم خون شد ز استغنای آن نامهربان یا رب
که دشنامی ندادم آ نقدر او را دعا کردم

بیاد عارض گلگشت شوخ بیوفا دیشب
چو بلبل در گلستان از فراقش ناله ها کردم

رموز عشقبازی شیوهٔ عشرت نمیدا ند
زخون دل فراش بستر خود بوریا کردم

ندارد اقتدار و طاقت د گر دل «بهری»
مکن زینسان تظلم و ر نه باحق دادها کردم

مأخذ :

یادی از رفتگان - از مولانا خسته سم رمخ

۱۶۰۰- بهزاد کابلی :

مولانا بهزاد د کابل ددری ژبی له شاعرانو څخه و . هندته تللی او هلته یی خپل روزگار په سپاهی توب تیراوه. یوځل یی د خان خانان د دربار ته لاروموندله او د هغه په ستاینه کی شعرونه وویل. وروسته یی د صفوی خواجه بیگ میرزا سره ژوند تیراوه . دا خو بیته د ده له هغی قصیدی څخه دی چی ده د عبدالرحیم خان خانان په ستاینه ویلی وه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبح ا ست مژده ظفر از آسمان رسید
یعنی خدا یگان زمین و زمان رسید
آمد ملوك نامور ملك عدل و داد
نواب خان خانان کشورستان رسید
بر مقتضی وقت دریسن روزگار
خورشید بر تگاور آتش نشان رسید

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۴ - ۵۵۷ مخ

۱۶۰۱- بهزاد هروی :

استاد کمال‌الدین بهزاد د افغانستان له‌ستر و اونو میالیو هنرمندانو او دنقاشی او مصوری‌له مشهورو استادانو څخه وچی‌دده دهنر انگا زې په‌شرق اوغرب کی خپری سوی دی او یوله‌هغو نیکمرغو هنرمندانو څخه دی چی په خپل ژوندئی دخپل هنر قدر لیدلی‌او د خپل عصرد پوهانو له خوا ستایلی سوی‌دی .

استاد بهزاد دهرات‌په‌ښار کی‌زیږیدلی،خودزیږیدوپه کال کی یې‌لږ اختلاف سته:

قاضی احمد قمی داستاد بهزاد ترمړینی پنځوس کاله وروسته ژوندی و ، په خپل کتاب« گلستان‌هنر» کی‌دده د زیږیدنی کال(۸۵۴ ه ق = ۱۴۵۰ م) کال بولی (۱) خو محمد عبدالله چغتایی نی د « کمال الدین بهزاد مصور » مؤلف ، او کریم طاهر زاده د « سر آمدان هنر » لیکوال، او پرسیسا یکمن « دافغانستان د تاریخ » لیکونکی ، او د اکثرمن دیمانند

(۱) گلستان هنر - ۳۴ مخ - « دهنر عهدتیموریان» د پوهاند حبیبی د تالیف په حواله - ۵۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د « رهنمای ضنایع اسلامی » مولف بیا د استاد بهزاد زیږیدته په (۱۴۴۰م =۸۴۴ه ق) کال کی گنی (۱) اوداکترعیسی بهنام یی په (۴۶۰ه ق) کال کی ښیی (۲) او ښاغلی محمد انور نیر هروی دافغانستان او سنی لیکوال د پورتنیو نیټو ترمقابلی او تطبیق وروسته (۱۴۴۰م=۸۴۴ه ق) کال مرجح گنی (۳) داستاد بهزاد د ژوند لوړنی حالات لاس ته رانغله، یوازی د گلستان هنر « د مؤلف قاضی احمدقمی له لیکنی څخه څرگند یږی چی استاد بهزاد په کوچینوالی کی بی پلار او بی موره پاته سوی او د سلطان حسین میرزا با یقرا کتابدار استاد میرک (۴) ترخپلی رو زنی لاندی ونیواوپه لږه موده کی دوسری پړمخ ولاړ چی د قاضی احمد په قول « همچو اومصوری کسی در این روزگار ندیده » (۵)

پ، ځینو مأخذو کی استاد بهزاد د پیرسیداحمد تبریزی شاگرد هم بللی سوی

---

(۱) کمال الدین بهزاد مصور- دچغتایی رساله ب- تاریخ افغانستان په انگرزی- ۲۷۳/۱ مخ ج : سرآمدان هنرد برلین چاپ - ۶ مخ

د : راهنمای ضنایع اسلامی ۵۸//

(۲) مجله هنر و مردم ۶۶ گڼه ۷//

(۳) آریانا مجله ۲۷۹، گڼه ۱۴،

د ۱۳۴۷ کال د قوس او جدی د میاشتو

(۴) د سید میرک نوم سیدروح الله او دهغه و خت دهرات ستر نقاش وچی په محتلف مأخذ و کی د سید میرک خواجه میرک او میرک نقاش په القابو یاد سوی دی

(۵) گلستان هنر- ۱۳۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چی د هغه وخت نوسیالی نقاش او مذهب و (۱)
خو د استاد بهزاد شهرت له هغه وخته پیل کیږی چی د هرات دعلم دوست او هنر پالونکی سلطان حسین بایقرا دربارته یی لارو سوندله او د هغه دربار د نوسیالی او پوهیالی و زیا سید علی شیر نوایی دپالنی او قدردانی په سیوری کی و روزل سو.
هغه لوړی تاریخ چی د استاد بهزاد یادونه کوی او لیکونکی یی د بهزاد دوست او معاصر هم و، حبیب السیر خواند میر تالیف دی چی دده په باب داسی لیکلی:
«استاد کمال الدین بهزاد مظهر بدایع صور است و مظهر نوادر هنر، قلم مانی رقم ناسخ آثار مصوران عالم و بنان معجزشیمش ساحر تصویرات هنروران بنی آدم بیت: موی قلمش ز او ستادی
جان داده بصورت جمادی
و جناب استادی بیمن تربیت وحسن رعایت امیر نظام الدین علیشیر به این مرتبه ترقی نموده و حضرت خاقان منصور را نیز با آن جناب التفات وعنایت بسیار بود وحالا نیز آن نادر را لعمر صافی اعتقاد منظور نظر مرحمت سلاطین انام است و مشمول عاطفت بی نهایت حکام اسلام - ع - بی شبه همیشه اینچنین خواهد بود «۲»
استاد بهزاد تر (۹۱۶ هـ ق = ۱۵۱۰ م) کال پوری چی پر هرات باندی د شاه اسماعیل صفوی د یرغل کال و، په هرات کی او سید، او و روسته تر هغه چی خپل صنعت یی د کمال پوړی ته و رساوه او دیرشا گردان یی وروزل په دی هڅه کی سو، چی په هرات کی د نقاشی پوهاکا سی جوړه کړی او هغه یی د هغه وخت د استادانو لکه

---

(۱) سر آمدان هنر - ٦ مخ حاشیه

(۲) حبیب السیر د دریم توک د دریم جزء ۳٦۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواجه غیاث الدین هروی ، سلطان ابراهیم میرزا هروی، امیرشاهی سبزواری، مرکک هروی بالجهد هروی سلطان علی سلطان محمد خندان اونورو پهمرسته دهرات پهښارکی تاسیس کړه، اوپهدی توگه یی تهیوازی په هرات کی دنقاشی هنراوخانته هنری اسلوب خپورکی او پرمخ یی بوت بلکه لهدغه تاریخی شاره یی دنقاشی او سیتا کاری دپاره داسی لوی مرکزجوړکی چی ددنیا نورو ښارو هم لهدغه خخهفیض وموند .

دسلطان حسین میرزا تر مړینی وروسته (۹۱۲ ه ق = ۱۵۰۶ م) چی دهغه زامنو بدیع الزمان او مظفر الدین حسین دپاچهی دتاج او تخت دنیولودپاره پهخپل منځ کی رقابت شروع کی نو دهرات دهنری اکادمی کارلږ سست سو ، خوبیا هم استاد بهزاد پهدهرات کی و ، خو چی محمدخان شیبانی پر هرات یرغل وکی او د نورو او لجو سره بهزاد هم د شیبانی پهلاس کښیوت شیبانی کهخه هم دعلم اوهنر سره خه ډیره علاقه نهدرلودله، خو دبهزاد هنر تهیی درنهستر گه وکتل ، مگردهغه درو زلو وختیی ونه موند ، ځکهچی په (۹۱۶ ه ق) کال شاه اسماعیل صفوي پرهغه بری وموند اوهغه یې وواژهاوپراهرات یی پرغل وکی، اودهرات ترنیولو وروسته یې بهزاد دهرات دیوشمیرنورو صنعتگرانوسره تبریزتهبوت، اوهلتهیی د سلطنتی کتابتون دچاروادارهچی دصنایعوپهشاه همکاریو پوری یی اړه دله بهزادتهوسپارله، اوهم یې خپل زوی شاه طهماسپ دده شاگرد کی پهدی توگهنواستاد بهزادخپلی هنرپهبشکلی هنرچی دهرات پهتاریخی ښارکی یی بنسټ ایښی و، تبریزته هم یوور اودده دهنرپلوشي لهدهراتهترتبریزهخپرې سولې پهدهرات کی دبهزادشاگردانو دخپل ستراستاد سبک تعقیباوه او پهتبریز کی پخپله استاد دبهزاد دصفوی دورې دنقاشی د مکتب سرگانه سو، اوحتی دبخارا دنقاشی پهدهرهم دبهزاددهنرسبک اغیزهوکړه، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنره داسی وچی محمد خان شیبانی په دوره کی یو زیات شمیر نقاشان او خوشنویسان بخارا ته ولاړل چی هلته یی دهرات د هنری مکتب پر اسلوب او په تیره بیا د بهزاد پر سبک کار کاو ، نو په دی توګه هغه وخت دهرات ، تبریز او بخارا دنقاشی مکتبونه له یوه چینی څخه او بیدل او له یوی منبع څخه یی الهام اخیست چی «هغه بهزاد» و : اود بغداد او تبریز زاړه سبکونه له منځه ولاړل .

استاد بهزاد ترسپین ږیرتوبه په تبریز کی په خپل هنر بوخت و، اود (۹۲۸ هـ ق) کال دد ریمي خور (جمادی الاول) په ۲۷ شاه اسماعیل صفوی دا لاندی فرمان داستاد بهزاد په نامه صادر کی او دی پي دشاهی کتابتون او هنری کارومشر وټاکه ، دفرمان متن داسی و :

« چون ارادت مصور کارخانه ایجاد و تکوین مشیت محرر نگار خانه آسمان و زمین که برطبق کلمه وصورکم نقش وجود غرابت نمود، بنی نوع بشر درا حسن صوربر صفحه امکان پرداخته قلم قدرت اووتصویر صورت تفصیل (تفضل) افراد انسان بر سایر مخلوقات و بانی بمقتضاي وفضلنا هم علی کثیر ممن خلقنا تحریر کرده تا مل حکمت او منشو را تا جعلناک خلیفته فی الارض را برصحیفه حل کاری خور شید بخامه عطارد بنام همایون اتسام ما امضا نموده و او راق سپهر لاجوردی را جهت کتابت روزنامچه آثار فتح و نصرت ما بافشان نقره کوب کواکب وجدول شنجرف گون شفق منقش و مزین فرمود ملایق آن و مناسب چنان می نماید که لوح ضمیر الهام پذیر همایون که مظهر اشعه انوار الهی و مظهر صور آثار خیرخواهی است بدین صورت مصور باشد که هرمهم از کرایم مهمات سرکار کامرانی و هراسرار عظایم امور کارخانه جهان بانی بهره مندی داتا و کاردانی فضیلت انتما که بطراحی ذهن باریک ابین و رنگ آمیزی طبع ظرافت آیین

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرح ابداع انواع کفایت و نقش اختراع اصناف فراست برتخته وجود ظاهر تواند
نمود و نقاب حجاب از چهرهٔ مطلوب و مقصود تواند کشود مفرض و متعلق باشد بناء
علی هذا درین و لانادر العصر قدوه المصورین و اسوة المذهبین استاد کمال الدین
بهزاد را که از قلم چهره کشایش جان مانی خجل شده و از کلک صورت آرایش
لوح ارتنگ منفعل گشته و پیوسته قلم و ارسر برخط فرمان واجب الاذعان نهاده
و بر کار مثال پای در مرکز ملازمت آستان خلافت آشیان استوار کرده مشمول الطاف
خسروانه و اعطاف پادشاهانه ساخته حکم فرمودیم که منصب استیفا و کلانتری
مردم کتابخانه همایون و کاتبان و نقاشان و مذهبان وجدول کشان وحل کاران
و زرکوبان و لاجوردشویان و سایر جماعتیکه بامور مذکوره منسوب باشند در
ممالک محروسه مفوض و متعلق بدو باشد، سبیل امر اوشن ضمیر و وزرای بی شبه
و نظیر و نواب درگاه عالم پناه و ایلچیان بارگاه سپهر اشتباه و مباشران امور سلطانی
و متصدیان مهام دیوانی عموماً و اهالی کتابخانه همایونی وجماعة مذکوره خصوصاً
آنکه استاد مشار الیه را مستوفی و متعهد کلانتری دانسته کارهای کتابخانه را
باستیفا دبر آورد او رسانند و آنچه برآورد کند بمهر وثبت او معتبر دانند و از سخن
و صوابدید او که در باب ضبط و ربط امور کتابخانه همایون گزید عدول و تجاوز
ننمایند و آنچه از لوازم امور مذکوره مخصوص بدو شناسند و مشار الیه نیز باید
که صورت امانت و چهرهٔ دیانت برلوح خاطر و صفحه ضمیر منیر مصور و مرتسم
گردانیده بطریقهٔ راستی درین امر شروع نماید و از میل و مداهنه مجتنب و محترز بوده
از جادهٔ صدق و صواب انحراف و اجتناب از جوانب برین جمله بروند و چون این
حکم همایون بنقش توقع و توقیع اشرف اعلی منقش و مشرف و محلی گرنکند اعتماد نمایند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحریر افی ۲۷ جمادی‌الاولی سنه ۹۲۸ » (۱)

ددې فرمان له متن څخه پرشاه اسماعیل باندی داستاد بهزاد گرانښت ډېر ښه څرگند ېږی، او دډاکتر کریستی و یلسن په قول استاد بهزاد پرشاه اسمعیل دونی گران و، چی هغه یې په خپل نیم مملکت نه الیشاوه (۲) اویا هغه وخت چی شاه اسماعیل په یوه جگړه کی له سلطان سلیم عثمانی پاچا څخه ماتی وکړه، او تبریزد عثمانیانو لاس ته ورغی شاه اسماعیل هرڅه د هنرمندانو د ژوندی ساتلو په فکر کی و، په تېره بیاد استاد بهزاد اوشاه محمود نیشاپوری خطاط په باب یی امر وکی چی په یوه غار کی یی پټ کړ ی (۳)

په (۹۳۰ هـ ق) کال شاه اسماعیل صفوی مړ سواود هغه زوی شاه طهماسپ یی پرځای کښېنوست شاه طهماسپ هم دشاهی کتابتون مشرتوب استاد بهزاد ته وسپاره

---

(۱) دقزوینی بیست مقاله بشپړ دو رمـلومړی او دو هم ټوک -۲۷۲ ، ۲۷۳ مخو نه

ب : سر آمدان هنر-۹، ۱۰ مخو نه

ج : گلستان هنر-د ۱۳۵ مخ حاشیه

د : آریانامجله -۲۷۹ گڼه - ۱۷ مخ د ۱۳۴۷ کال دقوس او جدی

نوټ : په پورتنی فرمان کی فارسی توری لکه چ، گ، په عربی شکل ج او ک لیکلی سوی دی .

(۲) تاریخ صنایع ایران - دعبدالله فریار ترجمه - ۱۹۴ مخ

(۳) راهنمای صنایع اسلامی -۵۸ مخ سر آمدا ن هنر- د ۶ مخ ۴ حاشیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اواستاد بهزاد د شاه طهماسپ په وخت کی هم په خپلو هنری ابتکاراتو بوخت و، او ډېر شاګردان یې وروزل چی یوله هغو څخه آقاسیرک د سلطان له نژدې دوستانو څخه و. او هم شیخ زاده خراسانی، میرسید سلطانیه او مظفرعلی دده له نوسیالیو شاګردانو څخه، ګنل کېدل چی مظفرعلی بیا وروسته دچهل ستون دسانی دانګور اوسنګش کاری وظیفه دارسو .

پردی سربیره استاد بهزاد دنهمی پیړی دزیاتو هنر مندانو اوشاعرانو اوعارفانو لکه حضرت مولاناجامی ، هاتفی ، سلطان علی ، سلطان محمد او نوروسره ددوستی رابطه ساتله او همکاری یې ورسره درلوده .

استاد فکری سلجوقی لیکی چی :

«بهزاد دخپل ژوند په پای کی دخپل خوریی رستم علی »دلیدو دپاره له تبریزه هرات ته راغی، خوله بده مرغه دده خوریی د ده تر راتګ یوه میاشت دمخه مړ سوی و، اوبهزاد هم ترڅه مودی وروسته ناروغه سو، اوپه همهغه کال (۹۴۲ هق) چی رستم علی مړ و، بهزاد هم په هرات کی وفات او دکوه سیختار په لمنه کی دخپل خوریی « رستم علی » څنګ ته ښخ کړه سو (۱) » د استاد فکری سلجوقی دا خبره د قاضی احمد قمی په « ګلستان هنر » کی هم راغلی ده چی بهزاد په هرات کی مړ دی اودکوه سیختار په شاوخوا کی « در حضیره پرنقش ونګار مدفون شد» (۲) څنګه چی

---

(۱) خیابان- دانجمن جامی له خپرونو څخه -د ۱۳۴۳ کال د کابل چاپ- ۸ مخ د ښاغلی نیرهروی دلیکنی په حواله مجلی په ۲۷۹ ګڼه کی خپره سوې ده

۲ ګلستان هنر ۱۳۳ مخ د«هنر عهد تیموریان» دحوالې له مخی ۲۰۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاضی احمد د بهزاد تر مړینې پنځوس کاله وروسته ژوند کاوه نو د استاد فکري سلجوقي خبره لا بنه تائیدیږي او دا اتکل ټینګیږي چې بهزاد لکه په هرات کې چې زیږیدلی په هرات کې مړ او ښخ هم دی . که څه هم « د ګلستان هنر » مصنف او ناشر احمد سهیلي د هغه کتاب په حاشیه کې لیکلي دي چې بهزاد په تبریز کې مړ او د شیخ کمال په باغ کې ښخ دی او پر قبر باندې یې یو لوحه هم سته چې د بهزاد د مړینې نېټه په نظم پر لیکلې سوې ده؛

د کتر عیسی بهنام او د وست مهد کتابدار هم د استاد بهزاد مړینه به تبریز کې بولي(۱) په هرحال استاد بهزاد که په هرات کې مړ وي یا په تبریز کې مسقط الرأس او د ودې او روزنې ځای یې بیا هم هرات دی او په تاریخو کې بهزاد هروي په نامه یادیږي نه د بهزاد تبریزي په نامه .

بهزاد دلیکوالو او مورخینو په نظر کې :

د مخه مو د بهزاد د نږدې د وست او نامتو مورخ خواندمیر له «حبیب السیر» څخه دده په باب یوڅه ستاینه را اقتباس کړه ، او س به د خواند میر له یو بل اثر ه او هم به د ځینو نورو لیکوالو او مورخینو لنډ لنډ نظریاب دلته ولاندې کړو :

خواندمیر په « نامې» کې لیکلي چې :

«اجمله مصوران کامل و هنروران فاضل جامع و مرتب این اوراق مرقع موقع مظهر بدایع صور و مظهر نوادر هنر نادر العصر صافي اعتقاد سالک مسالک محبت و وداد استاد کمال الدین بهزاد است ؛

---

(۱) الف: مجله هنر و مردم ـ ـ ـ گزه ب: حالات هنروران ـ ۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثنوی :

مانی قلم خجسته آثار — نیکو شیم حمیده اطوار
استاد هنرور این عالم — در فن هنر وری مسلم
بیهمتا د یگانه زمانه — مانی بزمان او فسانه
موی قلمش ز اوستادی — جان داده بصورت جمادی
در وقت طبع موشکافست — و بیحرف نه از سرگزافست
تکمیل مهارتش درین فن — با ور اگر نیابد از من
بگشای نظر از روی انصاف — بنگر صور بدیع اوصاف
کاراست جمال این صحایف — افزود کمال این ظرایف
در صورت خط و حسن تصویر — زینسان ورقی نیافت تحریر

وبی شایبه تکلف و غایله تعسف تا صفحه خوبان گلعزار از ریحان خط مشک آثار آریش یافته مشابه خطوط که درین مرقع مرقوم است قلم بر صفحه کاغذ ننهاده و تا مرقع سپهر بصورت نور افشان ماه و مهر مصور گشته پرتو شعور هیچ مهندس مبصر بر مثال صوریکه این اوراق را مزین دارد نیفتاده هر قطره که غواص قلم گوهر بار از بحر دوات ساحل این اوراق رسانیده دریست گرانبها و هر صورت که مصور خاطر غرابت مآثر از لوح دل بر صحایف این کتاب نقل نموده حوریست روح افزا .

قطعه :

هر گوهری را که در بحر خوشدلی — پرورده اند جمله درین بحر حاصلست

(c) ketabton.com: The Digital Library

همچون جمال شعله افروز دیده هاست همچون وصال خرمی اند وزهره لست

وچون تعریف لطافت آن در رثمین و توصیف نفاست آن صور بدایع آیین پایه هر بیمایه و پیشه هربی توشه نیست قلم مشکین رقم باایراد رباعیکه در مدح جناب استادی گفته شده اختصار می نماید وهی هذاه :

سری قلمت تا بجهان چهره کشاد بر چهره مانی رقم نسخ نهاد

بس طبع که صورت نکو زاد ازو طبع توولی از همه آنها به زاد (۱)

قاضی احمد چی دبهزاد معاصر وپه خپلو رساله «خوش نویسان ونقاشان» کی دادوه شعره د بهزاد په ستاینه کی راوړی :

استاد زمانه حضرت بهزاد است کو داد هنروری به عالم داد است

کم زاد بسان مانی از مادر دهر البته که بهزاد ازو بهزاد است

نگار ز غالش بچا بک روی به است از قلم گیری مانوی

اگر مانی ازوی خبرد اشتی از او طرح اندازه بردا شتی

بود صورت مرغ او دلپذیر چو مرغ مسیحا شده روحگیر (۲)

ظهرالدین بابر پخپله (بابرنامه) کی دبهزاد په باب داسی لیکی

«از مصوران بهزاد بود کار مصوری را بسیار نازک میکرده ، اما چهره آرای بی ریش زاید

---

(۱) الف: بیست مقاله قزوینی -۲۷۲،۲۶۸ مخونه

ب: صورتگران وخوشنویسان هرات درعصر تیموریان- ۲۰ ،۲۱ مخونه

(۲) صورتگران وخوشنویسان هرات درعصر تیموریان ۱۷ مخ

اود ۱۳۱۷ کال د کابل سالنامه -۳۴۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیکشاد... غبغب اورا بسیار کلان سیکشیده آ دم ریشدار را خوب چهره کشای سیکرده» (۱) دعالم آرای عباسی خاوند دبهزاد داسی ستاینه کوی:

«درآن حین اوراق زمانه بوجود ایشان ازتزهیب وتزیین داشت شعر :

نگارنده نقاش بهزاد دست

صریر سخن راچنین نقش بست »

بیالیکلی:

«...استاد بهزا د و استاد سلطان محمد درین فن شریف (نقاشی) طاقندو درنزاکت قلم شهره آفاق»(۲)

حاجی میرزا عبد المحمد خان «دچهره نما» دجریدی چلوونکی په خپل کتاب «پیدا ایش خط وخطاطان» کی داستاد بهزاد په باب داسی لیکلی:

«استاد بهزاد یکی ازسفا خرقرن نهم بوده که دیده روزگار مانندش ندیده ومادر دهر همچون فرزند ی حاوی کمالات وعدیده وهنرها ی پسندیده تا کنون نپروریده نقاشی بود بی بدیل ومذهب کاری بی عدیل...(۳)

د«حالات هنروران» په رساله کی(۴) استاد بهزاد په دی القابوستایلی سوی دی :

«افضل المتاخرین فی فن التصریر قدوة المتقدمین فی التهذیب والتحریر نادر العصر استاد کمال الدین بهزاد»

---

(۱) بابرنامه ـ فارسی ترجمه ۱۱۵ مخ

(۲) عالم آرای عباسی ـ ۱۲۷ مخ (۳) پیدا یش خط وخطاطا ن ـ ۱۳۷/مخ

(۴) دارساله یوازی یوه دیباچه ده چی دبهرام میرزا صفوی کتابدار مولانا دوست محمد په ۹۵۲ ه کال د نوسوری شهزاده پریوه سرقع لیکلی و ه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو آریانا دائرة المعارف داستاد بهزاد په باره کی داسی لیکلی :

«دی دلسمی هجری پیړی سترنقاش او هنرمندو چی کتب ستیی د رنسانس په دوره یعنی په همهغه پیړی کی چی په اوروپا کی مستظرفه صنایع د ترقی اوج ته رسیدلی وده په هرات کی د نقاشی صنعت د کمال پایې ته ورساوه او لکه «لیورنا ردونچی» او «رافائل یی» اعجاب انگیزه آثار په یادگار پرېښوول او ځان ته یی جاویدان نوم و گاټه (۱)»

غربی پوهانو هم داستاد بهزاد هنر او د ده په هنر کی ابتکار ستایلی دی چی مشهور یې داپوهان دی :

فرانسوی رنه گروسه، آلمانی دکتور کتل ، فرانسوی موسیو هوارت د پاریس د شرقی ژبو په مدرسه کی د فارسی ښوونکی ، موسیو بلوشه د پاریس د ملی کتابتون کتابدار او فرانسوی موسیو مارتن استاد بهزاد داسی ستایی :

«که څه هم کمال الدین بهزاد په یوبل محیط او په یوبل وخت کی ژوند کاوه خو یا هم دده مقام د فرنگ د ناستونکا شانو لکه «ژان فوکه» او «مملنگ» او نورو له مقام څخه کښته نه دی .

استاد بهزاد چی تقریبا په ۱۵۲۷م کال کی مړ دی په خپل هیواد کی د هغه پاچا په خوار د رنه ستر گه ورته کتل او پرده ډېر مهربانه وه لکه رفائیل چی په روم کی ایتالویا نوله خوا د احترام سورد واونمانځل کېده بهزاد هم په خپل وطن کی د وطنوالو زړوته ورتېرواو د ده د سړینی په ورځ د صنعت پېژند ونکو ویراو تاثر دومره زیات چی ساری یی ډیرلږ لیدلی شوی دی

---

(۱) پښتو آریانا دائرة - المعارف - اووم ټوک - ۸۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهزاد قلمی تصویرونه د «فوکه» د هغو تصویروپه څنګ کی چی په شانتلی کی دی او د «کریمان» د هغو تصویروپه څنګ کی چی په «وینز» کی دی او یاد «رنه دانژو» د هغی مشهوری خطی نسخی په څنګ کی چه دوین اسپراتوری په کتابتون کی ده ایښودل کیدای سی .

دا چی دفرنګی استادانو د آثارو روحی اغیزی سمکنه دی له ځینو جهتو څخه پرموږ زیاتی او قیمتی وی خو اپه دی سبب دی چی د هغو د موضوع او مفهوم درک زموږ د دماغو د پاره آسانه دی او د هغو نقشه او په انځور زموږ د احساساتو سره سم او زموږ ز رو ته نزدی دی، که نه وی د صنعت کاری له نظره او په تیره بیا د تزئین او ښکلا له مخی ا ودرنګو د ګډو ن او استعما ل او د سینا تورو د کار د بشپړ وا لی له کبله کت مت نه د موږ واستاد انو آثارو په څیر او بلکه تر هغو زیات دی »(۱)

د کنرج، کریستی ویلسن هم لیکلی چی :

«بهزاد (د ده شاګردان او معاصران) د زمان اعجوبه او د خپل عصر استاد بولی خو به له دی جهته چی په سیناتور جوړولو کی یې نوی سبک ایجاد کړی بلکه له دی سببه چی د صنعت د هغه د ټولو جزئیاتو سره بشپړ کړی دی »(۲)

د کیرس، دیماند هم بهزاد د هغه د عصر له عجائبو څخه ګنی (۳)

---

(۱) صورتګران وخوشنویسان هرات د رعصر تیموریان-۲۴ مخ

(۲) تاریخ صنایع ایران-۱۷۱ مخ

(۳) د رآریانا مجله -۲۷۹ ګڼه-۲۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهزاد سبک مهم خصوصیتونه :

لکه څنګه چې پښتو ویلی وبهزاد یوازې له دې جهته د زمان اعجوبه او د خپل عصر استاد نه دی چې په هیواد ورکې یې سبک ایجاد کړي، بلکه له دې سببه هم و، چې ده د خپل وخت صنعت د هغه د ټولو جزئیاتو سره د کمال د پاي پورې ته سولی وبشپړ کړی و، او دده په هري آثارو کې داخو مهم خصوصیتونه څرګند شوولی سوی دی :

لومړی: د تصویرو په لیکوا و خطو کې بشپړ دقت او سمون.

دوهم: د رنګو د ډولونو د ګډون او ترکیب په وسیله په شګفت انګیزه توګه د اشخاصو بڼې، قیافې او څهرې د وضع شوول .

دریم: د تصویرو په اشاراتو او حرکاتو پوهېدل :

څلرم : د ونې، ګلانو، منظرو او ریځو او دلمر د وړانګو په انځورولو کې ظرافت او شګلا.

پنځم: رازرازه پرو رنګو ترسنځ توافق راوستل لکه سرمه ئی شین فیروزه یي، سور، زیتوني، ژیړ قهوه یي او نور چې سره زر او سپین زر هم پکښې کارېدل .

شپږم: د غولی بڼې، ږیرې او ستر ګو پرځای خراسانی څهره او بڼه ایستل، چې د هرات هنري مکتب یې د چینې د هنرله اغیزو څخه آزاد کړ، او خپل هیوادنی رنګ یې ور کړې دي .

اووم : د ودانیو او دیوالو، فرشو او ګلانو او د مجلسو د تزئیناتو او د راز راز کالو د ښکلا په ترسیم کې خاصې رنګه ریزه کاري انځور ول او نور ...

په دې توګه د استاد بهزاد سبک د هغه ځوانګړې و خصوصیتو سره د ده په ژوند او تر ده وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوسره شهرت وموندچی د هرات دهنری مکتب پرځای «دبهزاد هنری مکتب» و با له سو (۱)

د بهزاد هنر ی آثار :

د استاد بهزاد هنری آثار دجهان په زیاتو موزیمو کی ستهچی مشهوره یی داد ي:

۱ـ دبهزاد زیات آثار دافغانستان په موزیم کی وه خوله بده سرغه د کورنیو شخړو او اغتشاشاتو له کبله دهنوي ډیره برخه له منځه تللی ورکه سوی او یا ترهیواد دباندی وړل سوی دي چی یوله هنوي څخه دمولانا جامی «سلامان وابسال» وچی دسلطان علی خوشنویس له خواستنساخ سوی او نقاشی او انځورونه او دمتن سیناتورونه او دخندو او حواشیو رزنگاری یې داستاد بهزاد په لاس کښلی سوي وو، او بل ښکلی اثر «مرقعات» «یا بهارستان بهزاد» وچی دهرات د سلطا ن مجلسونه یې په راز راز صورتو او سیناتورو ډ ډېر ښکلی توگه ترسیم کړی وددی ښکلی اثری خلو بښت مرقعه چی پریوه خوایې داستاد بهزاد ښکلی او نښس کراو پرله خوایی دهغه وخت دنوسیالیو خطاطا نو دخطاطی او خوشنویسی صنعت یاوداو افغانستان نائب السلطنه په کتابتون یې اړه درلوده له دفرانسوی موسیو فوشه په لاس ورغلی او دیاگ رپه توگه یی د پاریس دلوور Louvre موزیم ته ایښی اکړې دی.

۲ ـ دتیمور دظفر نامی د کتاب انځور او تذهیب ، چی دشرف الدین یزدي په قلم لیکلی سوي او استا د بهزا د له خوا انځو ر اوتذهیب سوي د ، خینی سو ر خان و ا یی چی د ا کتاب همهغه د اکبر نامی کتا ب د ی

---

(۱) دهرات دهنري مکتب دتحول اوپه تیره بیا داستاد بهزاد دهنري مکتب دشهرت اوپه نژدي هیواددو کی دهغه داغیزو په باب دخیړنو او تفصیل دپاره دې د ۱۳۴۷ هش کال د آریانا مجلی ۲۸۰، ۲۸۱ گڼو کی دښاغلی نیرهروي لیکنی ته رجوع وسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دې بر دزوي همايون پەشاهي کتابتون يې اړه درلودله . داروپا متخصصين ددې کتاب دار زښت په باب ليکلي چې ددنياله ډېرو از ښتنا کو کتا بو څخه دی چې په ۱۴۵۳ م پشپړسوی دی .

۳- باغ بهشت هرات: چې داستاد بهزاد ډېروقدراوستاينې وړ اثرګڼل سوی دی.

۴- دامیرخسرو دهلوی دخمسه کتاب: يوتوک چې په ۱۴۹۶ م کې ليکلي سوی اوداستاد بهزاد دلاس ۳۳ سيناتوره لري.

۵- دضحاک تصوير: دبهزادله شهکارو څخه بلل سوي ، چې په ۱۵۳۷ م کال يوتن کاظم نامي دصنعت ګرانودبد يعه آثاروپه ترځ کې صفوي شاه طهماسب ته وړاندې کړي و.

۶- مرقع تاريخ تيمور: چې په ۱۴۶۷ م کال پشپړسوی اوتصويرونه دبهزاد له ډېرو پخوانيواومشهورو آثاروڅخه دی .اد کتاب «دُرونه ګروسه» دليکنې له مخې اوس د امريکا دبوستون Boston په موزيم کې خوندي دی .

۷- دسعدي دبوستان يوه نسخه: چې په ۱۴۸۷ م کې ليکلي سوی اودقاهرې په موزيم کې سته .رونه ګروسه په خپل کياب « دشرق مدنيتونه» کې ليکلي چې پدې ا ثر کې دخوښې بزمونه اودسپلمستيا مجلسونه اوديومسجد داخلي جوړښت ترسيم سوی دي چې هر تصوير يې درسامي شهکار دی .

۸- دبهزاد ۳۳ سينا تورونه : دامينا تورونه د امير خسرو ددیوان په يوه نسخه کې چې ۱۴۹۶ م کال ليکلي سوي کښل سوي او د برلن په ملي کتابتون کې سته دامينا تورونه دبهزاد په نګارخانه اړه لري چې ځينې به ښايي پخپله د استاد بهزاد دلاس وي .

۹- دسلطان حسين ميرزا تصوير: داهم داستاد بهزاد له شاهکارو څخه ګڼلي سوي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لومړي تصویردي چې په هغه کې دیوه سړي ټول ظاهري اوباطني خصوصیات پکښې ښوولي سوي دي، اود«رونه گروسه» په قول داستاد بهزاد ددې تصویراودنورو پخوانیو استادانو د تصویروترسنځ هغسې توپیر سته لکه داروپاداو سینونقاشانود آثارواو د «ژان ؤوکه» یا « فرانسوا کلوه» دلاسې تصویرو ترسنځ چې لبده کیږي داتصویردمارتین د کلسکیون جز ودي .

۱۰-دیو بندي شهزاده تصویر-دمارتن په عقیده داسیناتور دآق قیونلو دتبردوروستنی مشرتصویردي چې په ۱۵۰۲م کال دصفویانو په لاس وژلي سوي دی-اواوس دا سیناتورد« دوه Douet » په کلکسیون کې خوندي دي .

۱۱-دمرادآق قیونلو تصویر : -
چې د Koechlin په کلکسیون کې سته !

۱۲-خمسه نظامي: - چې په ۱۴۳۴م کې لیکلی سوی او دلندن په برتش موزیم کې خوندي ده .

۱۳-دبهزاد دچینی تصویرونه :دایوه ډېره ښکلی نسخه ده چې په ۱۵۱۱م کال دهرات په ښار کې دسلطان حسین میرازد کتابتون دپاره استنساخ سوې ده اواوس دلندن دبرتش موزیم په کتابتون کې خوندي ده .

۱۴-یوه ښکلی تابلو:-دپسرلی یوه روح خوشالوونکی ډېره ښکلی تابلوده چې تراوسه یې ښکاري ندی لیدلی سوی دی او استاد بهزاد دخپل هیواد دپسرلی روښانه اوخوشالوونکی منظره ترسیم کړی ده .

۱۵-دلیلی اومجنون میناتور ونه :-دپترسبو رگ په موزیم کې یوشمیر میناتور ونه سته چې داستاد بهزاد له ډېروښو آثاروڅخه گڼل کیږي، اودلیلا اومجنون قصه په ډېره جذابه توگه ترسیموي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶- یوښکلی تصویر: د بهزاد په قلم په ۱۹۳۱ م کال په لندن کی د ایران د صنایعو په نندار تون کی ایښو ولی سوی و، چی د شیراز په موزیم اړه لری. د دی تصویر سره د استاد بهزاد په خپل خط داسی لیکلی سوی دی :

« این رقمی است بدیع مشعر از مضمون افلا ینظرون الی الابل کیف خلقت، که هم شکسته نها د فقیر نامراد بهزاد بعد از وصول عمر بدرجه هفتاد و تجربه قوی درین امر افتاد» په دې تصویر کی یو او بښلیده کیږی چی مهاریی دیوه بوډاسړی په لاس کی دی او غو اړی هغه چوک کړی .

۱۷- تیمور نامه :- چی د استاد سلطان علی په خط لیکلی سوې او د استاد بهزاد په انځور او نقش ښکلی کړه سوې ده . د اتیمو ر نامه د مولانا هاتفی اثرو .

۱۸- خمسه نظامی :- چی په ۸۴۶ هـ کی لیکلی سوې او ټول تصویرونه یې د استاد بهزاد په قلم دي چی په زلمیتوب کی یی کښلی دی. او دا نسخه اوس د لندن په بریتش موزیم کی خوندی ده.

۱۹- د سعدی گلستان :- د لندن په هنری نندارتون کی د مصر د ملیه کتابتون له خوا د گلستان یوه خطی نسخه ولیدله سوه چی ټول تصویرونه یې د بهزاد په قلم وو، او د مصوری شهکار باله کیدم د تصویرود کښلو کلونه ۸۹۲-۸۹۴ هـ و.

۲۰- د اوښا نود جنگ منظره: دا ښکلی منظره او ستاد بهزاد په اوپا کلنی کی کښلې ده او د ایران په یوه کتابتون کی سته .

۲۱ د مولانا جامی تصویر : د مولانا جامی یو تصویر د استاد بهزاد په قلم د حضرت رضا په کتابتون کی سته ، چی د هغه له مخی بیاد هند د جهانگیر د د بار مصور « دولت » نومی هغه تصویر نکل کړی د ی او په پاي کی یی لیکلی دی :

« عامله کمترین خانه زادان دولت جهانگیرشاهی ازعمل استاد بهزاد نقل نمود »

۲۲- خمسه نظامی: یوه ښکلی نسخه ومچی ښاغلی نعیمی په کابل کی د سلطان علی په خط

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوداستاد بهزاددلاس دتصویرواو سیناتوروسره دهغه‌وخت دپرهنی دوزیرپه کتابتون کی‌لیدلو وه (۱)

۲۳- د استانبول پهسرای یلدزکی هم داستادبهزاد دلاس‌بدیعه آثار سته چی « ارسنا کیبیگ » نومی‌فاضل په استا نبول کی‌یوه رساله دبهزاد دآثار وپه‌نامه په فرانسوی ژبه ور باندی‌لیکلی ده .

۲۴- دیوې بوډی اویوه‌زلمی تصویر: چی‌دغره په‌لنمه کی‌دسینه پرغاړه‌شکاری‌اود استاد بهزادلاسلیک‌ورباندی سته داتصویردامریکا دنیویارک د کورگیان‌دنفیسو آثاروپه مجموعه کی خوندی دی .

۲۵ بهرام گور: دیسینا توردی چی‌دبهرام گوردشکارپه حال کی‌شیی اوداستادبهزاد لاسلیک‌لری اودسیتروپولتین پهموزیم کی‌دی.

۲۶ دشاه طهماسب د زلمتیوب رسم :

چی شاه طهماسب ونی‌ته‌ختلی ناست دی دارسم دفرانسی دلورپه موزیم کی‌دی .

۲۷ د اوزبک محمد شیبانی تصریر : چی‌د « العبد بهزاد » لاسلیک لری .

۲۸ شپاړس مینه تیره :چی‌جهانگیر هغه بهزادته‌منسوب کړی دی

ښایی‌چی‌پخپله دبهزاد اویادبهزاد دشاگردانوله کښلی سوی‌وی .

۲۹ دحافظ شیرازی ددیوان‌سرلوحه :

۳۰ دیوه مسجددجوړښت تصویر :

په ۱۴۶۰م کی چی په‌پوستون کی سته.

---

(۱) صور تگران وخوشنویسان هرات‌ص۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسی نور داستاد بهزاد آثار چی دنړی په مشهورو موزیمو کی خوندی دی مأخذونه :

۱ صورتگران وخوشنویسان هرات درعصر تیموریان تالیف مرحوم نعیمی ۱۰ مخ

۲-هنرعهد تیموریان -دپوهاند حبیبی - ۵۲ مخ

۳-آریانا مجله- د ۱۳۴۷ هش کال ۲۷۹ گڼه-۱۴ مخ ۲۸۰ او ۲۸۱ گڼې

دباغای محمد انور نیر هروی لیکنه ۴- مجله هنرومردم ۶۶-گڼه- ۷/ مخ

۵-حبیب السیرجز ۳ ج ۳ /۳۶۲ مخ

۶- سر آمد ان هنر -۹ مخ

۷-تاریخ صنایع ایران - ۱۹۴ مخ

۸-رهنمان صنایع اسلامی -۵۸ مخ

۹- گلستان هنر - دپوهاند حبیبی پهحواله -- ۱۳۴ مخ

حالات هنروران -- ۲۹ مخ

۱۱-بیست مقاله قزوینی-۲۶۸، ۲۷۲، ۲۷۳ مخونه ۱۲-بابرنامه-پارسی ترجمه-۱۱۵ مخ

۱۳ دکابل سالنامه-د ۱۳۱۷ طال -۳۴۹ مخ

۱۴-عالم آرای عباسی - ۱۲۷ مخ

۱۵- پیدایس خط و خطاطان

۱۶-پښتو آریانا دائرة المعارف -۸۴۰/۷ مخ

۱۷ - تاریخ افغانستان - دپرسیسایکس تالیف -- ۲۷۳/۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۰۲- بهشتی هروی :

مولانا بهشتی د مولانا احمد گل هروی ورور، او د دری ژبی شاعر و، ښه طبع او ښه خوی یې درلود، او د امیر علیشیر نوایي په وختو کی یې په هرات کی ژوند کاوه.

امیر علیشیر ورته «خلقتی بهشتی» ویل او دا بیتونه دده دی :

در کنار تو نه هر بی سر و پا افتاد است — این بلائی است که در گردن ما افتاد است

هنگام عید و موسم گلها شگفتن است — ساقی بیار باده چه حاجت بگفتن است

شمع امشب ترک دعوی یار خ آنماه کن — تیره کردی مجلس ما را سخن کوتاه کن

ماخذ :

مجالس النفاس ۸۰-۸۶، ۲۵۱ مخونه

۱۶۰۳ بهکت بابا

دا فغان وا نگریزپه د وهمه جگړه کی دانگریز نود لښکرو سره کندهار ته غلی او دیوی پیښې له کبله په کندهار کی گوډ سوی و. وروسته دیوه روحی حالت دورپیښ دلو په سبب مجذوب سوی واو دفقرلاس یې هرچاته اوږداوه اوخه پیسی چی به په لاس ور تلی په هغو به یې خوږی رانیولې او پر کو چینیا نو به یشلی .

د کندهار عاسوورته عقیده درلوده، هغه وخت چی مرسونود کندهار دښکارپورد روا وازی لوید یزپاوته دده دمزار څنگ ته یو مسجدودان سو، او اوس هم هلته په تیره بیا جمعی پیښ دده ردری طریقی د پیروانو د دغونډی ځای دی او په جهرذ کرونه پکښی کیږی.

ماخذ :

د کندهار مشاهیر- ۹۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۰۴ـ بهکهاری خان پرملی :

د لودی سلطان ابراهیم په وختو کی د «سند عالی» لقب در لود، او په هند کی دلو دیانو د وخت نو میالی امیر و ، چی بیا د بابر په امیرانو کی شامل سو . په (۹۳۳ ه ق) کال چی بابر خپلی درنی لښکری دهد سلطان میرزا تر مشرتابه لاندې د «بین شاهو خیل » مقابلی ته لیږدولی دی هم دیوه امیر په حیث ورسره و .

مأخذونه :

۱ـ لودی پښتانه ـ ۲۸۹ مخ ۲ـ بابرنامه ـ ۲۱۶ مخ

۱۶۰۵ـ بهلول لودی (۱) :

سلطان بهلول لودی د ملک کالا زوی په ختیه شاهوخیل لودی، د لودی پښتنو شاهانو د کهاله خوراذو میالی او ستر سلطان و، د ده سور هم شاهو خپله لودی پښتنه او د ملک کالا خپله ترله وه چی په (۸۱۴ هق) کال چی بهلول یې په نس و، اولنگواله ته نژدې وه خونه پرو نړ بدله سره سو، خو بهلول یې له نسه ژوندی راویسته سو .

په د غه وخت کی د ملک کالا کور د ملتان د شار په « کمانگران » نومی سیمه کی و ، او سلطان بهلول هلته په دغه توگه و زیږید .

و لی چی په (۸۲۱ هق) کال چی د سلطان بهلول اکا «سلطان شاه اسلام خان» د سر هند حاکم سو ، ذونورتول ورورنه ورسره ولاړل، یوازی د سلطان بهلول پلار ملک کالا چی د ملتان د « دوروالي » د سیمی حاکم و په ملتان کی پاته سو خو چی د نیاز یو پښتنو سره په یوه جگړه کی وواژه سو، او بی سور بهلول په کوچینوالی کی بې پلاره هم سو .

---

(۱) د سلطان بهلول د ژوند دا پیښی د محترم محقق استاد پوهاند عبدالشکور رشاد د « لودی پښتانه » له کتابه را اخیستی سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وچې سلطان شاه اسلام خان د بهلول اکا سمدستي دخپل ورور کهول سرهند ته وروغوښت ، بهلول اودهغه د وه نورورونه « محمد » او «فیروز » اوخوریی دخپل خواخوږی اکا ترسیوری لاندی په خورانازلوئېدل.

پوهاندرشاد لیکلی چې: «شوخ ؛ ذکی اوبنهو کی بلو(بهلول) که څه هم پرتهولوگران و خودمشرخان (اسلام خان) زړه ورسره ډوبېده ، دسترگوتوراودزړه سرپې وه خپل زامن یې ترده پوری هیڅ نه بال ؛ دده هره شوخی او بی ادبی اخوبه یې دده دار تلونکی عروج پایلامه گنله نکل کاچی یوه ورځ شوخ نازولی « بلو » د موچنو سره دا کا پرمسله (جای نماز) وخوت مسله او هغه هم بیا د مشرخان مسله ؟! مینځواوسا هوگانو په یوه پلا پرا ترپال ، لته پېرجوړسو چاواهه چاتراته اوشوک ورته خښېدل! اسلام خان چې دالته چېرولید دوراره خوایې ونیوله ، دوی یې وترتل او ویې ویل : «نازولی بلو کمکی دی که زما پر ککره پښه کښېږ دی پرو انه لری »

د کورمېرمنی اومینځی چې انتظار یې د رلود پر «بلو» به خان څه ناورین ورژوی د خان دی خبری ته هیښې پاتی سوی ، خان چې د دوی هیښتیاولیدله ، وې فرمایل : «تاسی مه هیښېږیء زه په دغه وراره کی هغه رشی اوښېگنی وینم چې د هغوله امله به یوه ورځ د خوراناموتمېره سی اوز موږ د کهاله سترگی به پرې لوړی وی»

داسلام خان داخره آخروختله کمکی بلو(بلوخان) سو، ملک بهلول ، ملک بهلول فتح خان اوورپسې د ډهلی ټولواک « سلطان بهلول سو، چې په نیاو(عدل) تدبیر او رعیت پالنه کی یې نوم یوور، اوله نومیالیوپاچهانو څخه وگانه سو» بهلول چې زلمی نوسړی یې دآسو په سوداگری لاس پورکی، له پښتونخوا څخه به یې آسان هندوستا ن ته وروستل اوخرڅول به یې، په دی کا رکی یې ښې روپی وگټلې سوداگری یې پرمخ ولاړه او ورسره ورسره تجربه هم پیدا کړه خلک پر راغونډسوه اود کاروان مشر سو.

پوهاندرشادلیکلی چې :

«نکل کا : یووخت بلوخان (بهلول خان) له پښتونخواڅخه دراستنېدلو په لاره کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی چی د حسین خان پښتانه زوی قطب خان (چی بیا د بهلول پاچهی کی لوی امیر سو) او د بهلول خان خپل اکا «ملک فیروز» هم و رسره مله وو «سامانی» ته راغی او پریوه باوله ستا نه چی «سیدانام» یا «سیداین انام» نومید پیښ سو، باوله ستانه ورته وویل: «په تاسو کی داسی څوک سته چی د دهلی پاچهی په دووزرو (۲۰۰۰) چلند وتنگورانیسی؟» قطب خان او فیروز خان څه ونه ویل خو بلوخان خپله امیانی چی یو زروشپرسوه تنگی پکښی وی دستانه سیدمخی ته کښېښوله او په خورا ادب یی ورته وویل چی: «تردی زیاتی نه لرم» مجذوب سیدامیانی واخیستله او وی فرمایل: «د دهلی پاچهی دی مبارکه وه! دادوه مله به دی هغه وخت نوکران وی!»

بلوخان د دهلی پاچهی په (۱۶۰۰) تنگی رانیوله، او د مجذوب سید له مخی راپاڅید، پرلاری ملگرو ډېرپرو خندل او نا خوالی یی ورته وکړلی بلوخان ځواب ورکا:

«داروپی تول عمرنه بسیدلی دلږوورځو خوری و، که د بزرگ ستانه وینا ترسره سوه خورا ارزانه سودا سی کړی ده، او که نه د یوه فقیر سید خدمت سی وکاوه دا هم ثواب لری» په دغه پلاچی د بلوخان کاروان دهلی ته ورسید، له پښتونخوا څخه راوستلی آسان یی ښه تیار کړل او د خپل اکا «اسلام خان» په وسیله یی د دهلی د پاچا سلطان محمد شاه (۸۳۷-۸۴۷ هق) حضور ته وروستل سلطان تول آسان خوښ کړل او د پنجاب دیوی یاغی سیمی دیو کال په مالیه یی ځینی را نیول، د سلطان محمد شاه په کمزوری پاچهی کی ډېری سیمی ددی نه وی چه مالیی تو لولو ته لاڅه بلکه په همدغه نامه دی څوک مترگی و رښکا ر کړی، خوبلو خان او ملگو ویی پاچاهی سنبد و ا خیست او هغی سیمی ته یی د مالیا تودتو لولو د پاره دوه تنه پښتانه ولیږل مالیه تولوونکی پښتانه هلته ډېر وځورول سول، په یو چم یی غوروونه تری راخلاص کړل او تر بلوخانه یی ځانو ته راورسول، بلوخان چی په نکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرسونوخپل اکا«اسلام خان» ته یې وویل: «زه پخپله هغې سیمې ته ځم، خوهلته چې هرڅه وسوه پاچا به بیا څه نه وایې!» اسلام خان چې دبلوخان دا خبره پاچاته ورسوله، پاچا په خوراخوښې ومنله اووې فرمایل :

«که ستاوراره هغو یاغیانو ته ایدادور کړی او بیرته یې ایل کړی نوزه به هغه سیمه در ـ سته ده ته وروبخښم اوڅه چې ولجه اوبند یان په لاس ورسی هغه دی هم تول دده وی »

زلمی بلوخان ته چې دپاچا داپیغام ورسید، نوملا یې وتړ له اودیو یې دلی توریالیو پښتنو سره هغې یاغی سیمې ته مخ ونیو، تول یاغیان یې ایل کړل د کال مالیه یې راغونډه کړه اودد پرولجو اوبند یانو سره په جګړ مغزی بریالی دهلی ته ستون سو .

اسلام خان چې دنازولی وراره (بلو) داتوره ولید له له خوښې په کمیسه کې نه ځائیده سمدستی یې خپله نازولی لور« شمسه» ورکړه اووراره «بلو»ئې زوم هم سو .

سلطان محمدشاه چې دپنځه څلوېښت کلن بلوخان داتوره اومیړانه ولیدله سوداګری یې پرېښوولې هغه سیمه اوڅونوری ورپوری سیمې یې دجاګیرپه توګه د«ملک بهلول» دخطا به سره وروبخښلی، په دې دول نود(۸۳۸ هق) کال په پای کې بلوخان«ملک بهلول » سو،اوپه پنجاب کې یې ځپل جاګیروموند .

ملک بهلول خپل سپاهیان دپرېنه روزل، کال په کال به یې نیوی سپاهیان نیول وترو زنی وروسته به یې دسلطان محمدشاه ترحضور تیرول،سلطان به دملک بهلول فوځی تنظیم اوروزنه دپرمستایله او دنویوسپاهیا نودخرڅ دپاره به یې نورې نوی سیمې د جاګیرپه توګه ورکولې، په دی دول ورورودلاهور دشاوخواسیمې تولې دده په جاګیر کې راغللې .

ملک بهلول چې داسې ژردوسره لوړې درجې ته ورسید د هغه مجذوب سیدخبرې یې زړه ته ولوېدلې- له یوې خواخپل ورځ په ورځ زیاتیدونکی قوت او له بلې خوادسلطان محمدشاه کم واکی(چې دد هلی په شل میلی کې امیرانووزته دخلوا کې نغاري وهلی) د هندو ـ ستان دپاچهی خیال ورپیدا کړاو جاګیردار ملک بهلول دتاج وتخت په فکر کې سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (۸۴۰ هق) کال په شا وخوا کی دسرهندوا کمن «سلطان‌شاه اسلام‌خان» وسړ، که څه هم اسلام‌خان خپل زامن اوورونه لرل، خوځکه چه دقام د اقبال ستوري يې دخپل وراره اوزوم «ملک بهلول» په تندی کی لیده نوملک بهلول يې په خپل نیابت تا کلی و، ملک بهلول هم اکادوصیت سرمسم دسرهند دحکومت واک په لاس کی واخیست، خود پر ژر دخپل بل اکاملک فیروز» او خپل تر بوه (داسلام خان زوي قطب‌خان) دمخالفت اورقابت سره مخامخ سو .

ملک فیروزيې ژردځان کړاوقطب‌خان چی ځان دسرهند دحکومت اوجاگیرر شتینی وارث گانه او د بهلول سوت يې هم پیچلای نسوای، نود دهلی د پاچا «سلطان محمدشاه» دربارته ولاړاونیاو(داد) یی وغوښت .

سلطان ته (چی دلود یواتفاق او دملک بهلول دونه ترقی او واکمنی نه غوښتله) نوښه پلمه په گوتوورغله سمدستی يې په (۸۴۳ هـ ق) کال یوتکړه لښکر دملک سکندر «تحفه» په مشری دملک بهلول ځپلو لره سرهند ته ولېږه .

له دی خواد دهلی لښکری د ملک سکندر په مشری سر هند ته و خوځېدلې او له بلی خوا د سلطان محمدشاه په امر جسرت گکهرد خپل قام سره پر سر هندرا غی ع، پر پښتنو ځکه سره سوه ، د سر هند دشاو خوا غر و ته و ختل ـ هغه ؤ چی دملک سکندر تحفه او جسرت گکهر لښکری په سر هند کی سره یو ځای سوې اوپښتنو ته يې داسی حالونه و رولېږل :

«تاسی څه دو مره گناه کړ یده چی مینی مو توری پر یښی دی او تورو غر و ته ختلی یاست؟ داکار دکړ و نه و، په خبر و دامشکل حلیدای شو ای ـ »

دې خبر و د پښتنو په سپېڅلو زړو کی اثر و کا، او دلود یو پښتنو سپین ږیری مشر «ملک فیروز» د غلیمانو په غد راو قسمو تپر و و ت ، خپل زوی « شاهین خان» او و راره «ملک بهلول» يې له کډو او لښکر و سره پرې پښوول، پخپله دخو تنو نو رو میړ و سره ملک سکندر «تحفه» او جسرت گکهر ته و رغی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو تر پوښتنی او گرو پړنی د مخه و نیول سو، او ملگری یې و وژل سول- دډهلي او گکهر لښکری په شاهین خان او ملک بهلول پسی و و تلې، شاهین خان دیوې ډلی پښتنو سره د غلیم دمخ نیوی دپاره پاته سو، او ملک بهلول گډی دغرو ځو کو ته و خپژ و لې، دډهلی او گکهر و لښکری پر شا هین خان پښې سوې، جنگ و نښت ډېر توریالی زلمی او پخپله شاهین خا ن و وژل سول، او پاته پښتانه بند یان سول، د پښتنو زلمیو ککری سر هندته یووړی سوې.

نکل کاچی جسرت گکهر ددغی سوبی په مناسبت په سر هند کی در بار و کړ، او دملک فیر و ز لودی څخه یې دهری ککهری نوم اونښان پوښته، په دې لړکی دشاهین خان سر هم راوړه سو، ملک فیروز و و یل: «دانه پېژ نم!» غلیمانو هغه ککری دملک بهلول گنله او له هری خوا یې د میړ انی، زړ و رتیا، او تینگارستاینی شر و ع سوې، ملک فیروز چی داستاینی واورېدلې لیمه یې لانده سول او دجسرت په ځواب کی یې و و یل: «دا ککری زما د توریالی زوی شاهین خان ده!» جسرت و رته و و یل: دمخه دی ولی نوم نه ښو د؟ زوی سړی فیروز په خو را متانت و رته و و یل: «ماو یل نه چی په میړ انه به سړ سوی نه وی، پیغو ر به را ته پاته سی، او اوس چی بهلول زمری ژ و ندی دی داد ه یم چی ددغو خیالو ر و ځلمو دتودو و ینو پو ر به نه پا تېږې» جسرت دپښتنو تر ځپلو و ر و سته پنجاب ته و لاړ، سر هند یې د ډهلی لښکر و او ملک سکند ر تحفه ته پر ېښو د ـ او دپښتنو بندیان چی ملک فیروز هم پکښې و، دډهلی در بار ته و لېږل سو ل.

یو ازی ملک بهلول دغرو په ځو کو کی لالهانده او ځپلی گسر زېد، په زر و لښکری یې تار په تار سوې، ننگیا لی او جنگیالی یارا ن یې یاد دښمن نو له لاسه دگوړ توری خاوری خوړلې چی ککری یې په کله منار و کی نښتی وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یاپـه زندانو کی پراتـه وو. خـو بیاهم ځپلی مگر توریالی بهلـول خپل همت له لاسه ورنه کړ، مخکی آرام نه ورکاوه، د وری هیسته یې پورو دارو کړ، خه‌تو ریالی مېړونه یې‌بیا پرځان‌را غونډ کړل، پرپاچاهی حدود و به‌یې ناتارونه جوړول او هغه سیمی به‌یې تالاکولې- په دغو وختو کی یې ملک فیروز اکاهم دډهلی له‌زندانه ورو تښتېد او قطب خان تربور یې هم د خپل کهاله او تېرنوره دابده ورځ ونـه‌سهلای سوای او د ډهلی د پاچهی تردربایې دقام دننگیالیو سره تورغرونه او دپاچاهی تور،لوړی او تندی غوره کړې ځکه نو ځپلی بهلول یو ډاډه او مړوچ بهلول‌سو، په‌سر هند یې برید وکا، دسر هند پاچاهی حاکم یې دډهلی دربارته په‌پناه وړلو مجبور کړ، او دسر هند اوشاو خوا تللی‌واک‌یې بیاموند، او ځپلی پښتانه‌بیا پـر خپل بورسول. دډهلی دبارچی دسر هند په‌نیولو خبرسو، سمدستی یې‌د وزیر الممالک نائب السلطنه حاجی شرقی (چـی د مرقع افغان مؤلف حاجی شدنی لیکلی) او په حسام خان ملقب‌و، ترمشرتابه لاندی‌دډهلی درنې لښکری د لودیو پښتنو ځپلو لره د سر هند لورته وخوځولـې.

مدبر ملک بهلول چی دمخه‌یې لادډهلی دلښکرو مقابلی ته لیڅی غښتلی وې له هغی‌خوا دیوه لږ مگر توریالی، تکړه، منظم او دانتقام له‌جذبې ډک لښکر سره مخ پر ډهلی‌راروان سو. دپنجاب د«سادهورې»یا«شاهپور»او خضر آباد دسیمو ترمنځ په«کړه»یا«لدهه»نومی‌ځای کی لښکری سره مخامخ سولې کلک جنگ ونښت، دبهلول لښکرو داسی توره وکړه چی غلیما نو به لاتر ډېره یادوله، او پښتنو ځلمیو دملک سکنـدرد جنگ د خپلو نا مراد و ځلمیو پوریو په د وه وا خیست، د ډهلی لښکرو ماتې وکـړه او نائب السلطنه حسام‌خان‌و زیرالممالک په‌تېښته ډهلی ته تر پلل؛ بریالی ملک بهلول تر پانی پته پوری تولی سیمی ونیولې او سوبه وړی له ډیر وولجو او بند یا نو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرهند ستون سو، او س نوغښتلی بهلول هر چاو مانه ، او دخپل اکارښتانی خلف سو ،اود پانی پت په سیمو کی یې تقریباً خپلو اک حکومت جو ړ کی ،چی بیا د دهلی پاچهی و رته خو له چو له نه کړ ی سوه .

خو بیا هم بهلول ته دده تدبیر دااجازه و رنه کړه چی دد هلی ددر بار سره مناسبات خر پړو ساتی ، نو ځکه یې د سلطان محمدشاه حضو رته و لیکل :

«زه دپاچا هغه پخوانـی نو کر یم ، خو د حسام خان و زیر په ژو ند زما او دد هلی ددر بار تر منځ دمناسباتو دښه کېدلو هیله نه سی کیدلای ـ کـه پاچا دغه خنډ(حسام خان) په مرگ له منځه و باسی او ځای یې «حمیدخان »تـه(۱) و سپاری نو زه به دپخو اپه شان دپاچا هر حکم تـه غاړه ږدم »

سلطان محمدشاه چی دغښتلی اوتوریالی بهلول دغه مخلصانه لیک ولوست نو بې غه تأمله یې ومانه اوحسام خان وزیریی (چی دابوالفضل په قول دده دپاچهی رونق و)وواژه اووزارت یې حمیدخان ته وسپاره(۲) اوهم یې سمدستی ملک بهلول ته «دفتح خان ملک بهلول» خطاب ورولیږه ، دده میرانه اوتوره یې ډیره وستایله ځنگه چی له یوی خوا په خپله دا خطاب معمولی خطاب نه و،اوله بلی خوایی دملک بهلو ل دسرهند پر حکو مت او جاگیر داری پاچاهی مهرولگـا وه نو د ملك بهلو ل د را تلو نکو هیلو د پاره یې هم و رپر انسیت ، ځکه چی د ی پو هیده چی دد هلی له عیاش او کمزوری پاچاخخه دحسام خان غوندی باتجربه و زیرپه ژونددپا چهی دنیولو په لاره کی سوبه نه وه او که وه هم ډیری وینی بایدبهیدلی وای اودیری خواری گاللی سوی وای .

---

(۱)شو کت افغان دغه حمیدخان هم لودی گنی .

(۲)دتاریخ داودی مؤلف دغه پیښه دمحمدشاه دزوی علاءالدین په وختو کی راوړی مگرنور تاریخونه دا پیښه دمحمدشاه په زمانه کی گنی اودغه چاره دسلطان محمدشاه اوسلک بهلول دروغي سبب بو لي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدبر ملک بهلول په یوه غشی دوې نخښې وویشتلی ، یوې د خپلې لاری څخه حسام-
خان غوندی سنګړه ایسته کړه اوبل یې د خپل لاس سړی «حمیدخان» وزیر کړ، او
حقیقتاً د حمیدخان وزارت د بهلول د پاچهی تیره سوه، او هرلورته د لودیودو ر پیل سو،
هره سیمه چی به یې غوښته هغه به یې نیوله، څوک یی مخی ته د ر پدای
نه سوه ، او «فتح خان ملک بهلول» هسې تش په نامه د ډهلی تر واک لاندی
و، او د سلطان محمدشاه کمزوری دی حد ته ورسېدله چې د ده خپل امیران پرزړورسول او
د «میوات» امیرانود «مالوی» پاچا خلجی سلطان محمود (۸۳۹-۸۷۳ ه) پر ډهلی باندی
د بریدد پاره راوباله ، او سلطان محمود هم چی له خدایه دا غوښته، د (۸۴۴ ه) کال په
پای کی یی لښکری پر ډهلی ر او بهولی .

سلطان محمدشاه چی د فتح خان ملک بهلول پر توره اوزړه ورتوب ویساد رلود له نوځکه یی
سمدستی هغه له سرهنده د مالوې د لښکرو مقابلی ته راوغوښت - ملک بهلول هم د خپلو
شلو زروغشتلو جګړ نو سره (چی څورلس زره یې یوازی پښتانه وو) ډهلی ته راغی ع،
او د خلجی سلطان محمود شاه مقابلی ته یې تیاری ونیولی ، او د
ذی خلجی د مباشتی په لوړیو ورځو کی د ډهلی لښکری د سلطان محمدشاه د زوی تر
مشرتابه لاندی ډهلی څخه جنګ ته وروتلی، چه ملک بهلول د خپل شل زری توریالی
پوځ سره (چی ډېر ساهرغشی ویشتونکی په کی وو) د ډهلی د لښکرو په مخ کی
د مخکښ (مقدمته الجیش) په توګه روان و .

خجلی سلطان محمود تر ډهلی د باندی ورته اړولی و، او څنګه چی د ډهلی پاچا سلطان -
محمدشاه پخپله جنګ ته نه و، وروتلی نود مالوی پاچا سلطان محمود هم خپلی لښکری د خپلو
زامنو سلطان غیاث الدین او قدرخان تر مشر تابه لاندی د ملک بهلول مقابلی ته راوایستلی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له غرمې څخه ترما ښام کلک جنګ وسو، او د مؤرخینو په اتفاق په دغه جنګ کې ملک بهلول او د ده لښکرو د اسې توره و کړه چې د ډ هلي د لښکرو پټ يې خوندي کړ، او د مالوي د لښکر وغرور يې پرسرو رمات کړ .

په دغه شپه خلجي سلطان محمود ته خبر ورسېد چې سلطان احمد شاه ګجراتي د مالوي پرپايتخت «ماندو» برید کړی دی نو ډېر وارخطا او ترهور سو، او د ستنېدو د پاره يې پلمه غوښتله. او په همدې وخت کې د ډ هلي د بې زړه اوناپوه پاچا سلطان محمد شاه له خوا د روغې پيغام ورته راورسېد چې خلجي سلطان محمود ته يې د ستنېدلو پلمه جوړه کړه خو څنګه چې دا د روغې پيغام د ملک بهلول په خوښه اوسلانه و، نو غيرتمن ملک بهلول ډېر خواشينی سو ، او چې خلجي سلطان محمود له ډهلي څخه لښکری وخوځولی نو ملک بهلول د خپل لښکر و سره ترشا برید و کړ د خجلی سلطان لښکری يې خورا وځپلی او ډېری ولجی يې ځنی ونيولی ، او چې له ډ يرو ولجو سره ډهلی ته راوګرځېد سلطان محمدشاه ډ ير و ناز اوه او ډېر پاچاهی خلاتو نه يې ورو بخښل، خپل زوی يې و باله او د «خان خانان» لقب يې (چې د هغه وخت لـه خـو راو تلو القابو څـخه و) و ر کـړ . بيا نو ملك بهلول د « خان خانان » دلقب او ډېر و ولجو سره بر يالی سر هند ته ستون سو . په (۸۴۵ هق) کال سلطان محمدشاه «ساماني» ته ولاړ، هلته يې «خانان خانان» ملك بهلول ته د «لاهور» او «ديپاپور» حکومت (چې د تاريخ فرشته په قول پخوا لا ملك بهلول خپله غېږ پر را ګرځولې وه) و ر کړ، او د جسرت ګګهر ځپلو لره يې وګماره ،محمدشاه ډهلی ته ځنی ولاړ، ملك بهلول په هغه جسرت ګګهر پسی چې يو وخت د دغه پاچا په حکم دده (ملك بهلول) ځپلو لره راغلی و، لښکری و يستلی، جسرت کافر چې د خان خانان ملك بهلول د توری او زړو رتوب نکلو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر ارو بدلی و و ، درو غی پیغام یې و رته و رو استاوه، او په دغه ترخ کې یې دډهلی دراتلو نکی پاچهی مبارکی هم و رکړه ، نو خنګه چې ملك بهلول هم نه غوښته چې دډهلی پر رقیبانو سر بیره نو ر هم دځان دښمنان کړی نو یې دجسرت درو غی پیغام و مانه او دغی مبارکی یې د پاچهی هیله ښه تر اپسی ټینګه کړه او دلاهور او دیپالپور حکومت دده طاقت لاپسی غبرګ کړ ، دشاو خوا پاچاهی سیمی یې نوری هم پسی ونیولی او له لاهوره تر پانی پته تقریبا دملك بهلول خپلواکه پاچهی و ه .

په(۸۴۶ هق) سلطان محمدشاه دځینو اسیرانو په لمسون(چې غوښته یې دی لاپسی کمزوری کړی خان خانان ملك بهلول ته چې دډهلی دتاج وتخت حقیقی ساتنه وی و، یوسخت لیک راولېږه اووې تراته. دغه تر تلو دده او محمدشاه پاچا مناسبات سره وران کړل او خان خانان ملك بهلول دډهلی دنیولو دپاره په تیاریو بوخت سو، نود همدغه کال په پای کی خان خانان ملك بهلول خپلی لښکری پر ډهلي و رو بهلولې سلطان محمد شاه کلابندسو، خوسلطان بهلول په دغه وار دډهلی دنیولو امکان ونه لید سرهند ته یې لښکری ولېږدولی ، او هلته یې «ذسلطان محمد» یا « سلطان بهلول» په نامه ځانته خپلواک حکومت تاسیس کړ مګر خطبه اوسکه یې دډهلی ترنیولو پوری پرخپل نامه نه کړه .

د(۸۴۷ ه ق) کال په پای کی چې دډهلی پاچا سلطان محمدشاه وسړ ، نو نالایق زوی علاءالدین یې پر تخت کښېنوست اود «عالم شاه » لقب یې غو ره کړ . دده بیعت لرهتول امرأو رغلل خو یوازی سلطان محمد «بهلول» ورته ور نه غیء .

په دغه وخت کی دډهلی دپاچهی نظام که څه هم له پخوا څخه لا دسلطان محمد شاه په زمانه کی ګډوډ سوی و ، خوعالم شاه چی پر تخت کښېنوست هغه پاته و ا ک او انتظام یې هم ترخپل عیش ځسارکړ. دملك خال ورځ په ورځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورانېده، هرلورته ملوک الطوایفی سوه په هرښاراوهرمسیمه کی بیلی بیلی پاچهی جوړی سوې، له لاهوره ترپانی پته بیادملتان ترخنډو او ناگور حصاراوهانسی پوری دشاهو خیلولودیوپه لامس کی وه، پر(کول)عیسی خان اوپر«بیانه»داودخان غبرراگرځولې وه، په«مهرولی» کی چی دډهلی سهیلی لمرلوېدیزپلوته لس میله لیری پروت دی احمد خان سیوانی دخپلواکی بیرغ پورته کړی ؤسنبهل دجمنادسین دخواجه خضرترگودره پوری چی ډهلی ته خورا نژدې دی ددریاخان لودی ترلاس لاندی و، په «چندوار» کی قطب خان لودی خپلواک حاکم ودشاه عالم یوازی خپل جاگیر «بدایون» اودډهلی ښاراوشاه وخواپه لاس کی پاته وه، که نوپه هغه وخت کی دامتل و، چی «پاچهی دشاه عالم له ډهلی څخه تر پالم» (۱)

نوپه داسی وخت کی سلطان بهلول بیا پرډهلی بریدو کاعلاءالدین شاه عالم کلابند سو، خوسلطان بهلول بیا لښکری ځنی راستونی کړې اوپه لاهور کی یې یوشاهانه جشن جوړ کی تولوامیرانوسردارانوته یې خلاتونه ورکړه، په دی وخت کی وهغه لس زره توریالی پښتانه چی یې له کسې غره اوروه راغوښتی وو، هم ورته را ورسېدل ډېرې و نازول خلاتونه اوجاگیرونه اوآسونه ورو بخښل دوی په راتگ د لښکرو شمېر څلو پښتوزرو ته و رسېد.

کله سلطان محمد (بهلول) په لاهور کی شاهانه جشن جوړ کړ تولو پښتنوته یې حکم وکړچی بې توری اوسپاهی توبه به بل کارنه کوی د کرهنی اوسوداگری څخه به لاس اخلی یودووتنو چی ددې حکم له منلو څخه یی نته وکړه سیاستا ووژشول سول په دی صورت نوپښتنوله یوه مخه سپاهی توب ته مخ ونیواو سلطان محمد (بهلول) فوځی طاقت ډېرغښتلی سو. په دې وخت کی یوه بله پیښه هم وسوه چی دبهلول دپاره یې ددهلی د پاچهی نیولو لاره پرانیستله هغه داوه چی یو وخت د حمید خان

---

(۱) پالم ددهلی له ښاره پنځه کروه لیری دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزیرپلار«فتح خان» «درای پرتاب» کوټ وران کړی‌و، اودده‌ماندینه چی‌یې‌بندی‌را وستلی ومځان‌ته‌یې کښېنولې‌وه ،دغه‌غچ درای پرتاب‌په‌زړه کی‌و، غوښته‌یې‌چی دده ترزوی‌یې کسات وکاږی،نو په (۸۵۰هق)یاپه (۸۵۲ه) کال‌چی سلطان‌عالمشاه ډهلی‌څخه بارهری «مارهری»ته‌نژدې «برهان آباد»ته ولاړهلته‌یې دعیسی خان‌او قطب‌خان‌په سلاپاچاته وویل :که‌پاچا حمیدخان وزیروژنی ، یایې‌ایسته کړی موږپه‌څلوېښت یاغی سیمی‌په پاچهی دفترکی داخلی کړو،دغه‌لمسون‌پاچادحمیدخان وزیروژله یابند ته چمتوکړ ، خوحمید خان ځینودرباری خپلوانو په دغه حال خبرکړ ،اویادځینوپه عقیده له‌بنده وغورځېد، ځان یې‌په پټه‌ډهلی ته ورساوه ځینی کسان‌وایې‌چی‌په دغه‌لمسون کی دسلطان‌محمد(بهلول)الاس‌هم و .

په هرصورت حمیدخان وزیرچی‌ډهلی ته‌ورسېد پاچهی کورنی‌یی‌په خوراسپکاوی له ډهلی څخه وایستله اوپه خپله‌یې پرډهلی غېږراوګرځوله ، عیاش شاه‌عالم‌په«بدا یوان » کی ورته کښېنوست .

حمیدخان وزیرکه څه‌هم‌دډهلی واک وموند خوبیاهم‌پوهېده چی‌دادروندبار په خپل‌نامه ترمزله نشی رسولای‌نوې خیال‌درلود چی دسلطان علاءالدین‌شاه‌عالم پرځای بل‌څوک دډهلی پرتخت‌کښېنوی ،دجونپورپاچا «سلطان‌محمود شرقی » دشاه‌عالم زوم‌و، اوخلجی سلطان‌محموددمالوې پاچاپه«ماندو» کی‌ناست‌و،چی‌له ډهلی څخه خوراډېرلیری‌و ، ځکه نومجبورادډهلی دپاچهی‌دپاره د حمید خان وزیرسترګی سلطان محمد (بهلول)اوقیام ته‌ورواوښتلی، دحمیدخان‌په‌بلنه‌دواړه امیران (بهلول اوقیام‌خان) په‌خوراییږه ډهلی‌ته راوخوځېدل،قیام خان‌چی‌خبرېدمسلطان‌ـ محمد(بهلول) بیادلښکرسره ډهلی‌ته‌ځان راورساوه اوقیام‌خان چی‌ځان دبهلول ساری ساری نه‌باله‌نو بیرته‌خپل جاګیرته ستون سو .

حمیدوز یرچی‌بهلول ولیدورته‌یې‌وویل: » دډهلی پاچهی‌دی ستامبارکه سی، وزارت به‌دی زه‌په غاړه واخلم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهلول ځواب ورکړ:« زه سپاهي سړی یم په چاچهی څه پوهېږم، ته پاچاسه اوزه به دی سپهسالارسم او که څه نورخدمت راو سپاري هغه ته هم ولاړیم »

حمیدخان ورته وویل:«ماداکار دځان دپاره نه دی کړی خاص داسلام دښېګنی دپاره مې داجرأت وکړ، ځکه چی ماباوردرلود چی په دغه پاچهی کی به داسلام حال لاپسی وران سی اوزه بېرېدم چی نوری بخولی (فجایع) به لا پسی پېښی سی (الملک لمن غلب) زه ترتابر یالی اوغښتلی نه وینم ځکه ماته دد ي کاردپاره غوره کړی» تردېراصرار وروسته ملک بهلول قانع سو، له حمید خان و زیر څخه یې دډهلی د ښارکلي واخیستلی او حمیدخان ته یې وویل :

«زه یوازی دښار دوره ساتندوی یم هرحکم چی ته کوې هغه وړم »اوپه دې صورت یې حمیدخان له خپلی خواداده کړ ! ځکه چی ملک بهلول په دې ښه پوهېدچی که څه هم دی په نامه پاچاو، خوپه حقیقت کی دهغه حمیدخان دلاس سړی و، چی دده په توره اوتدبیریی وزارت موندلی و ؛مگرځیرک، مدبراودوراندیش بهلول داوضعیت په خوراسره سینه سهه ،وخت ته یې کتل چی دادستر گواغزی اود سرچنگک هم دتدبرله مخی له سنځه وباسی خوچی ځان رښتیا پاچاوگڼی، نوهغه و ،چی دڅه مودی دپاره دیهلول غاړه حمیدته کړه وه اوخه چی به وزیرویل پاچا به هغه کول ، اوهره ورځ به پاچادوزیرسلام ته ورتی نکل کاچی یوه و رځ حمیدخان و زیر ،بهلول پاچا اوخوتنه نوردپښتنو ملکان مېلمستیا ته ورویلل ، دور اندیش پاچا دپښتو نملکانو ته وویل چی :

«دحمیدخان وزیر دربارته چی ورسو، دد ی دپاره چی ستاسی بیره اوپرتم ددمله زړه ووزی تاسی به هسی احمقانه وضعیتونه کوی چی و « زیـریې طبیعی وگـنی » پښتانه ملکان چی هم دو زیردسترخـوان ته ورغلل چاموچنی په ملا کی ووهلې اوچا دحمیدخان ترڅنگ کښېښوولې، حمیدخان وزیرچی سبب ځنی وپوښتېدوی وویل: «ببرزوچی غلانه سی» وزیرددوی پرسپیڅلی ورځ دپروخندل اودوی ته یې داد ورکړ چی دلته غلانسی کېدلای (خوداپه حقیقت کی د هغی دراسی لوړی پرده وه چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځیرک بهلول تش په نامه پاچا جوړه کړې وه)

ډوډۍ چې وخوړه شوه پښتونملکانو په خوراتعجب غالیواو کمبلوته وکتل وزیرته یې وویل : « له دغوځخه یویوتوکز سو ړته راپرې کړی چې خولی ځنی وګنډواو زامنو ته یې په سوغات کې ولیږو ، هلته به سو کام داو سنی چې سو ړدو زیر په دربار کی ډېر درانه یو ، حمیدخان داهم ددوی سپیځلتوب وګانه او ورته وی ویل: « تر دغه به نورښه ښه تو کران درته درکړم »

کله چې د هندوستان ددو دسره سم تر ډوډۍ ورسته دګلو ، عطر او پان سترخوان وغوړېد ځینو عطرونه وځښله ، چاګلونه وخوړل، چالنده چونه (چې په پانو کی لږلږ په کاریږی) په خوله کړه، خولې یې وسوی او پر کمبلو یې توکړل .

حمیدخان وزیر چې داوضعیتونه ولیدل نورې یې نه سهلای سوای دایې خپل سپکاوی وګانه او بهلول ته یې مخ واړوه چې :

«داولی داسی بې باکی کوی؟ »

بهلول په خورا ادب ورته وویل چې:« داناپوه کلیوال دی په غروکی اوسی ، بې له وژلو او خوړلو بې نورخه نه زده ، دښاری خلکو سره ډېر نه دی اوسېدلی »

دی ویناحمیدخان ډاډه کړ ،دربارمات سو ،او هر څوك خپلو خپلو کورو ته ولاړل، دمېلمستیا په سبابیابهلول دعادی وزځو په شان دحمیدخان وزیر کره سلامی ته ورغی، نوروخت چې به دی دحمیدخان دربارته دننه ورننووت ، څه پښتانه مشران به ورسره پرېښول کېدل او نورسړی به یې دباندی دریدل په دغه ورځ دبهلول په لمسون دباندی پاتو پښتنو ځینی حاجبان وو هل،او په زور یې غوښتل دربارته ننوزی، ړوړسره پورته سو، او حمید خان ته وویل سول چې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«دباندی پاته پښتانه ملك بهلول ته‌بدو ردو ایی چې‌مو ږ هم لکه بهلول د حمیدخان وزیر نو کران یو، دی‌پخپله دربارته ننو وت او مو ږ نه‌پر پږدی »

هغه‌و، چې‌وزیر ټول پاته پښتانه دننه دربارته ورو بلل ، پښتانه چې‌ور ننو تل نو بېل بېل د وزیر دنو کرانو شا ووته یو او دوه و درېدل،په‌دی وخت کې دبهلول تر بور قطب‌خان‌و روړاندی سو، ځنځیر یې‌د حمیدخان‌مخی ته کیښود،او ورته وې ویل :

«سلاداده چې تاسی دځوورځو د پاره گوښه نشینه سئی— ځکه‌چې مو ږستا مالگه ځکلې ده نوستاوژله وړنه گڼو!»

وزیرچې دانندارہ ولیدله دسبب پوښتنه یې‌وکړه، قطب‌خان ددې ځواب سره چې:

«مو ږتانه‌وژنو، خو ځنگه‌چې تاپخپله نمکحرامی کړی‌ده ، نو اوس‌مو ږ هم په‌تاو یسانسو کولای »

دحمید خان مغرو روزیر پښو ته‌یې بېړی ورواچولې او دډهلی دښارتر کلادباندی په‌یوه ځای کې ترمړینی پوری‌نظر بندوساته سو ، او بهلول‌دډهلی دپاچهی بشپړواك وموند— خو په‌دی ښه‌پوهېدچې په‌یوه ملك کې‌دوه پاچهان نه‌ځائیږی‌او دو هم پاچاسلطان علاءالدین عالمشاه و،چې په‌بدایون کې ناست‌و، نو ځکه مدبر بهلول ،عالمشاه ته‌ولیکل :

«زمستاپلار روزلی یم،زمستاهغه پاچهی چلوم چې ستاله‌لاسه وتلی‌وه،ځکه نوماتر اوسه ستانوم له‌سکې او خطبې څخه نه‌دی ایستلی » سلطان علاءالدین عالمشاه ورته ځواب راولیږه چې :

«زماپلارته‌خپل زوی‌بللی—زه هم‌تاخپل مشرورو ربولم، ځکه نو دپاچهی کاربارتاته پرپږدم، او زه د«بدایون»پرجا گیر سکته شوم »

هغه‌و، چې ترپورته ځواب‌ترورسېدو وروسته بهلول د(۸۵۰ هـ ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلومړی خو ر په او وه‌لسمه دشپږ دیر شو کالو په‌عمر دخپلی پاچهی‌اعلان و کی او د«سلطان بهلو ل‌شاه غازی » لقب یې‌غو ره کړ ، خطبه او سکه یې‌پر خپل نامه کړه، دملك اصلاحاتو ته‌یې ملاو تړ له، لښکری یې غښتلی کړې، او د عدل او انصاف و ر یې درعیتو پر مخ و پر ا نیست ا و د سلطا ن علاءالدین هغو امیر انو ته‌چې دسلطان بهلو ل سر ه په‌ډهلی کی‌و و ،و ظیفی‌او تنخاوی دپخو اپه ډول و تا کلی او پخپله سلطان علاءالدین عالمشاه په«بدایو ن» کې‌پخپل عیش او عشرت‌بو خت‌و ،شو چی‌په(۸۰۰هق) کال همهلته په«بدایو ن»کی مړ سو.

دسلطان علاءالدین عالمشاه په‌مړ ینه که‌څه هم سلطان بهلو ل د«بدایـو ن »له خو ا بېغمه سو ،خو دعالمشاه دز و م سلطان محمو د شر قی له‌خو اچی‌د«جو نپو ر» پاچاو ، تر هغه غښتلی فتنه و ر ته پاڅېدله،او سمدستی خبر و ر ته ر او ر سېد چې سلطان محمو د ددهلی دبر ید دپاره ځان چمتو کوی .

دسلطان بهلو ل دارشه و ه‌چې‌تر خپله و سه‌پو ری یې‌له‌جنگه ځان ژ غو ره ، ځکه‌یې نو په‌خو را کړه غاړه دجو نپو ر له در باره دنه‌بر ید (عدم‌تعرض) د تړ و ن هیله و کړه،خو دجو نپو ر دمغر و ر پاچا سلطان محمو د او د هغه دملکی زړ و نو کله دامنلای سو ای چې‌دملکی دپلر گنی‌پر تخت دی نو ر څوك ناست وی، او همدغه سبب‌و ،چې دسلطان بهلو ل درو غی پیغام یې ر د کړ .

په۸۰۶ هـ ق کال سلطان بهلو ل د خپل پخو انی جا گیر سر هنداو دیپالپو ر خو اته‌و لاړ،او دډهلی نیابت یې‌خپل مشر او نوی زلمی‌زوی «خو اجه بایز ید» ته وسپا ره .

ځینی و ایی‌چی‌ده غو ښته دپنجاب له‌سیمو څخه نو ر فو ځی طاقت دشر قی‌پاچا مقابلی ته‌ر او لی، او ځینی و ایی چی غو ښته یې دسر هند او دیپالپو ر تر انتظام و ر و سته ملتان چې‌په هغو و ختو کی‌دیو ه ستانه شیخ یو سف‌تر لاس لاندی و ، و نیسی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په (۸٦۰ هق) کال هغه وخت چې سلطان بهلول د پنجاب په سیمو کې و، د جو-
نپور پاچا سلطان محمود تقریباً د دوه لکو تنو فوځ او یو نیم زر وهاتیانو سره پر
ډهلی یرغل وکړ نوی زلمی «بایزید» او خو ورسره پاته امیران پو هېدل چې
د دونی د رنو لښکر و مقابله د خو تنو مېړو او ښځو کارنه دی بله چاره نه وه
په کلا ننوتل، ښار کلا بند سو، د جونپور لښکر وشا وخوا ورته واړول،
د کلا د ساتندو یو مشر توب د سلطان بهلول د پښتنی خواښی «بی بی مستو» چې د
اسلام خان کونډه او د سلطان بهلول د اکا ماندینه وه پر غاړه واخیست— او د دی
د پاره چې غلیم په دی و نه پوهیږی چې په کلا کی فوځ و نه نسته د لو دی کورنی
ټولو پښتنو ښځو ته یې دنارینو کالی و رواغوستل، کلاته یې و خېژولې او
پهری یې و روسپارلی— څه مېړو نه چې په کلا کی وو، ټول یې وګمارل چې
تل به د غلیم پر لښکر و غشی او روی، په دغو زلمیو کې د خپل و خت نامتو
غشی و یشتونکی د خان جهان لودی زوم (شاه سکندر شیروانی) هم و، چې هر
غشی یی یو ولس موټه (پنځه نیم فټه) او ږدو و، او تراتوسو وګامو پوری رسېده،
او د ده پر ټولو غشو په زرین لیك «سکندر شاه» لیکلی وو.

د ډهلی د ښار کلابندی پسی او ږده سوه او بی بی مستو د سلطان بهلول د و
رسېدلو په تمه تر ډېره و خته پوری کلاو ساتله، خو د لو دیو مېړنو د راتګ ډېر غ
و رنغی، نو د اننګیالی مېرمن او ټول کلاوال د کلابندی خوار یوستخ کړل
او په پای کی یی سلا پر دی سوه چې د ښار کلی غلیم ته و روا ستوی او خپل ځانو نه
و باسی. نو بی بی مستو د سید شمس الدین په لاس د ډهلی د ښار کلی د یوه پیغام سره
د سلطان محمود مشرقی خو راو رټېر امیر د ریاخان لودی ته (چې د شرقی د
لښکر و ټول انتظام په ده پوری اړه درلو دله) و رولېږلې او څنګه چې هغه هم
پښتون و، نو د پیغو ر په توګه یې دا پیغام هم و رسره مل کی چی:
«که د لو دیو د ناموس دنه خوندی کولو پېټ و رې نو کلی د رو اخله!»

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایی هغه‌وخت‌چې‌سیدشمس‌الدین ددریاخان دربارته‌ورغی نوددې په غوښتنه دریاخان‌خپل درباریان پاڅول، اوچې دوی دوه په‌دوه سره‌پاته‌سول سیدشمس‌الدین ورته وویل:

«سلطان محمود(شرقی‌پاچا) ستاسره څه خپلوی لری؟»

دریاخان ځواب‌ورکړچې:

«خپل مې‌نه‌دی،زه یې نوکر یم اودی‌مې پاچادی»

سیدبیاپوښتنه ځینی وکړه:

«سلطان بهلول ستاڅه کیږی؟»

دریاخان ویل:

«موپسره عزیزان یو، ورونه یو، دی هم لودی دی اوزه‌هم»

سید ورته وویل:

«نوددې میندی اوخویندی ستاڅه کیږی؟»

دریاخان ځواب ورکړ:

«ددې مورمې مورا‌ودې خویندی مې‌خویندی دی»

نوپه‌دی وخت کې‌سیدشمس الدین کلې له‌جیبه راوایستلی ،مخ ته‌یې‌ورته کښېوولې اوورته وېویل:

«اوس نوستاخپله خوښه‌ده چې‌دخپلو میندواوخویندو پرده خوندی کوی که‌یه؟»

پردریاخان ددې پوښتنی ځواب ودرېد او په‌خوراتر هوره ورځ یې ورته وویل:

«که‌سلطان بهلول رارسېدلی وای، څه‌خوبه مې هروسرو کړی وای،اوس چې‌داګ تش تورپاته‌دی هیڅ‌تدبیر نسی کېدلای».

دلته‌نوهوښیارسیدورته ویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«سلطان بهلول خو ر ارسېدلی دی،ښایی زما ترستنیدلو دمخه په کلاننو تلی وی».

دریاخان چې داو ارو ېدله نوقومی پېر زو ینی یې پر نو کری بری و موند او کلی یې بیر ته سیدته و ر کړې،او سیدیی په خو راداړه زړه او در ناوی د کلا خو اته ستو ن کی ع، او پخپله دریاخان دستی دسلطان محمو دشر قی پاچادر بار ته و رغی او عرض یې و کړ چی :

« د کلا کلی ماته راو ړه سوی وې خو مایې له اخیستو خخه نته و کړه، دا ځکه چې ار و ېدل کېږی چې بهلول دیو ه بې شمیره فوځ سره ر ارسېدلی دی،نو که مو ږماتې و ر کړه تول ملك ز مو ږدی— پاچادی دلته او سی او ماته دی اجازه را کړی چې مخه یې و نیسم، او نو م نښان یې و رك کړ م»

شر قی پاچاهم سمدستی دسلطان بهلول دمخنیوی حکم و ر کړ.

له بلی خو ا سلطان بهلول چې دسر هند او دیپالپو ر په سیمو کی دشر قی سلطان محمو د په بر یدخبر سو ، نو سمدستی یې دخپلو امیر انو په سلاپښتونخو اته دهری پښتنی قبیلی په نامه یو یو لیک ا و یوه جرگه و لیږله ا و خپلی سرستی لره یې را و بلل .

د سلطا ن یهلول د لیک مضمون« شوکت ا فغا ن » دا سی ضبط کړ ی دی:

«لوی خدا ی پښتنو ته د هندوستان (ډهلی) پاچهی و ر کړې ده، دهندوستا ن دنورو پاچهانو سترگی نه پررو نېږ، او دانعمت یې پر پښتنو پېرزو نه دی ، غواړ ی پښتانه له هندوستانه و رك کړی- هندوستا ن یو ارت او آزاد ملك دی ، تول عز یز ان پکښی ځائېدلای سی، که تاسی دلته راسی پاچهی به تش زما په نامه وی ، او ملك به تول چی او س زما په لاس کی دی او یایې پس له دې نیسو سره و و ېشو. په دی و رځو کی دجونپو ر پاچا خورا ډېری لښکری پر ډهلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابهولی دی ، د پښتنو خویندی اومیندی کلا بندی گالی ، اودا دتولو پښتنو ننگه ده- هلی را پاڅیء ! دجونپورد پاچا سرته ورولی!! »

ددې حال په ورسېدلو دپښتنو ځلمو فوځونه یو په بل پسې له هری خوا مخ پر ډهلی راوخوځېدل چی پښتنی ننگه پرځای کړی او پښتنې خویندی او میندی له کلابندی څخه وژغوری .

هغه وچی سلطان بهلول د پښتنو دډېروزیاتو اولویو لښکروسره خپل ځان په تلوار ډهلی ته ورساوه اوله ډهلی څخه پنځلس کروه لیری یی په «بیره» یا «نریلا» کی واړول؛ دډهلی له خوا ددریاخان لودی لښکری دهغه دیرش زرفوځ اودېرشو ،یاڅلو پښتو پیلانو سره چی سلطان محمود شرقی دخپل یوستر امیر هراتی فتح خان په مشری ورسره کړی وی ورورسېدلې .

سلطان بهلول خپلی لښکری پردروبرخو وپشلی وې اوله دروخوا وې د دښمن پرلښکرو وروخوځولې ،خوراکلک جنگ ونښت.

وایی چی داسلام خان زوی قطب خان هسی غشی وپشتل چی په هغه وخت کی یې ساری نه درلود، او په دغه جنگ کی یې په یوه غشی هغه جنگی پیل چی هراتی فتح خان دتول شرقی فوځ په مخ کی پرسپورؤ ،هسی له کاره ویوست چی بیا دجنگ سپک (قوت) پکښی پاته نه و، دغی پیښی د شرقی فوځوغړی وتښتول او په دغه ترڅ کی د قطب خان سترگی پردریاخان لودی ولگېدلې نوورډغ یې کړه چی:

«په دغسی وخت کی چی ستا خویندی اومیندی په کلاکی بندیانی دی ستاپښتنی غیرت داڅنگه منلای سی چی دپردو له خوا وجنگیږې او دخپل پت او ناموس فکر پرپردې ؟»

دریاخان چی داپیغورواروېد وروغ یې کړه:

« که څوک دشاله خوا پرمابریدنه کوی زه بـه ستون سم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

قطب خان ډاډ ورکیء اولوړه یې ورسره وکړه، دریاخان مخ وګرزاوه، دده په مخ ګرزولی دشرقی لښکرو پښې هم له مخکی وختلې، هراتی فتح خان (چی پیل یې لادمخه له کاره وتلی و) دسلطان بهلول دیوه امیر «رای کرن» په لاس کښېووت او څنګه چی پخواتردې درای کرن ورور «پتهورای» «ددغه فتح خان له لاسه وژل سوی و، نوده هم فتح خان وواژه، او ککری یې سلطان بهلول ته وروړه، په دغه جګړه کی لودیوته اووه جنګی پیلان هم په لاس ورغلل دسلطان محمود دفوځ دماتی خبرچی ډ هلی ته ورسېدد کلا خلکو په خورا خوشالی دکلاساتندویی مشری «بی بی مستو» ته حال ور وړ، اوهغې ورته وویل: «تاسی وګوری ء داخلک چی راستنېږی په خپلو خیمونو زی که برابردخپل پاچا دربارته ځی؟ دوی چی وکتل هغه خلک تول، برابرخیموته تلل اوخپل کالی یی تولول داحال چی یې «بی بی مستو» وروړ، نوهغې سمدستی حکم وکیء چی دښادی ډولونه دی وډنګول سی؛ سلطان محمود شرقی چی له کلا څخه دښادی ډولونه واروېدل درباریان یې وپوښتل چی:

«په کلا کی ولی د ښادی نغاري ډنګولی کیږی؟»

درباریان لاد تحقیق دپاره پاڅېدلی نه و، چی لودی دریاخاپه خورابده ورځ وروړسېد، اودهراتی فتح خان دوژنی او دشرقی فوځ دماتی بدخبر یې وروړ. سلطان محود بلـه چاره ونه لید له سمدستی یې جونپورته دکوچ نغاري وډنګولې او سلطان بهلول بریالی په ډ هلی ورننووت، کلا بندو پښتنو یې خوراتود هرکلی وکئی، اوهری خواته دخوښی ډمامې وېغېدلې، جشنونه ونیول سول اوله پښتونخوا څخه ورغلیو پښتوته یې درانه درانه انعامونه ووېشل، خوکله چی یې ملک کالو نومی پښتانه مشرته خلاتونه کښېښوول هغه وانه خیستل سلطان بهلول چی یې دنتی علت وپوښته ده ورته وویل چی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«زه‌په‌دغه جنګ کی‌تپی سوی یم،اوس که‌زه‌دغه خلاتونه اخلم‌پښتانه‌په‌پیغور را کوی چی کالونخان‌خپل تپ‌خرڅ کی،خوباداتپ د کام په‌ننګ کی، اخسیتی‌دی ، زه‌داپه وینوسور تپ نه‌خرڅوم اوداپیغور نسم وړای دتپ بهااخستل دناسیالوکار دی ننګیالی یوازی دننګ دپاره ځانونه و ژنی‌او بس »

په(۸٦۱ هق) کال سلطان بهلول دخپلول‌لښکروسره‌دمیوات‌اودو آبی‌لورته‌وخوځید، میواتی احمدخان یې(چی‌دخضرخانی سلطان علاوالدین عالمشاه په وختو کی‌دتول میوات‌خپلواک‌واکمن‌و)مخی‌ته‌راووت اودسلطان‌بهلول حکم‌ته‌یې‌غاړه کښېښوولـه‌ـ سلطان‌دده دهغه طاقت (چی‌تل به‌یې یاغی توب‌ته‌پاڅاوه)د لږ ولو په‌غرض‌دهغو خواو ،او وه سیمی‌دده له‌واکه و ایستلی او پاته یې‌ده‌دجاګیرپه نامه‌و رپریښوولې

داحمد خان اکا « مبارک‌خان»یې‌دډهلی په‌دربارکی دیرغمل په‌توګه ځان سره بوت ، او د « برن » له‌لاری «سنبهل» ته‌پسی ورغیء او دسنبهل واکمن « دریاخان لودی» یی هم‌اطاعت و مانه او او وه پیلان یې‌و رولاندی کړل‌سلطان‌ـ بهلول ددهاو وه سیمی هم‌دخپلی پاچهی‌په دفتر کښېښتلی اونوری یې ده ته دجاګیر په‌توګه‌ورپر ښبوو لې بیانو«کول» (اوسنی‌عیلیګر) ته‌پسی‌و رتېرمسو، دکول واکمن «عیسی‌خان »یې‌پرخپل حال‌پرېښود؛ له‌کوله‌ځخه«برهان آباد» ته‌و لاړ او«دسکیت» واکمن‌مبارک خان‌لوانی یې هرکلی وکیء سلطان‌هم دسکیت بیرته مبارک‌خان ته‌وسپاره، بهوګاون ته‌ورغیء اود هغی‌سیمی واک یې «رای پرتاب» ته‌ورکی - اوله هغه‌ځایه «راپری» ته‌و لاړ، راپری واکمن‌دحسین‌خان پښتانه‌زوی قطب خان ځان کلابندکی خودسلطان‌بهلول‌لښکرډپر ژ رور باندی‌بری وموندا‌ودخانجهان‌لودی په‌زیرمه قطب‌خان وباخښه سواو جاګیر یې هم بیرته ورکړ مسو.

بیانو سلطان بهلول «اتاوی» ته‌وخوځیدهغه سیمه یې‌هم و نیوله، او په دی توګه‌تول«میوات»او دو«آبه» او «سنبهل» دډهلی‌په‌پاچهی کښېښتلی‌سوی‌اوددا‌تولی هغه‌سیمی‌وی‌چی‌دمبارکشاه (۸۳۷-۸۲۴ هـ)په‌پاچهی کی په‌ډهلی‌پوری‌تړلی‌وې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجونپور پاچاچی و او ربدل‌چی سلطان بهلول تراتاو ی پوری لاسونه اوپده کړه سمدستی یې خپلی لښکری داتاوی لورته و رو خو ځولی، لښکری په اتاوه سره مخامخ سو یې، لومړی ورځ یوسپک جنګ وسوپه سبا یی د راپړی حاکم «قطب خان» او د «بهوګاون» حاکم «رای پرتاپ» منځ ته راغلل او ددو اړو پاچهانو ترمنځ یې په ځینو شرطور وغه و کړه اودواړی سره مخامخ لښکری بیر ته خپلوخپلو ځایوته ستنی سوې .

خوترڅه مودی وروسته یې بیادسلطان بهلول اوسلطان محمودشرقی ترمنځ شخړه منځ ته راغله اوځوجګړې یې سره و کړی (چی تفصیل یی «دلودی پښتانه» په ۸۴، ۸۵ مخو کی راغلی دی) څوپه پای کی سلطان محمودشرقی په (۸٦۲ هـ ق/) کال مړسو اومشرزوی شهزاده بهیکن دسلطان محمدشاه په نامه دپلار پرځای کښېنوست او هغه هم دسلطان بهلول سره مخالفت شروع کی ترڅو جګړو وروسته سلطان محمدشاه هم ووژل سو، اود هغه پرځای سلطان حسین شرقی کښېنوست اوسمدستی یې دسلطان بهلول سره روغه و کړه؛ اوددسلطان بهلول اخښی اواوتربور (قطب خان لودی) یې له بنده ایله کی اوپه ډېر احترام یې دډېرو خلاتو او آسانو سره سلطان بهاول ته ورولېږه .

په (۸٦۷ هـ ق) کال سلطان بهلول دډهلی چاری قطب خان لودی اوخانجهان وزیرته وسپارلی اوپخپله دلوی لښکرسره دملتان دیاغی حاکم دځپلواود پنجاب دانتظام دپاره له ډهلی څخه وخوځید خوپه لاره کی خبرسوچی د سلطان حسین شرقی لښکری مخ پر ډهلی راروانی دی، نوځکه یې دپجاب کار نیمګړی پرپښتوداوپه خو راتلواردشرقی لښکرو مخنیوی لري ډهلی ته ستون سو ، خو تراتو ورځو جنګ وروسته یې بیادځینوامیرانوپه ګواښ تردروکالو پوری دنه برید تړون دسلطان حسین شرقی سره وتا ړه .

تردروکالووروسته سلطان حسین شرقی بیادیو لک سپرواویوزر پیلانو سره پاخېد «اتاوه» یې ونیوله اوپه «بیانه» کی دده په نامه خطبه وویله سوه، له بلی خواسلطان بهول دخپلو لښکر سره ورووت په «بهتواره» یا (کودکان) کی یې دشرقی فوځومخه ونیوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د مخه‌ترهغه‌چی جنگ وسی‌د خانجهان لودی په زیار بیاروغه وسوه نوسلطان‌دهلی بهلول نوسلطان حسین جونپورته‌ستانه سول ؛

مگر لږ وخت و روسته سلطان حسین بیا دډهلی خواته لښکری راوبهولی چی سلطان بهلول یې په «سنگهره» کی مخه ونیوله ، خو جنگونه سره وسول چې پای یی‌بیا په روغه تمام سو .

په (۸۷٦هق- یا-په ۸۷۴ه) کال چی دملتان پاچا سلطان قطب‌الدین‌لنکا‌رای سهره ومړاو پرځای یې زوی «سلطان حسین لنکا» پاچاسو،سلطان بهلول‌دملتان دپناه و روړی پخوانی پاچا« شیخ یوسف سهرو ردی» سرستی لره دپنجاب‌واکمن تاتارخان لودی وگماره چی د شهزاده مبارک (باربک‌شاه) ترمشر تا به لاندی پرملتان بریدو کړی خوشهزاده ناکامه پنجاب ته ستون سو.

د(۸۸۳ ه ق) کال دلوی اختر په‌میاشت سلطان‌حسین شرقی د«سنبهل»تر نیولو وروسته‌خوورادرنې لښکری چی تاریخ‌فرشته‌یولک‌او ځلوبښت‌زره سپاره بللی دی‌دیوزراو ځلوروسوو پیلانو سره دډهلی لورور ولیږدولې سلطان بهلول که‌څه‌هم په‌دغه وخت‌کی دکشمیر یانودسرکوټلو په‌نیت سرهندته تللی‌و، خودفاع ترتیبات‌او انتظامات یې‌ډیر بشپړوو، نودخانجهان لودی زوی «حسین خان» له «میرتهه» څخه دهغه مقابلې ته وگوماره، او پخپله سلطان بهلول له‌سرهنده ډهلی ته‌ولاړ.

هغه‌و، چی سلطان حسین شرقی د خپل درانه لښکرسره د «جمنا» پرغاړه د«جوسا»گودرته نژدې واړول ، اوسلطان بهلول هم داتلسوزرو پښتنو مېړو سره ورووت او د سیندپردابله ژې یې‌ور ته‌واړول‌اوسلطان‌حسین ته یې‌حال ورولیږه‌چې: « ډهلی تراتلسوکروه پوری ماته را پرېږده‌نوری هغه سیمی‌چی تانیولی دی هغه یې ستا- دمسلمانانو وینی به‌نه‌سره تویوو، او ته‌ماپه‌ډهلی کی‌له خپلی خوادتاکلي حاکم په‌توگه وگڼه »

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو سلطان حسین چی په خپل قوت مغرو ره و ، د سلطان بهلول د اکړه غاړه ونه منله .

و ایی سلطان بهلول چی له روغی نامینده سو ، نو یوه شپه د بختیار قطب الدین کاکی زیارت ته ولاړ او هلته درسته شپه لخ سر خدای ته په عجز او نیاز ولاړ و ، او د خپلی سوبی دپاره یی لاسونه پورته کړی وو ، خو چی سپېدو ته نژدې پریشانی یو وړ که گوری یو ناآشنا سړی ورته راغی ، کوتک یې په لاس ورکی او ورته یې وویل :

«څه ! هغه لیوان چی دلته راغلی دی له دغه ځایه وشړه ! » سلطان بهلول چی داخوب ولید پرخپل بری یې تینگ باور پیدا کی ، خدای پاک ته یې د شکر سجده وکړه خپلو لښکرو ته یې مخه کړه او د خدایی مرستی په توکل د هغو لیوانو دشړلو په تکل کی سو .

د جمنا تر طغیانی سیندو رپو ریو وت او د سلطان حسین پر لښکر یې ناڅاپی یرغل وروړ ، او د سلطان حسین د لښکرو امیران یې تښتی ته مجبور کړه او سلطان حسین بیا روغی ته غاړه کښېښوله ، او له ډهلی څخه یې لښکری ستنې کړلې ، خو سلطان بهلول د خپلو لښکرو سره ترشا برید پروکړ ، څه خزانه او جنگی سامان یې په ولجه په لاس ورغلل او خلو یښت تنه درانه امیران یې بندیان ، ونیول ؛ بیانو دپټیالې ، کهپنل ، جالیسر ، شمشابات سکیت ، کول ، مارهره او جلالی خواته پرمخ ورتېرسو ، او هغه سیمی یې هم ونیولې ، خپل خپل حاکمان یې پکښی کښېنول ، سلطان حسین مجبور سو چی په «رام پنجهره » یا « راپری» یا «پنجهوارن » کی تر یوې جگړې وروسته د سلطان بهلول سره روغه وکړی او د «دهنو پامو » سیمه خپل وېش وټاکی . خو نژدې یو کال وروسته بیا سلطان د ډهلی خواته لښکری وایستلی مگر بیا یې هم ماته وکړه او د «گوالیار» لورته وتښتېد ، سلطان بهلول د «اټاوې » سیمه ونیوله ، او د هغه ځای واکمنی یې ابراهیم خان لوانې ته وسپارله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیایې د«کالپې» او«قنوج» سیمې هم ونیولې، سلطان‌حسین «بهار» ته‌وتښتېد - ترهغه وروسته‌د«جونپور» سیمه‌هم دسلطان بهلول په‌لاس کښېوتله او په (۸۸۴هق)کال یې خپل زوی مبارک خان دجونپور پرتخت کښېناوه‌او «باربکشاه» خطاب یې‌ورکیء ، او ډهلی ته‌بر یالی ستون سو، او دخپلو بریو جشن یې جوړ کیء ، په عام دربارکی یې طلاوی او مرغری و پاشلې، ډېر بخششونه یې وکړه، سپاهیان یې‌ونازول او دمحتا جورعیتو پر مخ یې‌دخزانو دروازې خلاصی کړې .

په (۸۸۹هق) کال سلطان بهلول دمالوې دپاچاهی بریوه شمالی سیمه «پالن پور» بریدوکیء او ترهغه وروسته یې دګوالیارلورته لښکری وخوځولې دګوالیار اجادوه لکه سرې‌تنګې‌وروړ اندی کړې» سلطان‌هغه ځینی ومنلې او نور یې ځه‌ورته ونه‌ویل، اتاوې ته ولاړ، او د«ګوړ کهیور» دسیمی حکومت یې«معظم خان‌علیزی» ته وسپاره او ډهلی ته ستون سو. په په‌دې وخت کی سلطان بهلول اتیاکلن‌و،په‌ځان کی‌یې‌دضعف‌نخښی لیدلې اوملک یې داداري په غرض پرځوبرخووېشه:

جونپور اولمرختیزی سیمی یې خپل زوی باربکشاه ته‌ورکړې ؛

بهړایچ یې‌خپل‌خوریی «کالاپهار»ته‌کړه مانکپور یې خپل زوی«عالم‌خان ته؛ کالپی یې خپل لمسی «اعظم همایون »ته؛ بداون یې دخان جهان‌لودی زوی «خان‌جهان »ته ؛

او ډهلی او دوابه یې شهزاده نظام ته ورکړه ، او دو لیعهدی دپاره‌یې هم‌شهزاده نظام‌وټاکه ، ځکه چی‌دسلطان ترټولو مشرزوی«خواجه بایزید» د یوه مریی له‌لاسه وژل سوی و.

دملک داداري تروپشلو وروسته سلطان بهلول دګوالیا رخواته لښکری ولېږلې، دګوالیارراجا و ته ایل‌سو، اوتیالکه تنګی یې دنذرپه‌توګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسلطان‌حضور تەوړاندی کړلې ،سلطان هم دگوالیار حکومت بیرته‌ده نه ورپرېښود ، او پختپله دډهلی خوا ته وخوځید ، پرلاری ناروغه سو ، او خنگه‌چی‌بې‌ناروغی د مرگ‌وه نو خپل ولیعهد «شهزاده نظام» ته‌دا دوه وصیتونه ولیږل :

۱ـد«سور» له‌قامه‌به هیڅوک امیرـ یاـخان نه مقرر کوې ځکه چی دد وی په سرو کی دپاچهی خیال سته .

۲ ـد«نیازی» قام هیڅوک نه‌نوکر کوې ځکه‌چی داخلک‌وفانه‌لری هغه و ، چی سلطان بهلول د (۸۹۴ هـ ق) کال د برات پرمیاشت‌کی داتیاـ کلو په‌عمر ددنتاریخ داؤدی په‌قول ترڅلور خلو پښتو کالو ، او دطبقات اکبری په قول تراته دپرشو کالو او اتو میاشتو او اتو ورځو پا چهی و روسته په« تلاولی» یا«بهداولی» یا «جلالی» نومی ځای کی (چی‌د سگیت په‌شاوخوا کی دی)وفات‌سو ،جنازه‌یې ډهلی ته‌راوړه سوه‌او د« سیری » په‌کلاگی د نصیرالدین چراغ ډهلی دهدیرې ترڅنگه ښخ کړسو ، او دده دوختو یوه‌شاعر دده دمړینی نېټه داسی ویلی ده :

بهششصد ونو د وچهار رفت ازعالم خدیو ملک ستان وجهان کشابهلول

به تیغ ملک‌ستان‌بو دلیک‌دفع اجل بو دمحال‌بشمشیر و خنجر مصقول

سلطان بهلول یو دیندار ، زړه ور ، توریالی ، زغمونکی ، په لاس کی‌خلاص او کریم النفسه پښتون و :

سربېره‌پردې صفتو یې‌دعلم‌او ادب سره هم مینه درلودله ،خپل‌ذرمارته به یې‌شاعران‌وربلل او ددوی‌شعرونه به‌یې اروېدل ،دی پخپله هم‌دپښتو ژبی ښه شاعرو ، له‌هغه یوې فی البدیهه څلوریزی څخه‌چی‌پټی‌خزانې‌ظبط کړې ده موږته دده د پښتوشاعری مقام ښه څرگندیږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد رسول کلاتوال هوتک په خپل بیاض کې لیکلی دی چې : «په هندوستان د برسات په موسم خلیل خان نیازی هسې رباعی انشا کړه او د سلطان بهلول پاچا په مخ کې یې وویله.

خړی اوریخی ژاړی له پاسه کویله ږغ کا، بیلتون له لاسه

یه هغه لونی گوهر په خول ستا دا مرحبا کاستازمو ږمو اسه !

سلطان بهلول چې دا رباعی واورېدله په ځواب کې یې سمدستی دا رباعی وویله.

ملک به زرغون کړم په ورکړه راسه گوره اوریخی د دا دله پاسه

خول می دعدل په درورون دی جهان به زیب مومی زماله لاسه

په هغه کتاب کې چې« نیلسن وایټ »د دهلی د پاچهانو د سکو په باب کې لیکلی او په (۱۹۳۷م) کال خپور سوی دی د سلطان بهلول د دوو سکو عکسونه راوړسوی چې دلو مړی سکې پر یوه خوا « سلطان بهلول شاه بحضرت دهلی او پر بله خوا یې «الخلیفته المؤمنین امیر خلدت خلافة» لیکلی دی :

او د دوهمی سکې پر یو مخ والمتوکل علی الرحمان شاه سلطان بهلول بحضرت دهلی» او پر بل خوا یې «فی زمن امیر المومنین خلدت خلافة » لیکلی دی .

(د سلطان بهلول د خویونو، اولادونو، امیرانو، حاکمانو، او دده د وخت د مصنفینو په باب د «لودی پښتانه »۱۰۷ مخ ته تر ۱۲۵ مخه پوری دی وکتل سی.)

مأخذونه :

۱ـ لودی پښتانه ـ د پوهاند عبدالشکور رشاد تألیف چې په ۱۳۳٦ هش کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ او خپور سوی دی له ۵۴ مخ څخه تر ۱۲۵ مخ پوری .

۲ـ تاریخ فرشته ـ ۱/۱۷۳ مخ ۲/۳۲۴٦ مخ ۳ـ حیات افغانی ۲۸۸۰ مخ.

۴ـ تاریخ خورشید جهان (۷۵ـ ۲۲۲ مخ.) ۵ـ مرقع افغان ـ ۱۷، ۳۳ مخ.

٦ـ طبقات اکبری ـ ۱/۲۹۷ مخ ۷ـ شوکت افغان ـ ۳/۱٦۴ مخ.

۸ـ مأثر رحیمی ـ ۱/۴۳٦ مخ. ۹ـ سیر المتأخرین ـ ۱۳٦ مخ.

۱۰ـ خزینة الاصفیا ـ ۲/۷۵» ۱۱ـ پټه خزانه ـ ۷۵»

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٦۰٦- بهلول نیکهٔ :

دپوب دسیمی یور وحانی نیکه‌و، چی ډیر خلک یې مزارته‌و رځی. دی په ختهٔ میرزی سنځرخپل کاکړو، اود کلاسیف الله په سیمه کی پردښت مرغه باندی ښخ دی.

مأخذ :

مزارات - دسیال کاکړ لیکنه -. ۴ مخ

۱٦۰۷- بهیکن لودی :

دهند دکالپي د حاکم محمودخان لودی زوی اودسلطان سکندر لودی له خور انوسیاللوامیر انوخخه و.

و ایی چی خو را سپیځلی اویوه ستوی سړی و.

طبقات اکبری یې د عالم خان لودی زوی گنی اوپلار یې «داتاوی» حاکم بولی.

مأخذونه:

۱- لودی پښتانه -۲۲۷مخ ۲-مرقع افغان-

۱٦۰۸- بهیم : Bhim

تر «کملوپاچا وروسته په کابل کی «بهیم» نومی برهمنی پاچاو، چی دالبرونی په قول یې زیانی سکی په کابلستان کی پید اسوی دی-دده پرسکه «شری بهیم دیوه SRi Bhim Dea » لیکلی سوي دی او دغوایی اویوپرآس سپورشکلونه سته.

ماخذ:

افغانستان بعداز اسلام-۹۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٦۰۹- بهیم پال :

د کابل د ختیزې سیمې د برهمنې شاهانو وروستي پاچا وچې دغزنویا نوفتوحاتوله مخه یوو ړ خودده په نامه کومه سکه لاس ته نه ده راغلې. وایي چې په (۱۷ م هق) کال دپلار ترمړینې پنځه کاله ور وسته مړدی. مأخزونه :

۱- افغانستان بعد از اسلام -۱۰۲ مخ

۲- زبدة التواریخ (خطی)

۱٦۱۰- بیاض د سوابی :

د پښتوژبې صوفی مشربه شاعرو، او ددو ولسمی هجری پیړی په پای کی یې د پیښور دمردان دسیمی په سوابی نومی ځای کی ژوند کاوه .

دده پوره نوم محمد بیاض او په ختیه جدون پښتون و، دی پخپله وایي :

که پوښتنه څوک زما دنسب کاندی زه په اصل یم جدون له پلار له جده

او خپل نوم داسی یادوی :

مسافر محمد بیاض سره خه نشته په نخاس که یې خرڅوی سریی در زار شه

او بیاض یې تخلص و، لکه چی وایی :

دخپل یار په مینه سرښنده بیاضه ابا خپل د نامړدانو وطن نه دی

خه موده په پیښور کی او سید خو په پای کی د کن ته تللی او هلته پیښورداسی یادوی :

د بیاض قدر به هله تاله راشی که استوګنه کاندی بیا په پیښور کی

او بیا وایی :

توره ږیره کړه بیاض په وطن سپینه د خپل یارد جوره ځی ځای د کن شه

او بیا د پردیسی په حال کی دوطن یارانو ته داسی سلام لیږی :

که څوک پیښ شو دوطن په ښو یارانو دبیاض دعاسلام دی ورته وایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسی ښکاری چی د ډیرعمرخاوند و، ځکه چی وایي :

غا بن وتلی تیته ملا سترگی تا ریگنی
بیاض ښکلی پسی گرځی سوال دخولي کا

سپینه ږیره بیاض خو له غواړی له یاره
ملامت پرې باندی وایي عالم ځکه

معلومیږی چی په تیر و شاعرانو کی زیاتره دحمیدماشو خپل د اشعارو تسر اغیزی لاندی تللی دی او هغه پرطرز یې ډیری غزلی ویلی، په تیره بیا دحمید دهغه ترکیب بند جواب یې خوند ور ډیرچی حمید د خپل یارپه بیلتون کی ویلی او لوسړی بندیې دادي :

نن به شپه زمادیارپه کوم مکان وی جلوه گر به په کوم هټ په کوم دکان وی
شرمولی به یې حسن کوم ترکان وی کوم دکان به یې دخولې ددروکان وی
په ډیو ه به یې دمخ څوک پتنگان وی همخو ابه به یې پاکان که ناپاکان وی
ولی نه چوې له دې غمه زمادله چی دی واورېده دیار دتلو بد له

په همدې وزن دبیاض د ترکیب بند لوسړی بنددادی :

نن په شپه زمادیار په کوم مقام وی لکه میاشت به را ښکاره په کوم یوبام وی
تماشگیر به یې وسخ ته خاص و عام وی هرسړی به یې د سرو سترگو غلام وی
دو اړه لاس یې ایښی چاته په سلام وی خوب خنداله ستو مانی به پرې حرام وی
ولی نه چوی زمازړه له ډیره غمه چی لا بیل گرځی جدا له خپل همدمه

بیاض دخو کنو دمیاعمر صاحب مرید و، او په زیاتوبیتو کی یې د هغه نوم یادکړی دی لکه چی وایي:

زه بیاض خاصه غلام دمیاصاحب یم دا من گیر یې په دنیا هم په قیامت

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا دا چی :

خو چی نو م دمیاعمر خان صاحب شوک واخلی هغه لور ته زه بیاض لاس په سلام یم

بل ځای وایی :

غم به نه وینی بیاض تر مرگه پوری چی مرید دمیا صاحب دخوکنی شه

څنگه چی میاعمر صاحب په (۱۱۹۰ هـ ق) کال کی مړ دی نو د بیاض ژوند هم ددو ولسمی هجری پیړی په پای کی یقینی دی ، ځکه چی په (۱۲۰۰ هـ ق) کال پی دمیاعمر صاحب دور اړه میا محمد سعید بازگل ویرنه ویلی ده:

په سنه د زر او دوه سوه د اغم و وړځ اتبار او دشبقدر شپا ړ سم و

د بیاض د کلام نمونی :

— ۱ —

سحر د ارا ته آواز وکړ و بلبلو چی به لوټ گډه وو ، ستاد باغ په گلو

لوی شي ولی رانه پاځیدي بیا کښینه دخو ږ زړه د مه می کیږی په کتلو

بیا به هیچری زه ونه وایم تا ته چی ته بد کښی د خولي په را کولو

له هوسه په مجلس کی می مخ رونړ که چی می څنگ له چری راشي بي و یلو

په خپل یار پسی به ځی قلندر کیږی چی «بیاض» غواړی رخصت د پر دو خپلو

پس له دي به د «بیاض» دزړه رضا کړم چی دمخ صفت می کاندی په غزلو

— ۲ —

چی په سپین رخساره تورو زلفو دام ږدی عاشقان به وو ته سر پکښی مدام ږدی

خو له په خو له چی سخا مخ و د ږیری یار ته

بختو ر به لب په لب سره په جام ږدی

دبنو غشی چی تول را باندی خلاص کا

یار ها له لینده د ورو ځو په ارام ږدی

چی دیدن دبنا یسته و ، په کور مو می

سترگی وخوره چی په بله خوا به گام ږدی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې خا و ری کړ خپل ځان ستا په کو څه کی
په تند ی مې قد امو نه خا ص و عـام ږد ی

راشه درشه دهر چا په تشه خو له شی
«بیا ض» لا س په سر د پا سه د سلام ږد ی

- ۳ -

چې ظلم ډېر شی د لاسه کمـه شی
که و رځ کړه و ی هغه به سمه شی

چې ډ ېر خانان شی ډېر ملکان شی
سمه غر گو ر ه دوا ړه له غمه شی

دده نو ر اشعار د «تېر هېر شاعر ان » په کتاب کی را غلی دی .

مأ خذ :

تېر هېر شاعر ان ـ دښاغلی اثر تألیف ـ دپښتو رچاپ ـ له ۷۷ مخ څخه تر ۸۵ مخ پوری

۱۶۱۱ـ بیاض گل (قاضی) :

خو اجه سید قاضی بیاض گل مشهور په« قاضی بیاض » دپښتو ژ بی شاعر و ، د ددو و لسمی هجری پېړی په پای کی ژ و ند ی او دعلی خان شاعر (۱۱۸۰ هق) معاصرو ، او دهغه سره یې علمی او ادبی را بطه درلو دله ، او په «پنگله» کی او سېد، او قبر یې دپښتو نستان په چارسده کی دی او او لاده یې په نو یو قاضی خیلو کی ژ و ند کوی .

مأخذ:

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۸۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۱۲ ـ بیانی خراسانی :

دخراسان دجوین یوخوږ ژبی شاعرو، چی خپل وختیې په تجارت تېر-
اوه عمر یې پنځوسو کلو ته رسېدلی و، او دوسپې (آبله) په ناروغی مړ سوی
او دابیت دده دی :

یک شبی گفتی مرو درخواب بیدارم هنوز
سالها شد کین سخن را پاس بیدارم هنوز

مأخذ :

پښتوآر یانا دائرة المعارف ـ ۵۶۴ مخ

۱۶۱۳ ـ بیاضی بلخی :

یو قلند رمشر به شاعر و، ځکه نو د «بیاضی دیوانه» په نامه مشهور سوی و.
دیو لسمی هجری پېړی په نیمایی کی یې ژوندکاوه ـ دامطلع ده ته منسوب دی:

ای زشانه زلفت زا میل عنبر افشانی
زلف عنبر افشانت مایه؛ پریشانی

مأخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف ـ د«مآثر بلخ» په حواله ۵۶۳ مخ

۱۶۱۴ ـ بیبک خراسانی :

دایوه ډېره عارفه ښځه وه، په خراسان کی اوسېدله .
شیخ ابوسعید ابوالخیر وایی :
«بیبک ماته راغله او وویل چی عرض لرم .
ما ویل : وایه !
دې ویل: خلک دعا کوی چی خدایه موږ یو ګړی پر پرده چی تا و پېژنو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا درې کاله کېږی چی زه وایم :خدایه !مایو نفس ځان ته پر پردمـچی ځان و پېژنم، چی زه څوک او دخه‌دپاره یم؟؟»

مأخذ و نه:

---

۱ - پښتنی مېرمنی -۳۰۰ مخ

۲-خیرات حسان -لومړی توک.

۱۶۱۵ - بیبو بکواڼی :

مېرمن بیبو دعلی‌محمد لوردفر اه دسیمی دبکواد تلخک دکلی نومیالی مېرمن وه، چی د(۹۰۰ هـ ق) کال په شاو خوا کی یې ژوند کاوه او دیوه مشهور او لسی نکل پهلوانه تېره سوې ده،چی دانکل دکندهار په عوامو کی خوراز یات شهرت لری، او دشپې یې په باندو، کوتوا و حجرو کی زلمیان او زاره، په ډېری دلچسپی اوری.

په‌دې نکل کی‌د بیبو له‌خولې ځینې شعرونه هم سته چی دسندرو په‌توگه یې په نکل کی پرخپل‌خپل ځای‌نکلچی‌په خواږه اولوړاو ازپر اولسی وزن وایی او دکندهارپه‌اصطلاح یې«ناري»بولی.

داناري ددیوانو د اشعارو غوندی عروض نه‌لری‌بلکه پر خپلوا ولسی او پښتنی‌ځانته او زانو ویلی کېږی.

د نکل لنډیز داسی دی چی:بیبو یو ه‌ښکلې‌پېغله وه، او دخپلې اکادزوی «ښادی» سره یې‌له‌کوچنوالی ځخه مینه‌وه، او هغه‌هم پر دی پېن‌و-تل به دبکواو دلارام پر دښتو او شپلو اوغرو کی یوځای ګره ګرځېدل ،مېرې‌به‌یې پوولې، او بو تې‌به‌یې‌تولول، یوه ورځ ددلاوزلم دغره‌په‌یوه کوچنی‌ځنګله کی پر«ښادی» دزلمیتوب لېونتوب او د «بیبو» مینی دونی غلبه‌و کړه‌چی بیبو ته‌یې دخپلی مینی اعلان وکی‌ه او په‌ښکاره ئی‌خوله‌ځینی وغوښتله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیبو پرمخ دحیاخولې ماتی سوې، په زړه کی راضی وه؟ خو دپښتنو الی پټ‌سانع سو، ورته ویویل چی: «په پښتنو کی دا دستور دی چی اکاخیله لور وراره ته ورکوی نوښه داده‌چی ته زما پلاوته سرکه‌ر اولیږې هغه به‌ماتاته درکړی نوزه به بیا ستاسم اوته زما» بنادی خوا بدی کیږی، وطن پریږدی اصفهان ته ځی بیا یې پلار له اصفهانه راولی بیا هند ته ځی، خو هلته هم دیبوله مینی نارامه وی خه‌موده وورسته بیرته راځی‌او دیبو کلی‌ته نژدی‌یې مارچیچی سری پیبوچی په‌خبرپری نو دلیونی مینی په ځپرراځی دبنادی پرسری ځان اچوی اوداهم سری او دواړه په دلارام کی‌ځنک پر ځنګ یوځای بنخپری اوتر اوسه ددوی قبرونه دلوی سرک پرغاړه ددلارام هوتل‌ته‌نژدی سته.

پخواچی به دپردیسانو قافلی ددوی دهدیرپرحدرا رسیدلې نوداد عنعنی‌په توګه یوسنت و،چی‌دقافلی‌یوه سری‌به ضرور په‌لوړآواز دیبواو بنادی دنکل یوه‌ناره کوله اودایې‌ښه‌شګون‌باله. اوس‌به‌دیبواوبنادی‌دنکل‌دوې ناری چی‌دیبوله خولې‌ویلی سوی دی‌دنمونې‌په‌توګه راوړو:

- ۱ -

هغه وخت چی‌بنادی ددلارام‌دپوتیوپه منځ کی له‌یبوخخه خوله‌وغوښتله‌اوهغې دپښتنی‌حجب له‌امله خوله ورنه کړی اوبنادی‌ورځپنی بیل‌سو،اووطن‌یې‌پر ښووه نویبو خپله پښیمانی په یوه ناره کی‌دا څرګنده کړه:

«خدایه‌ددې‌پوتی‌په‌هاخوا، د ها بل پوتی‌په‌دا خوا
زماو دبنادی‌وه سره ناسته سپینه‌خوله‌یې‌له‌ماغوښته،ورمی‌نه کړم
زما ارمان شوی دبنادې، و ر و سته خوا سته!»

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۲-

ډیبو دخپل مین په بېلتانه کی سوځېدله بکواپر دښت کاروانو نه تېرېدله، دا منتظره وه چی گوندی ودی به راسی خوچی کاروانونه تېرسوه او ښادی پکښی نه و، نودخپل سوی زړه څخه داسی آوازراباسی : کاروانونه دبکواپردښت تېرېږی کاروانونه دبکواپر دښت تریری ښادی جان سی پکښی نسته، په دانور کاروان سی مینه ،نه ماتېږی»

- ۳ -

ښادی خان له اصفهانه راگرځېدلی و ، اودده اکاخپله لورورپه نکاح کړې وه ښادی خان دبیبو کره ورځی اوله بیبوڅخه چلم غواړی نوپر بیبوداسی ناره کوی :

«که ورورونځی بیبو جانه په څه نازاو په نخرونځی
دیوه ښادی دپاره ، پر چلم اوروړدی.»

بخملی گوتی سپځی

بیبوچی دښادی آوازاروی نوله خوشالیه په ناره کی داسی جواب ورکوی :

«چلم به ډک کړم دلونگو، داژړې پیزوان به پاس پرچلم کېږدم، نوبه یوسم داچلم او سپینه خوله به دښادی ومخ ته کښېږدم »

ددی نکل بشپړتفصیل اونوری ناری دمرحوم محمد گل نوری په «ملی هینداره» کتاب کی راوړه سوی دی .

مأخزونه :

۱-پښتنی مېرمنی-۲۷مخ ۲-پښتانه شعرأ-۱/۱۱۸ خ ۳-ملی هینداره

۱۶۱۶- بیبو بلوڅه :

دبلوڅستان دکلات دلومړی خان اعظم میراحمدخان نومیالی او جنگیالی خوخوروه. هغه وخت چی میراحمد خان «دسبی» په سیمه کی دباروزیوقبیلی سره ترپنځلسمی جگړې وروسته ماته وکړه نودده خور «بیبو» ده ته پیغورو رکی اوپخپله یې دباروزیود قبیلی سره جگړی ته ملاوتړله لښکریې ورویوست اود « سبی » په بیری نومی ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی ئی دبار و ز یو دلښکر دسلار سر دار میرزاخان معروف په بخت بلندخان سره سختی جگړی و کړې خوچې سره سوه .

دآس دسپرلی سره یې زیاته مینه درلودله اودورځی به تراوومیلو زیاته پرآس سپره تله اوهم ښه مدبره ښځه وه چی دهغه وخت پوشاعر «شیخ فاضل» یې پخپله منظومه جنگ نامه کی داسی ستایي :

یکی خواهرش بود «بیبو» بنام — چو مردان بدیوان نشستن مدام

همه مردمان کرده او را سلام — بگردش همه مردمان خاص وعام

زنی بود دانا بسی هوشیار — بمردانگی در جهان اشتهار

مأخذ :

هماری جدوجهد - په اردو، دعبدالرحمن غورلیکنه - ۱۴ مخ

۱۶۱۷- بی بی ایمنه :

دسلطان بهلول لودی هوښیاره او مدبره ماندینه او دسلطان سکندرلودی سوروه هغه وخت چی سلطان بهلول لودی په (۸۹۴ هق) کال کی مړسو ، نو دهغه پرځای دسلطان سکندرلودی په پاچاکېدلو کی بی بی ایمنی لوی لاس درلود، ځکه چی دسلطان بهلول مشرزوی باربک شاه وچی سوریې هم پښتنه وه، خودبی بی ایمنی په تدبیر ددی مېرمنی زوی نظام خان چی وروسته یې دسلطان سکندرخطاب وسوند دپلارپر ځای پرتخت کښېنوست.

مأخذ :

تاریخ مرصع- دوهم فصل- ۷۰ مخ- د ۱۹۷۴م کال دپیښور چاپ

۱۶۱۸- بی بی تاج :

نوم یې «کرم نسا» دحاجی حیات گل لور په خته سو منده دپښتوژبی شاعره وه، دپیښورپه شبقدر کی او سیدله او په شعر کی یې «تاج» تخلص کاوه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌قادر یه طریقه کی دبغداد دسجاده نشین حضرت مصطفی‌شاه‌مریده‌او د سلوک او علم اوعرفان مېرمن وه .

ددی نظمونه په مدح الابرار نومی کتاب کی راغلی دی‌چی نمونه‌یی د«تېرهېرشاعران »په کتاب کی هم راوړه سوی د ه.

مأخذ :

تېرهېرشاعران - ۲۷۹ مخ

۱۶۱۹ - بی بی زینب :

دبلوخستان دکلات د مشر لومړی میرمحمودخان نو میالی خور،وه، خو دمیرمحمودخان‌ددربار نوازی دپالسی‌سره‌یی‌سخت‌مخالفت‌درلود،او دهمهغه‌اختلاف په‌سبب‌دمیرمحمودخان خخه‌بیله‌سوه‌او دخپل بل ورورامیرمصطفی‌خان سره‌اوسېدله هغه‌وخت چی‌میر محمدرحیم‌خان دمیرمحمودخان بل‌و رو رد«کچهی» او «داجل» دسیمو دحکومت په‌نسبت خپل‌و رور میرمصطفی‌خان‌و واژه‌نودی ننگیالی‌مېرمنی د«پنج‌منه»دسیمی‌په‌یوه خنگله کی‌دمیرمحمد رحیم خان‌لاره ونیوله او هغه‌یی‌دخپل ورورمیرمصطفی په کسات وواژه اوداپه خپله‌د«کچهی» دسیمی مشره سوله‌خو میرمحمود خان ورغی او هغه سیمه یی‌ددی له‌لاسه‌ویستله بی‌بی‌زینب ته خښم ورغی‌او د خپل ورورمیر محمود خان پرخلاف یی‌بیرغ پورته کی‌او د میرمحمود تول‌نائبان یی له«کچهی»خخه وایستل خکه‌چی د کچهی سیمه دمیرمصطفی‌خان داولاد جا ئز حق و .

هغه وچی په(۱۸۱۳م) کال کی‌میرمحمود خان‌پر کچهی برغل وکی‌بی‌بی‌زینب یی‌دمقابلی توان نه‌درلود د«سبی» تنخاخواته ولاړ،او د«خجک » دهیمی‌سردار میرخان ته‌یی پناوروړه میرمحمودخان خجک‌ته‌پسی ولاړ‌خو دخجک دسردار په سپارښته‌یی بی‌بی‌زینب ته‌و نفقه وتاکله سگربی بی زینبه بیاهم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټه د میرمحمود خان له مخالفته لاس وانه خیست له کلاته کابل ته راغله چې د کابل له پاچاڅخه مرسته وو غواړي خو دلته یې هم څه لاس ته ورنغله بیرته کلات ته ولاړه او د ژوند تر پایه همهلته د محمود خان سره او سېدله .

مأخذ :

هماری جدو جهد پهار دو د عبدالرحمن غورلیکنه-۱۷ مخ

۲۶۱ بی بی زینب هوتکی :

بی بی زینبه د نومیالی او سترقائد اوملی زعیم میرویس نیکه پوهه، عالمه اومدبره لوړه دفقه علم اواسلامی احکام اود پښتو اودری متداول کتابونه یې د کندهار له مشهور اونومیالی عالم اود میرویس نیکه د کورنی د خصوصی ښوونکی ښوونکی او استاد ملا نورمحمد څخه زده کړی او وروسته یې بیا پخپله د خپلی کورنی ښځمنو ته ښوونه پرغاړا خیستی وه د پلار تر سرینی وروسته یې د مملکت په مهمو چارو کی هم لویه مشورتی برخه د رلودله، او و رو نوبه تل له دی څخه مشوری اخیستی په تېره بیا هغه وخت چی شاه محمود هوتک اصفهان ته وولا ړ او د هغه و رو رشاه حسین د پاچهی د چار و اگی په لاس کی و نیو لې.

د پټی خز انې مؤلف محمد هوتک لیکی: «هسی رو ایت کا: چی بی بی ز ینب ډېره هوښیاره او په مهماتو دامو رو عالمه ښځه ده، او د پادشاه جمجاه شاه حسین په امورو کی تدبیر کا، او هر کله په رای صایب مشکلات دامورو حل کا، او پادشاه د زمان یی په خبر و عمل کا، او نصایح یې او ری» د نادر شاه خر اسانی دیر غل په و خت، کی چی د کندهار ښار یې محاصره کی ء بی بی ز ینب د خپل و رو رسره او ږه پر او ږه له ښاره دفاع کو له او څه و خت چی محاصره ختمه سوه هم تر ټولو د مخه بی بی ز ینب دیوې ډلی افغانی مشر انو سره نادر شاه ته و رغله او د هغه سره یې د متارکی د شرطو په باب کی خبری و کړی(۱)

---

(۱) تاریخ افاغنه ـ د سید ظهور الحسن تألیف ـ ۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر بېره پر دې بی‌بی‌زینب دادبیاتو سره هم مینه درلودله ، د پښتو او دری پخوانی دیوانونه یې کتل او په خپله یې هم په پښتو شعرونه و یل- محمد هوتک لیکی: «دادرشهوار دصدف عصمت ښه ښه شعرونه هم وایی ، او دسو زونانو او شاعرانو قدر کا ، دو او ین دشعر اهر کله لولی ، او له مضامین شیرین یې کام شیرین کا، عمر په عبادت دخدای او تلاوت دقرآن شریف تېروی او مخدراتو دحرم دپادشاه ته‌درس او کښل او لوستل ورښیی- نقل کا: چی د شاه محمود جنت مکان دمرگ حال، قندهار ته‌راورسېد، نو دپادشاه خاندان عالیشان ټول غمجن سول او مخدراتو دحرم ساندی او غلبلې کا، بی‌بی‌زینب چی د الله دو رو ردوفات و او رېدله، دېره غمجنه سوه، او په‌تلاوت دقرآن او لمانځه یې تسکین و کا، دنتلی زړه- او هسی و یرنه یې په‌و یر دخپل و رور مرحوم و ویله، چی زه یې دلته را نقل کوم، خدای تعالی دی ټول خاندان عالیشان دپادشاه ظل الله ژوندی ولری او خوښ» هغه مرثیه چی‌بی‌بی‌زینب دخپل و رور شاه محمود پر مړینه و یلې وه داده:

ږغ سو چی ورور تېر له‌دیناسو، نا — کندهار و اړه په‌ژړا سو، نا
زړه‌می‌پښه و یر کی مبتلا سو، نا — چی‌شاه‌محمود له‌ماجلاسو، نا

دارو ن‌جهان راته تور تم دی، نا — زړه دبېلتون په‌تیغ کړم دی، نا
هوتک غمجن په‌دې ماتم دی، نا — دپاچهی تاج سو بر هم‌دی، نا
چی‌شاه محمود تېر له دنیا سو، نا — کندهار و اړه‌په‌ژړ اسو، نا

* * *

خوانو، مېړه دتوری جنگ‌ګو، نا — و لاړ دکام په نام ونګ‌ګو، نا
دښمن له‌ده په‌وینو رنگ و، نا — پر میدان شیرو، یا پلنگ و، نا
افسوس‌چی‌مرگ‌دده‌په‌خواسو، نا — کندهار و اړه په‌ژړا سو، نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

محموده ! نه یوازی خورژاړی پر مزگه دی تو له کلی کوژژاړی
خپلو ان لاخه، پاچادی و رورژاړی لښکر سپاه دی پلی سپورژاړی
پښتو دی تول په واو یلاسو، نا کند ها رواړه په ژړاسو، نا

* * *

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه چی شاه محمود سونن په گور عالمه
دپښتون لمرسو، تیاره تور عالمه را ته دښمن به کا پیغور عالمه
چی پاچا ولاړ پښتون گداسو، نا کند هار رواړه په ژړاسو، نا

* * *

لښکرسو خپور پښتون ولاړدی اریان په خاورو ځای کا شاه محمود عالیشان
پاته سو تخت وتاج دتول اصفهان زړه یې راسو رسو، کاخو بنی دښمنان
وایی پښتون اوس بې پاچاسو، نا کند هار واړه په ژړاسو، نا

* * *

آسمانه ! بیادی خه ستم کا خرگند وشلاوه تاچی دپښتون و، پیوند
دښمن دی بیازمو ړ په ویر کاخو رسند چی شاه محمود دی کا په قبر کی بند
پر کور مو ویر شو ! او غو غاسو، نا کند هار واړه په ژړاسو، نا

مأخذونه:

۱- پټه خزانه- د کابل لومړی چاپ - ۱۸۰ مخ تر ۱۸۸ مخ پوری

۲- هوتکیان - د کابل چاپ -

دبینوا تألیف - ۱۵۲ مخ

۳- پښتني مېرمنی - د کابل چاپ دبینوا اثر - ۷۰ مخ

۴- تاریخ افاغنه- دسید ظهور الحسن موسوي اثر- ۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۱- بی بی ستی :

یوه پر هیز گاره عابده مېر من وه ، چی دابو مسلم مروزی سره یې ژوند کاوه، او ابو مسلم دبی بی ستی په مرسته په نیشاپور او هرات کی خپل ډېر کارونه بشپړ کړل .

په ۱۵۸ هـ کال کی مړه سوې او په هرات کی ښخه ده .

شاهرخ میرزا ددې قبر جوړ اوددې قبر ته یې نژدې یو سترجومات هم ودان کی

مأخذ!

پښتو آریانا دائرة المعارف -م/۵۶۵مخ

۱۶۲۲ بی بی ستی هروی :

یوه متقی او پر هیز گاره مېرمن وه ، ابو مسلم خراسانی ته یې ډېر ښه نظر درلود، او ددې په همت ابو مسلم په هرات او نیشاپور کی مهم کارونه سرته ورسول.

دا مېرمن په لومړی سر کی ښه ښځه نه وه ، ځکه چی مېړه یې ابو نصر ډېر بې باکه و، خو په پای کی یې ښې لاری ته مخه شوه، او ډېر معتقدین یې وموندل

په (۱۵۸ هق) یا په (۱۵۰ هق) کال په هرات کی مړه سوې ده او دشاهرخ میرزا په وختو کی ددې عابد ې پر قبر باندی ښه ودانی ودانه سوه او قبر ته یې نژدې یو ښه مسجد جوړ کړه سو.

دمجمل فصیحی مؤلف لیکی چی:

دابو مسلم له عیارانو څخه یوه هم «بی بی ستی» وه چی توبه یې وکښله او دخپل وخت نومیالی زاهده سوه .

دې په هرات کی ژوند کاوه ، او په (۱۵۰ هـ ق-۸۶۷م) کال مړه سوه او په «بازار خوش» کی ښخه ده.

مأخذونه:

۱-پښتني مېرمنی- ۳۲مخ ۲-مجمل فصیحی -۱/۲۲۱مخ

۳-دهرات دمزاز اتورساله -۱۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۳- بی بی ستی کاسی:

یوه عارفه ښځه وه چی د کویټې د کاسیانو په لویه ډیره کی ښخه ده، او او ډېر خلک یې مزارته ورځی او زیارت یی ښه شهرت لری.

مآخذ

مزارات - رساله - ۳ مخ دښاغلی سیال کاکړ تألیف

۱۶۲۴ - بی بی شمسو روشانی:

دبایزید پیرروښان ماند ینه وه اوهغه وخت چی پیرروښان د هندد گورگانی د ولت سره دخپلی خاروی اوخپل دخپلواکی دساتلو دپاره مبارزه پیل کړه دا ننگیالی میرمن په ټولو مبارزو کی دپیر روښان سرملگری اوزیاته استوگنه یې داشنغراوتوتی په غره کی وه.

پلاریې شیخ حسین نومېده اود اودی تېر شخه و.

دپیرروښان ترمړینی وروسته داباسیند پرغاړه چی دد ې میرمنی دزامنوا کورودگانی دولت دطرفدارانو ترمنځ سختی جگړې وسوې اوپه دغوجگړو کی ددې ننگیالی میرمنی دری زامن (شیخ عمر، خیرالدین، نورالدین) ووژل سول نود شمنانو دهغوسرونه اولاسونه پر ی کړل اوبی بی شمسوته یې راوړل بی بی شمسو هغه درې سرمچ اوښکل کړل اووې ویل:

«په تاسودی رحمت وی چی ثابت قدم پاته شوی اود حق په لاره کی موسرونه ورکړل» دزامنومړینی دبی بی شمسود مبارزی غزم کمزوری نه کړ بلکه څه وخت چی جلال الدین روښانی تیراته راغی نوبی بی شمسو یې هم دځانه سره راوستله اودلته به تل دروه په غرونو کی لالهانده گرځیده اود هند کورگانی دولت پرضد به یې خلک مبارزی ته لمسول اوپارول، خو چی د (۱۰۰۰ ه) کال به شاوخوا کی دامبارزه اوننگیالی میرمن په تیراکی مړ سوه اوښایی چی همدلته په تیراکی ښخه د ی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو مؤر خینو ددی نوم « شمسیه » او ځینو هم « شمسی » لیکلی دی .

مأخذونه :

۱- روښا نیا ن د مغلو تاریکیان دعبدالاکبر اکبر لیکنه - د پښور چاپ

۲- بابرید روښان- دښاغلی خادم تا لیف

۳- دزیری جدیده- د ۱۳۵۱ ه ش کال دوری دوهمه نپته

۴- کابل مجله-د ۱۳۵۴ کال ووری میاشت-۶ گنه- ۵۹ مخ

۱۶۲۵- بی بی صاحبه :

دکامران لور او د اصفهان دفاتح هوتکی شاه محمود ماندینه او ملکه و د (۱۰۱۷ ه ق) کال د رجب دمیاشتی په نهمه دسه شنبی په ورځ مړه ده او قبر یې دکابل دشهدا ی صالحین دجانباز دزیارت په څنگ کی دی چی یوه گنبده هم وربانده سته او دقرآن کریم په آیتونو ییسته سوی لوحه هم لری .

مأخذ :

پښتو آریانا دائره المعارف ۴/۵۶۶ مخ

۱۶۲۶ - بی بی صاحبه بریخه :

دنومیالی پښتون حافظ رحمت خان روهیله ننگیالی او نومیالی خوروه، وروریې لاژوندی وه، چی گونډ مسوه پنځه زامن یې د رلودل چی پنځه سره د حافظ رحمت خان سره د انگریزانو او شجاع لدوله په جگړه کی ملگری وو . په دغه جگړه کی حافظ رحمت خان شهید سو نو ډیر روهلیه پښتانه هم شهید ان سول خو دا پنځه ورو نه ژوندی کو رته راغلل او هغهٔ وخت چی خپلی کو نډی سور «بی بی صاحبی» د وی ولیدل ، وې پوښتل: «څنگه راغلاست ؟ ستاسی ماما د خپلونا زولو زامنو سره په جگړه کی شهید سو او تاسی چی د هغه سره په جگړه کی ملگری واست څنگه ژوندی راوگرځیدلاست ؟ او روغ رمټ زما سخی ته ولاړ یاست ؟ لیر ی سی له سخی لیری سی که تاسی نه شرمیږ ی زه شرمیږم او خوزه ژوند ی یم نور نه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چی ستاسی مخونه ووینم» هغه وچی دغی ننگیالی پښتنی میرمنی بیاد ژوندترپایه دخپلو زامنومخونه ونه لیدل، خپل ټول جاگیر یې خرڅ کی اود هند په «بریلی» نومی سیمی کی یې یوښکلی اوعا لیشانه مسجد جوړ کی چی هغه مسجد اوس هم «دبهاریپو» په محله کی سته او «دبی بی صاحبی» مسجد یې بولی.

مأخذونه:

۱-افغان-په اردوژبه دخان غازی لیکنه ۲-کابل مجله -د ۱۳۵۴ کال دوړی-۶ گڼه

۱۶۲۷-بی بی گله:

دپښتوژبی شاعره وه اوددولسمی هجری پیړی په شاوخوا کی دپېښور په سیمو کی اوسېدله په دینی علومو کې یې مطالعه درلودله اوښه پوهه میرمن وه.

ددې له اوږ ده مناجات څخه دابیتونه دی:

بی بی گله خبرداره
له کل نهی تو به گاره
په ایمان شکرگذاره
پاڅه وخت دی دسبا

ماخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو-۴۸ مخ

۱۶۲۸-بی بی گله شنغری:

دپښتوژبی شاعره وه اویومنا جات یې قاضی عبداحلیم اثرد فویه شریعت کتاب د بوی زړی نسخی په پای کی لیدلی دی.

ماخذ:

تپرهیرشاعرن-۱۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۹- بی بی گنجانی :

بی بی گنجانی د بلوچستان د خان میر محراب خان ماینه ډیره زړه ورهښځه او میر محراب سره په څوجنګونو کی ملګه وه . جنرل ولشائر چې له کابل څخه د ستنیدلو په لارکی بلوچستان ته ورسیدی پر کلات یې حمله وکړله میر محراب خان کلابندسو ښځې او کوچنیان د پټې دروازې له لاری یوه خوندې ځای ته ولیږل مګر بی بی گنجانې له ښځو او کوچنیانو سره نه ولاړه او له میر محراب خان سره په کلا کی پاته سوله میر محراب خان چې د انګریزانو جنګ ته واووت دایرج ته وختله او له هغه ځایه څخه یې میر محراب خان څاره ـ میر محراب خان چې د انګریزانو له لاسه شهید سو :

نو دا په خپله ددو وجګړنو سره یې له ډاره له حصاره وو تله، خو انګریزانو چې محراب خان مړو لید جګړی بس کړه، او بی بی گنجانی خپل شهید میړه حصار ته راووړ، او په خپلو لاسو یې ښخ کی .

مأخذ :

هماری جدوجهد ـ په اردو، دغو رلیکنه ـ ۱۹ مخ

۱۶۳۰- بی بی مبارکه :

د ملک سلیمانشاه یوسفزی لور، او د ملک شاه منصور خور، او د ظهیر الدین بابر تاند ینه وه .

ظهیر الدین بابر د الغ بیګ کورګانی وراره په (۹۱۸ هق) کال کی کابل ونیو او ددې خبښی په نسبت یې ځان د یوسف زو دوست باله. خو بی بی مبارکی ته د ګورګانی حکمران د کورښځو د شنډیدو د اروور کړه او له اولاد څخه یې واچوله .

د امپرمن د اکبر تر زمانې ژوندی وه او د همایون میرزا مور یې حال کښلی دی او وایی چې د ایوه باتدبیره او مهربانه ښځه وه. د بی بی مبارکی کورنې د بابر سره زیاتې مرستې وکړې او د بابر د دوی په مرسته پر لودیانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بری وموند، خود همایون مو روایی چی دغه پښه پر بی‌بی‌مبارکی ډیره ، درنه لګیدلې وه (۱)

مأخذونه :

۱-دښاغلی محمدابراهیم عطایی یادداښت

۲-دپښتنو تاریخ -دمرحوم قاضی طعطاالله‌خان تالیف -۱/۲۴مخ .

۱۶۳۱-بی بی مستو لودی :

دسلطان بهلول لودی مړنی خواښې او اسلام خان چی دسلطان بهلول اکاو، کونډه وه.

په(۸۶۰هق) کال چی سلطان بهلول په‌پنجاب کی‌و، او په‌ډهلی کې یې یوازی یو زلمی زوی « بایزید» پاته‌و، او دده نیابت‌یې کاوه ،او په هغه وخت کی‌دجونپور پاچا سلطان محمود تقریباًددوو نکو جګړنو و یو نیم - زرجنګی پیلانو سره پر ډهلی یرغل وکیء ، زلمی «بایزید، او غوو رسره پاتو امیرانو بله‌چاره ونه‌لیدله دډهلی دښارپه کلاننو تل،ښار کلابندسو او دجونپورلښکری شاوخوا پر کلاراوګرځیدلې .

په‌دغسی وخت کی‌دکلا دساتندویو مشرتوب همدې ننګیالی پښتنې «بی‌بی‌مستو» دسلطان بهلول پښتنی خواښی پرغاړه واخیست، او ددې دپاره چی‌غلیم په‌ددې ونه پوهیږی چی‌په کلاکی‌فوځونه‌نسته‌دلودی کورنی ټولو پښتنو ښځوته یې دنارینه و،کالی ورواغوستل، کلاته‌یې‌ورو خبژولی‌اوپهرې یې‌ورو سپارلې- څه سپرونه‌چی په کلاکی وو، ټول یې‌وګمارل‌چی تل به‌دغلیم پرلښکروغشی اوروی ؛ په‌دغوزلمیو

---

(۱) مرحوم قاضی عطاالله‌خان لیکی‌چی :بی‌بی‌مبارکه‌دخان ملکشامنصور لوروه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی دخپل وخت نامتو غشی و یشتونکی دخان‌جهان لودی زوم «شامسکندر شیرانی» هم‌و، چی دده غشی یوولس‌موته (ه‌نیم فته) اوږده وو، تراتوسوو گامو پوری رسېدل او دده پر تولو غشوپه‌زرین‌خط«سنکندرشاه»لیکلی‌و،

کلابندی پسی اوږده بی‌بی مستود میړنی سلطان بهلول دوررسېد لو په تمه‌تر ډیره‌وخته پوری کلاخوندی کړه خود بهلول دراتګ ډغ رانسغی دااوتول کلاوال دکلابندی خواریو ستخ کړی، پای‌ته یې‌سلاپردې‌سوه چی‌ښار غلیم ته‌وسپاری او ځانونه وباسی، نوتوریالی مشری «بی بی مستو» چی دلودیوفوځو اوملاتړ دورسېدلوخخه نامینه‌سوه نو یې دسیدشمس‌الدین په‌لاس دډهلی دښارکلی له‌دې پیغام سره‌چی: «که دلودیوناموس دنه‌خوندی کولو پېټ وړی، نوکلی‌واخله!» او دسلطان محمودشرقی‌خورا‌ورتیر امیر دریاخان لودی ته (چی‌دشرقی لښکروتول‌انتظام په ده پوری اړه لرله) ورولېږلې وایی چی سیدشمس‌الدین‌ترکلا ورووت، ددریاخان‌لودی دبارته‌وروستل سو، دریاخان دډهلی داستازی په‌غوښتنه خپل دربارپان وپاڅول چی‌دوی دوه‌سره پاته سول، سید شمس‌الدین‌ورته‌وویل: «سلطان محمود شرقی پاچا ستاسره څه‌خپلوی لری؟» دریاخان ځواب‌ورکه:

«خپل‌سی‌نه‌دی زه یې نوکریم او دی سی‌پاچادی»

سیدورته‌وویل:

ـسلطان بهلول ستاخه کېږی؟ دریاخان وویل:

ـ«موږسره‌عزیزان‌یو، ورونه‌یو، دی هم لودی دی‌او زه هم»

سیدورته‌ـوویـل:

ـ«نوددهمیندی‌او خوندی ستا څه کېږی؟»

دریاخان ځواب ورکی:

ـ«دده‌مورمی‌مور، او دده‌خوندی سی‌خوندی دی»

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیانو سیدشمس الدین کلی له جیبه راو ایستلې ،سخ ته یې ورته کښېنو ولې اوورته ویل :

—« اوس نو ستاخپله خوښه ده چی دخپلو میندو او خو یندو پرده خو ندی کوې که یه؟ »

پر دریاخان ددې پوښتنې ځواب و درید او په خورا تر هوره و رځ یې ورته وویل :

—« که سلطان بهلول را رسېدلی و ای څه خو به مې هرو مرو کړی وای ،او س چی ډاګ تش تور پاته دی هیڅ تدبیر نه سی کېدلای »

خو کلی یې وانه خیستلې او سلطان محمود شرقی ته یې وویل چې:«بهلول دیوه یی شمېره فوځ سره را رسیدلی، پاچا دی دلته او سی او ماته دی اجازه راکړی چی مخی ته یې و روو زم »

هغه و ، چی سلطان محمود شرقی هم اجازه ورکړه، او رښتیا هم له هغی خوا سلطان بهلول دپښتنو دډېرو جنګیالیو زلمیانو سره دډهلی خواته ورغیء د سلطان محمود شرقي لښکر یې مات کیء، دسلطان محمود دلښکر دماتی خبر چی ډهلی ته ورسېد د کلاخلکو په ډېری خوشالی د کلاننګیالی ساتندو یی «بی بی مستو» ته حال و روو ړ، او «بی بی مستو» ورته وویل:

«تاسی وګوریء چی دسلطان محمود شرقی دلښکر خلک په خپلو خیمو ننوزی او که دخپل پاچا دربارته ورځی؟ »

دوی چی و کتل و یې لیدل چی دستانه سوی لښکر خلک برابر خپلو خیمو ته ننوزی او خپل کالی را غونډوی ، نو«بی بی مستو »دستی حکم و کیء چی د ی ښادی ډولونه دی وډنګوی .

سلطان محمود شرقی و ارخطاسو بله چاره یې ونه لیدله سمدستی دجو نپور

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواته وکوچیداو سلطان بهلول بریالی په دهلی ورننووت ، او «بی بی مستو» په خپل پښتنی عزم کی بریالی سوه.

مأخذونه :

۱-لودی پښتانه-دپوهاند عبدالشکور رشاد لیکنه

له ۷۶ مخ څخه تر ۸۰ مخ پوری

۲-مرقع افغان-۴۸ مخ ۳- تاریخ د اودی -۱۶ مخ.

۱۶۳۳-بی بی میر گوهره :

دلوی احمدشاه بابا بلوخه ماندینه او دقلات دخان میر محبت خان بلوخ خوروه.

په (۱۱۶۳ هق) کال چی لوی احمدشاه بابا دبلوخستان دکلات خوا ته ولاړ، مستنگ یې ونیو او دکلات سیمی ته پرمخ ورغی ، نو دکلات خان حاجی رحیم خان بابی دکلام الله سره احمدشاه باباته شفیع راواستاوه ، احمدشاه بابا هم دهغه شفاعت ومانه او دکلات خانی یې میر محبت خان ته پرېښوله، او بیرته کندهارته راغی- نو موړی خان هم خپله یوه خورچی «بی بی میرگوهر» نومېدله دآخون محمدحیات په وسیله غزنی ته داحمدشاه باباحضور ته ولیږله چی احمدشاه باباهغه په نکاح کړه او په دې توگه د احمد شاه بابا ودکلات دبلوخانود وستی لا پسی تینگه سوه.

مأخذ :

دنوای معارک تعلیقات -۷۷۳ مخ

۱۶۳۴-بی بی نوره هروی :

میرمن بی بی نوره دهرات یوه عابده او صالحه ښځه وه، چی ژوند یې په تقوی او زهدکی تیرکړی و، او ددې میرمنی له ښو کارو څخه یو داو، چی وایی دهرات دمالان پل دې میرمنی تیارکړی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې قبر دهرات دشمعان په‌محله کی دعراق‌و ره ته‌نژ دې پر وت‌دی، عوام یې زیارت ته ورځی

مأخذو نه :

۱-پښتنې مېرمنی-۳۱مخ ۲- دهرات دمزاراتو رساله-۷۶»

۱۶۳۴ - بیټ نیکه :

چی شیخ بیټنی او شیخ بټن هم بللی سوی‌دی د پښتنو د ډېر وطا یفو یوستر او نومیالی نیکه تېر سوی د ی چی د پښتا نه شعراء د لومړی ټوک په ۴۵مخ کی ددې‌لوی‌نیکه یه‌باب داسی لیکلی سوی دی چی:

«دپښتنو دعلم‌الانساب پوهانو او هغو مورخینو چی‌اسمأالرجال یې‌لیکلی‌دی، شیخ بیټنی دپښتنو دډیر وطائفو لوی‌نیکه‌بللی‌دی،او و ایی‌چی‌دابیټنی‌دغر غښت اوسرې بن ورو رو پخپله د پښتنو ملی عنعنات هم ددې تصدیق کوی (۱) اماپه مورخینو کی لومړی ددې ملی‌عنعنې‌تصد یق ابو الفضل‌د گو ر گا نی پاچا ااکبردعصرمورخ کړی،چی‌دپښتنودغه درې پلازمشهور دی(۲) مگر دد ی نیکه‌نوم مورخینو مختلف راوړی ، ځنی‌یې «بیټ»او ځنی‌یې«بیټنی»او ځنی یې «بټن» لیکی .

نعمت‌الله هروی او خانجهان خان لودی هم‌په مخزن‌افغانی کی‌دشیخ بیټنی اولاد او ددې قوم‌مشاهیر او او لیاءمفصلاً راوړی .

څنگه چی آئین اکبری په(۱۰۰۶ھ)او مخزن‌په (۱۰۱۸ھ) کی‌لیکلی‌شوی دی نوداویلای‌سو ،چی‌دپښتنو دملی‌عنعناتو او درجالو دتاریخ لومړی‌لیکو نکی

---

(۱)داخبره چی‌بیټ‌نیکه او غر غښت او سرې بن‌سره ورو نه دی زیاته څېړنه غواړی .

۲- آیئن اکبری -۲ ر ۱۹۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دوی دی .نعمت‌الله په‌دې سلسلو کی‌مجمع الانساب او اخباری احمد ی کتابو ته هم‌حواله‌ور کوی ،چی‌تر ده‌دمخه لیکل‌شوی ، او د پښتنو د انسابو ذکر یې کړی دی ، په دغه کی‌اخوند درویزه‌ننگرهاری هم‌چ ی‌تر(۱۰۴۸ هـ) پو ری ژوند ی و (۱) ده هم د پښتنو ا نسا ب را وړی دی (۲) د غو ټولو سو رخینو دشیخ بیټنی‌ذکر مفصلاً یاضمناً کړی دی .

مگر تر د غو ټولو یو پخوانی او زو ړا ثر چی دشیخ بیټنی‌ذکر او اشعا ر پکښی راغلی‌دی دسلیمان ماکو دبارک خان‌دز وی«تذکرة‌الاولیاء» ده،چی پسله (۶۱۲هـ) لیکلی شوې ده. ددې کتا ب هغه‌یو خو پا نی چی‌سته دشیخ بیټنی ذکر داسی کوی :

«نقل هسی کاندی یارانو چی په روزگار دشیخ بیټنی کی د ده ورورچی سړ بن نو سبد، او پرشیخ بیټنی هم‌خو راگران‌و ؛سړ بن‌نه‌درلو دزامن،او هر کله‌به‌یې‌و یل خپل و رو رته؛ بیټنی خپل زوی ا سماعیـل‌و رکاوه اولوی‌سو دسړ بن په کاله، خدای مهر بـان داسماعیل په‌برکت سړ بن ته‌نصیب کړه، دو سره زامن چی‌او س تر و س‌تبر سو گـنهون دهغو ؛ داسماعیل سر قد واقع د ی د کسې پر غره چی زه هلته تللی‌و م(۳)»

له‌دې رو ایته ښه‌ښکار یږی چی‌په پخوانو پښتنو کی د شیخ بیټنی کر امات مشهو روه، او ددې کتا ب لیکو نکی لکه‌چی پخپله‌و ایی‌د کسې‌غرمره‌ته(۴) تللی او ددغه ا سماعیل زیارت یې کړی دی .

۱ـتذکره‌علمای هندـ۹ ه»

(۲)تذکرة الابرار و الاشرار ،او پښتو مخزن.

(۳)دسلیمان ماکو پښتو تذکرة‌الاولیاء

(۴)پښتانه‌دسلیمان‌غره‌ته د کسې‌غر هم‌و ایی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسلیمان ماکو دغه روایت نعمت‌الله کټ مټ په مخزن کی تائید کوی او داسی لیکی: «نقل است سړ بنی برادر کلان بتنی مفلس بود ، و از هیچ چیز دستگاهی نداشت، باو جود آن از سعادت فرزند هم محروم بود ، روزی سړ بنی بخانه برادر خود که شیخ بتنی باشد آمده عرض کرد که ای برادر! دعای تو در باب جمیع خلائق مستجاب الدعوات است، در باب من توجه نمی فرمائی، که در طلب فرزند و فراخی معاش کوشش بسیار دارم ، حضرت شیخ بیت فرمود که یک پسر مرا ببر و پرورش نما، که بقدم او هم دهم اسباط، و مال و منال و مواشی که لوازم دولت است میسر آید، آخر الامر شیخ پسر خود اسماعیل را ببرا در خود سربنی داد، و سر بنی برادر زادهٔ خود را بخانه آورده پرورش می نمود، از برکت قدم او دولت و اولاد چندان بظهور آمد که تا قیام قیامت کم نخواهد شد. چون اسماعیل بسن رشد رسید از ریاضات شاقه بمراتب ولایت رسید، و این شیخ اسماعیل که مقبره و گنبد ایشان بر کوه سلیمان واقع است همان شیخ اسماعیل سړ بنی پسر حضرت بیت است.....(۱)»

په دې ډول دسلیمان ماکو قول که څه هم تر نعمت‌الله څلو رسوه کاله دمخه دی ، مګر یو دبله سره پوره ربط اونشر دیو الی لری ، او دا ښکاره کوی چی تر ازم هجری کاله هم دشیخ بیتنی لوی نیکه په باب کی پښتنو معنعن کلک او مستند روایات درلوده چی له هغو څخه په دغو دوو کتابو کی لږ پاته دی. متأسفانه دشیخ بیت نیکه نور احوال موږ ته نه دی پانه ، او نه دده دژوند و ن و خت مؤرخینو تصریح کړی دی، فقط ځنی له دغو مورخینو څخه داهم لیکی، چی دی دغورد پاچهانو معاصر و ، او دغو ر له مشهوری کورنی څخه شاه حسین نومی دده په کورکی و (۲)...

---

(۱) مخزن افغانی ـ قلمی ـ دنعمت‌الله هروی .

(۲) مجمع الانساب، تاریخ سلطانی حیات افغانی، خورشید جهان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌دی حساب‌نو که بیت نیکه له‌یوه سره د لومړیو غوری مشر انو معاصر - وی نو دده دژوند وخت موږ له(۳۰۰ خخه‌تر ۴۰۰ هـ) پوری تخمین کولای سو سلیمان ماکو په خپله تذکرة‌الاولیأ کی‌دبیت‌نیکه له‌خولې‌یو شعرهم‌را نقل کړی‌دی چی دپښتو ژبی دادب په‌تاریخ خو را مهم گڼل سوی‌دی.

سلیمان‌ماکودده‌دشعر داسی یادوونه کوی:

«نقل کاندی چی‌شیخ بیتنی‌سپین ږیری‌سو،نوده به‌هر کله‌خښتن‌ستایه،اورب‌ته به‌یې یې‌درخاست کاوه چی زماپه کهول او دسړ بن اوغرغښت په کهول کی برکت کښېږده ، بادارقبول کړده‌درخواست‌او ډ که‌سوه‌ځمکه‌دپښتونخواددوی په کهلول،نقل کاوه‌سی‌چی حضرت شیخ بیتنی به‌ډیرډ برده‌داسندری‌لولولې‌اود کسی غره کی به‌گرزېدپه شپی»»

اوبیانودبیت نیکه‌هغه‌شعر داسی راوړی :

لویه خدایه لویه خدایه	ستا په مینه په هر ځایه
غرو لاړ دی د ر ناوی کی	تو له ږ و و په ځاری کی
د لسته دی د غر ولمنی	زمو ږ کړ دی دپکښی پلنی
داوگړی ډېر کړی خدایه !	لویه‌خدایه ! لویه خدایه !
دلته لږ زمو ږ او ربل دی	و وړ کورگی‌دی‌وو ږ بور جل‌دی
مینه ستا کی موږ میشته یو	بل د چا په مله تله نه یو
هسکه او ځکه نغښته ستاده	د سړو و د ه لسه تا د ه
دا پالنه ستا د ه خدایه !	لویه خدایه ! لویه خدایه !

که‌دبیت‌نیکه دغه‌لوړشعر دآریایانود زاړه کتاب‌ریکویدا Rigvida سره‌مقایله کړه‌ی کړه‌سی‌نودا به‌ښکاره‌سی چی داشعرد فکراو مضمون له مخی لرغونیو آریائی افکاروته‌خوسره‌ورته‌دی-دریکوید ایسومناجات داسی‌دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«لوی خدای د ژوندون واکمن دی مالک الملک دی ، دی ښاغلی کورنی وګړوته ور کوی خدایه موږ ستامرعیی یو ښی او لاده ښی ښېګنی موږه و ژنې (۱) »

ماخذ :

پښتانه شعرا لومړی ټوک له ۴۰ مخ څخه تر ۵۰ مخ پوری

۱۶۳۵- بیخود هروی :

خواجه عبدالحمید . بیخود ددری ژبی شاعرو' اود دشاهزاده کامران سدوزی او وزیر یارمحمدخان الکوزی په خوتوکی په هرات کی اوسېد' «دسیف الملوک » کیسه یی په نظم کړی ده . دده دیوان چی زرو بیتوته رسېږی ښاغلی فکری سلجوقی راغونډ کړی خولاچاپ سوی نه دی.

دهرات دبیچقی په کلی کی مړاود بیچقی ځنګ ته ښخ دی .

داغزل دده دی:

طبیب دردمن جانانه خواهد شد ؟ نخواهد شد
بزلفش پنجه من شانه خواهدشد؟ نخواهد شد

بدام زلف مشکینش یکی خال سیه دیدم
نصیبم چیدن این دانه خواهدشد؟ نخواهدشد

نگشتم آشنایش سالها درخاک کوی او
رقیبش همچوبن بیگانه خواهدشد؟ نخواهد شد

دل من سخت پرخونست ازجور رقیب آیا
خلاصم زین سگ دیوانه خواهدشد؟ نخواهدشد

نیندیشم زمرگ امادرین فکرم که بعدازمن
گل من کوزهٔ میخانه خواهد شد نخوهد بیخود

---

(۱) ریگوید -باب -۶- فصل- ۶'۷' فقری

(c) ketabton.com: The Digital Library

نموده توبه بیخود از میی مینای هشیاری
ز پیمان برسر پیمانه خواهد شد ؟ نخواهد شد

مـــأخـذ

یادی از رفتگان - تألیف مولانا خسته - ۱۵۶ مخ

۱۶۳۶- بیخودی بلخی :

دبلخ له دری ژبو شاعرانو څخه و او د (۹۵۰ ه ق) په شاو خوا کی یې په بلخ کی ژوند کاوه ، دابیت دده دی :

گر آبروی ترا نشدی ماه نو غلام ایام هرگز ش ننها دی هلال نام

مأخذو نو :

۱- مذ. کراحباب- خطی- ۳۱۰ مخ ۲- تاریخ افغانستان درعصر گورگانی هند- ۲۲۹ مخ

۱۶۳۷ - بیخودی فراهی :

فراهی ملا محمد یوسف یوناقص الخلقه سړی و ، چی یوه سترگه یوغو ړاویوه سړمه یی نه درلوده دده له بدی قواری او دکریهی منظرې څخه به خلکو کرله کوله ، خو د پرخواړه اشعار یې و یل او دجذب حالت یې درلود . دابیت دده دی :

نخورند درگلستان گل و لاله آب بیتو بگلوی شیشهٔ می نرود شراب بیتو

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۵۶۹/۴ مخ

۱۶۳۸- بیدار نیکه :

دخپل وخت روحانی سړی و ، دکویټې دلوړلائی دسیمی په شاو خوا کی ښخ دی عوام خلک یې زیارت ته ورځی او عقیدت ورسره څرگند وی.

مأخذ :

مزارات- ۵۵ مخ دښاغلی سیال کاکړ لیکنه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۳۹ - بیدل اشنغری :

د پښتو ژبې نوسیالی شاعر او د پیښور د اشنغر دسیمې داوتمانز و د کلی اوسېدونکی و. دی پخپله دخپل کلی دشاعرانو شمېرداسی ښیی :

څه حاجت د ی چی بیان و کړم دو اړو دوه خلوېښت زماد کلی چی اوتمان دی اود اشنغردسیمی مشهور سیند «جیندی » داسی یادوی :

تمام رخت دخوشدلی راخخه ډوب شو چی گډشوی و م دمینی په جیندی بیا

په بل بیت کی و ایی :

اوس به څه له مانه صبرو آرام غواړې؟ چی می یوو ړ مال متاع دعشق جیندی بیا

او دخپل عصردشاعرانو نومونه داسی راوړی :

هرچی دی زما دعصرهغه دادی چی هریو پکښی خوشخویه سخندان دی

صاحبزاده، محمدی، علیخان گوره هم سعید، له میان اکبرسره عیان دی

مقبول شوی په داباب کښی دی هرچاته چی هریو پخپل قوت کښی پهلوان دی

محمدی ترحمید زیات و یینم کم نه دی هرچی زړو نه پرې غوڅېږی علیخان دی

چی ممتاز زمادعصردهمدا دی نور بیشماره دی دو اړو ښه بیان دی

څنگه چی په (۱۱۱۸ ه ق) کال دحمید بابادشعر بازار تودو ،او همد غه زمانه دخمکنو دمیان عمرصاحب دزوی و ه نوځکه دبیدل ژو ندد (۱۱۱۸ هق) کال په شاوخوا کی یقینی دی .اوهم دبیدل دیوه بل بیت څخه څرگندېږی چی دده دشعر عروج د «تیمور شاه» په زمانه یعنی دوولسمی هجری پیړی کی و ،لکه چی و ایی :

په دو ران دتیمور شاه کی کج دوران شه بې گناهه بی تقصیره کړم جانان ډوب

اودده دیوبل شعر څخه معلومېږي چی دده عمرسپین ږیرتوب ته رسېدلی و، دی و ایی :

سپینی ږیری خوار خسته ترخار و خس کړم خپلی مېنی خاکسترلکه قفس کړم

بل ځای و ایی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دستم رستم دغم په ملک ملک کړم مهرو مینی سپینه ږیره کم هلک کړم

اوله یوم بیته یې داسی اتکل کیږی چی دبیدل عمرترسلو کالو پوری رسیدلی و ، لکه چی وایـــــی :

صدساله طالع دحسن طمعدار و مرو رله دره هراولارحام لاړ

د بیدل دشاعری په باب کی ښاغلی همیش خلیل دبیدل ددیوان په سریزه کی چی د (۱۹۵۷م) کال په اکتوبر په پیښور کی چاپ سوی دی داسی لیکلی :

«ددیوان بیدل په انکشاف ،دپښتو ادب په تاریخ کی یقیناً دیونوی ناز کخیال شاعر اضافه و شوه ، د چا کلام چی دپښتوادب دلمنی دوسعت او پلنوالی موجب سو .

بیدل دپښتوشاعری په دنیا کی دیواو چت او جگ مقام خاوند دی، چی دپښتو په رنگینه شاعری کی نمایان حیثیت لری اودخپل شاعرانه قابلیت په زور یې دشعر په هار کی لعلونه او ملغلری و پیلي، او دتخیل پرواز ته یې عقل گونته په خوله دی .

بیدل دخپلی رنگینی او سوز و گدازنه ډکی شاعری له کبله دپښتو ادب مخصوص مقام حاصل کړو ،او دپښتوشاعری یې دداسی. محاسنو ډکه کړه چی دادب د بنگلا مقبولیت او حسن معیار گڼلی شی- دوی په پښتوادب کی دشاعرانه فن هغه نزاکتونه لطافتونه اوبار یکی و اچولي،چی که پښتوادب کی دلطیفی، باریکی او رنگینی شاعری خه لږه پر کمی محسوسیدو بیدل هغه تقریباً پوره کړو .

ځینو پښتنولیکوالو او شاعرانو حمیدبابا او کله کله کاظم خان شیدا د پښتود «بیدل» په نامه یاد کړی دی او داځکه چی ددغه دواړو پښتنو شاعرانه انداز، تخیل او نازک خیالی دفارسی د «بیدل» سره برابری خوری، ولی داترا وسه هیچاته معلومه نه وه، چی پښتوادب خپله لمن کی خپل «بیدل» هم لری چی ، دزمانی دانقلاباتو او ناسازگارحالاتو په وجه زمونږ له نظره پټ و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیدل په خپل سبك کی دلو ړ مقام خاو ندی ، خیال پرو ری سره داستعار اتو او تخیل یوبی پایابه اوبی ساحله سمندر دی چی کلام کی دفصاحت او بلاغت ساری نه لری .

د افکار او له مخه دبیدل شاعری عشقیه او بزمی ده ، ولی کله کله مذهبی ، اخلاقی او اجتماعی رنگ اخلی .

داسی معلومیږی چی بیدل ، حمیدبابا، کاظم خان شیدا، علی خان او کامگار خان دیوه مکتبه هم فکره شاعران دی او شاید هم دغه وجه ده چی ددغه دو اړو شعراؤ په طرز تحریر او سبك کی دخیال پرو ری سره سره مبالغه او اغراق هم موجوددی او دادبی تلازماتو داستعمال سره دتشبیهاتو، استعار اتو، او مکاحاتو لړ ویې هم دشاعری حسن او ښایست یوپه دوه کړی دی .

بیدل په خپل یوشعر کی حمیدبابا او علی خان خپل هم عصر یاد کړی دی او ددغه دریوو اړو شعر او ددیوانو دمطالعی نه پس معلومیږي چی اکثرو ځایونو کی نه صرف دوی دشعر په یوه مخکه طبع آزمائی کړیده بلکه ددوی دتوار دنه دا اندازه په مشکله لگی چی گنی داددریو دماغونو اختراع ، لکه حمید چی وایی :

خط په مخ دصنم راغی که سپوږمی شوه په هاله کی
دایې غاښ په خوله کی زیب کا که ژاله شوه په هاله کی - ترپایه .....

بیدل وایی :

خط یې مخ په خوش نمط که که ماه زیب کا په هاله کی
غاښ ژلی و او ری که در دی چی زینت که په لاله کی ترپایه .....

علی خان وایی :

خط په مخ دصنم راغی که میاشت گیره شوه هاله کی
که سنبل دی اوس تو کیږي په اطرافو دلاله کی ترپایه.....

یا په دې غزلو کی چی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدو ایی:

وآسمان ته‌به دشعر زینې کېږدی

که‌حمیددغم‌له‌سره زنگون‌و کیښ

بیدل وایی:

چی‌خورورپې‌خورپه‌زورپه‌غږکی‌پرېووت

بیدل ځکه سر دغم له زنگون‌وکیښ

او نور داسی تو او ردنه

دبیدل د اشعارو دیوان په دوه سوه او دری شپیته مخوکی د (۱۹۵۷م) کال‌داکتوبر په‌میاشت د«شاهین برقی پریس پشاور» په مطبعه کی‌دښاغلی همیش خلیل په تد وین او ترتیب چاپ او خپو رسوی دی، چی دوه‌زره، څلورسوه او پنځه‌ویشت بیتونه لری، او دکلام نمونې‌یې‌دادی:

چی می ولیده د ترکی خو له لا له

څه نا څا په وا وښتم په کشا له

داله‌سخه‌یې چاپیر لیکه دخطشوه

که چاپیره له سپوږ می‌وینم‌هاله

چی نظریې‌د آهوسترگوپرې وشو

تر ختن په تېښته لاړشه‌غزاله

چی یې‌درو رته‌دغاښونمودارشو

غمزده په هیبت‌و یلی شوه‌ژاله

چې‌یې واو رېدوجادوستادغمزو

په لړزه په‌زلزله شوه بنگاله

دعصمت‌رستم‌چی‌لاف‌وکه‌تاوو پشت

ځکه تل درپسی کړه آه‌و ناله

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دی خطدی خوش نمط راته نیولی
پکښې ښکلی دتاغم په قباله
چری نه وی چی له مانه دی دل تور که
جانه ! و شړه رقیب سپی رزاله
په سلگو دز نکدن شومه دلبره
څخوه ر اته دشوندو پیاله
چی دی مینی ر اته درست جهان در یاب کړو
کښېناستی نشم دصبر په جا له
که بیدل له لپونتوبه و ، خلاص شوی
بیا دی که ، مجنون په غم شیدا و اله

۲

داپه مخ یې دخطلیکه دو تا ر اغله
که کعبی لره مشکینه قبار اغله
زه دیار خطدبلاله کبره خلاص کړم
بلاو خوره هرچی و ایی بلار اغله
دخنداپوښته چی تا کړه له غمازه
بازه مالره له سوخته ژړا راغله
گل خزان که تارپه تارځکه بلبله !
د ځیگرپه و ینو سره په غوغار اغله
سرو مال به په هغه زمان قربان کړم
که سی یوځله په ناز محبوبار اغله
دوصال کلای د ړی و ړی لاره
چی دی توپه دهجران په صدا ر اغله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دم په دم چې سنډی تورہ د لېچو
دازما په مرگ له کومه فتوا راغله
تللی صبرمی دزړه په بیرته راغیء
چې می ترکه په خندا کی زیبار اغله
تاچې لاس ددلاسې ورته په سرگه
مسافر له دسفرښه هوا راغله
دابې لیاوه بادشاهی دښکلیو اوړه
مبتلا فرقه ترې بیابې نوارا غله
که ځیگرمی دستم په تورہ غوڅ و
دکرم له ښه طبیبه دوا راغله
بیابې ماتې په لښکر کړه دغم گډه
لاس په غاړه له بیدله چې بیارا غله

۳

چې کوې راته خبری په تندی بیا
غوڅوې می دزړه ولی پیوندی بیا
خیال دخال دبازدناز بې پیدانه کا
دتوسن دخیال می مات شو پښیوندی بیا
دوصال پیاله می لاس دهجرتوی کړه
قبلوم دیارد غم مستمند ی بیا
عقل نقل له ماوه که آرام رم لاړ
له اغیار سره چې یا رشه سوگندی بیا
دهوس طوطی می گشت کاوه په گلو
ناگهان جانان په زلفو که بندی بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوک به بیا سوسی نجات له دې سماته
چی قاتل شه دجهان په لاس و ندی بیا

کوم تقصیر دی له ماشوی نه پوهېږم
چی غمازستایی په مینه ما غندی بیا

دوصال صوبه یاغی و ه چی فو جونه
د هجران و رپسې لاړه ګرندی بیا

دا یې خطدی په سپین مخ باندی حیران یم
که حبش دی ځی کعبی له دهندی بیا

دا په زلفو مخ دجان بندشه که پښی دی
له مصحفه جا ریستلی تور هندی بیا

چی ویلی یی و ینا لویه دزو روه
خلقه ما ته دبیدل شوه په تندی بیا

-۴-

چی خودرا یه راته وا یې بسکه چپ
جانه! ته هم یوخودرا یې بسکه چپ

څه له کړې را ته تروې تندی خبری
پرې پوهېږم خان نمایې بسکه چپ

د او یل دی هیڅ اثر راباندی نکه
چی دښمنه ! دوست نمایې بسکه چپ

په حکمت به مې له جان ونه جار باسې
که ابو علی سینا یې بسکه چپ

په قصو سی تسلی نشی د خو ږ زړه
که یې ځان سره پارسیالې بسکه چپ

دا ثر و ینا دی به زده پرې پو هیږم
بې هو ده سر په وینا یې بسکه چپ

په افسون سی ستا د هجر بهی نشی
چی له ما نه مبتلا یې بسکه چپ

څه تقریر راته د صبر کړې نا دانه!
که ملایې خو جو لا یې بسکه چپ

نصیحت دی ځانله و ساته ناصحه
جو فروش گندم نمایې بسکه چپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما که او ریدې خو یو و یی دی بس وه
څه په هره ګړی و ایې بسکه چپ
سخ په سخ راته جان و ویل بیدله .
خو شیه و رک شه څه څه و ایې بسکه چپ

- ۵ -

چی سی ترکه زیبا ښکلی وطنی ده
غوره چون ورته زما فروتنی ده
چی آهو یی شه آهو د آهو ستر ګو
غزاله یی شرمولې ختنی ده
چی سسکن یې به با ګرام له خرام و ینو
پا بوسی له یې راغلې یمنی ده
شرمنده ترې هزاره ، صدبرګ ، ګلاب شی
چی تخنه یې د سخ صافه سمنی ده
چی یې ځان حلقه بګوش شمیرم له سینی
ځکه زیاته سی له هر چا تمنی ده
په کوم زور و خوزم زه د غم له ګټی
چی دلبر راباندی ایښی صد منی ده
لولپه سی شه صورت او رسی په زړه دی
راته پیښه د غماز و تر بګنی ده
په واله به د وصال نشی خړو به
چی تکړه سی د زړه مځکه توسنی ده
مهرویان د جهان واړه سرنګون شوه
چی جامه زما د ترکی سوسنی ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه بیدل به خنګه مست و رباندي نه یم

چې مې تر که زیپا پګلي رنګې ده

ماخذ :

د «دیوان بیدل» سریزه ، او د دیوان نور سخونه .

۱۶۴۰- بیدل بلخي :

ددری ژبې شاعرو ، په شمع انجمن کې یې دا بیت راوړمسوی دی:

مې برد هر کس به پیش یار از جان تحفه ای ما تهیدستان بیدل شرمساری مې بریم

نور حالات یې لاس ته رانغله .

ماخذ

شمع انجمن- ۸۶ مخ

۱۶۴۱- بیدله هروی :

میرمن بیدله د خواجه عبدالله د یوانه ماندینه وه ، په هرات کې او سیدله او په دری ژبه یې شعر وایه .دا بیت ددي دی (۱)

روم به باغ و زنرگس دو دیده وام کنم که تا نظاره آن سرو خوش خرام کنم

ددي میره خواجه عبدالله د هرات د مشهور خواجه حکیم زوی و، چې په (۱۲۶۸ هـ ق) کال مړ دی، نو ددي میرمنې ژوند هم ددي نیټې په شاو خوا کې اتکل کیدای سي .

ماخذ و نه :

۱ - پښتني میرمن - ۳۱ مخ ۲- مشاهیر النسوان - ۳۰۷ مخ

۳- تذکرة الخواتین - اردو

(۱) خوک د اشعر میرمن بی بی «بیدلی ته چې د شیخ عبدالله خوروه منسوبوی شمع انجمن ۸۶ مخ (خیرات جسمان- ج ۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۴۲- بیدلی لنگ هروی:

مولانا بید لی لنگ دهرات دخیابان په کوڅه کی اوسید ، په دری ژبه یی شعر وایه او تل به دمیخانې په گوټ کی ناست وـدا مطـلع دده دی:

چشم پر خون وخیال خال آن دلبر دراو مجمری پر آتش است و پاره عنبر درا

مأ خذ :

مجالس النفائس- ۱۵۷ مخ

۱۶۴۳ - بیدلی هروی :

بی بی بیدلی حزین په هرت کی ا وسیدله او دشیخ عبدالله دیوانه خور اوددری ژبی شاعره وه ،دا بیت ددی دی:

روم به باغ و ز نر گس دو دیده وام کنم که تا نظاره آن سر و خوش خرام کنم(۱)

ماخذونه :

۱- شمع انجمن ۸۶ مخ ۲- مجالس النفائس ۱۰۲ مخ

۷۰۳ مخ

۱۶۴۴ - بیدم افغان :

مولوی غلام جیلانی بیدم په ختنه افغان دهند په « پیلی بیت » کی او سیداوددری ژبی شاعرودطبقات الشعرا مولف دی «مجموعه خوبی های انسانی» بللی دی اولیکی چی :

اگرچه نومشق است فاما مزاق گفتگویش پهلو برتبه سخن استادان می زند باین عاصی اتحاد دلی و روابط کلی دارد

ماخذونه :

۱-تین تزکری-دطبقات الشعرا په حواله-۱۸۷ مخ ۲-هند په تاریخ او مدنیت کی د افغانانو برخه - قلمی - ۱۱۸ مخ

(۱) دمشاهیر النسوان دابیت «بیدله هیروی» دخواجه عبدالله دیوانه ماندینی ته منسوبوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۴۵- بیرام خان خانخانان بدخشي:

دسیف علي بیګ زوی په دري و اسطي د ترکمانانو نومیالی مشر شکر بیګ بهار لوته رسېږی دده نیکه یار بیګ د شاه اسماعیل صفوی په وختو کی له عراقه بدخشان ته راغلی و، اوله هغه ځایه د کندوز امیر خسرو شاه ته ورغی، او پخپله بیرام خان په بدخشان - یا - په بلخ کی زېږېدلی، او دپلار ترسېږینی وروسته یې په بلخ کی د علم زده کړه او په شپاړس کلنی کی د هند د تیموری پاچا «همایون» په خدمت شامل او وروزل سو، او دخپل اهلیت او لیاقت په سبب د پاچا د مصاحبت او امارت منصب ته ورسېد.

د (۹۶۰ هـ ق) کال د بحرم په اوومه نېټه بیرام خان هغه وخت د همایون خدمت ته ورسېدچی همایون د مالدیو له و به لایته راګرځېدلی او دسنده د او بو پر غاړه یې په سمسوره قصبه کی اړولی و، او هغه وخت چی همایون د پښتنو له لاسه هند پرېښود او دایران دربار ته یې پناه یووړه بیرام خان هم ورسره و، او بیرته همایون ته یې د پاچهی په ورستنو لوکی د ډیر زیار ویوست او د همایون په طرفداری یی ډېری جګړې و کړې چی د هغو په عوض کی یې د «خان» لقب وموند، او همایون د کندهار ترنیولو وروسته هغه ښار بیرام خان ته وسپاره او په (۹۶۱ هق) کال دی په کندهار کی و، او د همایون له خوا یې نوازش ولید، او په هند کی هم تل د همایون د سردارانو په سرکی ولاړو، او په سرهند او نورو ځایو کی یې جاګیرونه وموندل، او د «یار وفادار» او «برادر نیکوسیر» او «فرزند سعاد تمند» په خطابو یادسو. د همایون ترمړینی وروسته ی اکبر پاچا پر تخت کښېناوه، او بیرام خان دوکیل سلطنت حیثیت درلود او د اکبر د مخالفانو په سر و هلو او سر کوټلو کی یې ډېر زیار ویوست، خوچی د «خان خانان» لقب ورکړ سو.

په (۹۶۵ هق) کال یې د همایون پاچا خورزه دمیرزا نورالدین محمد لور

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې همایون په خپل ژوندکي دده په نامه کړې وه او «سایمه سلطان بیګم» نومېدله په نکاح کړه.

څه موده وروسته دحاسدانو په نغوته او چغولي داکبر پاچا نیت ځینی وګرځېد او ده هم دامارت سامان لکه بیرغ او نغاره او نور پاچاته ورولېږل خو څه موده وروسته بیرته اکبر پاچا وروغوښت او د (۹۶۸ هـ ق) کال دمحرم په میاشت داکبر پاچا دربارته ورغی او په ډېر عزت یې هر کلی وسو بیانو بیرام خان اجازه وغوښتله چې دشریفو اماکنو زیارت وکړی، اکبر پاچا هم اجازه ورکړه، خو هغه وخت چې دګجرات دپتن ښارته ورسېد دهغه ځای یو پښتون مشر «مبارک خان لوانی» دخپل دپلار دوژلو او خون په قصاص د همغه کال ددریمی خورپه څورلسمه دجمعې په ورځ پر بیرام خان یرغل وکړ او په خنجر یې وواژه، لوسړی دی دشیخ حسام په هدیره کی (چې دهغه ځای له نومیالیو مشایخو څخه و) ښخ کړه سو، او بیا دحسین قلی خان خانجهان په زیارددده سړی په (۹۸۵ هـ ق) کال مشهدته یووړه سو، او هلته یې ښخ کړ، او قاسم ارسلان مشهدی دده دوژلو نېټه داسی په نظم کړې ده:

بیرم بطواف کعبه چون بست احرام
در راه شد از شهاد تش کار تمام
در واقعه هاتفی پی تار یخش
گفتا که «شهید شد محمد بیرام»

بیرام خان ددری ژبی دشعر سره هم زیاته مینه درلودله او پخپله یی هم شعر وایه، او هم یې داستادانو په اشعارو کی پر ځای ګوتی وهلی او دخل یې کاوه چې هغه یې د «دخلیه» په نامه را غونډول.

وایی هغه وخت چې بیرم خان په کندهار کی و، نو همایون دا خلوریز ورته ولېږله:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای آنکه انیس خاطر محزونی
چون طبع لطیف خویشتن موزونی

بی یاد تو من نیم زمانی هرگز
اما تو بیاد من محزون چونی

بیرام خان په جواب کی ورته ولیکل :

ای آنکه بذات سایهٔ بیچونی
از هرچه تر اوصف کنم افزونی

چون میدانی که بیتو چون می گذرد
چون می پرسی که در فراقم چونی

وایی چی یوه شپه همایون پاچا د بیرام خان سره خبری کولی، د بیرام خان سترگی لږ پتی سوی، همایون ورته وویل: «تاته وایم» .

بیرام خان متنبهه سو، وویل : «زما پاچا! حاضر یم - خوار و بدلی سی دی چی د پاچهانو په ملازمت کی باید سترگی وساتلی سی، او د درویشانو په خدمت کی زړه، او د پوهانو په حضور کی ژبه- نو څنگه چی ستاسی سره دادرې سره صفتونه سته نو په دې کی سی فکر کاوه چی کوم یو وساتم » د پاچا د الطیفه خوښه سوه او دی یې وستایه .

دده د اشعارو یو بشپړ دیوان پاته دی ، او سربېره پر هغه د فضل او کمال او صلاح او تقوی او همت او کرم خاوند و، قوی زړه یې درلود او تیموری کورنی ته یې د یادولو وړ خدمتونه کړی وو

مأخذونه :

۱- مآثر الامراء- ۱/۳۷۱ مخ تر ۳۸۴ مخ پوری .

۲- د د مخد الغتنامه -ب- ۴۹۳ مخ ۳- تذکره نتایج الافکار -۱۰۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۴۶- بیر بل:

د کندهار په ښار کی نو میالی یو نانی طبیب او حکیم و.

په پښتو ژبه یې لیکنی هم کولې چی د کندهار په پښتو مجله او نور و خپرونو کی چاپ سوی دی.

د (۱۳۵۰ هش) کال په شاو خوا کی مړ دی.

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۸۵ مخ

۱۶۴۷- بیر نگ پشاوری:

مرزا محمدامین بیگ بیر نگ د دری ژبی شاعر اصلاً د پیښور و، خو په لاهور کی او سید. فاضل سړی او د ښه خیال او فکر خاوند و. په طریقت کی یې د خواجه باقی بالله لاس نیوی کړی، او په شعر کی یې «بیر نگ» تخلص کاوه.

په (۱۱۲۳ هق) کال په لاهور کی د سالنډی په ناروغی مړ سو، او خیر الله فداد ده شاگرد او سلگری یې د مړینی نېټه داسی ویلی وه: «باقی بالله شد بیر نگ در بزم بقا» د سفینهٔ خوشگو د مؤلف په نظر په شعر کی یې ښه سلیقه درلوده، او تر «میان آفرین» چی د لاهور یانو استاد باله کېده او ښتی و.

د «مردم دیده» د تذکرې مؤلف لیکی چی: «مرد فاضل و حکیم و شاعر بود» او د «صبح گلشن» مؤلف بیا لیکی چی: «بخوش طبعی و بذله سنجی و مضمون آفرینی از معاصران گوی سبقت می ربود. در ابتداء بمنصبداران شاهی انسلاک داشت، آخر الامر لوای ملازمت نواب عبدالصمدخان صوبه دار کابل بر افراشت، و قصاید غرا در مدحش گاشت و از جوایز وافره تمتع وافی بر داشت» د اشعارو یو دیوان یې هم درلود چی څلور و زرو بیتونه رسیده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بیتونه دد، دی :

دماغ دلد هی نیست آستین مرا

دیگر به گریه میاور دل حزین مر

* * *

بر خویش رفته رفته بسر آرزو فتاد

آخر کمند رتبه او د رگلو فتاد

* * *

رفتم از خویش سوی یار سلا می گفتم

قاصد گریه روان بود پیا سی گفتم

* * *

بادام بچشم او مزن دم

ای خسته چه درد ماغ داری

* * *

قطره قطره می باردابر تاچه میخواهد

ساقی‌اند کی دریاب کین هوا چه میخواهد

* * *

نشه حسن بعشاق چه بیرنگی کرد

خال تریاکی‌ولب‌میکش‌وخط بنگی کرد

مأخذونه:

۱- سفینه خوشگو ۵۵ مخ ۲- تذکره شعرا پنجاب- ۹۱ مخ

۳- تذکره مردم دیده- ۱۵۴ مخ ۴- صبح گلشن-۷۳ مخ

۱۶۴۸- بیقیدی بدخشی :

یو بی‌قیده‌ا وآزادمشر به‌شاعرو، په‌دری‌ژ به یې شعرو ایه‌او په(۹۵۰ ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې مړی دی-دا بیت ده ویلی :

شو خیکه دلم شیفته یک نگه‌او ست صدناز وکرشمه بدوچشم سیه او ست

ما خذ :

پښتوآریا نا دائره المعارف -۴/۵۹۴ مخ

۱۶۴۹- بی قیدی بلخی :

ددری ژبی‌غزل‌ویونکی شاعرو، او په (۹۰۰ ه) کال کی مړدی .

مأخذ :

تاریخ نظم و نثردرایران - ۱/۶۷۲مخ

۱۶۵۰- بیکر نیکه :

په‌ختیه کا کړپښتون‌اوداحمدشاه‌بابادوختویونوسیالی‌مشراوپه کا کړستان کی‌د«جوگی» دکهاله لوړی سړی‌و،او داولسی‌مشرپه توگه ئی‌حکمرانی کوله،چی ترمړینی وروسته‌یی‌په اولس، کی،ښه،نوم پریښی دی

وائي‌چی‌احمدشاه بابا دکا کړودملی همکاری‌په‌جایزه کی‌د کا کړستان‌دو اکوالی بیگرنیکه‌سپارلی وی،داخبره دپوب گزیتمرپه‌لوړی ټوک که‌هم تائید سوی‌ده

مأخذ :

پښتواوپښتانه په‌سهیلی‌پښتونخوامی‌دپروفیسرسیال کا کړتالیف-۱/۱۷۶مخ شوی‌ده .

۱۶۵۱-بیکس (د سوا بی) :

عبدالغفران دگل زمان زوی دپښتوژبی له معاصروشاعرانو څخه و په (۱۹۲۲م) کال‌دمردان‌دسوابی سیمی‌په ډاگی کی‌زیږیدلی‌او تر (۱۹۷۰م) کال وروسته‌مړدی. په‌عصری مدرسوکی یې زده کړه کړی‌وه،په‌پښتوژبه یې‌هم‌شعر وایه‌او هم‌یې نثر لیکه، یوه‌بدله لری چی سرې‌دادی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« چې يې شرق دتورى خورو، دادقوم هغه سالاردى »

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو - ٦ ٨ مخ

١٦٥٢ - بيكسى سجاوندى غزنوى :

مولانا بيكس دلوگرد سجاوندو، او څنگه چې يې په غزنى كې ژوند كاوه په «غزنوى» هم معروف دى - لوړى په كابل كې د محمد حكيم مرزا سره اوسېداو بياحج ته وولاړ اوله حجه هندوستان ته ولاړ څه موده هلته اوسېد، او دحديثو ځينى كتابونه يې لكه مشكوة المصابيح ، او شمايل النبى پرمېر مرتضى شريفى و لوستل او چې سپين ږيرى سو نو دخپل وطن خواته راهى سو خوله بده مرغه په (٩٧٣ هـ ق) كال پرلارى په پېښور كې مړسود، خپل وخت نوميالى شاعر واوپه اشعارو كې يې «بيكسى» تخلص كاوه اودشعر رازرازدو لولونو كې لاس درلود. دابيتونه دده دى :

در ديرو كعبه جزبتومائل نبوده‌ام هرجا كه بوده‌ام زتوغافل نبوده‌ام

فلك را رسم بمهرى نه دردوران ما بوده كه دوران فلك تا بوده بى مهروفا بوده

دبيكسى غزنوى دابدله دفخرى اسيرى له «رديف الاشعار» څخه رااقتباس سوى ده :

تاچوگل خيمه بدشت آن گل رعنا زده است جانم از كشورتن خيمه به صحرا زده است

عجبى نيست كه ديوانه وسوداز ده است گر بز لف تودلم دست تمنا زده است

دامن شاهد گل بهر چه شدخون آلود مگرش خار تمناى تودر پاز ده است

هرنسيمى كه گذ ركر دازان حلقه زلف دم زمشكين ختن وعنبرسار ازده است

نيست در انجمن چرخ برين مشعل مهر آه من شعله برين طارم خ را زده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوهکن ازمژده هردانه اشکی که فشاندا — خار حسرت شده سراز دل خاراز ده است
« بیکسی » داده فلک ساغرعشرت همه را — سنگ بیداد همین برقدح مازده است

مأخذونه:

۱-شمع انجمن-۸۲-مخ ۲- تذکره علمای هند-۳۴ مخ
۳-پښتوآریانا دائرة المعارف ۴/۵۹۴ مخ
۴-تاریخ نظم ونثر د ایران -۱/۴۵۷ مخ

۱۶۵۳- بیکسی هروی :

دآزادی طبعی خاوند شاعرو، دتستر له ښاره د هرات ښارته راغلی و، او د لته مشته سو دا بیت دده دی :

نگاهدار از هوای گرم گلبرگ ترخودرا — مریزای گل عرق بشناس قدرجوهرخودرا

مأخذ :

پښتوآریانا دائرة المعارف-۴/۵۹۴ مخ

۱۶۵۴- بیگ محمد :

دیوولسمی هجری پېړی په ورو ستیو کلو نو کی دپښتو ژبی شاده یوشعر په یوه جونگ کی چی په (۱۱۴۲ هق) کال کی لیکل سوی راغلی دی او هغه دادی :

څه عجبی زما دیار د خولې خبری — چی خبری یی ترهر څه وی ناد ری
له عاشق سره یی نیازو ی په خلوت کی — و غا فل وته قهر یری لری لری
دجمال خوبی یی زیاتی دی بې حده — خلقی په د یدن کړی قلند ری
د وا ړه لبی شکر ینی تر نباتو — عجب غا ښی یې لکه سپینی مرغلری
سره باړ خویی لکه گل وی دگلا بو — چی بې شماره خوشبویی یې ځسی له لری
توری زلفی یې په مخ باندی خوری کړی — دپریشان زړه په آرام و ایی سندری
دو اړو وروځو یی لیندی بانویې غشی — تل پرزړ نوگوزا زو نه کا جابری

(c) ketabton.com: The Digital Library

تەدزړونوازارمه اخله محبوبی!
خلقی‌دی‌یوخه و رځی مسافری

پوری‌و و ری‌یې‌په‌خوله کی کړه محبوبی
د ر موز خبری کله و ی ظا هری

دگومان کړی دی ماته‌په‌نظر کړه
څه عجب پټ‌سپاهی‌یې بهادری

د دیدن اجربه در که «بیگ محمد»!
ته چی هسی د هجران غمونه نغری

ماخد :

ادبی‌ستوری -۱۸مخ

۱۶۵۵- بیگ‌محمد لغمانی:

ددوست‌محمدزوی دپښتوژبی اولسی‌شاعرو،او دلغمان په‌سرکزشمتی کی اوسپد. دینی کیسی اوخیالی حکایتونه یې پراو لسی او زانوپه پښتو نظم کول‌او هم یې دحضرت محمد(ص) وفات نامه په‌پښتونظم کړی‌وه چی او س‌هم‌په‌مذهبی حلقو شهرت لری.

دی‌د(۱۲۶۴ هش)کال په‌شاعوخوا کی په‌پاخه عمرمړدی -دابیتونه دده‌دی:

راشی‌مت په‌نیکی کانی — دا ژوندون‌به‌وی‌ترکله
بیگ محمدوبښې خدایه! — ته په روی د پیغمبر!
غوړپی کښېږدی موسنانو — حکایت وا یم له سر ه

مأخذ:

فرهنگ‌زبان وادبیات پښتو-۸۶مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۵۶- بیگی هروی :

دامیردرو یش علی دبلخ دحاکم ماندینه وه، په هرات کی یی ډېر عزت او حشمت درلود، دخپل وخت دشاعرانو سره یې ښې مرستی کولې او په خپله یې هم په دری ژبه شعرو ایه داخلوریزه ددې ده :

آبی که فلک بلب چکاندمارا سرگشته ببحرو بر دو اندمارا
ای کاش بمنزلی رساند مارا کز هستی خودباز رهاندمارا

وایی چی کله کله به یې شراب چښل ، خوبیا یې توبه و کړه یوه ورځ دبدیع الزمان په یوه مجلس کی ناسته وه، ساقی نورو ته دشرابو جامونه وو ېشل خوخنگه چی دې مېرمنی توبه کړې وه نوساقی دې ته جام ورنه کړ، هغه و، چی دفی البد یهه دابیت وو ایه :

من اگرتوبه زمی کرده ام ای سروسهی توخوداین توبه نکردی که مرامی ندهی

مأخذونه :

تذکرة الخواتین

۲- پښتنې مېرمنی - ۳۲ مخ

۱۶۵۷- بی نشان پېښوری :

ددری ژبی شاعرو ، او دده اشعار دپېښوری میرعزت الله له خولې خخه اوریدلی سوی او دابیتونه دده دی :

دلربیا که که کفش کفت خانهٔ دل است منزلگه خیال تو ویرانهٔ دل است
این زلف تاپناک که صد حلقه میزند برهم مده به باد که کاشانهٔ دل است
ازحال بی نشان غریب ای صبابگو با یار دلنوا زکه جانانهٔ دل است

مأخذونه :

۱- پښتو آریانا دائرة المعارف - ۴/۵ - ۶۰ مخ

تذکره آفتاب عالمتاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۵۸- بینوای بدخشی:

شاه خلیل‌الله دخلیفه ابراهیم بدخشانی زوی ددری‌ژبی نومیالی‌شاعراو د سیراوسلوک خاوند و.

په‌طریقت کی‌یې‌دخپل‌روحانی او عالم پلارچی‌هغه هم‌شاعراو عالم‌سړی‌و سیراو لاس نیوی کړی و،او په‌اشعارو کی یې«بینوا»تخلص کاو مـدابیتونه‌دده‌دی:

من آب‌شدم سراب‌دیدم خودرا — دریا گشتم حباب دیدم خودرا
آ گاه شدم تما م د یدم غفلت — بیدارشدم‌بخواب دیدم خودرا

عارف‌بودآنکه خویش راکرد فنا — اثبات نمود ذا ت حق را ببقا
صوفی‌است کسیکه‌خویش‌را کردثبوت — در یافت‌بخودجمله صفات و اسما

در صورت قطره‌سر بسر دریائیم — تو ذ ره مبین مهر جان آرا ئیم
گویند که کنه ذات او نتوان یافت — مایافته‌ایم‌اینکه کنهش مائیم

زاهد که دراین سر اچه مأوادارد — اندیشه ز گفتگوی فردا دارد
گوشادبزی که‌زاهدو فاسق‌ازوست — هر جاآ بیست رو بدر یا دارد

وایی چی دهجری‌قمری ددو ولسمی‌پیړی‌له‌شاعرانو څخه و،او دده‌داشعارو زیاته‌برخه څلور یزی‌دی‌چی‌په هغو کی یې‌هم زیاتره‌تصوفی‌مطالب‌بیان کړی‌دی.

مأخذونه:

۱-ریاض‌العارفین -۷۰مخ ۲-پښتوآریانادائرة‌المعارف -۴/۶۰۵ مخ

پایخوړ

د«ب» دردیف‌په‌دې‌پایخوړ- کی‌د«الف» دردیف‌هغه نومیالی‌راوړ وچی ددی کتاب په‌لومړی، دوهم‌او دریم ټوک کی د«الف» له ردیفه پاته سوی دی- داددې دپاره‌که‌چیری داکتاب دو همه پلارچاپیده دا نومونه به‌په‌هغه ردیف کی‌پرخپل خپل و اوړلسی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۵۹-آدم: آ

دپښتوژبی شاعر و، چی څو شعرونه یې د میاحسیب گل کاکاخیل (چی په ۱۳۰۵ هق کی مړدی)
په بیاض کی راغلی دی-څنگه چی ددی جونگ زیاتره شاعرانو ددو ولسمی هجری پیړی په اوایلو کی ژوند کاوه نوداسی اټکل کاوه سی چی آدم دی هم په دغو وختو کی دپښتونستان په سیمو کی ژوند ی و، او شهرت یې درلود.

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱مخ دښاغلی زلمی هیوادمل تألیف-

۱۶۶۰-آدم:

دپښتوژبی صوفی شاعرو، اودیوولسمی هجری پیړی په شاوخوا کی یې ژوند کاوه - دده د شعرنمونه دکاسی عبدالغنی په جونگ کی (چی په ۱۱۴۲ هق) کال کی لیکلی سوی راغلی دی- او یوبیت یې دادی:

دا بیان فقیر آدم ویلی پر خلاصه سلوک کی له نظیر

مأخذ:

فرهنگ وزبان وادبیات پښتو-۱مخ دښاغلی زلمی هیوادمل لیکنه

۱۰۶۱-آدم:

دپښتو اولسی شاعرو، چی دکندهار په ریگستان کی اوسید، مذهبی، عشقی او حماسی اشعاریې پرملی آهنگونو ویل، او شعرونه یې په عوامو کی شهرت درلوددی په (۱۳۰۲ هق) کال کی مړدی اودابیتونه دده دی:

الف وایی بل نسته ب لویه الله ت وایی توبه کاره خواره بنده
ث وایی ثابت که خپل زړه له گناه

ماخذ:

فرهنگ وزبان وادبیات پښتو-۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۲- آدین :

د پښتنو ژبې شاعر تېرسوی دی او د د و ولسمی هجری پېړی په او ایلو کی یې ژو ند کاوه او د (۱۱۴۰ هق) کال په شاخوا کی یې شهرت درلود .
دده دا یو شعر د عبد الغنی کاسی په پښتو جو نګ کی سته ، چی و ایی :

له روغه خلقه کناره زه سرو رګر ځم
پر زړه سی سینه ده دیارزه پرې او ترګر ځم
چې یې دزړه یقین و رځی طبیب له ماسره دی
او نور به څه لره دبل طبیب پر د رګر ځم
هغه طبیب ته په زاری کړم چی دار و سی وکا
که نه وی ګانده به تر داحالو بترګر ځم
دعشق له حاله چی خبر نه وی خبر یې مه کړه
دادګنه هیر ګوبه لی زه خو رم چی خبر ګر ځم،
زه چی په تاپسی مین شوم بنګ و نام سی یر یښو ن
شپه او و رځ ستارپه طلب لیل و نهارګرځم
پر عاشقانو تل و ایه شی تهمت
او زه « آدین » دتهمتو نو پنډ په سر ګر ځم

مأخذ :

ادبی ستو ری ۱/۱۴ مخ

۱۶۶۳- آزاد :

د پښتوژبی شاعردی چی د عبدالغنی کاسی په پښتو جو نګ کی یې یو شعر راغلی دی او دښاغلی رفیع په اټکل یی شی چه تر (۱۱۴۲) هجری قمری کال دسخه ژوند کاوه شعر یې دادی:

چی و دوست و ته رښتینی عشق ریبار نه وی
هغه رسمینه سینه ځکه ځی په کار نه وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه خندا به یې مقصودته رسوی چیری ؟
چی په ژړا یې دواړه سرې سترگی خمارنه وی
هغه ژوندی په معنی سړ باله شی
چی په گوگل کی یې ذکر دندو کارنه وی
چی دحق مینه یې په زړه روزی نه شوه
دی په مثال دچهار پادچا په کارنه وی
او چی ستا په دربار و نمانځه، هغه و نمانځه شو
داگناهونه یې هر گز دچا په شمارنه وی
« آزاده » مت په شریعت کړه یاره
دسولامینه چی روزی شی هغه خوارنه وی

ماخذ

ادبی ستوری - ۱/۱۶ مخ

۱۶۶۴- آزاد خان ختک :

د خوشحال ختک زوی او دد وی د کورنی د نور وغړو په څیرد پشتو ژبی شاعر و دده شعر متفرقی توټی لیدلی سوی دی چی یوه دالاندی توته یې دخپل ورور اشرف خان هجری په وړنه کی (چی په ۱۱۰۶ هـ ق کال مړدی او یاې ده :

د هجرت یې زرسل شپږو
اشرف خان چی فوت شو یاره
«غم اندوه» دده تاریخ دی
که حساب کړی و یې شماره

ماخذ :

تاریخ مرصع - د پیښور چاپ ر- ۴۸۷ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۵- آزاد خان ساپی :

مولوی آزادخان د محب الدین زوی په ختیه ساپی په (۱۳۰۵ هـ ش کال د کاپیسا دتگاب په لنډ اخیل کلی کی زیږیدلی او د پښتو ژبی شاعر و. متداوله علوم یې دهغی سیمی له پوهانو څخه سولوستل و، او پر اولسی او ژانو یې شعرونه ویل، او کله کله پر کلاسیک طرز غزلی او څلوریزی ویلې.

دده د اشعارو یوه کوچنی مجموعه راغونډه سوې ده، او نور اشعار یې د خلکو په خولو کی دی.

مولوی آزاد په (۱۳۰۵ هش) کال کی مړ دی - دا بیت دده دی :

آزادی د آزاد خان ده په کلام کې
دی په سوال شرمیږی ډېر له خپل شرفه

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۴ مخ.

۱۶۶۶- آزاد کوهاتی :

د پښتو ژبی شاعر و، او دلری پښتونخوا په «کوهاټ» کی او سېدی، دی په خپله خپل ځا د اسی ښیی : بېلتون په ما باندی څه سشندی څه نخرې کړی یاره
چی د «کوهاټ» د رودیو اوس له ما کیږی جدا دبېلتانه ظالم له لاسه ولې نه ژاړم په
د خپل وطن گل او گلزار اوس له ما کیږی جدا

دده اشعار په «جشن نوروزی» کی راغلی او څنگه چی د دې کتاب زیاتره شاعران د «نوروز» شاعر د عصر دی نو له دې «کبله آزاد» هم د نوروز د عصر او دده دادبی مکتب شاگرد گڼل کېدای سی.

آزاد د خپل شعرونه په هندی راگونو سم ویلی، خو بیا یی هم د پښتو ښېگڼی ورسره ساتلی او په خپلو اشعارو کی یې د نورو ژبو لغات او ترکیبونه ډېر کم راوړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داده دده د کلام نمونه :

ښه پرې پوهېږم چې هر یار اوس له ما کېږی جدا
های ارمان هغه دلدار اوس له ما کېږی جدا
اوس درنګ ساعت له عزیز انو نه جدا به شمه
ولی نه ژاړم مور او پلار اوس له ما کېږی جدا
بېلتون په ما باندی خه شندی خه نخرې کړی یاره
چې د کوهاته دراو دیوار اوس له ما کېږی جدا
دبېلتانه ظالم له لاسه ولی نه ژاړم به
دخپل وطن ګل او ګلزار اوس له ما کېږی جدا
نن محکه ناست یمه په ځنګ فراق ژړا کومه
چې رشک ګل پری رخسار اوس له ما کېږی جدا
له تاجدا به شی «آزاده» دا «حیدر» او «سرور»
های ارمان ګل نګار اوس له ما کېږی جدا

دوی نوری بدلی یې د «ادبی ستوری» په کتاب کی راغلی دی.

ماخذ :

ادبی ستوری - ۱/۱۰۰ مخ

۱۶۶۷- آزاد ګل (میا) :

په خټه کاکاخیل د خپل وخت ښه عالم او هم د پښتو ژبی شاعر و . پلاریې مطهر ګل نومېد ، اودی په (۱۰۹۵ م) کال د کاکاصاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زیارت په کاجی خیل کی زیږیدلی او په (۱۹۵۰م کال کی مړ دی.
دینی علوم یې دهند په دیوبند مدرسه کی او د طب علم یې په دهلی
کی زده کړی وو، او چی بیرته خپل ټاټوبی ته راغی نو د مردان په
سیمه کی یې دیوه روغتون بنسټ کښېښود، او دهغه ترڅنګه یې
یوه مجله د «افغان» په نامه خپروله.

په پښتو او اردو کی ښه لیکونکی و، په شعرو کی یې اولسی او
اجتماعی مضامین ډېر وو، دا بیت دده دی:

داکارونه دقدرت دی آزاد ګله
رازدخدای دمعرفت دی هویدا

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ۱/۴ مخ.

۱۶۶۸- آصف خان جندولی:

د پښتو ژبی اولسي شاعرو، او د پښتونستان په جندول کی اوسېد، او په
اشعارو کی یې مذهبی او عشقی مضامین راوړل او پر اولسی او زانو یې ویل.
د (۱۳۲۰ هـ ش) کال په شاوخوا مړ، او داسرو کی دده دی:

چی ځمکه شی لینده آسمان یی ژړی و یشتونکی خدای شی -
پیغمبر به نیسی ډال و رته

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ۱/۵ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۹- آفتاب پری پیشوری :

یوه هنرمنده شاعره وه چی د(۱۳۰۰ هـ ق) کال په شاوخوا کی یې د پیښور په سیمو کی ژوند کاوه، او دهندی دموسیقی پر مقامو یی غزلی ویلې، او خو غزلی یې په « بهارگلشن » نومی کتاب کی چاپ سوی او هم یې دشعر نمونه د«ادبی ستوری » په دوهم توک کی راغلې ده. دابیت د دې دی :

ګره به شې آخر «افتاب پری » له دغه غمه ته

ستا په مثال خوک په عشق کی سرگردانی دی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۵ مخ.

۱۶۷۰- آنخون ختک

د پښتو ژبی او لسمی شاعرو، او پر او لسمی وزن یې شعرونه ویل، دده یوخه اشعار د«گلزار پښتو» په کتاب کی چاپ سوی د دده ژوند د دیرلسمی هجری پیړی په پای او د خورلسمی هجری پیړی په سر کی ا ټکل کیدای سی- دا بیت دده دی :

خال دی ایښی په جبین نوم دی خور په روی زمین

زما پیر محی الدین د«آنخون » دخولې گفتا ردی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۶ مخ

۱۶۷۱- آیتی هروی

دخپل وخت ددری ژبی نومیالی شاعرو، په شرات کی اوسیده، لومړی یې په اشعار و کی « نرگسی » تخلص کاوه او بیا خپل تخلص په «آیتی» واړاوه، او د ده معاصرینو پوری تړلې دهچې هر وخت به یې د یوچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌شعر کی یو باریک مضمون و سوندهنه یې دستی په نظم کاوه خو په‌هر صورت دی دخپل وخت له زبردستو غزل ویونکو څخه گڼلی سوی دی او دده داشعارو دیوان سته. او په ترکی‌ژبه یی‌هم شعر وایه.

مأخذ:

تاریخ نظم و نثر در ایران ۱/۳۳۵مخ دسعید نفیسی تألیف

۱۶۷۲-ابا:

الف

دا باحیلو پښتنو مشر نیکه و، چی پخه زامن یې درلودل:

شاه بیگ، شخالی، شرغا، خاسی او اسماعیل.

او نیاددې زامنو په‌نامه په‌پښتنو کی‌ځانته ځانته خپلو نه‌سته.

مأخذونه:

حواشی-تواریخ حافظ رحمت خانی-په‌اردو، ۶۳۰مخ.

۱۶۷۳-ابابکر کندهاری:

د بایزید روښان د تحریک له مشرانو څخه و، په کندهار کی زیږیدلی او د یوولسمی هجری پیړی په شاوخوا کی یې ژوند کاوه: په‌دینی او شرعی علومو کی‌یې‌ښه مطلعا درلودله. د روښانیانو دسلی، روحانی او تصوفی تحریک ملگری سو، او یو کتاب یې «مزآة العارفین» په‌نامه نظم کړ. تصوفی اشعار یې‌ویل، او په‌تصوف کی‌دوحدة الوجود یانو له‌دلی څخه گڼل کیږی- دابیت دده دی:

خیرلیمان یې کړورورانده‌ی احدادد خدای و ته سجده کړه

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۷۴-ابراهیم:

د پښتو ژبې شاعرو ، پادری هیوز د ده یوه بدله د خپل کتاب «کلیدافغانی» د«چمن بی‌نظیر» په(۳۸۹)مخ کی‌د «براهیم»په نامه‌ته اخیستی‌ده- نو ځکه‌دی ددې کتاب د«ب» په‌ردیف کی‌د«براهیم» نامه‌تر رجوع وسی او هلته د ی هغه غزل و لوستل سی .

مأخذ

کلید افغانی -چمن بی‌نظیر-د کابل چاپ -۳۸۹مخ.

۱۶۷۵ابراهیم خلیل:

دپښتو ژبې اولسی‌شاعر په‌ختیه‌خلیل موسندودپښتونستان په «سترانی» سیمه‌کی یې ژوند کاوه -داولسی آهنگونو سره‌سم‌یې شعرونه ویل، او د.حافظ‌عظیم‌گنډاپوری(چی‌په ۱۳۲۱ هق) کال‌مړدی‌له‌پیرانوخخه‌گنلی‌سوی‌دی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۸مخ .

۱۶۷۶-ابراهیم شاه کالوخانی:

دپښتو ژبې حماسه و یونکی‌او داستان جوړو ونکی شاعر و،د پښتونستان دکالوخان په‌سیمه‌کی اوسېد .

دده‌حماسی شعرونه زیاتره دافغان او انگریزدجگړو دقصوپه باب کی دی .

د«یوترابان» قصه‌هم دده ده. تر(۱۲۸۰ هق) کال پوری ژوندی و .

دابیت دده دی:

دابراهیم‌شاه‌د کالوخان‌قوت‌معلوم‌شو کوی‌شعرپه‌دې‌قصه‌بې‌ښکاره نوم‌شو

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۹مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۷۷-ابرهیم متی زی :

د پښتو ژ بی غز ل و یو نکی شا عرو ، او د یوو لسمی هجر ی پېړی په شاو خوا کی د پیښور په لتو کی او سېد. په طریقت کی د چشتیه طریقې پیرو و دابیت دده دی :

ابراهیم ځکه د آشنا په کوی داخل شه چی یې عشق شه په دالار ر هنمون و ر وورو

مـأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۸ مخ

۱۶۷۸-ابن یمین شنوازی

دا میر حبیب الله خا ن(۱۳۱۹-۱۳۳۷ هق)دو ختود پښتو ژ بی شا عرو ،دشینوار و په لوی پاپین کی او سېد، او پر کلاسیک طرز یې شعرو نه و یل ، او په شاعری کی درحمان بابا پیرو و .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۹مخ

۱۶۷۹-ابو احمد بستی :

دخپل و خت نوسیالی محدث او اصلی نوم یې محمد د ابرا هیم زوی او دجناح نسبی او کنیت یې ابواحمد بستی و .

په (۳۴۶ ه ق) کال دبغداد له لاری حج اوته تللی- حدیثو نه یې له اسحق بن ابراهیم القاضی البستی او صاحب احمد بن آدم څخه زده کړی و و .

مأ خذ :

دسیستان ځینی پخوانی مشاهیر -۱۱ مخ دښاغلی ز هری لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۸۰ـ ابو بکر جامی :

دمولانا عبدالرحمن جامی هروی له نژاده دښومعنوی او صوری کمالاتو څښتن په تېره یې بیا په ښه خطلیکلو کی لوی لاس در لود ـ هغه و خت چی یې له خراسانه کردستان ته مهاجرت و کیء هلته یې په «سیلمیه» مدرسه کی ځای و نیو، ډېر شاگردان پرر اتول سول او خصوصاً د نستعلیق په خط کی یې ډېری استفادې ځینی و کړې، او هلته یې د خطښې ښکلی توتې او رقعې پر ښوولې دی په (۱۰۷۷ هق) کی مړسو.

مـــأخذ :

خطو خطاطان ـ ۱۲۳ مخ دابوالقاسم رفیعی مهرآبادی تألیف .

۱۶۸۱ـ ابو بکر محمد بلخی :

دعلی زوی ، دطرخان نمسی ، دعبدالله کړوسی و دجیاش کوسی دخپل و خت له محد ثانو څخه و ، او په ابوعبدالله بلخی بیکندی هم لیکلی سوی دی څه موده په شام او مصر کی او سېد، او ز یاتره لیکنی یې په کوفه او بصره او بغداد کی کړی دی .

د (۲۷۸ هق) کال د رجب په میاشت کی مړدی .

مأ خذ :

لغتنامه ـ ب ـ ۲۳۸ مخ دمعجم البلد ان په حوالهٔ

۱۶۸۲ـ ابو بکر (میا)

میاابوبکرد دیرلسمی هجری پېړی له پو هانو او روحانیونو څخه و ، د پښتو نستان په «گوجر و گړهی» او سېد ، او په (۱۳۰۹ هق) کال کی مړدی ـ دی په پښتو ژ به لیکنی هم لری .

مـــأ خذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۹۱/ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۸۳-ابوالحسن هراتی:

دپښتوژبې لیکلوال قاضی خیرالله پېښوری لیکی چې ملا ابوالحسن هراتی «کلیله و دمنه» په پښتو رااړولی وه.

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۰ مخ

۱۶۸۴-ابوعبدالله محمد بلخی:

دفضل زوی او دعباس بلخی نمسی دخپل وخت له نوسیالیوصوفیانو او مشایخو څخه و. په (۳-۴) هجری پېړیو کی اوسېد.

له بلخه څخه وایستل سو، سمرقند ته مو لاړ، او په (۳۱۹ھ ق) کال مړ دی.

مأخذونه:

۱-الاعلام زرکلی-۷/۲۲۱ مخ

۲-لغتنامه -ب- ۲۳۸ «

۱۶۸۵-ابوعلی حسن بلخی:

دشجاع زوی او دربجا بلخی نمسی د خپل وخت نوسیالی و، او په (۲۴۴ھ ق کال په نهه خلویښت کلنی کی مړ دی.

مأخذونه:

۱-دد هخدا لغتنامه-ب- ۲۳۸ مخ

۲-معجم البلدان-

۱۶۸۶-ابوعلیشاه (سید):

سیدابوعلیشاه دسید امیرالدین زوی دپښتو له خوږ ژ بوشاعرانو څخه و، دی په (۱۸۳۳م) کال دپېښور دشبقدر په اسلام آباد کی زیږېدلی دی. دینی علوم یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په «کتوزی» کی لوستی اوخه.وده هم په «پنډیالی» په تدریس اوتألیف بوخت و.

دی ډېرتألیفات لری چی مشهوره یې دا دی :

۱- جنگنامهٔ حسنین

۲-مناقب غوث الاعظم.(رح)

۳- وفات نامه

۴-قصهٔ جابرانصاری .

۵- کلیله و دمنه .

۶-لیلی و مجنون .

۷-نصیربربری .

۸-قصهٔ قهقه .

۹- قصهٔ شمشاد.

۱۰-قصهٔ مرغابی.

۱۱-بختیار .

۱۲-سیرحاتم .

۱۳-آدم و درخانی .

۱۴-قصهٔ دل افروز .

۱۵-جنگنامهٔ محمد حنیفه.

۱۶-جنگنامهٔ شیرعلی .

۱۷-جنگنامهٔ کلان .

۱۸-دیوان سید .

۱۹-در محفل

۲۰-مناجاتونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده په دیوان کی بدلی او اشعار دپښتو پراو لسی او ز انوهم سته .

دی په (۱۹۳۰م) کال کی مړسو، او دابیت دده دی :

که ښکا ره دی په چمن شی دښ گل په نار وسو روراخی و زله بلبل

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۰مخ

۱۶۸۷-ابوعلی شقیق بلخی :

دابراهیم زوی او دعلی از دی بلخی نسبی په دو همه هجری پیړی کی دخراسان له لویونوسیالیو صوفیانو او عارفانو څخه و .

دمړینی کال یی ذهبی (۱۹۴ هق) او دوفیات خاوند (۱۵۳ هق) لیکلی دی .

مأخذونه:

۱-الاعلام-دزرکلی-۳/۲۴۹ مخ

۲-لغتنامه-ب- ۲۳۸ « ۳- طبقات الصوفیه

۱۶۸۸-ابوعلی عبدالله بلخی :

دمحمد بلخی زوی مشهور په «بلخی» په درییمه هجری پیړی کی دبلخ له نوسیالیو محدثانو څخه و .

ماخذونه

۱-الاعلام-دزرکلی -۴/۲۶۱مخ

۲-تذکرة الحفاظ - ۲/۲۳۳« ۳-لغتنامه-ب- ۲۳۸ «

۱۶۸۹-ابوالفتح البستی غزنوی :

دسلطان محمود غزنوی دو ختونوسیالی شاعرو ، په دری ژبه یی خواره شعرونه ویل، دده زیات اشعار دعرفان او توحید په باب کی وو-د (۴۳۰ هق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکوچنی اختر په میاشت مړدی- لکه چې یو شاعر دده دمړینی نېټه داسی په نظم کړې ده :

شیخ عالیقدر مجدالدین ابوالفتح آنکه بود　　مقتدای اهل فضل وسر اهل کلام
چار صدباسی چواز تاریخ احمد در گذشت　　در مه شوال رحلت کرد تادار السلام

مأخذ

مفتاح التواریخ -۳۸- مخ

۱۶۹۰- ابوالقاسم عبدالله بلخی :

داحمد زوی او دمحمود دکعبی بلخی نمسی د دریمی هجری پېړی په پای او دخلرمی هجری پېړی په سرکی له معتزله اماماوشخه و.

مأخذونه :

۱- الاعلام- دزرکلی -۴/۱۸۹ مخ
۲- تاریخ بغداد- ۹/۳۸۴ «
۳- ددهخدا لغتنامه- ب- ۲۳۸ «

۱۶۹۱- انکړ مولانا- یا- ارکړ مولانا :

دتیرادار کزو او سیدو نکی دخپل وخت له نومیالیو غازیانو او مجاهدینو څخه و، چې په شیخ المشایخ مولانا انکړ- یا- مولانا ارکړې شهرت درلود، او دسواد د باباجی صاحب مشرخلیفه او مأذون و، مزارې دشلمالی وزیرستان ددوړ دقبیلې په سیمه کی دی.

مولانا انکړ په ۱۸۷۸م کال دبنو او دتل په منځ لاره کی دپرنګیانو پرلښکر یرغل وکړ، او انګریزی پوځ ته یې زیات تاوان ورساوه، او خوننګیالی غازیان هم شهیدان سول. بیا په ۱۸۸۹م کال یې ددوو سوو وزیرو، مسیدو او دوړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاز یانوسره دتل په اته سیلی و اتن په سپری نوسی کلی کی پرانگریزانو حمله و کړه ، په کیمپ و رننوتل لاس په لاس جگړه و سوه او دانگریزانو اوه شپیته تنه جگړن یې وو ژل .

په دی توگه نوسالانا اتکړ یا ار کړ له هغونو میالیو مجاهدینو څخه و ، چی دژوند زیا ته برخه یی په غزاگا نو کی تیرسوی و ، زه او په پای کی هم شهید سو .

مأخذ :

پښتانه دوتهوک ۲۱۳ مخ د کابل چاپ .

۱۶۹۲ - احسن :

د پښتو ژبی عالم شاعر مینا غلی همیش خلیل لیکی چی :

«دحالاتو یې هیڅ پته نه لگی صرف هم دغه دوه غزل یې په لاس را غلی - داسی معلوم یری چی «احسن» یو عالم سړی او د یو مقلد شاعر په حیثیت پښتو ادب کی د ښکاره مقام خاوندو ، وداشعار و اسلوب یې د خپل و خت د پښتنی روایا تو په بنیاد دی » دادوی بدلی دده دی :

- ۱ -

. . . . . کړم

خپل قسمت دیار د مینی انفعال کړم

د تصویر په شان یې ساه در ته و لاړ یم

د بوسې زکوة و باسه در ته سوال کړم

چه سی یار له غمازناست و لید په سترگو

د ساهی په طوری یې په تیغه حلال کړم

ښار د زړه سی کړه تالا سپاد ترکو

بی تقصیره بیگناه یې زه تالا کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده د کبر کاسه تل مدام نسکوره
ځکه غم د یار د حسن دی زوال کړم
چی معدو مه شوه و عده د وصال ځکه
تسله دی خو رخاطر خخو په فال کړم
اته واپې چې در از پرده پوشي کړه
زه «احسن» یې ځکه بند له قیل و قال کړم

- ۲ -

چی پنهان رانه داستا ښکلی رخسار دی
له ژوندونه مې نور مرګ و ته تلوار دی
په امیدستا در اتلو ګلستان ګل شه
د ست بسته ډر ته و لاړسرو چنار دی
چی شهرت مې ستا د مینی خدای نصیب کړ
او س په بیار ته جار وتل راته ډیر عار دی
چه په خوله دی رقیبانو ئی تل زور وي
عاشق ځکه د منصور غوندی سنګسار دی
یوځل تا د سرو لبانو مې راکړی
لا تر او سه مې په سر کی داخمار دی
چی دستا له وصله زه یم محرو م شوی
ټول صورت مې دی تبجن زړه مې بیمار دی
که رسن د زلفوور کړی خوار «احسن» ته
په محیط د ریاب د عشق کی ګرفتار دی

مأخذ :

ورکه خزانه -۲/۵۰۲ مخ دښاغلی همیش خلیل تالیف د پیښور چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۹۳-احمد تراهی:

دپښتو ژبی شاعرو او په (۱۲۹۳ هـ) کال دلری پښتونخوا په «تراهی» نومی ځای کی اوسېدا وپه همدی ځای کی یې په یوه جومات کی امامت کاوه-دی ټکیوته دی په خپله داسی اشاره کوی:

تراهی و، کی می مقام دی — خبر دار پرې خاص وعام دی
په مسجد کې کی امامت کړم — خپل مولی له عبادت کړم
سنه د ری نوی یو زر — دوه سوه نور کړه برا بر
خلو رمه د شعبان وه — په قدرت دپاک سجان وه
توقف کړه ای احمده ! — وړاندی تا لره دمه ده

ده په همدی کال او همدی ځای کی دوی پښتو رسالی چی یوه «خوابنامه» او بله «فالنامه» نومېږی دپښتو په لنډه مثنوی په نظم کړی او په یوه وقایه کی خپری سوی دی چی نمونی یې دا دی :

له خوابنامی څخه :

پس له حمده له صلوته — راشه غوږو نیسه ما ته
چی باعث په بنده راشی — نور یې خدای ته التجاشی
هر انسان لره خطاشته — له مولی ځنی عطا شته
القصه ښکوم خوابنامه زه — ورسره ضم فالنامه زه
چی پښتوته شی اسانه — په فارسی ده قدر گرانه

له فالنامی څخه :

پس له دار نگه کلامه — وا یم تا وته نیکنا مه
اوس می دار نگه فکرت دی — فالنا مې وته حاجت دی
نقل دی له نصر الدینه — اې زما ورو را مینه
د هو یلی دی دا شان — په ترتیب سره اسا ن

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاتحه دی له یوه وا ره ولولی ای بر خو رد اره
بیاسائل ته دی ای جانه امر و کا د دی شا نه
چی دښی لاس گو ته کېږده په یوحرف باندې یې پرېږده
پس لسه هغه مقر ره گو تی لاندی کړه نظره
چی کوم حرف دی لاندی ښکلی نظرو کړه لا ندی غلی

له پای څخه :

پس له دې سی اختتام دی بیا هر چاته سی سلام دی
د اسلام علی الد وا م په هر چا په خاص و عا م
مختصر سی کړه ابیا ت چی کتاب ترې نه شی زیات
مسمی یم په « احمد » په نامه د محمد

مأخذ :

ادبی ستوری -۱/۱۱۱مخ

۱۶۹۴-احمد تیراهی :

گل احمد مشهور په احمد تیراهی دعبدالکریم زوی په ختیه خلیل دپښتو ژبی ښه شاعرو ، په (۱۲۴۲ هـ ق) کال د پیښور د سیمو په « سپینه ډهیری » کی زېږېدلی دی - دینی علوم یې لوستی وو ، او تر هغه و روسته یې تد ریس کاوه او په تألیفو بوخت وو . بیا په «تیراهی» سیمه کی میشته سو ، او همله یې امامت درلود. دده ژو ند تر (۱۳۰۱ هـ ق) پو ری یقینی دی .

احمد په خفیف بحر مثنوی کی ډېر اثارلری چی مشهوره یې دا دی :

۱-قصص الانبیاء

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـقصه شهزاده رت و پدمن.

۳ـقصه طوطی مینا.

۴ـذخیرة القراء .

۵ـهدایت المؤمنین.

۶ـفالنامه و خوابنامه.

۷ـقصهٔ جمجمه

دابیتو نه دده دی :

تیراهی کی سکونت کړم

هم پیشه د امامت کړم

یم په اصل کی خلیل

و ایم تاته اوس دلیل

سفید ډهیری کی می شه جددی

خاص بنده د پاک احددی

فرزند یم د عبد لکریم

که ایمان می شی سلیم

مـــــأخـــــذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۱۴ مخ

۱۶۹۵ـ احمد جان غاځی:

د پښتو ژبی اولسی شاعر، په ختیه الیسنگی غاځی و ، او د غاځیو په «پټله» کی اوسېدـشوونه یی پرملی آهنگور غول .

په (۱۲۷۰ هش) کال کی زېږېدلی او په (۱۳۴۰ هق) کال کی مړدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیت‌دده دی:

دهلک‌توری‌سترگی‌توری‌یې‌و روځی‌دی نور و بنوبې‌رانه‌ایستی ډډو زی‌دی

مـأخذ:

فرهنگ‌زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۷مخ

۱۶۹۶-احمد (ملا) الینگاری:

ددینی علومو طالب او دپښتو ژبی او لسی شاعرو ، پلار یې محمد حسین نومېداو دلغمان دالینگار په‌شاهی کی اوسېد .

په(۱۳۰۱ هق) کال‌زېږېدلی‌اویه(۱۳۴۵ هق) کال کی‌مړدی.شعرو نه‌یې براولسی و زنوو یل-دابیت‌دده‌دی:

ما نـن و لید ه هـغه د لـبر شین خال‌یې‌ایښی دزنی پرسر

مـــأخذ:

فرهنگ‌زبان‌و ادبـیات‌پښتو-۱/۱۶ مخ

۱۶۹۷-احمدجان (ملک):

ملک احمـدجان د ملامحمد زوی او درا زالدین لمسی‌په ختهساپی دخپل وخت او خپلی سیمی مخو رسړی و ، او د لـغمان دمرکزپه احمد زیـوکی اوسېد- په پښتو ژبه یې شعرو نه وایل ، غزلی او قصیدې لری - اشعاریې د هیوادپه مطبوعاتوپه‌متفرق ډول‌خپاره‌سوی-او دی‌په(۱۳۲۷ هش) کال کی مړدی

دابیت دده دی :

احمدجانه دیوانه‌دی‌خلق‌بولی که‌په‌عقل‌افلاطون شې‌یا بهلول

مأخذ :

فرهنگ‌زبان‌وادبیات‌پښتو- ۱ر۱۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۹۸ـ احمد جي :

د محمد شاه گل زوی د پښتو نثر لیکونکی و ، یوی کتاب یې د «مفید المبتدین» په نامه په (۱۳۲۵ هق) کال د صرفی قواعد و په باب کی لیکلی و .

مـــأخذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۱۸ مخ

۱۶۹۹ـ احمد خان :

د احمد شاه بابا دو ختود پښتوژ بی شاعر تېرسوی دی (۱۱۶۰-۱۱۸۶ هق) دده خطی اشعار لیدلی سوی دی او دا بیت دده دی :

احمد خانه هرسړه هله پوښی چی دعمر تار یې پرې شی په مقراض

مأخذ

فرهنگ زبا و ادبیات پښتو ـ ۱/۱۹ مخ

۱۷۰۰ـ احمد داودزی :

د یوو لسمی هجری پیړی له نو میالیو صو فیانو او مشایخو څخه و ، او د «شیخ احمد داؤـ دزی» په نامه یادیده ـ د پیښور په سیمو کی او سیداو په تصوف کی د نقشبندیه طریقې پیرو و ، سربېره پر تصوف یې په پښتوژ به شعرو نه هم ویل ، او یو کتاب یې د «الشرایع و الاحکام» په نامه په پښتو نظم کړی و .

په (۱۱۱۸ هق) کال مړسو ، او د داؤ دزی په محله کی ښخ دی .

مـــأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښیو ـ ۱/۱۵ مخ

۱۷۰۱ـ احمد (شیخ) لودی :

شیخ احمد لودی د شیخ سعید لودی زوی د اوومی هجری پیړی له نومیالیو پوهانو او مورخانو څخه و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهپه (٦٨٦ هق) کال کی یوگټور کتاب د«اعلام اللوذعی فی اخبار اللودی» د ملتان دلودیانو پښتنو پاچهانو د کهاله په باب لیکلی و، چی کامران خان دسدو خان زوی چی په ښار صفا کی اوسید، پخپل کتاب« کلید کامرانی» کی هغه ته حواله ورکړې ده، اود پټی خزانې مؤلف محمد هوتک بیا د هغو دو اړو کتابو یادونه کړې ده، اود شیخ حمید او شیخ رضی لودی دژوند حالات یې له همهغو کتابو څخه را اخیستی دی.

مـــأخذ:

پټه خزانه ـ د کابل لوړی چاپ ٦٧ مخ

۱۷۰۲ـ احمد غوری:

د پښتو ژبی د ستر نامتو لر غونی شاعر « ښکارندوی » د پلار نوم و، چی دغور په« فیروز کوه» کی یې د هغه ځای د کوتوال حیثیت درلود، او په پټه خزانه کی یې یادونه راغلې ده.

مأخذ:

پټه خزانه ـ د کابل لوړی چاپ ۴۷ مخ

۱۷۰۳ـ احمد کندهاری:

دخپل وخت عالم او د پښتو ژبی فاضل شاعر، او په شعر کی د پیر محمد کاکړ دادبی مکتب پیرو و. تر (۱۲۰۱ هق) کال پوری یې ژوند یقینی دی ـ ده د اشعار و یوه دیوان درلود، او دوه نور اثره یې د«حقیقت الاسلام او «علم و عمل» په نامه هم لیدلی سوی دی.

مـــأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۲/۱ مخ

۱۷۰۴ـ احمد گل تګړی:

په پښتو نستان کی اوسېد ـ د نولسمی عیسوی پېړی په شاوخوا کی یې ژوند کاوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانانواو انگریزانو ترمنځ د(۱۸۵۷ع) کال دجګړې قصه یې په نظم کړې وه چې دار مستترختیځ پوهاند هغه په خپل کتاب «دپښتنخوا دشعرها رو بهار کی ر او ړې ده چې دایی دپای بیتو نه دی :

بهاو لپور کی فرنګی یوی و رځ دتوره و که لاف

داملک دپیښا و ردی رب و ر کړی دی انصاف

ګراته دی په ایرو کسی که څوک پیښشی پرې صراف

ویل داحمدګل خلق په بیعه لکه در که

علاوه پردې یې په یوه چاربیته کی دامیردوست محمدخان او دسیکانو جګړه هم نظم کړې ده چې هغه هم دار مستر په خپل کتاب کی راوړده چې لومړی بیت یې دادی :

چاوې چې دوست محمدغازی سنبال شه په کابل کی

خیژ ی دلښکر وبادشاه په قندهار زو ګایی

مـــــأخـــــذ:

دپښتنخوادشعر هارو بهار ـ دکابل چاپ ۱۲، ۱۳، ۱۴ مخونه

۱۷۰۵ـ احمدګل سلیمانخیل :

دغازی امان الله خان په وختو کی چې دپښتو ژبی دپاره په (۱۳۰۱ ه ش) کال دکابل دارګ په «شمالی برج» کی یوه علمی او تحقیقی ټولنه جوړه سوه او «مرکه دپښتو» و بلله سوه داشاغلی دهغی مرکې غړی و ،چې دپښتوژ بی دکتابود لیکلو دسوادو او لغاتودراغونډو لوپه لاره کی یې زیار ایستلی دی ، اوپه هغه مرکه کی یې دسلیمانخیلو دلهجې نمایندګی کوله.

مأخذ:

یوازنی پښتو ـ دکابل چاپ

۱۷۰۶ـ احمدنور آ ـ هګر :

د(۱۳۰۰ ه) کال په شاو خواکی یې پر اولسی اوزانو پښتوشعرو نه و یل، او دلغمان په مرکز کی اوسېد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیتودده دی :

زه احمدنور آهنگرپه ژړاژ اړمه له لویه خدایه ځنی خپل ایمان غواړمه

له بی وفاو نی دنیا نه لاړمه هغه ملک چی مالید لی سواری دی پکی

مـــأخـــذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۲۳ مخ

۱۷۰۷ـ احمدی عبیدالله :

د لوی عالم او عارف میا محمد عمر ځمکنی زوی و ، چی پښتو ژبه یی شعرو نه ویل ، په غزل کی یې « غریب او په قصصو کی یې «احمدی» تخلص کاو مـپه (۱۱۵۵ هق) کال زیږېدلی او دمتداو لو علومو ترلوستلوو روسته یی در وحانیت خواته مخه واړوله ، او دادب او بلاغت پر فنونو سربېره یې په تصوف کی هم لوړ مقام وموند، دده دآثار مشهور دی :

۱ـ هشت بهشت . ۲ـ شمایل نبوی ۳ـ قصهٔ جهاندار . ۴ـ دیوان

دده ژوندتر (۱۲۳۳ هق) پوری یقینی دی ـ او دابیت دده دی :

ترقیامته به په خود پس له دې نشی چی غریب دی په دید دخپل نگار مست

مـــأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ/۲۳ مخ

۱۷۰۸ـ اختر محمد شینواری

د پښتو ژبی شاعر و ، او په موسیقی کی یې لاس درلود د پلار نوم یې شیر زاده او په ختیه میا خیل شینواری و . په (۱۹۰۸م) کال په «لواړگی» کی زیږېدلی او په (۱۹۴۷م) کال په لواړگی کی مړاو همهلته ښخ دی اختر محمد ټوکی او بدیهه و یونکی سړی هم و ، او دده زیات شعرو نه دپښتو پر اولسی او زانوسم وو . په شعرو کی یې هم تصوفی هم عشقی او فکاهی موضوعات بیانول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیتونه‌دده دی :

په‌بازار کی دوصال‌سی دهستی‌پنگه تالاشوه

په‌اوړه کلی ماشومه په‌پسرکی په‌خندا شوه

دهجران داور پوښتنه دی‌له خپلو شونډو وو کړه

په سوال چی‌دوصال دی‌سره‌لمبه مخ کی پیداشوه

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو۱/۲٦ مخ

۱۷۰۹ـ اختر (ملا) :

ملااختر ددولسمی هجری پیړی په شاوخوا کی په کندهارکی اوسید، اودخپل وخت د پښتو لیکوال و، او د پښتو په تاریخ کی یې مطالعه درلودله‌او دپښتنو دتاریخ په‌نامه یې‌یوکتاب تألیف کړی‌و، چی‌انگریزمستر بیلوبې‌د « تاریخ‌ملااختر » په نامه‌یادوی. د«یوسفزی‌افغان»دکتاب‌مولف‌هم د «تاریخ‌ملا اختر» نوم‌دپښتو په تاریخی کتابوکی یادکړی دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو۱/۲۷ مخ

۱۷۱۰ـ اختو سنځر خیل

اخترمحمد مشهور په « اختو » دکاکړو په سنځر خپل تبرکی نومیالی مبارزو، چی د یر غلگرو پرنگیا نو سره یې مبارزی کړی وې ، چی دهغه ځای‌خلکو په کاکړی غاړو کی ښه‌ستایلی دی‌چی وایی :

جنگ کوی اختو په کښې — پرو خلن گرځی سلیشې

پر کلات اختو بندی — پرړوب‌لاری‌بې‌پرو اځی

ستا یو سردی گاربې‌کې — اختوته‌لوی‌اپسرانوړې

(۱۱٦٦ ه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو اختو بل شپرا لی — له ږو به غبرګ بابوګان وړی
یو اختو بل شپرا لی — دو اړه مز غن سره ګیا ن دی
پر کابل اختو بندی — پرږوب لاری پ نخر و ځی

مأخذ :

پښتواو پښتانه ـ دسیال کاکړ، دکوټی چاپ ـ ۱/۳۰۹ مخ

۱۷۱۱ـ اخلاص خان:

دآدم خا ن او در خا نی دنکل له ښهر و ښخه د ی ، چی مسعود بن عبدالله په هغه نکل کی داخلاص خان دخولـې نارې راوړی دی ده دلسمی هجری پیړی په شاوخوا کی ژو ند کاوه ـ دا بیتو نه دده دی :

دغه نورستوری سی کو ږی
دقطب ستوری سی نه کو ږی
له ځایه در خو هسی رنګ ښایسته ده
دجنت حوره به خر نګه ښایسته وی

مأخذ :

فر هنګ ز بان و ادبیات پښتو ـ ۱/۲۷ مخ

۱۷۱۲ـ اخو ند کبیر :

حافظ عبد الکبیر مشهور په اخو ند کبیر دپښتو ژ بی شاعر او دقرآن حافظ و ، چی دلوی احمدشاه بابا (۱۱۶۰ ـ ۱۱۸۶ هق) په و ختو کی یې ژو ند کاوه ، او خپل یو کتاب یې چی «معجز ات » نو سیده د احمد شاه باباد پاچهی پر او و م کال شروع کړی و ، او پخپله و ایی:

په شروع ددې کتاب شو م — په و کښو د رنایا ب شو م
سـن دهجر چی سی شمار کړه — «سو غق» سی تری اظهار کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چی زرسل او شپږ شپېته وو
د اوو تللی نور په تله وو

احمدشاه بادشاه پښتون و
او وم کال یې په رفتون و

داخوند کبیر دژوند نورحالت لاس ته رانغله، خوددې آثارو نو سونه یې پاته دی

۱ـ معجزات : دا کتاب په لنډ بحر کی مثنوی دی او د کوم عربی اثر ترجمه ده ـ تقریباً یوزر او پنځه سوه بیتونه لری او داسی شروع کېږی . :

اې چی خدای واحد احدیې
لم یلد و لم یولد یې

هرچه کړې هغه به وشی
بې دستاله کړو څه نه شی

چی څه نه وی تې پیدا کړې
بیایې هسی رنګ پنا کړی

گویا هیڅ نه و، پیدادی
پیدا شوی په دینا

لکه وړاندی چی عدم و
نې صورت او نه یې دم و

که بنده کوم کار کوینه
که سا کن یا چیرته ځینه

که او قوال وی که افعال وی
قوت ستا د ذو الجلال وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوت ته ورکوې خدایه
ته هادی یې رهنمانه

دا قوت واړه له تا دی
چې اوس زه وایم زمادی

۲ـ دفع الفقر: دا یوه منظومه ترجمه دهچې شروع یې په دې بیتو کیږی:

کل ثنا خدای لره ښایی
چا ویلې یا یې وایی

همسی خدای چې دی خالق دی
د همه مخلوق رازق دی

هم قابض دی هم باسط دی
هم رحمان رحیم، مقسط دی

هم غنی سړی دی خوار کا
خوار فقیر دی دنیا دار کا

بیا درود چې تل حیات دی
په سر ورد کائنات دی

۳ ـ دار المجالس:

۴ـ سیف ادارامنظر لمجالس:

داخوند کبیر یو شمېر منا جاتونه د فوائد الشریعت دهغې چاپی نسخی پر حاشیو باندی چاپ شوی دی چې په (۱۳۰۴ هق) کال په دهلی کی لیتوگراف شوې ده.

ماخذ:

پښتانه شعرا ـ ۳/۸۲۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۱۱۳ - اخوند مصری

د پښتنو ژبې شاعرو ، خو د ژوند نور معلومات يې په لاس را نغله ، يوازې يې يوه بدله د عبدالغنی کاسی په پښتو جونګ کې راوړه سوې ده .
ښاغلی رفيع دده ژوند تر ۱۱۴۲ هق کال د مخه اټکل کړی دی . دده بدله داده .

که مخامخ شوم له خپله یاره سره
دادنیا به او اره کړم له روزګاره سره
هغه پر تاسین و تاته ګوری
دا بهو ده خبری نه کړې له وزګاره سره
که عالمان په جهان نه وای ښدا
و ، داعاسیان به وزګرشوی له کناره سره
پتنګان و سوه دخراغ په لنبو
او دبور او سلخ خه دی له انګاره سره
چی اهاړ را شتی پسرلی به نه وی
او ښایسته بلبله زیب کاله ګلزار سره
هغه توتیان چی په باغو نو اوسی
او س یې له باغه الواته کاله چغاره سره
او هغه زړو نه چی دحق په لاره خوړ شو
په هر زمان به یې جنګر یزوی له کفاره سره
او هغه زړو نه چی دحق په لاره وسره
ښایسته جنت سو رته ور کړله دیداره سره
غازیان غزا کوی دحق په لاره
او داد سبکو بار به یوسی له داواره سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیا هندوه دهندوانو رېز که
وی دهندوانو ډېره مینه له زناره سره
«اخوند مصری» په تادرمن نور به په خه ږ غېږی
ستا لېونی مینه غواړی له دیداره سره
مأخذ :

ادبی ستوری - ۱/۱۲ مخ.

۱۷۱۴ - اخوندمیاداد

دپښتنو ژبی پخونی شاعردی چی د میرزا حنان کندهاری شاعرله یوه بیته موپېژانده او د «د افغانستان نومیالی» د لوسړی تورک په ۲۵ مخ مونوم راوړی و، خوخنگه چی د کلام نمونه یې لاس ته راغلی نه وه، او اوس د ښاغلی حبیب الله رفیع په زیاردهغه خوبدلی دعبد الغنی کاسی او ملاښایسته خان کاسی په پښتنو جونگو نوکی موندلی سوی نوځکه سود اخوند میا داد کلام د نمونې په توگه یوه بدله راواخستله - نوری بدلی یې «دادبی ستوری» د کتابه لسم او یوولسم مخ کی سته، خود د بشپړدیوان ځرک یې لامعلوم نه دی. هغه بدله یې داده :

که دی دحق مینه روزی شی له دوامه سره
لکه الف چی وصلت بیامونده له لامه سره
که دی او دس دمحبت په میوو شی چیری
دحقیقت نمونځ به ادا کړې له امامه سره
که دی دارشتینی مینه په زړه پرېوزی چیری
دابې وفاننگه به پاتی شی له نامه سره
په خه حکمت دی ددنیاسرایونه روغ کړه خه شو
اوس دگورخونه یې په پرېوته له بامه سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته خو راغلی مسافر یې دمقصود په طلب
دغفلت خوب دی اختیار کړی له آرامه سره
دسکند ر دآئینی دو ر (خو) هم تېر شه
هسی دجم خبری پاتی شوې له جا مه سره
په نالیدلی لار به ځې زېر مه یې ولی نه کړې
په آخرت به پښېمانی کړې له هر گامه سره
تر چندن تیره سفیدی سی ستادمخ لیده شی
اوس دی دگو رچینجی هوس کاهر اندامه سره
«اخو ند میاداده» آخر تگ دی له نیمگړی د نیا
دمسافر شه دلبستگی ده له مقامه سره (۱)

مأخذونه :

۱ـ ادبی ستوری ـ ۱/۹ مخ
دښاغلی رفیع تألیف .
۲ـ دپښتو ادب تاریخ ـ ۵۶ مخ

۱۷۱۵ـ۱ ارسلاخان اتمانخیل :

پروفیسر سیا کاکړ لیکی چی : «دننگ توته، دغیرت نخښه اودپښتنو الی سمیول غازی ارسلاخان هغه نومیالی کاکړ مبارزدی چی پخپل ژوند انه

---

(۱) دا خوند میا داد د دې بدلی ځینی بیتونه په ډیرسر تغییرد پښتا نه شعرا په لومړی توک کی دمیا عبدالکریم په نامه راو رمسوی دی ـ خوخنگه چی میا عبدالکریم ددیار لسمی هجری پېړی شاعر دی ، او دابدله دملاښایسته خان په جو نگ کی په ۱۱۴۲ هـ کال خطاطی شوې ده، نو ځکه داخو ند میاداد گنله کېږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی یې پر نګ ته و چه نده کړې دسهیلی پښتو نخو د بو ری دتار بخی ناوی دغه ملی شخصیت تل له پر نګ سره په مار زه اخته،او دانګلستان و استعمار چیانو ته یې همیشه په سپکه ستر ګه کتلی دی .

ددغه انقلابی پښتون له کار ناسو خخه یوه تاریخی کیسه داوه، چی خه وخت د« کیسفور ډ »بدلی له کوټی خخه دکاکړ ستان وتل چو تیا لی ته وسوه نو ده دپښین دیوه تر ین و رور فیض محمدخان غازی کسات دپر نګیانو دهمدغه ستر ملکی منصبدار خخه ، چی په تل چو تیا لی کی یې په خپر دپو لتیکل وظیفه اجر اکو له ،دمینی اوو ینی د تړون په اساس و اخیست ،ارسلاخان دبوری په سنځاوی وی کی ترځان پنه او چاغ پر نګی هغه وخت په پښتنی ایمان پخپله توره وواهه چی دی پخپل کور کی له غسله فارغه او په سینګار اخته و ـ خوارسلاخان گیسفورډ راچپه کی بالاخره دکاکړ ودغه ملی فر زند پخپله مبار زه چاره داسی سوری سوسبری کی چی په نتیجه کی هغه سر دار او دی غازی و گر ځید ، بیا نو غازی ارسلان په پای کی دپر نګیانو له خو اپه سنځاوی په دارسو ، خو تر مر ګه پوری پر خپلو کړو پښیمانه نسو .ددغه ملی شخصیت په باب یوه فولکلوری غاړه دخلکو پر ژبه، چی دلته وړاندی کیږی :

ارسلاگیسپو رټ سر دار کیء نوم یې لوړ تر سر داران کیء

اوس په بوری کی دیوه سپتر چمن نوم «ارسلاخان» پارک« گر ځیدلی دی »

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـ دکوټی چاپ ـ ۱/۲۲۶مخ

۱۷۱۶ـ ازمیر خان مندو خیل :

د اختر محمد زوی د روب له نو سیا لیو مجا هد ینو خخه و ، چی د غازی امان الله خان په وختو کی یی د افغانستان دخپلو اکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌مبارزو کی دپرنگیانو پرضد مړنی برخه اخیستی وه.دی د«وله‌اکرم» په‌کلی کی اوسېد ، او په ډوب لبوی کور کی جمادارو ، خو په (۱۹۱۹م) کال دنورو پښتنو زلمیانو په‌ملگری دپرنگیانو سره په مړانه‌وجنگېد ، او په‌پای کی‌د«کوندر» په‌سیمه کی میشتمه سو ، خو چی بالاخر دپرنگیانوله لاسه شهید کړه وسو .

وایی چی پرنگیانو د ازمیر خان غازی سر پری کی‌ءاو انگلستان‌ته یی‌ولېږه، خو بل‌روایت دادی چی‌دده سر یې دمشو مرانی دسره‌سره‌ښخ کی‌ء .

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـدسیال کاکړ لیکنه ـ۱/۵۵۴مخ .

۱۷۱۷ـ اسحاق :

پښتو ژبی قصه و یو نکی شاعرو ، د همـدې پېړی په سرکی یې دپښتو نستان په‌سیمو کی‌ژوند کاوه . یوه قصه یې‌د«شهزاده جهـانگیر او شهزادی گلرو » په‌نامه په پښتو نظم کړې ده ، او متفرقی غزلی هم‌لری دابیت دده دی :ـ

لاتر اوسه زه اسحاق روغ شوی نه یم

خدای دی نه سپځی په‌او ردمحبت څوک

مأخذ :

فرهنگ‌زبان و ادبیات پښتوـ۱/۳۱مخ .

۱۷۱۸ـ اسلم شاه :

دپښتو ژبی شاعرو ، او د پیښور په‌شاوخوا کی اوسېد .

دملک نوروز شاعر همعصره او د هغه دادبي مکتب شاگرد و .

دده‌خلو رشعره په « جشن نوروزی » کتاب کی‌راغلی او په اشعارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی یې دنو روژ بو اغیزه لیدله کېږی ،او هم یې دابیاتو په او زانو کی لږو ډېره بی‌و زنی لیده کېږه ی ـ دایې د کلام یوه نمونه ده‌اونو رشعرو نه یې په «ادبی ستو ری» نومی کتاب کی راوړه‌سوی دی :

قسم د ی صنم بر تو ا م مبتلا رقم‌د ی په‌زړه‌ستا دمینی سودا
قسم‌دی بر هم‌دی‌ستا په‌مخ نو رخو بان بر تر دی له هر چاحسن‌ستادی‌لیلا
پری رو ، سمن بو ، سنبل موی جانان مکن بر یدن معطر بد ن خوش لقا
مجنو ن‌په‌زړه خون،نا زنین‌ستاله‌عشقه مفتو ن‌په‌دار نگ‌یم‌گلگو ن محبو با
په غفلت تما می گذ شت آ ه عمر می نکر دم عمل خو د شدم رو سیاه
له شرمه د خپلو گنا هو نو خاو نده په‌مخ می‌رو ان‌او ښکی ځی‌په‌ژړا
بروی نبی عفو گر د ا ن گنا هم ند ا ر م بجز او د گر د ا د خواه
ایمان په‌امان‌پاک سبحان‌غو اړی تاته په‌مخ دسر و ر هر سحر «اسلم‌شاه»

مأخـذ :

ادبی ستو ری ـ ۱/۱۳۷ مـخ

۱۷۱۹ـ اسماعیل:

دخپل وخت له عالمانو او د پښتو ژ بی له مؤلفانو څخه و ، د قـرائت او تجو ید په علم کی یې پو ره معلومات د رلو دل او یو کتاب یی د «معرفة‌القرآن» په‌نثراو نظم تألیف کړی و ، او د محمد بن جز ری شافعي مقدمه هم ترجمه کړې و ـ دابیت دده دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امخارج وعربی وو راوړی جزری
په پښتو می کړه بیان چی طالب ته شی اسان

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۳۳/۱ مخ

۱۷۲۰-اسوتا باباجی :

نوم یې حمیدالله مشهور په« اسوتاباباجی »دشرف شاه زوی او قطب شاه نمسی ، په ختیه ماسوزی پښتون دخپل وخت له نومیالیو زبرگا نو او شیخا نو څخه و ، چی د ژوند زیاته برخه یې په وعظ او تبلیغ او اصطلاح کی تیره سوې وه ، او په (۱۳۰۳) کال د « اسوتا » په سیمه کی سرې او ښخ دی ځکه نو هغه ځای « اسوتا شریف بولی او دی په« اسوتا باباجی» مشهور سوی دی ، او د ده اولاده «پاچاگانو» په نامه یادیږی اسوتاباباجی دسوات دشیخ محمد شعیب مرید و .

مأخذ :

حواشی -تواریخ حافظ رحمت خانی-په اردو ، ۶۲۳ مخ .

۱۷۲۱-اسیم گل :

د پښتو ژبی امی شاعرو ، پلار یې محبت نومید او د پگتیا د منگل دسیمی په « لژه » کی او سید - شعر و نه یې پر اولسی او زانوسم ویل او زیاتره شعرونه یې شفاهی و- په(۱۳۲۴ هش) کال کی مړ او دابیت دده دی

شین سترگی سړی نرودی کیتو به کی
چور پوی غوندی وو ښه یی خوړه غره کی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۳۵/۱ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۲-اصغر (ملا) :

ملااصغر د گدای زوی او داخوند درویزه ننگرهاری و رور، داخوند درویزه پرسبک یې نیم عروضی پښتو شعر وایه چی د سخزن په ځینو خطی نسخو کی یې نمونې سته - یو بیت یی دادی :

و اوری یارانو نبی ناست په جماعت و

جبرا ئیل و،پرې راغلی له ښه خدایه پرې رحمت و

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۳۷مخ.

۱۷۲۳-اعظم خان پنیزون :

پروفیسر سیال کاکړ لیکی چی : «د کاکړو په سنځر خیلی نو میالی پښتون دی چی په(۱۸۴۲) عیسوی کال کې یې د نورو پښتنو شاه زلمیا نو په ملتیا دپښین دایکلز یو په تاریخی جنگ کی بروخه درلده ده پې جنگ کی چی تفصیل یې د کوټې او پښین په گز یټیو کی خوندی سوی پښتنو د جنرل انگلینډ پوجو نو ته ماته ورکه، اعظم خان او دهغه ملگرو بری وموند. او س مبارز اعظم خان پنیزون حق لری، چی دملی شخصیاتو په کتار کی و دریږی.

مأخذ :

پښتو او پښتانه -د کوټې چاپ -۱/۳۲۱ مخ .

۱۷۲۴-اعظم لغمانی :

دشاه محمود سدوزی دو ختو دپښتو ژبی کوچی شاعرو .

نهه میاشتی دلغمان دالینگار په ښورا وه کی او سپداو دري میاشتی سړو سیمو ته تی - په ختیه اکا خیل و.

پر اولسی او زانوا یې ښه شعر و نه جوړول، دده شعر و نه تر اوسه دعوامو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌خولو کی‌جاری دی ، په‌شعرو کی‌یې عشقی، مذهبی او تاریخی‌مضامین بیانول- دابیتونه دده دی :

در ته‌تیر سی‌مشکلات کړه غوږ پرې و نیسیء عالمه
دشاعر کو رسی میرات کړ مانیولی‌دی محکمه
غوټ و رمیږ سی‌دده مات کړ خلاص‌به‌نشی له‌اعظمه
ته‌ټک دبنگالې یې چیری‌تښتې اې لعینه .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۳۷/۱ مخ .

۱۷۲۵-افضل :

دپښتوژبی نومورکی شاعرو چی دښاغلی څېړونکی همیش خلیل په زیار یې دکلام‌نمونه موند لې سوی‌ده او ښاغلی‌همیش‌خلیل‌داسی لیکی:
«دپښتوادب دافنکار دحمید باباوعبدالقادرخان ختک دزمانی‌و، په‌مجموعی‌حیثیت‌د افضل‌شاعری دنوادرو خالی نه‌ده او خصوصاً په‌فنی لحاظ‌افضل دډیر زیار اومحنت نه کاراخیستی دی، پخپله هم دغه‌دعوه لری اووایی:
نزاکت و، که صنعت که‌تلازم و« دفقیر»افضل »په شعرچندان راغی دافضل کلام دهغه د دردمند ،ناقراره اوسوی زړه‌آئینه ده،چی‌دهغه‌دزړه داغونه‌او مینی سری‌لمبی‌پکښی‌په‌حقیقی‌شکل ښکاری -تاسوئی‌هم‌وکوری:

هسی‌داغ په خاطرنه لرم دیارزه
چی‌هردم‌لحینی‌توی‌نه کړم‌لاله زارزه
فراغت زماله ملکه‌نه بیرون دی
دسیماب په‌دو دهمیش‌یم ناقرارزه
دشفابهی به‌خه راوړی طبیبـه !
چی ددرددپاسه دردوړم پرپرهارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاله گل د نو بهار شگفته نه و
بې موسمه توپه څه دخزان راغی
دیار خیال دی لکه نوح سلامت اوسی
که دستر گوپه کشتی می طوفان راغی »
د کلام نوری نمونی :

-۱-

مینی تار اباندی و کړو اثر و رو ورو
چی یې و ویستم له خوابه له خورورو رو
دم په دم یې ستاد عشق جنون زیاتیږی
لیونی د یوانه وش شوم ابترو رو ورو
ننگ ناموس و ماته څه ښایې ناصحه !
له ماپاتی شه د عقل دفترو رو ورو
و ارمستاد مینی او ردی چی رالگی
مدام سول شی په سکرو تواخگرو رو ورو
د غمزی په تیغ دی وو ژلم دلبره
او س می و کاپه د زړه نه خنجرو رو و رو
سل منترمسل افسونه یې خجل کړه
چی کوی راته خبری دلبرو رو و رو
د نارو فریا دافضله ! حاجت نشته
و رد کړه نوم دیار په شام وسحرو رو ورو

-۲-

هسی داغ په خاطرنه لرم دیار زه
چی هردم ځینی توی نه کړم لاله زار زه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه‌سی زړه گنه‌زړه نه دی په‌گوگل کی
داساتلی لرم او ر دگل رخسار زه
په‌هرشان دَیار په مرسته‌پسی و رکشه
که هرڅه دخوږ خاطروم په هروار زه

چی فلک‌ځینی تعلیم‌دخونریزی کا
له‌هغو خونخوار و سترگویم‌بیمار زه
په‌شرف د یارد جور هرگزنه‌شوم
د گردون په آپتونوپرو ادار زه

هریوخارچی یې‌دغم‌زړه کی نهال کړم
شگفته ځنی دگلو کړم‌خر وارزه
فراغت زماله ملکه نه‌بیرون‌دی
دسیماب‌په‌دو دهمیش‌یم ناقرا ر زه

دشفابهی به څه راوړی‌طبیبه!
چی‌ددر دپاسه‌در دوړم‌په‌پرهار زه

دشدت کنجی‌می‌ماته‌در قیب کړه
محکم‌قفل په آستان یم‌دنگار زه

هسی‌گرددیار په کوی کی‌شوم«افضله»
چی هیڅ شان‌یې‌دامن نه‌پرېزدم غبار زه

دافضل‌دوې‌نوری‌بدلی‌هم«دور کی‌خزانی »
په‌دو یم‌ټوک کی‌راوړسوی‌دی.

مأخذ:

و رکه خزانه -دپېښورچاپ-۲/۲۰۰مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۶ـ افضل خان (افضل الدوله):

افضل الدوله افضل خان دهندله پښتنو نومیالیو نوابانوڅخه و، پلار یې فاضل خان او نیګه یې احمد خان نومېده په ختیه مندڼ و.

ددو ولسمی هجری پیړی په شاو خوا کی یې په هندوستان کی ژوند کاوه.

پوخ ادیب، شاعر او مفسر و، په پښتو ژبی یې شعر وایه، او د قرآن کریم تفسیر یې له دری څخه په پښتو ژباړو لی و ـ دا بیت دده دی:

افضل خان بنده د رب رحمان رحیم دی امتی د محمد یم دامی شان

مأ خذ

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۳۹ مخ

۱۷۲۷ـ اکبر :

د پښتو ژبی شاعر او د زمینداوری اکبر پرته بل اکبر او د ملک نو روز معاصر و، او دده له اشعارو داسی ښکاری چی د ملک نور وز د ادبی سبک او مکتب پیرو او شاګرد دی دده دوې بدلی په «جشن نور وزی» نومی کتاب کی راغلی دی چی دلته دده د شعر د نمونی په توګه وړاندی کیږی :

ـ۱ـ

د پرجمال ـ مخ دی څراغ ز لفی دی جال ـ سینه دی باغ
بدن دی ګل ـ سیب دی ذقن سیاه دی خال ـ لکه دز اغ
دهن کوثر دندان دی در په سر دی شال ـ لب دی قیماغ
ابرو کمان بانه خد نګ شومه پایمال ـ په زړه می داغ
قدیې شمشاد ـ ګردن بلور بدمی دی حال ـ مه کړه دماغ
«اکبر» غلام د دستګیر در ته کړی سوال ـ غواړی فراغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۲-

پروت په فراق ای دلدارستا که ته واخلي خبرمی

پروت په فراق همیشه ژ اړم غم دی په ماشه انبا رستا
که ته واخلی خبرمی

جدائی‌دی بی‌یاره‌هیڅوک‌نکړی لکه چی زی یم نا قرارستا
که ته واخلی خبرمی

ښکل‌دی‌د زلفو زه پکی بندشوم یم نا علاجه گر (؟) ستا
که ته واخلی خبرمی

مات می‌په زړه کی تیغ دمژگانو هم راته‌وایي نه یم یارستا
که ته واخلی خبرمی

« اکبره » قدر په‌چاکی نشته ټول بیو فا شه گلزا رستا
که ته واخلی خبرمی

ماخذ

ادبی‌ستوری-۱/۱۶۲ مخ

۱۷۲۸-اکبر دین خان :

دپښتونستان دمروت«دلکی» دکلی دپښتوژ بی شاعرو،چی‌د(۱۳۰۰ھ)په‌شاو خوا کی‌یې‌ژوند کاوه ،په خټه مروت‌و. شعرونه یې پراو لسی‌اوزانوسم‌و یل ، دده‌ځنی اشعار «دگلزار پښتو» په کتاب کی‌چاپ سوی‌دی-دابیته دده دی :

را را مجبوبي تا دلبو جام گل درقیبانوله‌ماو یری‌په‌ارمان

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات‌پښتو-۱-۴۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۹ـ اکبر شاه :

ملا اکبرشاه د دیرلسمی هجری پیړی د پای په شاو خوا کی د یوسفزو د سیمی په «کوندی» محله کی او سید ، او د پښتو ژبی حماسه ویونکی شاعر و، شعرو نه یې پراولسی او زانو سم و یل اوتر (۱۲۸۰ هق) کال پوری ژوندی و.

ده د آدم او در خانی قصه هم په نظم کړی ده، او هم دده یوه حماسی بدله د «قتل کړ» ترعنوان لاندی مشهور ختیځ پوهاند دار مستتر په خپل کتاب « د پښتون خواه او شعر « هار و بهار » کی روړی ده چی هغه داده:

راغلی غازیان د پیرنگی په دغه ګړباندی
او ړی قتل ګړباندی
راغلی غازیان غزاله و اړه لور په لور عالمه
ګډیی کړ په شور عالمه
داشادو مخی خدای ور کړی دی په کور عالمه
آخلی به تری خور عالمه
توره نه وی ودزی و کړ په لو ړ باندی
او ړی قتل ګړباندی
توره نه وه داو لیاو کراست ورسره
ډیریی قوت و رسره
مو لا به حوری وله و کړی هرجنت و رسره
مرګ شهادت و رسره
مولیان سره شوغګ یې خور شو په کنړباندی
او ړی قتل کړبا ندی
مولیانه شور امدت شی آی دسوات صاحبه
او ښی سی ثاخی برسات صاحبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عاجزانو باندی شوی دی پسات، صاحبه
شه بنیر میرات صاحبه

لکه بلبلی چی یریگی په لگړ باندی
اوړی قتل گړباندی

لکه لگړهسی په دوی باندی شوړی کولې
دوی به تری سوړې کولې

له ویری تنگ شوچی غاز یانوپری داړی کولې
بیل بیل به کاړی کولې

خلق پرا ته دبرندلو په دغه خوړ باندی
او ړی قتل گړباندی

ډیربه صفت کوم به خپله په لسان دولی
پور ته شه نشان دو لی

حوری صفت کوی په زمکه په آسمان دو لی
مل یی شه سجان دو لی

نه حصارپری مومنان په دی شوپړ باندی
اوړی قتل گړباندی

نه حصارپری مومنان ترینه خطر نه کوی
توبی پری اثرنه کوی

ځان پری غازی کړی چی شوک دین دپیغمبرنکوی
بددی چی باورنکوی

زه اکبر شاه ملا ورځمه په ملاتړ باندی
اوړی قتل گړ باندی

ماخذ :

دپښتنخوا ه دشعرهاروبهار -۱۸ مخ د کابل چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۰ـ اکرم :

دښاغلی همیش خلیل په قول د اشرف خان هجری له (۱۰۴۴ هق) څخه تر (۱۱۰٦ هق) ددو رشاعردی. دی لیکی چی: «داسی معلومیږی لکه چی هجرئ او اکرم دواړو به کله کله په یوه سز که غزلی لیکلې، او هم دغه وجه ده چی د اکرم د روستو دوه غزلو نه په ردیف او قافیه د هجری په دیوان کی غزلی موندی شی ـ مثلاً :

د هجری دیو غزل مطلع ده :

رازمی هله هویدا د عشق مذکور که
چی می خو بن دلرگی سرلکه منصور که

د یوبل غزل په مقطع کی وایی :

هجری ډیردی شاعران په زمانه کی
ماخو ستاشعر په واړو کی منظور که

د اکرم غزلی د شاعری یوخاص صنف لری چی هغه بی نقطه شاعری بللې شی ولی باوجود د دغه صنفه د اکرم غزلی د عام فهمه او چتی دی... د دې په مقابله کی اگرچه د هجری غزلی بی نقطه نه دی ولی عام فهمه او روانی ضرور دی.»

د اکرم د کلام نمونې :

(۱)

مکړه مکړه کامه درومه دلـداره
کامکړه ډار کوله کر د گاره
ما سر مدله او ره مه لره والهم
ماهه! ورو کوم کلام همه له ډاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرو مال و دل ماو اړه و ماو ر کړه
لاهم کله له ماصلح کړه طراره
ماه د ماه له مهره و ر که لکه مهره
مسک د هم طرو که سهل له مداره
هرآدم که دله مهره مهر سوړ که
اسم و ر ک و ه د عالمو له کطاره
دو ه گوهر د هم و اصل کړه له احمره
هم د و صل کړه له مهره حوره ماره
دم له دمه صدو لک کاره ملا کا
«اکرم» کم آگاه د د هر له اسراره

—٢—

مکړه مکړه دار داله مهره دو ر کړه
داو اله دل دماهم کله مسرو ر کړه
کله کله دا محسود مهرو اکړه
دعاگو ماهه و اله د هر سحور کړه
د گل ملک لره ها ره د رومه له کوره
صدو لک و اله عدم هاله صدو ر کړه
له و د و ده د و ر هر گوره هم الم و ه
دل ئی او س د ماه له و صله همه سور کړه
د مادل د ا و ر د مهرو اړ ه و سه
اوس له مهره هم و اله کله معمور کړه
صدو لک کسه مد اح کسرد ماه مو ر ده
کله مور ملا له ماه سمه لور کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماه که رو ملاله مهره کا اکرمه ! گوره گوره له هوسه ماه حور کړه
دا کرم دوې نوری بدلی هم په «و ر که خزانه» کی سته.

مـأخـذ:

و ر که خزانه- د پښتو ر چاپ -۲/۱۴ مخ

۱۷۳۱-اکرم :

د پښتو ژ بی او لسی شاعرو ، چی شعرو نه یې د موسیقی پرمقامونو سم و یل. د ده ځینی غزلی په «بهار گلشن» کی چاپ سوی دی دا بیت دده دی:

سرو دو همه شراب خښمه نور له بدو توبه دو اړه لاسونه په تندمحمد اکرم ایښی دی

مـأخـذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۴٦ مخ

۱۷۳۲-اکرم اخونزاده:

ملا محمد اکرم مشهور په «اکرم اخونزاده» د پښتو ژ بی عرو، اود (۱۳۰۰ هق) کال په شاو خوا کی یې ژوند کاو ه.

د حضرت محمد (ص) نور نامه یې د غزل او قیصید ې په قالبو کی په نظم کړې ده . معلومیږی چی په دینی علومو کی یې ښه مطالعه د رلو د له .

د ده نور نامه د مذهبی تدریس په حلقو کی په «نور نامهٔ ملا اکرم» شهرت لری- دا بیت دده دی :

بیچاره اکرم ښښنه له تاغواړی
د عفو نامـه په تاښایی هم ستاده

مـأخـذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۴٦ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۳- اکرم نیازی:

ملامحمد اکرم نیازی د پښتوژ بی شاعرو ،او دلغمان دالینگار په «وت» کلی کی اوسېد، دده ژوند د(۱۳۰۰ ه ق) کال په شاوخوا کی اټکل کېدای سی .

دی عوامی شاعرو ،او په دینی علومو کی یې مطالعه درلوده .

دالینگار دسیمی جغرافی اوضاع یې په پښتو نظم کړې وه ـ دابیت دده دی :

حساب درته کوم ښیم دخو کلونومونه

چی دروغ پکی رانشی رښتیا وایمه حالونه

مـأخـذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۴۷ مخ

۱۷۳۴- التفات خان :

داحمد شاه بابا او دهغه زوی تیمورشاه دو ختوله نومیالیو څخه و ، چی داحمدشاه بابا په زمانه کی یې د«خواجه سرایي» رتبه درلوده، او د تیمورشاه په ختو کی ددولتی خزینی خزانه دار وټاکل سو، او داټاکل یې په(۱۱۸۶ ه ق) کال کی و .

مـأخـذ :

سراج التواریخ-۱/۳۷مخ

۱۷۳۵- الکو نیکه:

دپښتنو دیوه مشهور رتبرا لکوزو لوړی نیکه و ،چی داتبرترا وسه دده په نامه یادېږی دالکودپلارنوم سلیمان(زیرک) اودنیکه نوم یې عیسی اوورنیکه یې رجرو ،چی رجرپیاداودل یاابدال زوی و،اودابدال ژوندد(۴۴۰ ه) په شاوخوا کی اټکول سوی دی.

ابدال بیادترین زوی او ترین یا دشرخبون زوی او شرخبون بیادسربن زوی و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دالکویوو رو ر پوپل اوبل و رو ر بار ک‌و، چی دپوپلزو تپرپوپل او دبار کزو تپر بارک‌نه منسوب دی .

مأخذو نه :

۱ـحیات‌افغانی-۳۲۹ مخ

۲ ـ پر نوا ی معار ک باندی‌د پوهاند حبیبی تعلیقات- ۷۹۴ مخ

۱۷۳٦ـالله‌داد (شیخ)

شیخ الله‌داد په‌ختیه سموزی‌داشنغر اوسیدونکی‌دخپل‌وخت‌نو میالی عارف و، پلار او نیکه‌یې‌هم د سموزیو مرشدان تیرسوی و .

دپټمی خزانې مؤلف محمد هوتك د«او لیای‌افغان» د کتاب‌په‌حواله‌لیکی‌چی:

«شیخ الله‌داد لوی‌ولی‌واولوریې‌بی‌بی‌نیکبخته‌چی‌په‌حقیقت کی‌هم‌نیکبخته‌غارفه‌ښځه‌وه»

مأخذ :

پټه‌خزانه ـ د کابل لومړی چاپ -۱۸۱مخ

۱۷۳۷ـالله‌یار الیسه‌خپل :

د مبین زوی د کوټی دهند و باغ د کمپوغی دسیمی د کڅ نومی کلی اوسیدونکی په‌ختیه الیسه خپل کاکړ دپروب په‌ملیشه کی مبارز پښتون و، چی‌دپرنگ په‌وسله به‌یې پخپله پرنگیان وژل،لکه هغه وخت چی‌ملی‌مبارزینو کلاخان او قایم خان‌داپوزی پرشار بریدو کی‌عنو الله یارچی دپرنگ په‌سنگر کی ناست و، دپرنگیانو دوه ډگروالان یې دهغوی په ورکړ سوو،وسله‌وو ژل، دی په‌طبیعی مرگ مړ سو، او د کمپوغی په‌شیری گڅ کی‌خاو روته وسپارل سو.

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـدسیال کاکړ د کوټی چاپ- ۲۹٦/۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۸-الله ویردی:

دغازی امان‌الله‌خان په‌و ختو کی‌دهغی پښتو ټولنی غړی و، چی امان الله خان دارگ په‌شمالی برج کی‌دپښتو دخدمت دپاره‌د«مرکه دپښتو»په نامه‌په (۱۳۰۱ هش) کال کی‌جوړه کړې وه،اوالله ویردی دو ردگ دتېر دنماینده په توگه پکښی کارکاوه.

مأخذ:

یوازینی پښتو-دکابل چاپ‌و روستی پاڼه.

۱۷۳۹-الولالا:

د پښتو ژبی حماسه ویونکی شاعرو، د بلوخستان‌په پښین کی‌اوسېد، او پراولسی وزنو یې شعرونه ویل - دافغان او انگریزد جگړو دپیښی یې هم په نظم کړی دی، او پخپله یې‌هم دپښتنو په‌ملی مبارزو کی برخه اخیستی‌وه. تر(۱۸۹۳ع) کال پوری‌دده ژوند یقینی دی - دابیت‌دده‌دی:

غازیان‌تمام سوه، کفار راغلیء په‌ملکو باندی

پـه خه پندو پانـدی، وهـی وطن

مأخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو- ۴۸/۱مخ.

۱۷۴۰ -الهداد (میا):

دپښتو ژبی له پخوانیو صوفیانو شاعرانو څخه‌و، دده ژوند دیو ولسمی هجری پېړی په شاوخوا کی اټکل کېدای سی - دده غزلی په متفرق ډول داخوند میاداد په دیوان کی راغلی دی- دابیت دده دی:

بېلتون غضب و، حکم د رب و په تایی کښېښوه میاالهداد

مأخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۴۹/۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۱ـ الله یار خان نواب :

دنو میالی حافظ رحمت خان بریڅ زوی دهند لهجنگیالیو او فرهنگیالیو او پوهانو پښتنو څخهو .

په(۱۱۵۷ هق) کال کی زیږیدلی او په(۱۲۴۸ هق) کال مړ دی .

نواب الله یار خان په پښتو، دری او هندی ژبو ښه لیکوال و ، او په پښتو به یې شعرهم وایه .

ده دهندی ، دری او پښتو لغاتو یو فرهنګ د«عجایب اللغات » په نامه تألیف کړی و ،دابیت ردده دکتاب په پای کی دده لهخوا لیکلی سوی دی :

ماچی خیال دتاریخ و کهله هجر تهچی حساب شو

هم یی دامصرع تاریخ ده ، چی اتمام دا کتاب شو

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ۱/۵ مخ.

۱۷۴۲ـ الیاس (مولانا) :

مولانامحمدالیاس دخورلسمی هجری پیړی په سر کی دپیښور له مفسرینو څخه و، چی د «مخزن التفاسیر» پهنامه یې پرقرآن کریم یو تفسیر لیکلی و، او هم یې پهژبه شعر وایه ـ دابیتونه دده دی :

ای زما خپله ځیگره

ای زما دزړگی سره

نصیحت درته کاوه شی

ستاد پاره ده بهتره

مأ خذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ۱/۵ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۳ـ امام الدین (شیخ) :

شیخ امام الدین خلیل غوریاخیل دخپل وقت نومیالی عارف او عالم او د نومیالی ستر عارف شیخ متی له اولادې څخه و .

پلارې شیخ کبیر نومیده او مشهور په «بالاپیر» و، سوریې «تاج بی بی» دملک درویز لوروه چې په خلیلو کی ستانه کورنی بلله کیده .

شیخ امام الدین د(۱۰۲۰ھ) کال دمحرمی دمیاشتی په سر کی د دوشنبی په ماښام په بدنی کی وزیږېد، او د (۱۰٦۰ھ) کال دمحرمی په ۲۲ دچهار - شنبې په شپه په پېښور کی مړ او ښخ کړه سو.

دهیو کتاب د «تاریخ افغانی» په نامه دافغانانو دتاریخی پېښو په باب کی لیکلی و بل کتاب یې د اولیای افغان په نامه « کښلی و، چې دپټی خزانې مؤلف محمد هوتک په خپل کتاب کی دخپل پلار له خولې له هغه کتابه روایت کړی دی ،او لیکی چې: « هسی وایی کاتب الحروف محمد: چې زما پلار روایت کا ، چې شیخ امام الدین خلیل غوریاخیل ،پخپل کتاب «اولیای افغان» هسی کښلی دی ....»(۱)

مأخذ :

پټه خزانه- دکابل لومړی چاپ -۱۸۱، ۲۱۴ مخونه

---

(۱) دانومیالی که څه هم « دافغانستان نومیالی » ددریم ټوک په (۴۷۲) مخ کی راوړه سوی دی خو څنګه دیوه کتاب نوم «اولیای افغان» هلته یاد سوی نه و، او هم دپټی خزانی حواله یې نه درلودله، نو دلته بیا راوړه سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۴ـ امان ترین :

ملا محمد امان د گل محمد زوی او د ملا یعقوب لمسی په ختهه ترین د کندهارد پنجوا یی دا ولسوالی دپاشمول د کلی او سید و نکی دپښتو ژ بی شاعر او خطاط و ، په (۱۲۱٦ ه ق) کال کی یی د «شرح الیاس» یوه نسخه خطاطی کړې وه . په دینی علومو کی ښه مطالعه درلودله ، او متفرقی غزلی یی لیدلی سوی دی ـ دابیت دده دی :

چی په درد و په غمو سره الو ددی

ته پر و که یو نظر خوار دی امان

مأخذ :

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۵۳ مخ .

۱۷۴۵ـ امان گجر اتی :

دپښتو ژ بی قصه و یو نکی ناظم و ، چی د «افغانستان نو میالی» د در یم ټو ک په (۴۸۱) مخ کی راو ړه سوی دی ، خو هلته د ده د شعر نمو نه نسته ، او هم یې یو ازی د «افسانه غم آلو د» قصه چی له اردو څخه یې ترجمه کړی یاده سوې ده ، حال دا چی دی نو ر ی منظومی قصې هم لری چی نـو مو نه یې دا دی ؟

۱ـ گل و صنو بر ـ

۲ـ شهز اده بهر ام گو ر

۳ـ گل اندام .

او دابیت یې د نظم نمو نه ده :

لوی یې ته لوی دی قدرت دی غنی خدایه بسنده څه پکی و یلی شی یې ځایه

مأخـذ :

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۵۳ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴٦-امامی هروی :

قاضی جلال الدین محمود امامی دخراسان قاضی القضاة او د خپل وخت نومیالی زاهد او متقی و، او ملوک کرت ورته په درنوسترگو کتل - دمثال په توگه کله چی پهملک معز الدین حسین کرت ده ته خط لیکه نو دخط پهپای کیبهیي لیکل :

«بنده مخلص دولتخواه حسین کرت »

دی په (۷۸۲هق) کال کیمړ او په گازرگاه کی ښخ دی .

مأخذونه :

۱-حبیب السیر - ۸۷/۳مخ .

۲-رجال حبیب السیر-۵۷ »

۱۷۴۷-امیر اصلاخان جوانشیر :

دتیمورشاه درانی دوختو لهنومیالیو ماموریو څخهو، په(۱۱۸٦ هـ ق) کالچی تیمورشاه پهپښور کیو،او دهغه ځای دزمیندارانو مشر فیضالهخان خلیل د اسدالهخانمومندپه همکاری دتیمورشاه دوژلو توطئهجوړه کړه او د شپې پر بالاحصار یرغل وکیء، نو دا امیر اصلاخان جوانشیر کهڅههم ددیوانی مال داتلاف په جرم دتیمورشاه لهخوابندی و، بیاهم پرخپل سرله بندیخانې راووت او دفیض الهخان او د هغه د ملگرو سره په سخته مړانه وجنگېد او چی تیمورشاه دده مړانه ولیدله نو وروسته ترهغه چیهغه شخړه پایته ورسېدله، امیر اصلاخان یې له بنده خلاص کیء، پهغیر کیې ونیو، او هغه ددیوانی مال تاوان یېهم ورو باخښه ،او لانورخلعت یېهم ورکیء .

مأخذ :

سراج التواریخ -۳۸/۱مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۸ـ امیر خان ننگرهاری :

د پښتو ژبې نومیالی شاعر و، د ده پلار او نیکه گان په جلال آباد اولا لپوره کی اوسېدل چې اوس یې هم عزیزان د لسته سته خوپلار یې داحمدشاه بابا په وختو کی دپیښور د اشنغر سیمې ته ولاړ او «په شیر پاو» نومی کلی کی میشته سو، او تر (۱۲۶۱ هـ ق) پورې ژوندی و، دشعر دیوان یې درلود، او په ختیه علی زی او په علیزو کی حسن خېل مومندو، اوداغزل یې د کلام نمونه ده:

ستادزلفو خیال می تلو نی له سرنه دی
خو می ساه پسی له غمه بدرنه دی
لکه وی لذت د استاد لعلو لبو
دالذت لادشربت د کوثر نه دی
لکه ستا بشر دی ښکلی پیدا شوی
لاښایست هسی دشمس و قمر نه دی
ښایسته که په جهان کی ډېر یادپری
په ښایست کی یو له تابر ابر نه دی
ناصح ځکه که تروې ترخې خبری
چی یې خښلی ستادشو نه و شکر نه دی
لاپخواز ماخبر له هغه واخله
چی یې توری خاوری خو لابشر نه دی
خو گر یوان په دواړه لاسه پاره نه کا
لاهجری دیار له غمه بتر نه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مین یار چې پکښې نه وینې په سترګو
په «امیر» باندې و دان هشتنګر نه دی

مأخذ :

تیر هیر شاعران -۹۷ مخ دعبدالحلیم اثر افغانی اثر دپښتو رچاپ .

۱۷۴۹-امیر خان هجری :

دپښتو ژبې پخوانی شاعر دی او د (۱۰۸۰ ه ق) او (۱۱۵۰ ه ق) کلو ترمنځ دده ژوند اټکل سوی دی خود ژوند حالاتو تفصیل یې لاس ته نه دی راغلی، یوازې دده له ځینو اشعارو څخه څرګندیږی چې دی یوې خانی کورنۍ ته منسوب دی لکه چې وایی :

که ځیلی کا یارد زلفو و رپه غاړه
کابه ترکه پرې «امیر» خپله خانی

هجری داشعارو دوه دیوانه لری چې په هغو کی ځای په ځای د «شهباز» دمړینې په باب یادونې کوی، لکه چې وایی :

چې دناز په خوب او ده پرې «شهباز» پروت دی
دلحده یې بو نین ځکه دلو نګ ولاړ - یادا چې:
ددنیالذت یې واړه په ما تریخ کړ
چې «شهباز» شیرین دهان شیرین گفتار لاړ

خوښاغلی همیش خلیل لیکی چې :« په یقین سره نشی ویلی کېدی چې دا شهباز څوک دی، ولی د قیاس نه معلومیږی چې شهباز په ضرور څوک دشاعر دوینې په رشته کی او یا څوک نږدې دوست وی »

د امیر خان هجری د دیوا نو په باب هم ښاغلی همیش زیاتوی چې :
« امیر خان هجری په حیثیت د یو پرګو شاعر مونږ ته د خپل کلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ضخیم قلمی دیوانه پریښی دی (۱) چی دشاعرد قادر الکامی نه علاوه دهغه په‌علمی قابلیت هم‌دلالت کوی ـ دهجری طرزلکه دځینو نوموړولرغونو پښتنو شعراء عشقی اوروان دی، شیرینی‌او تأثر هم‌لری ،دپوخ عقل فکرخاوندی په‌ژبه ښه‌عبورلری وینایی‌هم صفا اوشسته‌ده... دخپلی ساده ساده وینا په تنه‌بوده‌کی دبلاغت اوصنائعو دملغلر وپه‌پیلو هم پوهیږی ... »

اوس دهجری دکلام نمونه‌ولولیء :

— ۱ —

گل په‌لږه ژړ او خاندی شبنم ته
یارمی‌وپه‌ښوده داو ښکوپه‌باران مخ
چی‌زمادزړه آهو نه ورته‌رسی
ځکه هسی رنگ کبودشه دآسمان مخ

— ۲ —

که‌تولی دخوبرو یانو پرې تولیږی
زه دځان‌په سوه رضایم لکه شمع
چی‌می‌ولوه مخ دغم په‌ډبرو اوښکو
دمجلس د عشق رنایم لکه شمع
چی‌میشته‌شو پکښی‌خیال‌دسرو چشمانو
زمازړه شوځکه گنج د درمرجانو
د عقیق لړمون به ډک نه‌وء د وینو
که‌یې‌نه وې په‌زړه خیال دسرولبانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

— ۴ —

لکه دی چی‌ارغوانی زمادیار رنگ
هسی کله‌دی دگلو دگلزا ر رنگ
لکه خال چی شین زمادیار دمخ دی
هسی نه‌لری سبزه دمرغزار رنگ
لکه‌دی زمادیارچی توری زلفې
هسی‌نه دی دسنبل دشبتار رنگ
یار زماچی تورکاکل په‌مخ خواره کا
شی‌خجل ورته دمښکو دبازار رنگ
چی‌په بونین زمادیاردزلفو راشی
له هیبته تغییر وخوری د عطار رنگ
ماها له پوښته زماد تغییر رنگه
که‌په‌ځای لیدلی چاوی دبیمار رنگ
تسله بلبل په‌گل دیارد مخ کا
چی‌ونه وینی هیچر ته درخسار رنگ
چی‌یې تیغ پرې دسروسترگو نیم کښو که
په‌سروو ینو یی‌لړمون که‌دانار رنگ

— ۵ —

په‌شنو آهو کی مدام تازه نرگرځم
ماموندلی‌دی سپرلی په‌د اخزان کی
په‌ژړاژړا زماداهسی خاندی
لکه گل‌چی سحر خورشی‌په باران کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دایی‌خیال ماپه‌گوشه‌دسترگو را ووست
که‌آهو وحشی رادرومی په داماں کی
دهر بوټی دگل زرواری ځا ریږم
چی‌یې‌عکس دمخ وینم په بوستان کی
چی‌یې‌خیال دکږو روځو ورپه زړه شی
زوړند سرلکه غنچه کړم په‌گریوان کی

مأخذ :

ورکه خزانه ـ دښاغلی همیش خلیل تألیف ـ ۲/۴۶مخ .

۱۷۵۰ـ امیر خلیل هراتی :

د هرات نومیالی خطاط و، لومړی د ستر خوشنو یس محمود بن اسحاق سره او سپدا و له هغه څخه یې د خط زده کړه وکړه او په لږ وخت کی لوی استاد سو، او شهرت یې‌وموند، او هغه وخت چی اول شاه طهما سپ صفوی خراسان ته راغلی امیر خلیل‌یی ډیرو نازاوه او ډیر خلعتونه‌یی ورکړه‌ـتر هغه و روسته هند وستان ته ولاړ او گوگانیانو شاهانو دربارته یی‌لارو موندله ـ دشاه عباس په‌وخت (۹۹۶-۱۰۳۸) کی له هنده اصفهان ته ولاړ، او دهغه پاچا دربارته یې لار پیدا کړه، هغه پاچاهم لوړه مرتبه ورکړه، اوفرمان یې‌ورکی چی‌دسلطنتی کتابتون دپاره ځینی ټوټی ا ومرقعات ولیکی په دې ټوگه یې ژوند تیراوه ،څوچی دده او مشهور خطاط «میر عماد » ترمنځ د ښه خط په‌باب کی‌مناقشه پیښه سوه او هر یوه به‌دخپل خط دښه والی دعوه کوله ، ددې مناقشې خبره شاه عباس ته ورسیدله اوشاه عباس تردوی ترمنځ دهغه وخت ډیر نومیالی‌خطاط، ملامحمد حسین او علی‌رضای عباسی میانځګړی او قاضیان و ټاکل هغه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغو دواړو ددوی خطوته ترژوری کتنی وروسته د امیرخلیل خط ته ترجیح ورکړه. څه‌موو روسته امیرخلیل دهند دپاچهانو په‌غوښتنه له شاه ـ عباس څخه اجازه واخیستله او هندوستان ته‌ولاړ، او چې‌حیدرآباد دکن ته ورسېد ناروغی ورپېښه سوه او په (۱۰۳۵ ه ق) کال مړ، او په حیدرآباد دکن کی ښخ کړه سو.

مأخذ :

خط وخطان ـ ۵۲ مخ.

دابو لقاسم رفیعی‌آبادی‌تالیف‌د تهران چاپ

۱۷۵۱ـ امیر شاه کوټی :

امیرشاه معروف په‌محمدعلی‌دخپل وخت‌عالم او دپښتو ژبی‌شاعر و. دپښتونستان په کوټه کی‌اوسېد،اود«سنه‌خیلو»په‌جماعت کی‌یې امامت کاوه، بیاهندوستان ته‌ولاړ ،لومړی په‌لکهنو کی‌اوسېداو په(۱۲۷۸ ه ق)کال‌دگوالیار ریاست‌ته‌و کوچېد،او په‌یونانی طب بوخت و.

ده په‌عربی‌ژبه‌هم شعروایه، او یوه میمیه‌قصیده‌یې پنځه‌شپېته بیته‌دخپل پیرسیدا میرپه ستاینه‌کی په‌عربی ویلې ده چې‌څو بیتونه‌یې‌د «تیر هیرشاعران»په‌ـ (۱۶۴،۱۶۵)مخو کی‌راوړه سوی دی اوڅنگه چې‌داقصیده یې‌په(۱۲۷۸ ه)کی ویلې ده‌نو دده ژوندهم‌په‌دغه‌کال کی‌یقینی‌دی.

نبوی شمایل یې هم‌په پښتوژبه نظم کړی دی او دادوه بیته دده دی :

امیرشاه زهیر دی‌ژاړی صبح وشام وتاته ژاړی

۱۷۵۲ـ امیر (ملا) :

دشاه‌شجاع الملك دوختود پښتو ژبی‌شاعر و،دپښتونخوادسردان‌دضلع دسوابی دتحصیل دکلابت په‌کلی کی اوسېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده په‌خپلو اشعارو کی په‌کابل کی دشاه‌شجاع دپرتخت کښېنا ستلو او بیاله - تخته‌درلودیدلو پیښی یادوی ،ځکه‌نوتر (۱۲۴۰ هق) کال پوری دده ژوندیقینی دی .ده په‌پښتو ژبه کی«دتمیم انصاری »قصه‌په‌نظم کړې ده اوپه‌قصه نظم کولو کی‌د«فیاض مندړ«پیرو ښکاری‌رد »قوم»قصه‌یې هم‌په‌نظم کړې‌ده‌او دافغان‌او انگریز دلومړی جگړې پیښی‌یی هم‌به نظم‌لیکلی دی‌دا بیتونه‌دده‌دی

آشناستا په‌سپینه‌خو له‌ځنگه‌جوړ پړی چی‌ته‌اخلې‌له‌امیره‌رخصتونه

ستا د لطف خوانچه غواړی راکړه‌لاس دخدای دپاره

ماخذ:

نېر هېر شاعران -۱۶۴ مخ

ستایاری شوه له‌امیره هسی پاتې لکه‌پاتې‌شه‌کابل‌له‌شجاع و له

ای امیره د رنجیت پلیت دلاسه رنگینه‌وطن‌خراب‌دپیښور شه

زه امیر خو میرا فغان د کلابت‌یم نه‌په‌اصل ترك، تاجك‌یادلازاك

دده‌نور اشعار په«تیر هیرشاعران »کی‌سته .

مأخذ :

تیر هیر شاعران - ۱۷۷ مخ

۱۷۵۳- امیری هروی :

امیر جلال الدین یوسف‌دبایسنغر میرزاددربار له‌خوشنو یسانواوشاعرانو څخه‌و چی‌په‌اشعارو کی‌یې «امیر» تخلص کاوه .

مأخذ

تاریخ نظم ونثر درایران - ۱/۳۴۲مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۵۴ـ امین :

عبدالجلیل امین د مذهبی موضوعاتو شاعر و ، نوځکه یې په شریعی او مذهبی موضوعاتو کی ښه معلومات درلودل ، ده یو اخلاقی او مذهبی اثر په (۱۳۳۰ هـ ق) کال کی په نظم کړی دی ـ دا بیت دده دی :

لس و رځی اته میاشتی دوه کلونه په حساب دعبدالجلیل امین شوی ای اخونه

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۵۸ مخ

۱۷۵۵ـ امین الله راجایی :

دپښتو ژبی اولسی شاعرو ، اوپه شعرو نوکی یې زیاتر دینی موضوعات بیا نول دنما ځخه ځینی برخی یې په پښتو ترجمه کړی او دده معماوی شهرت لری . امین الله آهنگری کوله او په (۱۲۷۳ هـ ق) کال دلغمان په راجایی کی زیږیدلی اوپه (۱۳۴۵ هـ ش » کال کی مړدی دا سروکی دده دی

هردم کوم بیان ، وایمه سر د قرآن
و اوری یار انور اته جوړه ترجمه شوه

رب ته هیله شوه زما

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۵۸ مخ

۱۷۵۶ـ انار :

دپښتو ژبی شاعر تبرسوی او دده یو شعر دملا بنایسته خان په پښتو جونگ کی راوړه سوی دی .

دښاغلی رفیع په اتکل یې دودولسمی هجری پیړی په سرا کی ژوند کاوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده هغه یوازینی شعر چی دملا ښایسته خان په پښتو جونګ کی راغلی دادی:

سرمی سل ځله تر تا دلبره زارشه ولی هو سره درته و ایم چی می یارشه
په درست عمر کی په قار راځخه ګرځي باری یو ځله په مهر راکنار شه
پرهغه چی ستا خاطر پری آزار یږی پر بدل زما، دلدار خاطر آزارشه
چی په میان ددو و مینو جدایي که دغه فعل د غماز دی غمازخوارشه
د وصال شپه شب قدر ده ، «اناره» پردغه شپه چی اوده نشي بیدارشه

ماخذ :

ادبی ستوری -۱/۵۵ مخ

۱۷۵۷-انارګل لغمانی :

د پښتو ژبی اولسی شاعرو دلغمان په سیمو کی اوسېداو پراولسی آهنګو یي سم پښتو شعرونه جوړول. دده شعرونه په عوامو کی شهرت لری، اود (۱۳۷۸ هش) کال په شاوخوا کی مړ دی.

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو-۱/۵۸ مخ

۱۷۵۸-انځر ګل :

د پښتو یو خوږژبی شاعر تېرسوی دی او د (۱۲۲۶ هش) کال په شاوخوا کی د پیښور په سیمه کی او سېد په (۱۸۴۷ ام) کال یي د «ترانه محفل» په نامه یو وړه کیسه له اردو او فارسی څخه په پښتو نظم را ړولی ده، نظم یي اوږد مثنوی دی او زیاتره لغات یي سوچه پښتو دی او ځای ځای یی هم پښتو یه لی پکښی را ړی دی .

په دی کیسه کی د سلطان محمود غزنوی عدالت او د ښځو عفت او پاک نفسی بیان سوی او ددو و پاکو مینانو د کامیابی مینی کیسه ده، او ترحمد او ثنا و روسته خپل ځانته د کیسی د لیکلو داسی امر کوی :

لاس کړه پوری په کیسه باندی تلوار کړه سامعان پري د محفل ټول خبردار کړه
شپه تېریږی لږ ساعت دی پکی پاتی درنګ ساعت له به مارغان باغ کړی ساتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

یخ نسیم به‌د سبا اوس جاری کیږی
مرو رگل په گلشن کی پخولا کیږی
سروه کج گردن دباغ منځ کی ولاړه
د بلبل د نه را تلو په زړه لتاړه
صنو بر خواره کړه لاس ډېردی خوشاله
همسری له دې چنار راغلی خوا له
شمشاد چوب په‌لاس‌ولاړ مینځ کی‌دباغ
د بلبلو ټول ته کله پر پردی زاغ
سبزه رنگك توتاپه غاړه کړ خپل طوق
ځی خدمت‌له‌به گلش ته په ډېرشوق
ته هم واخله قلم وکړه تحریر
حاضران کړه د مجلس پوی په تقریر

ښاغلی حبیب‌الله رفیع په‌خپل کتاب «ادبی ستوری» کی لیکی چی:«ده‌په‌دې کیسه کی خپله‌برخه‌په‌ډېربریالیتوب‌او استادی‌سره‌ترسره کړې‌او دا کیسه‌یې‌په‌داسی مهارت‌سره لیکلی‌ده‌چی دپښتودستروستروکیسه‌لیکونکواستادانو له کیسوسره‌انډول کېدای‌شی،په‌دې کیسه کی د«روشن بانو»او«نیک‌اختر» دپاکی مینی‌پیښی لیکلی شوی دی.

انځرگل یوځای د«نیک اختر»په بیلتون کی د «روشن‌بانو» ژړاپه ډېر زړه ورونکی ډول‌تصویر وی او داهغه هغه وخت دی چی دسلطان محمود غزنوی له‌خوا نیک اختردغلاپه‌تورنیول شوی او دمرگ حکم پرې شوی‌دی»

دلته یې‌همدابرخه دانځرگل د کلام دغونی‌په توگه‌راوړو:

بانوغبرکړ وې زماخالقه‌خدایه په‌تیزتیغ می‌د هجران شوزړه دوه‌ځایه
دجانان دجدایي طاقت مي نشته څه خوبیاوړو مېي‌له‌دې عقباته بیاپه

(c) ketabton.com: The Digital Library

روح منلی صدقه می ددلبر دی — عزرائیل راولیږه زماترسرایه
الله‌ساهسی ددلبر په حضور واخلی — چی تسکین د لگیرضمیرشی دینکرایه
دفلک چی زړه‌منل هغه یې وکړل — زمانې روی کړه‌درب ته هیڅ مه‌وایه
ما غریبی تا سره څه بد وکړی — ای فلکه ! څه‌تقصیر زما وښایه
نرناحق دی‌اوردهجران راچاپیرکړ — ماکوم کارکړی له‌تانه وبیځایه
بې گناه دی‌ظلم وکړ په‌ما باندی — څله غواړم دا درسی له‌رهنمایه
«انځرگله» له چشمانوته‌نم وچ کړه — دبانو دخولې اشعار په‌ښه‌شان ستایه

مأخذ :

ادبی ستوری ۹۸/۱ مخ

۱۷۵۹ـ انعام خطاط:

ددو ولسمی هجری پېړی دپای له خطاطانواو دپښتو ژبی له‌ناظمانو څخه و ، ده دپښتو دکتابوڅونسخې په‌خط‌شه‌خطلیکلی دی‌چی‌دده دنظمونو ټوټې هم پکښی‌سته.

په(۱۱۷۶ هق) کال یې‌درحمان بابادیوان یوه نسخه خطاطی کړې وه چی‌په‌پای کی‌یې دابیت لیکلی و :

شکرشکرچی‌تمام شو دادیوان — په دستخط د«انعام »خوار وحیران

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۵۹/۱ مخ

۱۷۶۰ـ انگو خان باميزی :

دتیمورشاه‌درانی دوختوله‌نومیالیوڅخه و ،چی‌په (۱۱۸۶ ه ق) کال یې د تیمورشاه په‌امرداحمد شاه‌بابادوختوو زیرشاه‌ولی خان‌چی‌دتیمور شاه ۱۰ور شهزاده سلیمان اوخپل زوم یې داحمد شاه‌باباترمړینی و روسته پرتخت کښېنولی و ،داسلام خان‌په‌سلگرې‌وواژه‌مدسراج‌التواریخ مؤلف‌لیکی : «شهزاده (تیمور)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چون از تخت‌نشینی برادر کوچک خود سلیمان که بواسطهٔ وزیرشاه ولی‌خان شده ازو آزرده خاطربود درمنزل سیاه آب واقع غربی بکوا « اذانگوخان بامیزئی» رامأمور بقتل شاه ولیخان کرده واو باتفاق و همدستی اسلامخان و یرابادو فرزند و دو تن خواهرزاده گان ارجمندش بقتل رسانید. »

مأخذ :

سراج التواریخ - ۱/۳۵ مخ

۱۷۶۱ - انمر خول خیل :

پروفیسورسیال کاکړ لیکی‌چی: «انمر دمرانیودخول خیلودبابوزیو په‌تبرکی مبارزشخصیت‌تبرسوی دی - ده دخول خیلو په د هنه کی‌یی‌پرنگیان و ژلی دی او بالاخره پخپله داستعمارچیانوله‌خوا په دارسو »

مأخذ :

پښتواو پښتانه - ۱/۳۸۹ مخ

۱۷۶۲ - انور شاه (سید) :

سیدانورشاه د پښتو ژبی شاعراو په ختیه سید ؤ ه ددهنیکه گان لکه فخرعالم بابا، میرعقیل، او نورپه روحانیت او پیری مشهوروو، او په تبراکی اوسېدل .

سیدانورشاه د(۱۱۴۷ هق) کال په‌شاوخواکی په« کلایه » کی زیږېدلی و، چی‌و روسته‌عالم ، پرهیزگاراو دسلوک واقف سړی‌سو - دبرخلک یې مریدان سول او په«میاصاحب» یې‌شهرت وموند، مریدان یې«میامریدا ن »او نمسی‌لې «میانمسی» بلل کېدل ،دده ژوند تر(۱۲۰۷ هق) کال پوری یقینی دی - ښاغلی همیش خلیل لیکی :

«قنبرعلی خان چی دپښتو په‌مقدمینوشعراء کی‌خرگند حیثیت‌لری،دسیدانورشاه عقید تمند اومریدو، بلکه‌دسیدانورشاه‌دتعلیماتو پرې‌دومره‌زیات‌اثرشوی‌و -

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې خپل آخر ی ژ و ندې ټول دهغه سره یو ځای تېر کړی و » تر مړینی و روسته « کلایه » مخامخ د « مستوری توی » هاخواته « لیړی » نومی ځای کی ښخ کړه سو، او ښه ګنبده پرو لاړه ده .

د دشعر دیوان هم در لود ، او د ښاغلی همیش په ر و ایت یو مکمل دیوان یې دسید قاسم « ابراهیم زی » سره په هنګو تحصیل کی ستة.

د کلام نمونه :

باده راشه دشیرین یا رله وطنه
عرض و کړه څه احوال یار له دیدنه
نورانی محبوب دمخ رنګ ګلابی دی
ارغوان له شقائق زیات له سو سنه
چې صفت تعریف د ګل او دبلبل کل
نسترین، سنبل ، نسرین و ه له سوسنه
فرهاد څه چاری په ځا ن باندی وې کړی
خبرنه و ، له دی هسی دود شیونه
امتیازیی و ، هر چا و ته معلوم شی
ګل پسرشی چې جداشی له چمنه
عاشقانو په باب دا کار عنایت دی
زه به و لی ملامت کړم له کوه کنه
انور ستا په تیغ شهیددی که باور کړی
خوش خرم دی که ښخ شوی بې کفنه

نور اشعار یې په « و ر که خزانه » کی ستة.

ما خذ :

ورکه خزانه- ۲/۲۰۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۶۳-اورکنزرو بنانی :

درو بنانیانو دپلی له و روستیو پیروانو څخه و ، چی په پښتو ژ به عرفانی منظومې لری دده ژوندتر (۱۱۷۵ ه ق) کال پوری یقینی دی. «دورکی خزانې» مؤلف بناغلی همیش-خلیل دخپل کتاب په لومړی ټوک کی دده دنظم نمونه راوړې ده . دابیت دده دی:

رامددبایزید مسکین کړ په تقوی کی می مکین کړه

د عقبی د معاش فکرهم دده په رهبری کړم

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۶۰مخ

۱۷۶۴-اول خان رغړی :

دپښتوژ بی غزل و یونکی شاعراو تر (۱۲۰۰ ه ق) کال و روسته دچارسدې په «رغړ» کی اوسېد-په شعرو نو کی یې پرغزل سربېره قصې هم په نظم کولې ، چی یوه له هغوڅخه «دنیمبو» لاقصه وه، چی دده له ادبی یادگارو څخه گڼله کېږی، دابیت دده دی

ډهوښارو کمینی دتن جامه ده اول خان د کمینه وو ، خدمتگاریم

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۶۱ مخ

۱۷۶۵-اول گل ننگرهاری :

دثناگل زوی، دپښتوژ بی او لسی شاعر، دننگرهار په شیرشاهی کی او سېد، پرونسی او زانوې شعروایه ، او دده شعرو نه زیاتره د خلکو په خولو کی وه ، په خلوښت کلنی مړدی-او دابیت دده دی :

اول گل نیالگی دگلو دی کرلی له خزانه دی الله کړی په امان

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو۱/۶۱مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۶۶-اومی کټوازی :

دپښتوژبی شاعره وه ،په ختیه احمد زی ا و دکټو ازدکو چنیا نو په سیمه کی اوسیدله، پراولسی اوزانواو آهنگو کی شعر و نه و یل- دابیت ددی دی:

خپل لوړلی چی و ار به ا خلی که و ار بې و ا خیست او ر به یې مړسی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۶۱ مخ

۱۷۶۷-ایاز لنډی :

ایازدپښتوژبی اولسی شاعرو ، په شعرو کی یې «لنډی» تخلص کاوه . په (۱۳۰۶ ه ش)کال دپکتیاپه پیر کی باک کی زېږېدلی ،اوپه (۱۳۴۹ هش) کال همهلته مړدی. پراو لسی اوزانویې شعرو نه ویل او اجتماعی انتقادی مضامین یی پکښی ر اوړل دا بیت دده دی :

چیرته نشته په دنیا کی وفادار نن و به نه کسې په رښتیاد مینی یار نن

مأ خذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۶۱ مخ

۱۷۶۸-ایوب خان :

ددیرلسمی هجری پیړی په سر کی ژوند ، اودپښتو ژبی مبارز لیکوال و- یو کتاب یې دپښتنو اوانگریزا نودجگړود شواهدو په نامه لیکلی و .

دی دپښتونستان په «پکلی» په سیمه « زېږېدلی اوله زلمیتوبه یې دملی مسئلوسره علاقه درلودله ،اودملی مبارزوپه سلسله کی له پکلی خخه باجو ړ یه اوله باجوړه کابل ته راغی ،اوهمدلته په کابل کی مړسو،اودپو ستین دوزانو په محله کی ښخ دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان و اد بیات پښتو -۶۲ مخ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library